

భగవద్గీత

విచారణ

భగవద్గీతా హృదయము

సదాశివ సమారంభాం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాబాజీ

గురు గౌతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

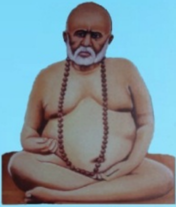

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

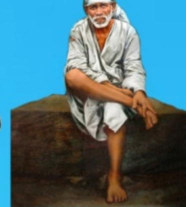
అస్మదాచార్య పర్యంతాం

గురు త్రైలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాబా

గురు అరబిందో

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India: Inc

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home | Vision | Mission | Goals | Benefits | Content Selection | Current Status | People | Funding | Copyright Policy | FAQ | RFP

Books Journals Newspapers Palm-Leaves (Manuscripts)

Title: Ramayanam
Author:
Year: to
Subject: Any Subject
Language: Telugu
Scanning Centre: Any Centre

Clear | Search

Presentations and Report
Statistics Report
Status Report
Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

DLI

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI New!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD,Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	INSA	Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity NEW!

Title Beginning with.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Author's Last Name

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్న్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

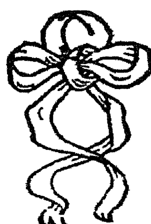
ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీ

భగవద్గీతా

హృదయము

దొడ్ల వేంకటరామరెడ్డి,
గ్రంధకర్త.

1934

గీతాహృదయము.

మొదటి యధ్యాయము.

శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదరూపమైన గీతాశాస్త్రమును శ్రీవ్యాసమహర్షి చెప్పఁదలంచి, తత్ప్రస్తావనంబుగాఁ గురుపాండవ యుద్ధసన్నాహంబును నిరూపించువాఁడై, సంజయునిగూర్చి ధృతరాష్ట్రుఁడడిగిన ప్రశ్నను ఉపోద్ఘాతముగాఁ జైకొని యిట్లు ప్రారంభించుచున్నాఁడు

ధృతరాష్ట్రుఁడు అడుగుచున్నాఁడు

సంజయా! మావారును బాండవులును యుద్ధంబునకై ధర్మక్షేత్రమగు కురుక్షేత్రంబునఁ గూడిరంటివి అట్లుగూడి యేమిచేసిరి 1

ధృతరాష్ట్రుఁడట్లు ప్రశ్నింపఁగా విని పరమాశ్చర్యమునొంది సంజయుఁడిట్లు వితర్కించుకొనెను 'పాపము! ధృతరాష్ట్రునకు మనోభ్రాంతి కలిగినట్లున్నది కాదని యితఁ డిట్లడుగఁడు. యుద్ధమునకు గాఁ జేరినవారు యుద్ధము చేయుదురని బాలురకుఁగూడ స్పష్టమైయుండఁగా వివేకశాలియగు నితఁడట్లడుగుటకుఁ గారణాంతరము గాన్పింపదు. తనకులమెల్లఁ దనకంటెదుటనే పోరాడి నశింపనున్నదను దుఃఖంబున నితఁడు మతిభ్రష్టుఁడైనాఁడనక తీఱదు ఇట్టి సంకటము లెట్టివారికైన నిట్లు గావింపఁజాలునుగదా—ఇట్లు నిశ్చయించుటకుఁగూడ వీలుగాకున్నది ఉభయపక్షముల యోధులు నశింతురను శోకము వీనికిఁ గలదేని 'మామకాః పాండవాశ్చైవ' అని దుర్యోధనాదులు తనవారుగాఁ బాండవులు పరకీయులుగా భావించునా? ఇట్లు పాండవులను వేఱుచేసియడుగుట వలన నితని భావము వేఱ స్పష్టమయ్యెడు ధృతరాష్ట్రుఁడు మొట్టమొదట నుండి పాండవులనంతగాఁ బ్రేమింపఁడు ఈయుద్ధము రాజ్యమునకై వచ్చినది. తనకొడుకులకుఁ గాదని తమ్మునికొడుకులకు రాజ్యము నిట్టిపెట్టు తండ్రియుండఁడు. రాజ్యమెట్లైనను దనకొడుకులకే సంక్రమింపవలయునని యితని నిశ్చయాభిప్రాయము పాండవులు జయింపనిదే రాజ్యము కౌరవులకుఁ

దక్కుడు కౌరవులపక్షమునఁ బదునొకండక్షౌహిణులున్నారు, పాండవులప
క్షమున నేడక్షౌహిణులుమాత్రమే గలవు యోధులన్ననో స్వమరణశీలుఁడగు
భీష్ముఁడు, ధనుర్వేదపారంగతులగు ద్రోణాచార్యకృపాచార్యులు, అజేయుఁ
డగు కర్ణుఁడు మహాప్రచండుఁడైన యశ్వత్థామ మున్నగు మహాశూరులు కౌరవ
పక్షముననున్నారు అర్జునుఁడుదక్క లెక్కింపఁదగిన శూరుఁడు మఱియొ
క్కఁడేనియుఁ బాండవులపక్షమునలేఁడు ఇదియునుగాక యుద్ధమునకై వీరు
చేరినది కురుక్షేత్రము. సేనాబలము స్థానబలము రెండుఁ గౌరవులకుఁగలవు
కావునఁ గౌరవులకే జయమని ధృతరాష్ట్రుని పూర్వాభిప్రాయము అంతియగా
దు ధర్మముగూడ తనవంక నేయున్నదని యితనిభావము ఎట్లనిన—ఈ
రాజ్యమునకు మూలపురుషుఁడు కురువనురాజు, వానినుండి రాజ్యము వంశ
క్రమాగతముగాఁ దనకువచ్చినదనియు, తాను పుట్టుగ్రుడ్డి యగుటంజేసి రాజ
గౌరవమునమాత్రము దానుంచుకొని పరిపాలనభారమును దమ్మునిపైనొప్పి
నదనియు, అంతమాత్రాననే రాజ్యము పాండవులదిగాదనియు, తమదిగాని సొ
మ్మునకై పాండవులుపోరుట ధర్మముగాదనియు, అధర్మమెన్నడు జయింపఁ
దనియు నితని విశ్వాసము.

జయాపజయంబులఁగూర్చి ధృతరాష్ట్రునకు సంశయములేకున్నను విష
ము పెట్టించుట, లక్కయిల్లుకట్టించి వారినందుఁజేర్చి యిల్లుగాల్చుట, కపట
ద్యూతమున రాజ్యమపహరించుట, వారిని గుట్టిలకుఁదోలుట, సభామధ్యంబున
ద్రౌపదికి మానభంగమొనర్చుట—మున్నగు మహాపచారములు కౌరవులు పాండ
వులకుఁ గావించియున్నారనియు నందుకై పాండవులుపగపట్టి ప్రాణములు తె
గించియున్నారనియు, తెగించినవారితోడిపోరు నిరుపద్రవముకానేరదనియు
వానియెదలో నాటియున్నది అయినను ధర్మరాజు ఎవరేమి చెప్పినను నీచమార్గ
ము ద్రొక్కఁడను నమ్మిక వానికిఁబూర్ణముగాఁగలదు ధర్మరాజట్టివాఁడగుట
వలనను, వారు చేసినది ధర్మమే యగుటవలనను, క్షేత్రప్రభావంబున నిరుదెగల
వారు అధర్మమునుమాని ధర్మమునవలంబింపవచ్చుననియు, ఉపక్షముల సంధికుదిరి
యుద్ధము సమసిపోవచ్చుననియు వానియంతర్భావము అట్టివానికేదేని అవకా
శముగల్గెనోయని విననిచ్చి నుత్కంఠితుఁడైయున్నాఁడు ఇన్నితలంపు లెదఁగొంచె
ట్టుకొని యిదియెల్లు ప్రశ్నించెనేగాని మనోభ్రాంతివలనఁ గాదని పర్యాలోచిం

ంగా స్పష్టమగుచున్నది ప్రశ్నకుదగినట్లు సమాధానమిత్తుగాక, అని సంజ
యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

రాజా ! నీకుమారుఁడగు దుర్యోధనుఁడు వ్యూహాకారముగాఁ దీర్చి
యున్న పాండవ సైన్యంబునుజూచి ద్రోణాచార్యులను సమీపించి యిట్లని
యెను　　2

గురువర్యా ! పాండుపుత్త్రుల యీమహాసైన్యంబునుజూడుము. ధీ
మంతుఁడగు నీశిష్యుఁడు ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ఈసైన్యంబునెల్ల వ్యూహముగాఁ
ర్చియున్నాఁడు.　　3

దుర్యోధనుఁడిట్లు వచింపఁగా ద్రోణాచార్యుఁడువిని ఊఱకుండెను.
మాయుద్ధము సమానమైనదికాదను భావముతో నాచార్యుఁడు జవాబుచెప్ప
కేమగాఁబోలు'నని దుర్యోధనుఁడుతలంచి అట్టి దురభిప్రాయము మానుటకుఁగా
రుగనున్నయుద్ధము సమానజనయుద్ధమేయని యీక్రింది మూఁడు శ్లోకముల
ాఁ దెలుపుచున్నాఁడు

ఇందు సాత్యకి విరాటుఁడు ద్రుపదుఁడు ధృష్టకేతువు చేకితానుఁడు
కాశీరాజు పురుజిత్కుంతిభోజుఁడు శైబ్యుఁడు యుధామన్యువు విక్రాంతుఁడు
ఉత్తమౌజుఁడు అభిమన్యుఁడు ద్రౌపదీసుతులగు ప్రతివింద్య శ్రుతసేన శ్రుతకీ
ర్తి శతానీక శ్రుతకర్ములను నుపపాండవు లేవురుఁగలరు ఈనరపుంగవులెల్లరు
ర్యవంతులును శూరులును మహారథులును ధనుర్విద్యాప్రవీణులు నగుటయేగాక
యుద్ధముచేయుటయందు భీమార్జునులకుసమానులేగాని తక్కువవారుగారు 4-6

దుర్యోధనుఁడిట్లుచెప్పినను ద్రోణాచార్యుఁడు పలుకకుండెను అది
గాంచి 'ఇతఁడు మొదటినుండియుఁ బాండవులయెడఁ బక్షపాతముగలిగి నా
కృతము నాక్షేపించుచుండును, ఆ కారణంబున నామాట సరకుసేయఁడు
ఎదురాడఁడు' అని నిశ్చయించి 'శత్రుపక్షపాతియైన యితనికి నాభయమేల
సూచించితిని ? అట్లుచేయుటవలన నగుఁబాటుపాలైతిని ఆచార్యునివలన
రాజు ప్రత్యుత్తరము పడయలేఁడయ్యెనని నలువురలోఁ దలవంపుగూడ గలిగి
నది'అని తలపోసి, దుర్యోధనుఁడు తనభయంబును స్వబలస్తుతి కారణంబునఁ
గప్పిపుచ్చుటకు గురుముఖంబునఁ బ్రియవచనంబుఁ బడయుటకు యత్నించి
వానిని స్తుతించుచు నిట్లనియెను.

ద్విజోత్తమా! పాండవసైన్యంబును వింటివి ఇఁక మనసైన్యమందలి నాయకశ్రేష్ఠులను మీకుసంజ్ఞార్థము చెప్పెద వినుము 7

బ్రహ్మబలమునకు సాటిబలములేదు, అట్టిది నీరూపంబు మూర్తీభవించియున్నది, నీవొక్కండవే నాకుఁజాలు, నీకుఁదోడుగా స్వచ్ఛందమరణశీలియగు భీష్ముఁడు, కర్ణుఁడు, కృపాచార్యుఁడు, అశ్వత్థామ, నాతమ్ముఁడు వికర్ణుఁడు, భూరిశ్రవస్సు—వీరుగలరు. 8

వీరేగాదు, ఇంతటివారెందరోయున్నారు, వారిని లెక్కింపఁ దరముగాదు. శస్త్రవిద్యయందుఁగానీ యుద్ధకౌశలమందుఁగానీ మనవీరులు మహాదక్షులు. మనవారియందు గుణాతిశయము మఱియొకటిగలదు సొంతపని యందెట్లో యితరులపనియందుఁగూడ మనవారు వెనుదీయరు కూలికి యుద్ధము చేయువారివలెఁగాక మనవీరులు నాకై తమప్రాణంబులనుగూడ త్యజించియున్నారు. 9

యోధులనుబట్టిగానీ సంఖ్యనుబట్టిగానీ మనబలమే యధికము మన సేనానాయకుఁడన్ననో పరశురామునకుఁగూడ నోడనివాఁడు, స్వచ్ఛామరణశీలుఁడునగు భీష్ముఁడు కావున మనబలము సర్వవిధములఁ జాలియున్నది. పాండవులపక్షమున మనట్టిశూరులు లేరు, లెక్కకుఁగూడ వారిబలము చాల తక్కువ, వారి సేనాపతియగు భీముఁడన్ననో మన భీష్మునకు సాటిగాఁడు. ఎట్లు విచారించినను వారిబలము తక్కువయనకతీఱదు 10

ఇట్లు దుర్యోధనుఁడు ఆచార్యుని స్తుతించినట్లు స్వబలమును బ్రదర్శించినట్లుగాఁ బలికెను 'పరబలమునకు భయపడి నీయొద్దకు వచ్చితినను కొంటివిగాఁబోలు అట్టి తలంపుతో రాలేదు, గురువగుటంజేసి దర్శింపవచ్చితిని, బదులాడకుండుట తగదు' అను భావము దుర్యోధనునకుండుటచూచి వాని యంతఃకాపట్యంబునుగ్రహించి 'ఇప్పటికిఁగూడ నితఁడింత మర్యాదమాని భాషించుచున్నాఁడుగదా'యని ద్రోణాచార్యుఁడు మిన్నకుండెను అందులకు దుర్యోధనుఁడు మిక్కిలికోపపడి యాచార్యతిరస్కారముగా నిట్లనియెను

శిఖండిమీఁద బాణమువేయనని భీష్మునివ్రతము, శిఖండిని మున్నిడుకొని పాండవులు యుద్ధమునకు వత్తురు శిఖండిని గాంచినంత భీష్ముఁడు శస్త్రసన్న్యాసమొనర్చును. అదిసమయముగాఁ బాండవులు భీష్మునకు నపకారమొ

నర్పవచ్చును భీష్ముఁడొక్కఁడు సుఖమున్న నాకుఁజాలు. అతఁడే నాకు రక్షకుఁడు. కాఁబట్టి మీరెల్లరు మీమీవ్యూహప్రవేశమార్గములందు జాగరూకులైయుండి సర్వవిధముల భీష్మునే రక్షింపుఁడు 11

ద్రోణుఁడు, భీష్ముఁడు ఏకభావముతోనుందురు గావున ద్రోణుఁడు తిరస్కరించినాఁడన్న భీష్ముఁడుగూడ తిరస్కరించినట్లేయనియు, ఆకారణంబున స్వకులమెల్ల నశించినట్లేయనియు, ధృతరాష్ట్రుఁడు వ్యాకులపడసాగెను అదిగాంచి సంజయుఁడిట్లనియెను

దుర్యోధనుఁడట్లు గురుతిరస్కారదుఃఖితుఁడు కాఁగా భీష్ముఁడు గ్రహించి 'ఈసమయంబున నితడిట్లగుట మేలుగాదనియెంచి వానికి ధైర్యసంతోషములు గూర్చువాఁడై సింహగర్జనమొనర్చి శంఖంబును గట్టిగాఁ బూరించెను. 12

పరబలభయగురుతిరస్కారంబులవలన గతప్రాణుఁడైయున్న దుర్యోధనునకు భీష్మశంఖారావము తత్కాలప్రాణప్రతిష్ఠాపనార్థమేగాని పరబలనిరసనార్థముగాదనియు భీష్ముఁడంతకన్న శక్తుఁడుగాఁడనియు 'కురువృద్ధపితామహ' శబ్దంబులు సూచించును

సేనాపతియగు భీష్ముఁడు శంఖారావము గావించినంతనే కౌరవసైన్యమందు శంఖంబులు భేరులు హుడుక్కలు తప్పెటలు గోముఖములను వాద్యంబులు పెల్లునమ్రోగి మహాశబ్దముగావించెను. 13

రాజా! కౌరవవృత్తాంతంబును జెప్పితిని, ఇఁక పాండవులవృత్తాంతము వినుము ఖాండవదహన సమయంబున అగ్నిదేవుఁడు అర్జునునకు మెచ్చి శ్వేతాశ్వరథంబులిచ్చెనుగదా ఆశ్వేతాశ్వములంగట్టిన యారథముమీఁద లక్ష్మీపతియగు శ్రీకృష్ణుఁడును అర్జునుఁడు నుండిరి కౌరవుల శంఖారావములు విన్నంతనే శ్రీకృష్ణార్జునులు తమ శంఖంబులను గట్టిగానూదిరి. 14

హృషీకేశుఁడు (అనఁగా సర్వేంద్రియములకు అధిపతియైన శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు) పాంచజన్యమను శంఖంబును, అర్జునుఁడు దేవదత్తమను శంఖంబును, భయంకరకర్ముఁడైన భీముఁడు పౌండ్రమను మహాశంఖంబును, 15 కుంతీనందనుఁడగు ధర్మరాజు అనంతవిజయమను శంఖంబును, నకులుఁడు సుఘోషమను శంఖంబును

సహదేవుఁడు మణిపుష్పకమను శంఖంబును, 16 మేటివిలుకాఁడగు కాశిరాజు, మహారథుఁడగు శిఖండి, ధృష్టద్యుమ్నుఁడు, విరాటుఁడు, పరాజయ మెఱుఁగని సాత్యకి 17 ద్రుపదుఁడు ప్రతివిందుఁడు మొదలగు ఉపపాండవులు విక్రమశాలియగు అభిమన్యుఁడు నానాదిక్కులనుండి తమతమశంఖంబులను గట్టిగాఁ బూరించిరి 18

ఆశంఖారావము భూమ్యాకాశంబులనిండి మాఱుమ్రోఁగి కౌరవుల మనస్సులనుబగిల్చి గుండెలు చీల్చినది. మనస్సులు పగులుటవలనఁ గౌరవులకుఁ బ్రజ్ఞతప్పినది, కోరికలు నశించినవి, ధైర్యము ఉత్సాహము తొలఁగినవి; గుండెలు చీలుటవలన మహాభయముగలిగినది. స్వయముగాఁ దాను యుద్ధము చేయకయే పాండవులయుద్ధమును నెఱవేర్తునని శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు ప్రతిజ్ఞ చేసియున్నాఁడు శంఖధ్వనివలననే శ్రీకృష్ణుఁడు ఆమాటను నిగ్గించుకొనినాఁడు 19

'శంఖనాదమువలననే (అనఁగా యుద్ధమనుమాటలేకయే) కౌరవులెల్ల నసి చెడిరి, నా కులమెల్ల ఇప్పుడే చచ్చినట్లాయెను, కటా! ఎంతకష్టమువచ్చినది!' అని ధృతరాష్ట్రుఁడు చింతపడసాగెను. అతనితో సంజయుఁడిట్లనియెను

రాజా! అర్జునుఁడు కౌరవులను జయించెననుఖ్యాతి వానికి రావలయునని భగవత్సంకల్పము. అందువలన శ్రీకృష్ణుఁడు కౌరవులను గొనయూపిరితో నుంచినాఁడు. శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు ఇంక కొంచెము గట్టిగాఁ దనశంఖంబునూఁదియున్నచోఁ గౌరవులు చచ్చియేయుందురు, యుద్ధమనుమాటయే సున్నయై యుండును. అట్లు కౌరవులు చావఁజిక్కి కొనప్రాణములతో యుద్ధమునకుఁబూనిరి. హనుమంతుఁడు కేతువునఁగల యర్జునుఁడు బాణప్రయోగమునకు సమయమగుటగాంచి విల్లువైకెత్తి శ్రీకృష్ణునితో నిట్లనియెను 20

అర్జునుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

అచ్యుతా! ఈరణంబున ఎవ్వరెవ్వరితో నేను పోరవలయునో, దుర్బుద్ధియగు దుర్యోధనునకు యుద్ధమునఁ బ్రియముసేయుటకై ఎవరెవరువచ్చిరో చూడఁగోరుదు. యుద్ధకాములైవచ్చిన వీరిని నేనుచూచుటకు వీలగునట్లుగా ఉభయసేనలమధ్య నారథమును నిలుపుము. 21-23

సంజయుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

ధృతరాష్ట్రా! అర్జునుఁడట్లు చెప్పినంతనే శ్రీకృష్ణుఁడు రథమును దోలుకొనిపోయి భీష్మద్రోణాదులకు ఎల్లరాజులకు నెదురుగా ఉభయసేనలమధ్య నిల్పి 'అర్జునా! యుద్ధమునకువచ్చిన కౌరవులు వీరుగో చూడు'మనెను　24-25

భూరిశ్రవస్సు మున్నగు తండ్రితోఁబుట్టువులను, భీష్ముఁడు సోమదత్తుఁడు మొదలగు తాతలను, ద్రోణుఁడు కృపుఁడు మున్నగు గురువులను, శకుని మున్నగు మేనమామలను, దుర్యోధనుఁడు మున్నగు సోదరులను, లక్ష్మణుఁడు మున్నగు కుమారులను, మనుమలను, అశ్వత్థామాదిసఖులను, మామలను వైరిసేనలోఁ జేరియుఁ దనకుఁ బక్షపాతులుగానున్న శల్యుఁడు మున్నగు స్నేహితులను, ఉభయపక్షములవారియందు సమానభావముగల మిత్రులను సేనలో నర్జునుఁడు చూచెను　వారినిజూచినంతనే అసాధారణమైన మోహము వానికిఁ గలిగినది. అట్టిమోహమునకు జిక్కి యర్జునుఁడు పిశాచముపట్టినవాఁడువలె విషాదపడుచు నిట్లనియెను　26-27

కృష్ణా! యుద్ధమునకై నాయెదుటనున్న యీమావారిని జూచినంతనే నాకుఁ గాళ్ళుచేతులు మున్నగునవి సడలుచున్నవి. కావున యుద్ధము జేయఁ జాలను　'కాలుసేతులాడకున్నచో　కాయికకర్మమగు　బాణప్రయోగము మాని వాచికకర్మమగు దూషణాదులు చేయరాదా'యనియందువా? అదియు సాధ్యము గాదు. ఏలయందువా? నోరు తడియారుచున్నది, మాట వెలువడదు 28 'అట్లనుటకు నిది సమయము గాదనియు శోకవికారముల నడంచి పెట్టి ధైర్యమవలంబింపు'మని చెప్పెదవా?' అదియు సాధ్యము గాదు　ఏలయందు వా? నిలువెల్ల వణఁకుచున్నది, ఆఁచినను అణఁగదు, 29 గాండీవము చేతినుండి జారిపోవుచున్నది　ఈలక్షణములవలననే నాయంతస్సారమైన ధైర్యము నశించినదని స్పష్టమగుచు　ధైర్యముపోవుటవలన నిలువెల్లమండుచున్నది, రోమములు నిక్కపొడుచుచున్నవి　'ఏదియెట్లున్నను ఊఱకనిలిచి యుండరాదా'యని యందువా? అదియు సాధ్యము గాదు　ఏలయనగా నామనస్సు చక్రమువలె దిర్దిరతిరుగుచున్నది. ఈమనోభ్రమణము మూర్ఛకు మొదటిలక్షణము　కావున నిలచియుండుటకు గూడ శక్తిలేదు　'ఎట్లాయి

నను సహించి శత్రువులను జంపినయెడల సామ్రాజ్యము వచ్చు'నందువా ? అదియు నమ్మజాల నేలయనఁగా అవిగో చూడుము. 30 దివ్యశకునములు గానీ అంతరిక్షశకునములుగానీ భూమిసంబంధములగు శకునములు గానీ ప్రతికూలములుగాఁ దోఁచుచున్నవి నాకు జయమగుననుటెట్లు ? మఱియు స్వజనమును యుద్ధమందు జంపుటవలనఁ గలుగు శ్రేయము నాకేదియుఁగాన్పింపదు. 31

(ఇవి శోకలక్షణములు ఇఁక మోహలక్షణములు చెప్పఁబడును)

ప్రతికర్మమునకు దృష్టములని అదృష్టములని ఫలములు రెండువిధములు అందుఁగంటికి నగపడునవి దృష్టఫలములు యుద్ధమువలన జయము, దానివలన రాజ్యము, దానివలన సుఖముగలుగవచ్చును ఈమూఁడు దృష్టఫలములు విజయాపేక్ష నాకులేదు, నాకు రాజ్యమువలదు, సుఖమునుగూడ గోరుటలేదు కావున దృష్టఫలములేవియు నాకక్కఱలేదు ఏలయందువా ? ఏదియైనను స్వార్థమో స్వజనార్థమో జనులుకోరుదురు అట్లె నేను నామేలుకొఱకో నాజనులమేలుకొఱకో కోరవలయునుగదా ఇప్పుడీరణరంగంబుననున్నవారెల్ల మావారేగాని యన్యులుగారు వీరిని జంపినఁగాని రాజ్యము నాకురాదు వీరిఁజంపినతర్వాత నేను జీవించుటెట్లు బ్రతికియున్నఁగదా నాకీరాజ్యాదులు కావలసియుండును కావున స్వార్థమునుగూర్చిన తలంపే మఱచిపొమ్ము. 'నాకుఁగాకున్నను మావారికైనఁగోరరాదా'యని యందువా ? 32 ఎవరికొఱకు నేనీరాజ్యాదులను ఉపభోగములను సుఖమును గోరవలయునో వారే తమప్రాణధనములనువర్జించి యుద్ధార్థమువచ్చియున్నారు వీరిని జంపినఁగాని రాజ్యము నాకుస్వాధీనపడదు వీరు చచ్చినతర్వాత రాజ్యము వీరికేల ? ఎట్లు విచారించినను రాజ్యాదులు స్వార్థమునకు గాని స్వజనార్థమునకుగానీ రెంటికిఁగావు 33

ఆనన్నది గురువులు, పినతండ్రులు, పుత్రులు, తాతలు, మేనమామలు, మామలు, మనుమలు, బావమఱఁదులు, సంబంధులు—ఇట్టివారుగానున్నారు 34 వీరిచావుగూడ కోరరాదు. అట్టివారిని జంపుటెట్లు ? 'వారు నన్నుఁ జంపుదు'రందువా ? చంపినఁ జంపుదురుగాక కౌరవరాజ్యమే

గాదు ముల్లోకముల రాజ్యాధిపత్యము రానున్నను వారిని నేనెంతమాత్రము చంప నొల్లను గురువధ మహానర్థకమని శాస్త్రము. కాఁబట్టి యీయుద్ధమువలన వచ్చు అదృష్టఫలమేమియుఁ గానరాదు, మీఁదుమిక్కిలి విపరీతఫలముమాత్రము తప్పునట్లు లేదు 35

జనార్దనా? ధార్తరాష్ట్రులను జంపుటవలన మనకేమిప్రీతియగును? ప్రీతి కలుగకపోవుటయేగాక పాపము సంభవింపకమానదు 'వీరుఆతతాయులనియు, ఆతతాయులను వధించుట శాస్త్రసమ్మతమనియుఁ బాపమురాదనియుఁ' జెప్పుదువా? ఇల్లుగాల్చువాఁడు, విషముపెట్టువాఁడు, నిరాయుధుని శస్త్రపాణియైవచ్చి చంపువాఁడు, ధనము హరించువాఁడు, భూమి హరించువాఁడు, భార్యను హరించువాఁడు— ఈయార్గురు ఆతతాయులని శాస్త్రముచెప్పుట నిజమే ధార్తరాష్ట్రులు ఈయాఱుపనులు చేసిరనుటయు నిజమే. అయినను వీరు మనవారేగదా. 36

ధార్తరాష్ట్రులు మనకు బాంధవులు, బంధువులనుజంపినచోఁ బాపము తప్పదు, కావున వీరినిజంపుట మనకుఁదగదు. మాధవా! మనవారినిజంపి మనమెట్లు సుఖింతుము? స్వజనఘాతకులకు సుఖమెక్కడిది? తినుటకుఁ గూడు ఉండుటకు నిల్లు, లేనిమేము ఎట్లయినను యుద్ధముచేసి రాజ్యముసంపాదించి సుఖపడవలసియుండఁగా, ఇట్లు మీనమేషములెంచుట తగదనియు, ఊఱకున్నచో దేహయాత్రగూడ జరుగదనియుఁ జెప్పెదువా? లక్ష్మీపతిని నిన్ను ఆశ్రయించితిమి. మాకుఁగొదువయేమి? 37

స్వజనవధ మీకు దోషమైనచోఁ గౌరవులకుఁగూడ దోషముకావలదాయనియు, ఆసంగతివారు దలంపనప్పుడు మీరుమాత్రము తలంపనేలయనియు సందువుగాఁబోలు దుర్యోధనాదులు రాజ్యలోభంబున వివేకముచెడియున్నారు అందువలన వారు కులక్షయమువలనఁగలుగు వర్ణసాంకర్యరూపదోషమును స్వజనులను వధించుటవలనఁ గలుగు పాపంబును గానరు. 38

మనకన్ననో ఆరెండుదోషములు ముంజేతికంకణమువలె స్పష్టము. ఇట్లు తెలిసియు ఆపాపమునుండి మానుటకు నేరమేల? భ్రాంతులవలె భ్రాంతిలేనివారు చేయరాదుగదా? 39

రక్షించును గావున వానికి నరకభయమేలయనియు నందువా ? వర్ణసంకరకారులు పాపిష్ఠులు, పాపిష్ఠులు నీయాజ్ఞారూపములైన శ్రుతిస్మృతుల నుల్లంఘింతురు అట్టివారిని నరకయాతనాములందు నీవేద్రోసి తపింప జేతువు అందువలననేగదా నీకు 'జనార్దను'డను పేరువచ్చుట. నన్నుమాత్రము ఉపేక్షింతువా ? 44

స్వజనవధయే పాపము, దానికిఁదోడుగా కులక్షయదోషము దాపరింపనున్నది, దీనికంతయు రాజ్యసుఖలోభముగదా కారణము అహో ! కటా ! తుచ్ఛమునకాసించి యెంతపాపము నొడిగట్టుచున్నాము ! 45

నేను శస్త్రసన్యాసమొనర్చి యూరకున్నచో ధార్తరాష్ట్రులు శస్త్రపాణులై రణములో నన్నుఁజంపరాయని శంకింపవచ్చును. ప్రాణికిఁ జావు తప్పదు స్వజనులనుజంపి దెబ్బతిని చచ్చుటకన్న శస్త్రసన్యాసమొనర్చి శత్రువులచేతులనుఁ దలయిచ్చి చచ్చుటమేలు వీలయందువా ? స్వజనులను జంపుటవలనఁ బాపమగును ; రెండవపక్షమున ఎట్టిపాపమునకు నవకాశములేదు. కాఁబట్టి పాపరహితమైన మరణము నాకుఁ బ్రశస్తతరమగును 46

అర్జునుఁడిట్లుచెప్పి శరచాపంబులువదలి శోకమలినచిత్తుఁడై రణరంగంబున రథముమీఁద గూలఁబడెను 47

ప్రథమాధ్యాయము సమాప్తము

కులక్షయమువలనఁ గలుగుదోషమేమందువా ? కులక్షయమైనప్పుడు కులధర్మముల నాచరించువారుండరు. కులధర్మముల నెప్పుడాచరింపరో యప్పుడే యవి నశించును ఈకులధర్మములు నిన్న నేఁడు వచ్చినవి గావు. పెద్ద కాలమునుండి పరంపరగా వచ్చుచుండును. ధర్మమెప్పుడు నశించునో యప్పుడే యధర్మము తలయెత్తి చావగా మిగిలినవారినెల్ల నాక్రమించును 40

కృష్ణా ! అధర్మమెప్పుడు వ్యాపించునో యప్పుడె కట్టుబాట్లు నశించును కట్టుబాట్లు ఎప్పుడులేవో యప్పుడే స్త్రీలు హద్దుమీఱి వర్తించి చెడుదురు. స్త్రీలు చెనటులగుదురేని వర్ణసాంకర్యము తప్పదు కురువంశమునకు వృష్ణివంశమునకు పరస్పరసంబంధ బాంధవ్యముగలదు వృష్ణివంశంబున నీవుపుట్టితివి కావుననే నిన్ను వార్ష్ణేయుఁడందురు కురుకులమునకుఁ దలవంపుగల్గించ నీవుమాత్రము సహింతువా ? 41

వర్ణసాంకర్యమువలన నరకమగును ఈనరకపాతము కులము చెఱచినవారికేయనిగాని చెడినకులమునకేయనిగానీ నియమింపరాదు చెఱచినవారి పితరులకుఁ జెడినవారి పితరులకుఁగూడ సంక్రమించును ఏలయందువా ? చెఱచినవారుగాని చెడినవారుగాని చేయు పిండోదకక్రియలు వారిపితరులు గ్రహింపరు పిండోదకక్రియలు జరుగకపోవుటవలన పితరులకు అధోగతి సంభవించును. 42

సాంకర్యదోషమువలనఁ గులమునకు నరకముగల్గినఁ గలుగుఁగాక , కులమును చెఱచినవారికి నరకమేల యగునందువా ? వర్ణసంకరకారకులైన కులఘ్నుల దోషఫలముగా శాశ్వతములైన వర్ణాశ్రమధర్మములు లోపించును. వర్ణసాంకర్యంబునకు వర్ణాశ్రమాదిధర్మనాశనమునకుఁ గారణభూతులగుటవలనఁ గులఘ్నులు నరకము పాలగుదురు. 43

కులఘ్నులకు నరకముగలుగుట యుక్తమేగాని కులమునకు నరకము గలుగుట న్యాయ్యము గాదందువా? కులధర్మములు జాతిధర్మములు నాశముగావించినవారికి నరకవాసము తప్పదు ఇట్లు నేనుకల్పించిచెప్పుటగాదు, శాస్త్రములే చెప్పుచున్నవి. వర్ణసంకరకారుని వానికులము రక్షించునదియు, కులము

గీతాహృదయము.

రెండవ యధ్యాయము.

అర్జునుని శోకమోహములు మొదటియధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినవి ఆశోకమోహములను బోఁగొట్టునట్టి బ్రహ్మాత్మైక్య తత్త్వజ్ఞానము రెండవయధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడుచున్నది. అర్జునుఁడు శరచాపంబులువదలి రథముమీఁదఁ గూలఁబడెనని మొదటి యధ్యాయాంతమునఁ జెప్పఁగా విని 'అర్జునుఁడు యుద్ధమునకు వెఱచెననియు, వాని సారథియైన శ్రీకృష్ణభగవానుఁడుగూడ అంగులకు సమ్మతించువాఁడనను నిష్ఠసిద్ధియగుననియు ధృతరాష్ట్రుఁడు తలంచెను వెఱ్ఱిచూపువలె లోచూపులేని పరమాంధుఁడైన ధృతరాష్ట్రుఁడట్లు భావించుట సంజయుఁడు గ్రహించి వాని చెడ్డతలంపునుఁ బాపుటకై చెప్పిన సంగతిని వ్యాసమహర్షి చెప్పుచున్నాఁడు

కృపయనునది దీనులయెడఁగలుగుట సహజము. ధార్తరాష్ట్రులు దీనులుగారు. వారియెడ అర్జునునకుఁ గృపగలిగినది. ఇదియేగుణమాయని శంకింపవచ్చును. అర్జునునికృప లోకసామాన్యమైనదిగాదు, అది కేవలము వ్యామోహరూపమైనది. ఈమోహమన్నదో పిశాచమువలె హఠాత్తుగా వానిని ఒట్టినది. కావున దానిని వదలించుట సులభసాధ్యముగాదు. ఈకృపాపిశాచముపట్టినందున, పిశాచావేశలక్షణములైన కన్నీరుగార్చుట, దీనముగాఁ జూచుట, నిష్కారణముగా దుఃఖించుట మున్నగు వికారములు వానికిఁ గలిగినవి. ఇట్లు కృపాపిశాచగ్రస్తుఁడై దుఃఖించుచున్న యర్జునునితోఁ బిశాచోచ్చాటనసిద్ధమంత్రరూపమైన యీ క్రిందివాక్యములు శ్రీకృష్ణుఁడు వచించెను. 1

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

అర్జునా! నీవు చెప్పినదెల్ల మోహఫలమేగాని వేఱుగాదు. పేరుపట్టి నీవు స్వభావముచేత శుద్ధస్వభావమునకు మోహముగలుగుట వెలుతురునకు చీకటి దాపరించినట్టున ఎట్లో నీకిదివచ్చెనో దానికిని సమయాసమయములు వలదా? సమయముగానిసమయమున ఇదిగలిగెను నీకుఁగా

శోకింపవలయునేగాని, నీవన్న స్వజనవధకు శోకింపఁబనిలేదు. మఱియుఁ గరచరణాదులు స్వాధీనముతప్పుట నోరెండుట దేహమువడఁకుట—ఇవి పిఱికితనములు ఇట్టివి నీచపురుషునకుఁదగునుగాని శూరునకుఁ దగవు పిఱికితనమువలనఁగాదనియు స్వజనులను జంపవలసివచ్చుటకు శోకించుచుంటివిగాని పిఱికితనమునఁగాదనియు నందువా ? విద్వాంసులు నీమాటమెచ్చరు ధార్తరాష్ట్రులు ఆతతాయులు, ఆతతాయులను జంపుట ధర్మము క్షత్రియుఁడు ధర్మముతప్పరాదు ధర్మమువలన స్వర్గము, ధర్మముతప్పిన స్వర్గము దూరమగును. స్వర్గముమాట యటుండనిమ్ము కీర్తియైన నగునాయనిన నదియును నున్న కీర్తిలేఁపోయినఁ బోవుఁగాక, అపకీర్తివచ్చుచున్నది ముక్కంటిని మెప్పించి పాశుపతాస్త్రంబును గొంటివి, నివాతకవచులను ఒరిమార్చితివి అట్టి నీవు నేఁడు రణమునకు భయపడుట యపకీర్తిగాదా ? మోహమెన్ని కడగండ్లు తెచ్చెనో చూడుము 2 పార్థా ! వీర్యమును గోల్పోయిన నపుంసకుఁడవు గావలదు దేవతావరప్రసాదంబున జనించిన నీకిదితగదు అనివార్యమందువా ? ఆమాటచెల్లదు హృదయదౌర్బల్యరూపమైన యీయవివేకము కేవలము క్షుద్రమైనది వీరాధివీరులను జయించిన పరంతపుడవు నీవు ఈక్షుద్రమును జయింపలేవా ? ఉపాయమెట్లందువా ? గుణసందర్శనంబు రాగమునకు, దోషసందర్శనంబు ద్వేషమునకు, హేతువులగును కౌరవులు నీకెన్నో యపకారములొనర్చిరి అవి సారెసారెకుఁ దలపోయుము, వారిపై నీకు ద్వేషముపాటును, మమకారము నశించును 3

కృష్ణా ! తండ్రిచని దిక్కులేకున్న మమ్ము భీష్ముఁడు పెంచిపెద్దచేసెను, ద్రోణుఁడు తనకొడుకైన యశ్వత్థామకన్న మమ్ము మిక్కిలిగాఁ బ్రేమించి ధనుర్వేదమునేర్పెను కావున వారిరువురు నాకు పూజ్యులు గురువులను బూలతోఁ బూజింపవలయును వినోదార్థముకూడ వారితో వాగ్వాదమే కారాదన రణరంగంబున వారిపైదివ్య బాణములు విసరుటెట్లు ? మఱియు ద్రోణుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు, బ్రాహ్మణవధ మహాపాపము 4

స్వేచ్ఛామరణము యావజ్జీవ నైష్ఠికబ్రహ్మచర్యము సర్వధర్మపరిజ్ఞానము సర్వశాస్త్రసంపత్తి అధ్యయనతపోనిష్ఠలుగల గురువులు వహానుభావులుగాని వేఱుగాదు వారినిజంపుట ధర్మమగునా ? కాదనివారిని జంపఁజాలకు

ఇహలోకభోగములు రావచ్చును అవియు అర్థకామాత్మకములే గాని ధర్మమోక్షములనిచ్చునవి గావు అందుచేఁ బ్రాప్తించినను అవి నెత్తుటమాగినవే గాని పరిశుద్ధములు గావు కావున యుద్ధముచేయుట అస్వర్గ్యమో కాదో యోచింపుము ఇట్టి నెత్తురుగూడుదినుటకన్న రాజనిషిద్ధమైన భిక్షాన్నముతో జీవించుట మేలుగాదా 5

ఈ నెత్తురుకూడైనను జయింతుమేని మనకు లభించును జయాపజయములు నిశ్చయింపరాదు మఱియు మనము జయించుటో వారు జయించుటో యీ రెంటిలో నేది మనకు మేలో తెలియరాదు ఇవన్నియుఁ బర్యాలోచింపఁగా గురువులతోడి యుద్ధము అనార్యజుష్టమనియు వారిని జంపుట అస్వర్గ్యమనియు, లోకనిందఁబడయుట అపకీర్తికరమనియు నా నిశ్చయము గురువులను వదలి తక్కిన ధార్తరాష్ట్రులతో యుద్ధముచేయరాదా యన్న భీష్మద్రోణులను ముందుంచియున్నారు ముందున్న వారిని వదలి వెనుకనున్న వారితో యుద్ధముచేయ సాధ్యముగాదు భీష్మద్రోణులను జంపుదుమేని తర్వాత మనము జీవింపనోల్లము. చచ్చిన తర్వాత రాజ్యాదులేల ? 6

దైన్యము పైకొనుటంజేసి శౌర్యోత్సాహాదిరూపమైన నా క్షత్రియస్వభావము పసిచెడినది దానంజేసి ధర్మమని నీవుచెప్పునది అధర్మముగా నాకుఁదోఁచుచున్నది. మోహమునకుఁ జిక్కితిని, ఏమియుఁదోఁపక నిన్నడుగుచున్నాను ఏది నాకు శ్రేయమైన ధర్మమో చెప్పుము ఇదివఱకు నీవుచెప్పిన దానివలన నాకు నిశ్చితముగలుగదు సందేహములు వీడునట్లు చెప్పవలయును చెప్పినది వినలేదని యుపేక్షింపవలదు, నీకు శిష్యుఁడను, శిష్యుని మూఢభావము మాన్పుట గురుధర్మము భీష్మద్రోణులకన్న నిన్ను బరమగురునిగా భావించి 'త్వామేవశరణ'మ్మని శరణుజొచ్చితిని, నాకుఁ మఱెవ్వరు దిక్కులేరు 7

నా శోకమును మాన్పుటకు నీకన్న సమర్థులు లేరు యుద్ధము ముగిసిన తర్వాత యీవిచారము చేయవచ్చునందువు గాఁబోలు శోకమువలన నా యింద్రియములు ఉడుకుచున్నవి, ఏపనికి శక్తిచాలదు 'జయించినచో సార్వభౌమపదము, చచ్చినచో ఇంద్రపదము వచ్చును, ఎట్లయినను బరమానందము

తప్పను, యుద్ధమే శోకనివర్తకము' అనియందువా ? ఆరెంట నాశోకము తీఱునట్లు లేదు. 8

సంజయుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

అర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణునితో నిట్లు పలికి యుద్ధముచేయుట లేదని తనసిద్ధాంతంబును తెలిపి యూరకుండెను శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు ఎన్నివిధముల బోధించినను అర్జునుఁడు తనమోహమును బాయఁడుగదా ఏమి యాశ్చర్యము! 9

రాజా! అర్జునుని మోహము శోకరూపముగా మాఱినది శోకము కొంచెము సేపుండిపోవుట లోకసహజము అర్జునిశోకమట్టిది గాక మొదట యెట్లో కడపటను నట్లె యుండెను ఈశోకము వానికి స్వసేనలో నేయున్నప్పుడు గలిగియుండిన నో నెమ్మదిగా దానినిమాన్ప వీలుండియుండును అట్లుగాక శత్రువుల మ్రోల నిలిచి యుద్ధమారంభింపఁబోవునప్పుడు హఠాత్తుగా నదిగలిగినది. ఇట్టి సంకటకాలంబున సామాన్యులు చీకాకుపడకమానరు చెంతనున్నది భగవంతుఁడు గావున వానికిది యొకవిషయము గాఁదోఁపలేదు ఆయన అర్జునునిఁజూచి నవ్వువాఁడువలె నిట్లనియెను నవ్వుటకు సమయమాయని శంకింపవలదు. భగవంతుఁడు నవ్వుటనఁగా దీనులయెడ ప్రసన్నుఁడగుటగదా 10

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

అర్జునా! ధార్తరాష్ట్రులు ఆతతాయులు గావునఁ జంపఁదగును అట్టివారినిగూర్చి శోకముగూడదు. వారినిగూర్చి శోకించుచు వివేకి యిట్లుచేయఁడు అజ్ఞానివై శోకించుచున్నావనుకొనుటకుఁ బెద్దపండితునివలె వాగింతువు అంతతోనుండక 'ధర్మసంమూఢుఁడను, శిష్యుఁడను ప్రపత్తిచేసితి'నంటివి సరే యని తలంచితిని వెనువెంటనే 'యుద్ధముచేయుట లేదు' అని స్వసిద్ధాంతమును దెలిపితివి నీచర్యలు పరస్పరవిరుద్ధములై నవ్వుపుట్టించును పండితులు చచ్చినవారినిగూర్చిగాని చావుసిద్ధమైయున్నవారిని గూర్చిగాని శోకింపరు అనఁగా జననమరణవిషయిక శోకము జ్ఞానులకుండదు ఏలశోకింపరందువా ? శోచనీయపదార్థమేది ? ఆత్మా ? లేక దేహమా? ఆత్మయందువేని వినుము 11

జరిగినకాలమని జరుగుచున్నకాలమని రాఁబోవుకాలమని కాలము మూఁడువిధములు ఈమూఁడుకాలములందు నశింపక యేదియుండునో యది

శాశ్వతమైనదియగును ఈప్రమాణమునుబట్టి విచారింతము. నేను భూతకాలమున లేనివాఁడనుగాను, నీవును అట్టివాఁడవే, ఈభీష్మాదులును అట్టివారే ఇప్పుడు మనముండుటస్పష్టము ఉత్తరకాలమున నేను నీవు ఈరాజులు మనమెల్లరము నుండ బోనివారముగాము మనము అనఁగా మనయాత్మయని గ్రహింపుము. ఈయాత్మ మూఁడుకాలములందుఁగూడ నశింపకుండును గావున ఇది నిత్యము. నిత్యమైనదానికిఁ జావులేదు చావులేనిదానినిగూర్చి శోకింపుట వెఱ్ఱితనముగదా 12

నేఁడున్నవాఁడు రేపులేకపోవుచుండుటవలన ఆత్మకు జననమరణములు గలవని తలంతువుగాఁబోలు

ఈజననమరణములు దేహమునకేగాని యాత్మకుఁగలుగవు దేహధారులకెల్ల బాల్యము యౌవనము ముదిమి గలుగుచున్నవి ఈయవస్థలెల్ల దేహమునకేగాని దేహములోనుండునట్టి యాత్మకుగాదు దేహమేయాత్మయను భ్రమవలన దేహసంబంధమైన వాని నాత్మసంబంధములుగాభావింతురు దేహమునకువలె నాత్మకుఁగూడ అవస్థాభేదముమాత్రము గలదు దేహమునకు బాల్యము గడచినతర్వాత యౌవనము, అదిగడచినతర్వాత ముదిమి వచ్చినట్లు ఆత్మకు ఈదేహము పోయినతర్వాత మఱియొకదేహమువచ్చుచుండు. అంతేగాని ఆత్మకు చావులేదు బాల్యముపోయినప్పుడు దేహము నశించుచున్నదా? యౌవనమువచ్చినప్పుడు దేహము మఱల పుట్టివచ్చుచున్నదా? అట్లే ఆత్మకూడ ఈదేహమును వదలునప్పుడు చచ్చుటలేదు ఇంకొకదేహమును పొందినప్పుడు మఱల పుట్టుటలేదు అవస్థలు మాఱుచున్నను దేహమెట్లు నశింపకుండునో ఒకదేహమునువదలి మఱియొక దేహమును పొందినను ఆత్మనశింపకుండును జ్ఞానులకు ఈరహస్యము స్పష్టము గావున వారు జననమరణవిషయమునఁ బ్రమాదముచెందరు 13

నాదుఃఖము ఆత్మనశించుననికాదనియు, బాణమువేసినప్పుడు దెబ్బతగిలి ఆత్మకు బాధకలుగుననియు, భీష్మాదుల యాత్మకు అట్టిదుఃఖము గలిగింపరాదనియు శోకించుచుంటివా? సుఖదుఃఖముల వైచిత్ర్యమును మును గ్రహింపుము.

కన్నులు మొదలగు జ్ఞానేంద్రియములు, చేతులు కాళ్ళు మొదలగు కర్మేంద్రియములు ఈదేహమునందుఁగలవు. కర్మేంద్రియములకు స్వతంత్రశక్తిలేదు, జ్ఞానేంద్రియము లెట్లునడపిన అవియట్లు నడచును సుఖదుఃఖములు జ్ఞానేంద్రియసంబంధములు కన్నులు చూచును, చెవులు వినును, ఇట్లు ఒక్కొక్కయింద్రియమునకు ఒక్కొక్క యధికారముగలదు ఒక్కొక్కయింద్రియమునకు దానికిసంబంధించిన వస్తువునకుఁ బరస్పరసంయోగము గలిగినప్పుడు సుఖదుఃఖాదులు పొడముచున్నవి. దృష్టాంతము వినుము చెవులకు శబ్దగ్రహణశక్తిగలదు భేరిని వాయించినప్పుడు శబ్దముపుట్టును శబ్దమునకు చెవికి సంబంధము గావున దానిని చెవ్వుగ్రహించును భేరీశబ్దము కటువు గావున వినుటకుఁ గష్టమగును వీణాశబ్దము సుఖమునిచ్చును. ఇట్లు ఇంద్రియములకు వానికిసంబంధించినవిషయములకు సంయోగముగలిగినప్పుడు ఆవిషయముల స్వభావమునుబట్టి సుఖదుఃఖములు గలుగను. ఈసుఖదుఃఖములు వచ్చుచుఁ బోవుచునుండునేగాని సదా యట్లేయుండవు భేరీశబ్దమున్నప్పుడు చెవికిఁ గష్టముగానుండును అది నిలిచినప్పుడు ఆకష్టము చెవికుండదు గదా దేహమున్నంతకాలము ఇంద్రియములుండును, ఇంద్రియములున్నంతకాలము విషయములతోడ వానికి సంబంధముతప్పదు, అట్టిసంబంధముగలిగినప్పుడు విషయస్వభావప్రకారము సుఖదుఃఖములు గలుగుచుఁ బోవుచునుండును ఇది సహింపకతీఱదు. అంతేగాని యీసుఖదుఃఖములు ఆత్మసంబంధములని యెన్నఁడు భ్రమపడవలదు. 14

'సుఖదుఃఖాదు లట్టివేయగుఁగాక, యుద్ధము విరమించినచో భీష్మాదులకు ఎట్టిబాధ గలుగదుగదా' యనియందువా? ఇప్పుడు నీకు ముఖ్యమైనది మనశ్శాంతిగాని యుద్ధముగాదు మనశ్శాంతిగలిగినయెడల ఏపనిచేసినను తొందరలేదు ఈశాంతి గలుగుటెట్లందువా? వినుము —

శీతోష్ణములు సుఖదుఃఖములు మున్నగువానిని ద్వంద్వములందురు ఈ ద్వంద్వములెల్ల ఇంద్రియసంబంధములనియు, అవి వచ్చుచుఁ బోవుచునుండుననియు గ్రహించి సహింతువేని అవినిన్ను బాధింపఁజాలవు ఇట్టిబాధ నిన్నెప్పుడు కలవరపెట్టఁజాలదో యప్పుడు నీకు మనశ్శాంతిగలుగును. శాంతిగలిగి

నప్పుడు జ్ఞానాధికారివగుదువు జ్ఞానమువలన మోక్షమునకు యోగ్యుఁడ వగుదువు. కావున సుఖదుఃఖాదులు మిథ్యలని గ్రహించి వర్తింపుము. 15

మిథ్య అనఁగాఁ గుండేటికొమ్మువలె పొత్తుగానుండనిదని తలంపవలదు ఈలోకములో సత్తు అని అసత్తు అని రెండుగలవు ఎప్పుడు ఎక్కడ చెడక యుండునది సత్తు అనఁబడును ఎప్పుడు ఎక్కడనుండనిది అసత్తు అనఁబడును సత్తు అనునది సర్వకాల సర్వావస్థలయందునుండుఁ గావున దానికి ఉత్పత్తినాశ ములుగలుగవు అసత్తు అనునది ఎప్పుడు ఎచ్చటనుండనిది గావున దానికి ఉ త్పత్తియేలేదు. సుఖదుఃఖములు సత్తునకు సంబంధించినవనియందుమా యన్న చో అవి సర్వదా యుండునవిగావు ఇప్పుడు సుఖము, మఱికొంతసేపటికి అదిపోయి దుఃఖము, వచ్చుచుండును అవి అసత్తునకు సంబంధించినవేయని య నుటకు అవి బొత్తుగాలేనివిగావు, వానిని ప్రతిదినము అనుభవించుచున్నాము. కావున సుఖదుఃఖాదులు కుందేటికొమ్మువలె బొత్తుగాలేనివిగావు, సర్వదా యుండునవిగావు. ఇట్టి సందిగ్ధావస్థను మిథ్యయని చెప్పుదుము సుఖదుఃఖాదు లట్టి మిథ్యలని యెఱుంగుము సత్తు అసత్తు వీని స్వభావము వట్టి తర్క ములవలనఁదెలియదు తత్త్వము (అనఁగా వస్తువులయొక్క నిజస్థితి) యెఱింగిన వారికే యిది గోచరించును 16

' జగత్తత్త్వమునుగూర్చి 'ఆరంభవాదము, పరిణామవాదము, వివర్తవాద ము, అని మూఁడువాదములుగలవు '. ఆరంభవాదమును పరమాణువాదమని గూడఁ జెప్పుదురు తార్కికులు ఆరంభవాదులు సాంఖ్యులు పరిణామవా దులు వేదాంతులు వివర్తవాదులు పరమాణువులు పరస్పరము గూడుట వలన జగత్తు ఏర్పడుచున్నదనియు, ఈపరమాణువులు నిత్యములైనవనియు ఆరంభవాదుల వాదము ఈపరమాణువులు అవయవములుగలవియా ? అవయ వములు లేనివా ? అని యీవాదముమీఁదఁ బూర్వపక్షము గలుగును పర మాణువులు అవయవము గలవనియందుమేని అవయవముగలవానికి నాశనము తప్పదు గనుక అవి నిత్యములుగానేరవు నిత్యములుగానివానికలయికవలన నేర్పడిన జగత్తుగూడ నిత్యముగానేరదు కావునఁ బరమాణువులకు అవయవ ములుగలవని చెప్పుటకు వలనుపడదు వానికి అవయవములులేవను పక్షమునఁ

గూడ నాక్షేపముగలదు. వస్తువు లొండొంటితోఁ గలయుటకు అవయవము లుండవలయును. అవయవములు లేనివానికిఁ గలయిక దుర్ఘటము. ఎట్లో కలయిక గలదందుమువో, ఈకలయిక పూసకుఁ బూసకుంటించినట్లుగా ఏకదేశికమా? పాలలోఁ బాలుకలసినట్లుగా సర్వాత్మకమా? ఎట్లయినను దొల్లిటి పరిమాణమునకన్న వృద్ధియగుచున్నది. వృద్ధియనునది షడ్భావ వికారములలో నొకటి, వికారముగల దానికి నాశనముగలదు. కావున జగత్తునకు నాశనము స్వతస్సిద్ధమగుచున్నది. ఎట్లు విచారించినను జగత్తునకు నాశనము తప్పకున్నది గావున జగత్తు నిత్యమనెడి ఆరంభవాదము నిలువదు.

బ్రహ్మము జగత్తుగాఁ బరిణమించినదని పరిణామవాదము. పరిణామముగూడ షడ్భావవికారములలో నొకటిగావునను, వికారముగల వస్తువునకు నాశనము స్వతస్సిద్ధముగావునను, బ్రహ్మము జగత్తుగాఁ బరిణమించినదని చెప్పినప్పుడు బ్రహ్మమునకుఁగూడ వికారముగలుగునని యొప్పుకొనవలసివచ్చును. ఆపక్షమున బ్రహ్మమునకుఁగూడ నాశమున్నట్లుగా నేర్పడును. బ్రహ్మమునకు నాశము పరిణామవాదు లంగీకరింపరు. కావున పరిణామవాదుల వాదము పరస్పర విరుద్ధమగుచున్నది.

బ్రహ్మముమాత్రమే సత్యమనియు, జగత్తు మిథ్యయనియు, భ్రాంతివలన బ్రహ్మము జగత్తుగా వ్యావర్తమైనట్లు తలంతురనియు వేదాంతులవాదము. చీఁకటిలోఁ ద్రాఁడొకటి పడియుండఁగా దానిని ద్రొక్కి పాముగాఁదలంతుము. వాస్తవముగా అదిపాముగాదు. అది పాముగాదను జ్ఞానములేనందునఁ బాముగానిదానిని బాముగాఁదలంచుటయే భ్రాంతియనఁబడును. ఈభ్రాంతికి అజ్ఞానము కారణము. ఈభ్రాంతివలన దేహకంపాదులు జనించుటయు విషమెక్కినట్లుండుటయుఁ గలుగుచున్నది. నిక్కముగాఁ బాముకఱచి విషమెక్కినచో వేపాకు తీయగానుండుట మిరియాలు కారములేకుండుట మొదలగు గుణములు గలుగుచున్నవి. త్రాఁటిని ద్రొక్కి పామును ద్రొక్కినట్లు భావించువానికి అది కఱచినట్లు విషమెక్కినట్లు భావించుచున్నప్పుడు అట్టిభావమున్నంత కాలము వానికి వేపాకు తియగా మిరియాలు కారములేకుండ అనఁగా నిక్కముగాఁ బాముకఱచినవానికెట్లో యట్లేయుండును. దీపముపట్టిచూడఁగా అది పాము

గాదనియు వట్టి త్రాడనియు నేర్పడినప్పుడు నిజము తెలియుటవలన భ్రాంతిపోవు ను. భ్రాంతి యెప్పుడు పోవునో అప్పుడు మఱల వేపాకు చేదుగా మిరియాలు కారముగా నుండును దేహాకంపాదులు శమించును అనగా జ్ఞానమువలన అజ్ఞానము నశించునప్పుడు వస్తుస్వరూపము స్పష్టమగును త్రాడు, భ్రాంతిసర్పము— ఈ రెండింటిలో సర్పభ్రాంతియున్నంతకాలము త్రాడను తలంపేలేదు భ్రాంతి నశించినప్పుడు త్రాడుమాత్రమే సత్యమై శేషించియుండునుగాని సర్పమను సంగతియేయుండదు అనగా నెప్పుడుగానీ రెంటనొకటి మిగిలియుండును గాని రెండు నేక కాలంబుననే యుండజాలవు అట్లేజగత్తు సత్యమను భ్రాంతిగలంతకాలము బ్రహ్మమునకు నవకాశములేదు భ్రాంతిదీటి జగత్తు మిధ్య యని యేర్పడినప్పుడు బ్రహ్మముమాత్రముండునేగాని జగత్తుండుటకు నవకాశములేదు త్రాటికన్న భిన్నమైనది సర్పముగాకున్నను భ్రాంతివలన రజ్జుభిన్నముగా సర్పమును భావించునట్లు బ్రహ్మమునకన్న భిన్నమైనది జగత్తుగాకున్నను అజ్ఞానంబున బ్రహ్మభిన్నంబుగా దానిని భావింతురనియు, జ్ఞానముదయించినప్పుడు భ్రాంతివ్యావర్తకఫలమగు సర్పము తుదకు రజ్జువుగా నేర్పడునట్లు భ్రాంతివ్యావర్తకమగు జగత్తు తుదకు బ్రహ్మముగా నే ఏర్పడుననియు 'ఏకమేవ అద్వితీయ' మనువాక్యంబునకు నిదేయర్థమనియు వివర్తవాదుల వాదము

'సుఖదుఃఖాదులు మిధ్యలగుగాక, సత్పదార్థమేది? దానిస్వరూపమెమి?' అని యందువా?

ఆత్మయొక్కటె సత్పదార్థము అది సర్వప్రపంచమును వ్యాపించియుండును ఆత్మవ్యాపనము అధిష్ఠానస్వరూపము, అనగా తేనెయందు తీపు వ్యాపించియుండునట్లు సర్వప్రపంచమును ఆత్మ వ్యాపించియుండును. ఆత్మకు నాశమెన్నడులేదు, అది సర్వకాలసర్వావస్థలయందు నుండును అది ఆశ్రయించియున్న ప్రపంచమునకు మాత్రము వినాశముగలదు ఆత్మకు నాశమేలేదందువా? అది అవ్యయమైనది, అనగా ఎన్నడు తఱుగునదిగాదు అవ్యయమైన దానికి నాశంబుగల్గింప నెవరి సాధ్యము? 17

ర్జునా ! ఆత్మకెన్నడు చావుపుట్టుకలులేవు గావున భీష్మాదుల యా
చునని శోకించుట వెఱ్ఱితనమగుట స్పష్టమయ్యెఁగదా ఇక భీష్మాదుల
లు నశించునని దుఃఖింతునందువేని వినుము. ఈ దేహములు ఆత్మకుఁ
బరబాలువంటివి ఈబురఖాలకు నాశనము స్వభావము నశ్యస్వభావ
దాఁచి పెట్టినను ఎల్లకాలముండవు భీష్మాదుల దేహములను నీవు తాక
త్రానే అవియట్టే శాశ్వతముగా నుండఁబోవు అవి నిత్యములనుట
. కావున దేహనిమిత్తకమైన శోకమువలదు కొట్టినందున వారికి
రణముగల్గునని శోకింతువా ! స్వధర్మ మాచరించునప్పుడు పరులకు
నఁ గలుగుఁగాక అందులకై శోకింపరాదు. నీవు క్షత్రియుఁడవు,
నీకు స్వధర్మము. స్వధర్మాచరణంబ న ఏదికలిగినను పాపకరము
కకరముగానిగాదు. కావున నీకు స్వధర్మమైన యుద్ధమునకు గడం
18

సమస్తక్రియలకుఁ ఆత్మయే కర్తయని అనఁగా ఎల్లపనులను ఆత్మ
ని తార్కికులు చెప్పుదురు ఆత్మయే ఎల్లక్రియలకు గర్మభూమని
కాదులు వాదింతురు ఒకరిని కొట్టుట తిట్టుట చంపుట మొదలగు
చేయుఁనదిగానీ, వకరివలనఁ గొట్టఁబడుట తిట్టబడుట చంపబడుట మొద
ర్మము లనుభవించునదిగానీ ఆత్మయేయని ఆయుభయుల మతము. ఈ
గలవారు కేవలము అజ్ఞానులు ఆత్మ ఒకరిని జంపదు , ఒకరివలనఁ
డదు , అనఁగా ఏపనిచేయదు , ఏఫలము అనుభవింపదు. 19

శరీరముతోడ ఆత్మ పుట్టుటలేదు , ఏలయందువా ! ఆత్మఅజము
పుట్టుకయేలేనిది శరీరముతోడ ఆత్మ చచ్చుటలేదు ఏలయందువా?
త్యము. అనఁగా నాశములేనిది కల్పాదియందేని పుట్టినాయనిన అదియు
కల్పాంతమందైనను అదినశింపదాయనిన అదియుఁలేదు ఏలయందువా?
శ్వతమైనది శరీరము చచ్చినప్పుడు అదిచావకపోయినవో దానిగతి
దువా ! అది పురాణమైనది. అనఁగా ఒక దేహమునువిడిచి మఱియొక
మను పొందుచుండును 20

పుట్టుట, ఉండుట, పెరుగుట, మాఱుట, తఱుగుట నశించుట—
కారములు ఆఱుగలవు. ఇందులో ఏదిగలిగినను ఆవస్తువు నిర్వికా

కానేరదు. ఆత్మ అజము అనఁగా దానికి జననవికారములేదు. ఎప్పుడుపుట్టు
ట లేదో యప్పుడేడుండుట గూడలేదని స్పష్టము. అనఁగా ఆత్మకు స్థితియను
రెండవ వికారములేదు. ఆత్మ నిత్యమైనది, అనఁగా ఏకరూపముననుండును
కాఁబట్టి పెరుగుట మాఱుట లనుమూడవ నాల్గవవికారములు దీనికిలేవు.
ఆత్మ అవ్యయము, అనఁగా క్షయ మను అయిదవవికారము దీనికిలేదు. ఆత్మ
అవినాశి అనఁగా నశించుస్వభావమైన ఆఱవవికారము దీనికిలేదు. ఇట్లు ఆ
త్మకుఁ బైనఁజెప్పిన వికారములులేవనియు అది కర్తగాదు భోక్తగాదనియు,
అది సర్వసృష్టిని అధిష్ఠించియుండుననియు ఎవఁడెఱుంగునో యతఁడే విద్వాం
సుఁడు. సర్వము ఆత్మయైనప్పుడు, చంపునది చంపఁబడునది అను రెండు
పదార్థములే లేనప్పుడు, చంపుట చంపఁబడుట యెట్లు జరుగును ? 21

ఆత్మ నశించునని శోకించుటలేదనియు, కర్మఫలమనుభవించుటకై శరీ
రములు వచ్చుచున్నవనియు, అనుభవింపవలసిన కర్మఫలము పూర్తికాకముం
దే శరీరముపోయినచో శేషించిన కర్మఫలము ననుభవించుటకై మఱల శరీర
ధారణము తప్పదనియు, భీష్మాదు లేయేకర్మఫలము లెంత కాలమనుభవింపవల
సియున్నదో తెలియదనియు, వారు వారికర్మఫలమును పూర్తిగా అనుభవిం
పకపూర్వమే వారికి శరీరవియోగమును గల్పించుటవలన వారు మఱల గర్భ
వాసాది క్లేశములపాలగుదురనియు, అట్టిక్లేశము నావలన వారికిఁ గలుగనున్నది
గదాయనియు శోకింతువందువా ?

అర్జునా ! ఏకర్మఫలమును అనుభవించుటకై శరీరముపుట్టెనో ఆకర్మ
ఫలమును పూర్తిగా అనుభవించునందాఁక ఆశరీరము తుపాకితో కాల్చినను
నశింపదు. అనుభవింపవలసిన కర్మఫలము పూర్తియైన తర్వాత ఆశరీరమును
అమృతములో దాచినను అది ఒక్కనిముసముగూడ ఉండదు. భోగింపవలసిన
కర్మఫలము ముక్తమైనతర్వాత ఆశరీరముతో ప్రయోజనములేదు, గావున
ఆత్మ దానిని స్వయముగావదలి మఱియొక శరీరమును ఒడయును. జీర్ణించిన
వస్త్రంబులనువదలివైచి క్రొత్తవస్త్రంబులను నరులు ధరించునట్లు, జీర్ణశరీరము
లను త్యజించి నూతన శరీరంబులను ఆత్మ దాల్చుచుండును. ప్రతిజీవుఁడు
ఎన్నో కర్మములుచేసియు చేయుచునుండును. ఈకర్మములఫలముల నెల్ల నిశ్శే

వముగా ననుభవించునందాఁక శరీరములు తప్పవు 'శరీరములు వస్త్రముల
వంటివగునేని, వస్త్రము తగులఁబడినప్పుడు శరీరముగూడ తగులఁబడి నశించును
అదేప్రకారము శరీరమును దగులబెట్టినప్పుడు దానితోఁగూడ ఆత్మ నశింప
దా'యని యందువా ? 22

ఆత్మను ఖడ్గాదులు ఖండింపఁజాలవు , అగ్ని కాల్పఁజాలదు , నీరు
తడుపనేరదు , గాలి శుష్కింపఁజేయఁజాలదు. 23

ఏలయందువా ? ఆత్మ నిత్యము అనఁగా సర్వదా ఏకరూపమునునుండు
ను , సర్వగతము అనఁగా ఆకాశమువలె ఎల్లెడల వ్యాపించియుండును , స్థా
ణువు అనఁగా ఎట్టి వికారమును బొందునదిగాదు , అచలము—ఒకచోటనుం
డి మఱియొకచోటికిఁ గదలునదిగాదు , సనాతనము—అనాదినుండి యున్నది
ఈగుణములలో ఏయొక్క గుణమున్నను దానిని ఖండించుటకుఁగాని, దహించు
టకుఁగాని, నానపెట్టుటకుఁగాని, శుష్కించుటకుఁగాని సాధ్యముగాదు. ఈ
యన్నిగుణములు ఒకదానియందేచేరినప్పుడు దానిసంగతి చెప్పవలయునా ? 24

మఱియొక కారణముగూడ వినుము ఏదియైనను గంటికిఁ గనఁబడునేని
దానిని ఖండించుటకు దహించుటకు తడుపుటకు ఎండపెట్టుటకు సాధ్యమగు
ను ఆత్మ అవ్యక్తము అనఁగా కంటికిఁ గాన్పించునదిగాదు అట్టిదానిని ఖండిం
చుట దహించుట యెట్లు ? ఆత్మ కంటికిఁ గాన్పింపకున్నను మనస్సుతో
నిట్టిదని చింతించుదమన్న అది మనస్సునకుఁగూడ అందదు. కంటికిఁ గాన్పిం
పనిదానినే ఖండింప సాధ్యముగాదనఁగాఁ జింతించుటకుఁగూడ సాధ్యముగాని
దాని సంగతి చెప్పవలయునా ? ఆత్మ అవికార్యమైనది అనఁగా అవయవము
లు లేనిది అవయవములున్న ఖండింపనగును అవయవములే లేనిదానిని ఖం
డించుటెట్లు ? ఇట్లు ఆత్మ నిత్యము, సర్వగతము, స్థాణువు, అచలము, సనా
తనము, అవ్యక్తము, అచింత్యము, అవికార్యము గావున ఛేదించుటకు దహిం
చుటకు మఱియేమిచేయుటకుఁగూడ సాధ్యముగాదు దేహమునకు ఏమిసం
భవించినను ఆత్మకుఁ గించిన్మాత్రముగూడ తగులదు. కావున ఆత్మనుగూర్చి
శోకింపఁ గారణములేదు. 25

అర్జునా ! ఆస్తికబుద్ధిగలవారెవ్వరును ఆత్మకు జననమరణాదులున్నవని తలంపరు ఒకవేళ లోకవాసనవలన అట్టి తలంపుగలిగినను అంతమాత్రముననే నీవిట్లు శరచాపంబులు విసర్జించి దుఃఖింపఁదగదు 26

ఆత్మకు జననమరణములున్నవను పక్షమునఁగూడఁ దన్నాశనంబునకై యేలదుఃఖింపరాదందువా ? పుట్టుట గిట్టుటకే యన్నట్లు పుట్టుకగలదానికి మరణము తప్పదు కావున జననమరణంబులను దప్పింప సాధ్యముగాదు చచ్చినవాఁడు మఱలఁ బుట్టక మానఁడు. ఏలయందువా ? కర్మము చేయని ప్రాణియుండదు చేసిన కర్మములను అనుభవింపక తీఱదు. కర్మానుభవార్థము శరీరములు వలయును. కావున మఱలజన్మము వచ్చియేతీఱును కర్మము నిశ్శేషమైనగాని యవి మానవు గావునన్ అందాక యవి చక్రము వలెఁ దిరుగుచు ననివార్యములై యుండు గావునను అసాధ్యమైనదానికి శోకించుట వ్యర్థముగదా ఆత్మ నిత్యమన్నను అనిత్యమన్నను ఉభయపక్షము లందును శోకింపఁ గారణములేదని యిప్పుడేని స్పష్టమా ? 27

శరీరములు పంచభూతసమ్మేళనంబునఁ గలుగుచున్నవి ఈసమ్మేళనమునకుఁబూర్వము శరీరమనునదే లేదు ఈపంచభూతసమ్మేళనమునే ఉత్పత్తి యందుము. ఉత్పత్తియైన తర్వాత మరణపర్యంతముగల యీమధ్యకాలములో శరీరములు గానవచ్చుచుండును మరణము అనగా పంచభూతములు మఱల విడివడి తమతమ స్థానములు చేరుట అట్లు మరణము గలిగినతర్వాత శరీరములు మనకుఁ గాన్పింపవు ఈశరీరముల స్థితిగతులు స్వప్నములోఁ గాంచిన వస్తువుల స్థితిగతులవలెనుండును స్వప్నములో ఒకవస్తువునుజూచి మేల్కాన్నతర్వాత అది గానరానందున దానికై శోకింతుమా ? అట్లే యస్థిరములైన యీశరీరములను గూర్చిగూడ శోకింపరాదు 28

'ఆత్మనుగూర్చి యేలశోకింతురందువా ? అజ్ఞానంబువలన శోకింతురు. అజ్ఞానమెట్టిదియందువా ? 'నేను' అనునది యాత్మగాదు ఆత్మగానిదానిని ఆత్మగాభావించుటయే యజ్ఞానము. ఆత్మనెఱుంగు టెట్లందువా ?' ఆత్మకు రూపములేదు, వికారములేదు. అది కంటికి గోచరింపదు ; మనస్సునకు అందదు. శ్రుతులవలనను గురూపదేశమువలనను దాని నెఱుంగ

నగును ఎవఁడు తనకర్మములనెల్ల నశింపఁజేసి ముక్తావస్థకువచ్చునో వా నికిమాత్రమే ఆత్మ గోచరించును అతఁడుగూడ ఆత్మను గొప్పవింతగాఁ జూచునేగాని వేఱుగాదు ఆత్మ యిట్టిదనిచెప్పుటకు మాటలుజాలవు. కాఁ బట్టి ఆత్మను జూచినవాఁడుగూడ దానినిగూర్చి చెప్పవప్పుడు వింతవింతగాఁ జెప్పునేగాని యిది యిట్టిదని చెప్పనేరఁడు ఆత్మనుగూర్చి చెప్పువాఁడెవఁ డో యొకఁడు పుణ్యవశంబున లటస్థించినను, చెప్పువాఁడెంత వింతగాఁజెప్పు నో వినువాఁడుగూడ అంత వింతగానే వినును ఎవరెంతజెప్పినను ఎవరెంత విన్నను ఆత్మ తత్త్వమును సమగ్రముగా గ్రహింపలేరు ఏలయందువా ? చూచుట చెప్పుట వినుట—ఇవియెల్ల ఇంద్రియముల కార్యములు ఆత్మ ఇంద్రియములకు అతీతమైనది కావున ఆత్మవిషయమున ఇంద్రియములుప యోగింపవు. అట్లయినచో ఆత్మనుజూచుటెట్లందువా ? ఆత్మదర్శనమునకు ధ్యానమొక్కటే సాధనము అదితప్ప మఱియొకటిలేదు　29

అర్జునా ! సమస్తప్రాణుల దేహములను వధింపవచ్చునుగాని, ఆదేహ ముల నధిష్ఠించియుండునట్టి ఆత్మనువధింప సాధ్యముగాదు. ఏలయందువా ? ఆత్మ నిత్యమైనది , నిత్యమైనదానికి నాశనములేదని పైన నిరూపించితిని కాఁబట్టి, యేప్రాణినిగూర్చియైనను నీవు శోకించుటకు ఎట్టికారణమును లేదు సుమా.　30

'శోకింపరానివారినిగూర్చి శోకించుచున్నావు' అని శ్రీభగవానుఁడు 11-వ శ్లోకములోఁజెప్పినాఁడు అందులకుఁగల కారణంబులను పై ఇరువది శ్లోకములలో నిరూపించినాఁడు 'ప్రజ్ఞావాదములను భాషించుచున్నావు' అనునది భగవంతుని రెండవ యాక్షేపము అందులకుఁగల కారణములను ఈ క్రింది ఎనిమిది శ్లోకములలో నిరూపించుచున్నాఁడు

అర్జునా ! నీశంకను తత్త్వదృష్టితో విమర్శించి నిరసించితిని. లౌకిక దృష్టితో విమర్శించినచో నీసందేహము ఎంతమాత్రము నిల్చునో చూతము నీవు క్షత్రియవంశంబున జన్మించితివి రాజ్యము సంపాదించుట పరిపాలించుట శత్రువులను వధించుట క్షత్రియులకు స్వధర్మము నీధర్మమును నీవుచేయక

తెలదు అందులకు భయపడెదవేల ? ధర్మ్యమగు యుద్ధమునకన్న శ్రేయస్కరమైనది క్షత్రియునకు మఱొక్కటిగలదా ? 31

అర్జునా ! ధర్మశాస్త్రమునుబట్టియేగాక శిష్టాచారమునుబట్టిగూడ నీకు యుద్ధము కర్తవ్యము యుద్ధమును నీవు కోరలేదు అది యప్రార్థితముగా వచ్చినది. మఱియు ఈయుద్ధము నీగురువులగు భీష్మ ద్రోణాదుల కొఱకు వచ్చినదిగాదు, దుర్యోధనాదుల నుద్దేశించివచ్చినది దుర్యోధనాదులు ఆతతాయులు ఆతతాయులు వధ్యులు, అట్టివారితో భీష్మద్రోణులు చేరిరి సర్వశాస్త్రములెఱిఁగియు నిట్లుచేయుటవలన భీష్ముఁడు ద్రోణుఁడు ధర్మము నతిక్రమించినవారైరి. ధర్మము నెవరుల్లంఘించినను వారువీరనక శిక్షించుట రాజధర్మము ఇదియునుంగాక ధర్మ్యమైన యుద్ధము క్షత్రియులకు తలుపులుతెఱచిన స్వర్గద్వారమువంటిది అనఁగా నట్టి యుద్ధములలోఁ జచ్చిన వారు నిరాటంకముగా స్వర్గమునకుఁ జనుదురు ఇట్టి యుద్ధములు పుణ్యాత్ములకుఁదప్ప అందఱకు లభింపవు 32

ధర్మ్యమైన ఈయుద్ధమును నీవుచేయనిచో ధర్మము నుల్లంఘించినవాఁడ వగుదువు, అది నీకు పాతకమగును కర్మములు నిత్యములు నైమిత్తికములు అని రెండు విధములనియు, ఈనిత్యనైమిత్తికకర్మములను జేయకున్నచో పాపము గలుగుననియు, యుద్ధము సంధ్యావందనాదులవంటి నిత్యకర్మముగాదు, నైమిత్తిక కర్మమునుగాదనియు, రాజ్యలాభమునగోరి చేయవలసిన కర్మముగా నున్నందున అది కేవల కామ్యకర్మమగుననియు కామ్యకర్మములను జేయకున్నచో పాపముగలుగదనియు వాదింతువా ? కామ్యకర్మమైనను ప్రారబ్ధమగునేని నిత్యకర్మమేయగును యుద్ధమును నీవు కోరితెచ్చికొనియున్నయెడల అది కామ్యకర్మమగును. నీవు దానిని కోరలేదు, కాలవిశేషంబున అది సంభవించినది ప్రారబ్ధమైన కర్మమును పరిసమాప్తముచేయుట ధర్మము ధర్మమును మానుట పాపముకదా కావున నీవిప్పుడు నీకు ధర్మమగు యుద్ధముచేయవేని నీవు సంపాదించిన కీర్తియెల్ల నశించును స్వధర్మహానికీర్తినాశనములకుఁ దోడగా పాపమునుగూడ పొందుదువు 33

యుద్ధముమానుదువేని నీకున్న కీర్తిపోవుటయే కాక, 'అర్జునుఁడు పిఱికి

పంద' అను నపకీర్తివచ్చును. ఈయపకీర్తి యొకనాఁటితోఁ బోవునదిగాదు, కలకాలముండును. సమయమువచ్చినప్పుడెల్ల తరతరములవారు నీసంగతి చెప్పుచుందురు అంతియగాదు, పరలోకములోఁగూడ నిన్ను దేవర్షులు నిరసింతురు. యుద్ధములోఁ జత్తువేని నీచావువలని దుఃఖము కొన్నినాళ్ళలోనే మాసిపోవును. ఉభయలోకములలో నిట్టి తీఱని యపకీర్తి నొడికట్టుటకన్న సంభావితుఁడు అనఁగా ఆత్మగౌరవము గలవాఁడు మరణమే మేలని గ్రహించును 34

దుర్యోధనాదులమీఁదఁ గలిగిన కృపవలన యుద్ధము మానితినేగాని భయపడిగాదందువా? అర్జునా! దుర్యోధనాది మహారథులట్లు తలంపరు భయమువలననే యుద్ధముమానితివని వారు తప్పక భావింతురు. కృపగలవాఁడవేని యుద్ధమే తలపెట్టరాదు ఉభయసేనలు సమావేశమై యుద్ధమారంభము కాఁబోవుచుండఁగా ఇప్పుడు నీవు యుద్ధముమానినచో 'అర్జునుఁడు దుర్యోధనాదులపై కృపగలిగి యుద్ధము చాలించెనని వెఱ్ఱివారైనను దలంతురా? 'ఘోషయాత్రా గోగ్రహణాదులందు నాపరాక్రమెఱుంగరా? ఇప్పుడు వారు నన్ను చుల్కనగాఁ బల్కినంతనే నేను పరాక్రమహీనుఁడనగుదునా?' అనియందువా? ఏనోట నీవు నాఁడు బహూకరింపఁబడితివో యానోటనే నేఁడు నీవు పరిహసింపఁబడుదువు, పూలయంగడియందు కట్టెలు విక్రయించుటగును 35

మహారథులలోఁ గొందఱు మధ్యస్థులు కొందఱు శత్రువులున్నారనియు, మధ్యస్థులు నిందించిన నిందింపవచ్చుఁగాని శత్రువులుమాత్రము నిందింపరనియు, నేను యుద్ధముచాలించుట ధార్తరాష్ట్రులకు మేలేగాని కీడుగాదనియు, మేలు చేసినను నిందింతురాయనియు తలంతువుగాఁబోలు మధ్యస్థులు లోలోన నిందింతురు, శత్రువులు పలుకరాని బూతులు తిట్టుదురు 'తొల్లిఁటి నా సామర్థ్యమెఱుఁగరా'యని యందువా? దానిని గప్పివుచ్చుటకుఁగూడ లేని కథల కల్పించి చెప్పుదురు. 'యుద్ధముమానిన అపకీర్తి తప్పదు, యుద్ధము చేసినచో గురువధదోషము తప్పదు ఒకవేళ నోడిపోతినా ఛీ! అర్జునుఁడొంతమూఢుఁడు. పరశక్తితలంపక మిడుతవలె మిట్టిపడి చచ్చినాఁడు' అని

యందును నేమిచేయవలయునందువా ? ఈబంధుదుఃఖములకన్న మహత్తరమైనది మఱియొకటిఁగలదు. ప్రతిపురుషునకు స్వధర్మాచరణము ప్రధానము. ధర్మమును తప్పినచో పరలోకహానియగును. ఏదియైనను సహింపవచ్చుఁగాని పరలోకహాని సహింపరాదు. అంతకన్న దుఃఖతరమైనది మఱియొకటిలేదు. ఆసంగతి మఱువవలదు. 36

అర్జునా ! 'ఏదినాకు మేలో తెలియకున్నా'నంటివి. అందులకు సమాధానము వినుము. యుద్ధమునఁజత్తువేని స్వర్గమునొందుదువు, జయింతువేని రాజ్యభోగంబులను బడయుదువు. ఎట్లు విచారించినను యుద్ధమే నీకు శ్రేయస్కరముగానున్నది. కాఁబట్టి మనస్సుచే నిశ్చయముచేసికొని యుద్ధమారంభింపుము 37

'సకామునకు అనఁగా కోరికగలవానికి యుద్ధముచేయుట రాజ్యాదులనుభవించుట కర్తవ్యమనుట సమంజసమేయనియు, నిష్కామునకు అనఁగా ఎట్టి కోరికలేనివానికి అనఁగా మోక్షమునే యపేక్షించువానికి యుద్ధమెట్లు కర్తవ్యమనియు'నందువా ? మోక్షము సంపాదించుటకు వైరాగ్యము ప్రధానమనుట నిజమే కాని ఆవైరాగ్యము సోపాధికముగా అనఁగా ఏదోయొకనిమిత్తమునఁ గలిగినదిగా నుండరాదు, నిరుపాధికముగా స్వతముగాఁ బుట్టినదిగానుండవలయును. సోపాధిక వైరాగ్యమైనచో ఉపాధి అనఁగా కారణము నశించినంతనే వైరాగ్యముగూడ నశించును. నిరుపాధిక వైరాగ్యము హఠాత్తుగాఁ గలుగదు. ఎంతో యభ్యాసమువలన దానిని సాధింపవలయును. ఈయభ్యాసమువలన మొట్టమొదట బుద్ధిసమత్వము సిద్ధించును. బుద్ధిసమత్వమనఁగా మంచిగలిగినప్పుడు సంతోషముగానీ చెడ్డగలిగినప్పుడు దుఃఖముగానీ లేకుండుట. జయము, దానివలనలాభము, దానివలన సుఖము గలుగును. అట్లే అపజయము, దానివలననష్టము దానివలన దుఃఖముగలుగును. జయాపజయములు లాభాలాభములు సుఖదుఃఖములు వీనియందుమనస్సునుంపక స్వధర్మమునందే దృష్టి నిలిపి ప్రాప్తమగుకర్మమును చేయుము. అట్లుచేయుదువో నీకుబుద్ధిసమత్వము సిద్ధించును; సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములను దాఁటినవాఁడవగుదువు, నీవైరాగ్యము నిరుపాధికమగును, కామమేయుండదు. కామము (అనఁగా కోరిక) లేనినాఁడు నీవు

చేయు కర్మముయొక్క ఫలము నీకుఁ దగులదు ; కర్మఫలమంటనినాఁడు ఫలానుభవమునకే అవకాశములేదు , అనుభవింపవలసిన ఫలములేనినాఁడు జన్మమెత్తవలసిన కారణములేదు ఇదే మోక్షము కర్మతత్త్వముయొక్క యీ పరమరహస్యమును గ్రహించి నీధర్మమును అనఁగా యుద్ధమునుచేయుటకు పనుకట్టుము కర్మరహస్యమెఱిఁగి వర్తించువానికిఁ బాపముగలుగదు , కలుగుట కవకాశములేదు 38

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు 11-వ శ్లోకము మొదలు 38-వ శ్లోకము వఱకు ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము నుపదేశించినాఁడు ఆత్మతత్త్వజ్ఞానమునకుఁ గర్మయోగము సాధనభూతము గానున్నది. ఆకర్మయోగము నిఁక నుపదేశింపఁబోవుచు, తన యుపదేశమును వినునట్టి జనులకు మనస్సు కలవరమొందక సమాధానపడుటకై చెప్పినదానిని జ్ఞాపకార్థము పల్కరించుచుఁ జెప్పనున్నదానిని ప్రారంభించుచున్నాఁడు

అర్జునా ! ఉపనిషత్తుల ప్రకారము ఆత్మతత్త్వమును జెప్పితిని ఆత్మతత్త్వమును గ్రహించుటకు బుద్ధి సమత్వము ముఖ్యమని తెలిపితిని. దీనినే సాంఖ్యయోగమందురు. ఆత్మతత్త్వజ్ఞానమునకు పరమేశ్వరారాధన రూపమైన కర్మయోగము ఉపాయభూతముగానున్నది అట్టి కర్మయోగమును గూర్చి చెప్పెదను వినుము సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములను దాఁటవలయును ; బుద్ధి సమత్వమును సాధింపవలయును , చేయుకర్మములెల్లఁ బరమేశ్వరారాధనము కొఱకేగాని స్వలాభార్థముగాదని నిశ్చయించుకొనవలయును ఇట్లు నీకర్మము చేసినను అది నిష్కామకర్మము అనఁగా ఫలాభిలాషలేని కర్మ మగును కర్మములకు ఫలము స్వతస్సిద్ధమైనను ఆఫలమును కర్త కోరనప్పుడు అది వానికి సంక్రమింపదు , పరార్థమగును ఫలము కర్తకుఁ జెందనినాఁడు కర్మములు బంధకములు గావు , అనఁగా ఆకర్మములవలనఁ గలుగుఫలముల ననుభవించుటకై కర్త జన్మములెత్తవలసిన యావశ్యకముండదు. 39

'కర్మములకు లెక్కలేదు , వేనవేలున్నవి , ఆయుష్కాలమెల్ల వినియోగించినను ఎల్లకర్మములను జేయుటకు సాధ్యముగాదు , ఎల్లకర్మములు నిష్కామబుద్ధితో ననుష్ఠింపనిదే కర్మయోగము పూర్ణముగాదు , పూర్ణము

కాని కర్మయోగమువలన జననమరణరూపమైన బంధము నశించుననుట సరిగాదు' అని యందువా ? అట్లయిన వినుము

కర్మయోగమనఁగా పరమేశ్వరారాధనార్థమైనట్టియు నిష్కామకర్మానుష్ఠానరూపమైనట్టియు పరమధర్మముగాని మఱియొకటిగాదను సంగతి మొట్టమొదట స్పష్టముగా గ్రహింపుము కర్మయోగము మోక్షార్థముగాని భోగార్థముగాదు. మోక్షార్థమైన యీకర్మయోగమును ప్రారంభించినంతనే యది ఫలమిచ్చును. మఱియు తుదివఱకు నిర్విఘ్నముగానిది జరుగకపోయినచో నిష్ఫలమగునను భయము వలదు ఎంతచేసిన అంత ఫలమిచ్చును స్వర్గాదులనుగోరి చేయు కర్మములు లౌకికములైన కృషి మొదలగు కర్మములు వైదికములైన యాగాది కర్మములు అట్టివిగావు ఈకర్మములను సమగ్రముగాఁ జేయనిచో అవి ఫలమునీయవు ఇట్టికర్మములం చేయుటయందు అంగలోప మేమాత్రముగల్గినను పాపముగూడ సంభవించును కర్మయోగమునకుఁ గామ్యకర్మములకుగల తారతమ్య మిదేసుమా నీవుచెప్పినట్టి వేనవేలఁ కర్మములు కామ్యకర్మములు. అవియన్ని చేయుటకు ఒకజన్మమే గాదు, వేనవేలు జన్మములైనను జాలవు చేయుకొలఁది అవి హెచ్చుపెరుగుచుండును వానిననుభవించుటకై జన్మము లావశ్యకము లగుచుండును కాఁబట్టి వానినిబట్టి ప్రాకులాడిన ఫలములేదు ఆకర్మములవలన మోక్షము సిద్ధింపదు. యథాశక్తి యీశ్వరారాధనభావముతో అంతగాని కొంతగాని చేయుకర్మము మోక్షదాయకమగును 40

సాంఖ్యబుద్ధియని యోగబుద్ధియని 38-వ శ్లోకములోఁ జెప్పితిని అందు సాంఖ్యబుద్ధివలనఁదప్ప మఱియొకదానివలన మోక్షముగలుగదని శాస్త్రసిద్ధమంటిని ఇప్పుడు యోగబుద్ధివలన మోక్షముగలుగునని చెప్పుచున్నాను దానంజేసి మోక్షసంపాదనమునకు ప్రత్యేకమైన మార్గములు రెండున్నవని భ్రమింపవలదు. సాంఖ్యబుద్ధి యనగా బుద్ధిసమత్వమని గ్రహింపుము బుద్ధిసమత్వముగలుగుటకు మొట్టమొదట చిత్తము శుద్ధికావలయును ఈచిత్తశుద్ధి యోగబుద్ధివలన అనగా నిష్కామకర్మమువలనఁ గలుగును కావున యోగబుద్ధి అనగా నిష్కామ కర్మయోగము, సాంఖ్యబుద్ధికి అనఁగా సాంఖ్యయోగ

మునకు సాధనమై తదంతర్భావముగానున్నది మోక్షమునకు సాంఖ్యబుద్ధియే కారణము అంతేగాని సాంఖ్యబుద్ధియని యోగబుద్ధియని మోక్షమునకు రెండు స్వతంత్రమార్గములు లేవు వ్యవసాయమనగా 'సాధింపవలసిన వస్తువు ఇది, ఈవస్తువును సాధించుటకు ఇది సాధనమగును' అనెడి నిశ్చయము మోక్షశాస్త్రమందు సాధింపవలసిన విషయమేది యన్నచో సమబుద్ధి యని యెఱుంగుము, దీనిని సాధించుటకు సాధనమేదియన్నచో యోగబుద్ధియని గ్రహింపుము అనగా సాంఖ్యయోగము సాధ్యము, దానికి కర్మయోగము సాధనము ఇట్టి సాధ్యసాధన నిశ్చయముగల బుద్ధి యిట్టునట్టు చలింపక ఏకాగ్రముగానుండును, వెడత్రోవలకు బోదు ఇట్టి నిశ్చయము లేని బుద్ధిని అవ్యవసాయాత్మికబుద్ధి యందురు ఈబుద్ధికి నిలుకడలేదు, కోరికలవెంటఁ బరుగెత్తుచుండును. వ్యవసాయాత్మికబుద్ధి మోక్షమునకు హేతువగును; అవ్యవసాయాత్మికబుద్ధి కోరికల ఫలములనుభవించుటకుగా పెక్కుజన్మములకుఁ గారణమగును వ్యవసాయాత్మికబుద్ధిగలవారు నిష్కామకర్మము ననుష్ఠించి దానిమూలకమున జ్ఞానమును, జ్ఞానమువలన మోక్షమును బడయుదురు అవ్యవసాయాత్మిక బుద్ధిగలవారు సకామకర్మములనను ష్ఠించుచు తత్ఫలమనుభవించుటకై పుట్టుచు జచ్చుచునుందురు 41

అర్జునా! వేదములలో ఏకదేశీయములగు కొన్ని ఋక్కులుగలవు ఆఋక్కులను ఆధారపఱచికొని భోగభాగ్యములను సంపాదించి యనుభవింపవలసినదనియు, ఇంతకుమించినది మఱేదిలేదనియు, ఈసంగతిని ప్రమాణభూతములైన వేదములే చెప్పుచున్నవనియు, స్వర్గమే పరమపురుషార్థమనియు కొందఱు గట్టిగా వాదింతురు ఇట్లు వాగునట్టివారి మాటలు నమ్మి జనులు మోసపోదురు 42

భోగైశ్వర్యములే పరమార్థమని శ్రుతితాత్పర్యముగాదు. కొందరట్లల చెప్పుదురందువా? అట్లు చెప్పువారు కామాత్ములు అనఁగా కోరికలకు లోఁబడినవారు అందువలన వారు తమమతమునకు సరిగా శ్రుతులకిట్లు అపార్థమును సాధింతురు కామపరతంత్రములగు కర్మముల నొనర్చునప్పుడు తత్ఫలమును కర్త అనుభవింపక తీఱదు, ఫలానుభవమునకు జననమరణములు తప్పవు

మఱియు భోగైశ్వర్యములకై చేయు కర్మములు పెక్కువిధములు, కర్మము
లనుబట్టి ఫలములును పెక్కువిధములుగానుండును ఈకర్మములొనర్చు
టకు ద్రవ్యసంపత్తి యెంతో కావలయును, అది సంపాదించుటకెంతో కష్ట
పడవలయును. కోరికలకు అంతములేదు, గావున ఒకరొకటిచేసి యొకఫల
మును సంపాదించినప్పుడు రెండవవాడు అంతకన్న మిక్కిలియైన ఫలమును
సంపాదింప యత్నించును మొదటివాడు రెండవవానికి అసూయపడును
అట్లు వారికి పరస్పరద్వేష మారంభమగును ఈద్వేషమువలన లేని దుఃఖములు
వచ్చును. 43

భోగైశ్వర్యంబులందు లంపటులై యవే పరమార్థముగా భావించి యా
దోరణిలోబడి పోవువారికి పరమేశ్వరునియందు ఏకనిష్ఠ అనగా చిత్తైకాగ్ర్య
ము కుదురదు ఎలయందువా? వారిబుద్ధి కోరికలవెంట తత్ఫలములవెంట
పరుగిడుచుండును, దానందేని పరమాత్మునిం గూర్చి విస్మృతినొందును 44

అర్జునా! సత్త్వము రజస్సు తమస్సు అని గుణములు మూడుగలవు
ఈమూడు గుణములవలన సమస్త సృష్టియేర్పడుచున్నది సత్త్వము ఉత్తమ
మైన గుణము, రజస్సు మధ్యమము, తమస్సు అధమము తమోగుణవం
తులు రజోగుణవంతులుగా రజోగుణవంతులు సత్త్వగుణవంతులుగా మాఱవల
యును కర్మము లాచరించినగాని యీమార్పుగలుగదు అట్లు మాఱుటకు
వారివారికి అనుకూలములగు కర్తవ్యములుగల్గు అట్టి కర్మములను వేదము
బోధించును రజోగుణము రాగమునకు మూలము, తమోగుణము ద్వేష
మునకు మూలము ఈరాగద్వేషములను జయించినగాని శుద్ధసత్త్వము గలు
గు వానిని జయించుటెట్లనగా? ప్రతిప్రాణియందు ఈమూడు గుణ
ములు మిశ్రమైయుండును ఒక్కొక్కగుణమునకు ఒక్కొక్కవిధమైన
ఆహారము వ్యవహారము ఉద్దీపకముగానుండును ఏగుణమును తగ్గింపదలంతు
రో యాగుణమునకు ఉద్దీపకములైన (అనగా అతిశయముచేయునట్టి) ఆహార
వ్యవహారములను వర్జింపుము, ఏగుణమును వృద్ధిచేయదలంతురో దానికి అను
కూలమగు ఆహారవ్యవహారములు గ్రహించుచున్నచో గాలక్రమమున దలం
చిన ఫలము సిద్ధించును మనుష్యులకు మోక్షము పరమార్థము మోక్షమునకు

సత్త్వగుణము ప్రధానము. సత్త్వగుణమును పైనఁజెప్పినట్లు ఆహార వ్యవహార నియతివలన అభివృద్ధిపఱచుకొనలదిఁ రజస్తమోగుణములుతగ్గి పాముపడగక్రింద గప్పవలెనుండును కావున రాగద్వేషాది ద్వంద్వముల జయించి శుద్ధసత్త్వ గుణముగలిగి యోగక్షేమముల సంగతిగూడ మఱచి పరమేశ్వరుఁడే సమస్తము చేయుననువిశ్వాసముతోనుండును పూర్వము లేనివస్తువు లభించుట యోగ మందురు, ప్రాప్తమైనదానిని రక్షించుకొనుట క్షేమమందురు. ఈయోగక్షే మములవంక మనస్సు ద్రిప్పితివేని రాగద్వేషములకు అవకాశమిత్తువు, తుట్ట తుదకు అధోగతిపాలగుదువు యోగక్షేమములను వదలినయెడల జీవయాత్ర జరుగుట యెట్లుందువా ? ఆభారమును భగవంతుఁడు వహించును అభయ ము వలదు. 45

ఎల్లవిషయములకుఁ బ్రమాణభూతములైయుండియు వేదములిట్లు బహు విధములైన యర్థములకుఁ ధర్మములకు నవకాశమిచ్చుట తగునాయని యడుగు దువా ? లోకములో బావులు నడబావులు తటాకములు నదులు మున్నగు జలాశయము లెన్నోగలవు. దప్పిగొన్నవాఁడు వాని యాతురతనుబట్టి యేది చేరువగానుండునో దాని నీరుద్రాఁగి దప్పితీర్చికొనును అట్లే వేదములలో సత్త్వరజస్తమోగుణములకు మూఁడింటికిఁ దగిన కర్మములు చెప్పఁబడియున్నవి. వ్యవసాయాత్మకబుద్ధిగలిగి మోక్షాపేక్షతోనుండువాఁడు అందులకుఁదగిన యీశ్వరారాధనరూపమైన నిష్కామకర్మములనే వేదములనుండి గ్రహించును ఇతరులు వారివారి గుణములకు ననుకూలములైన కర్మములను గ్రహింతురు ఈకర్మముచేసినచో ఈఫలమగుననిమాత్రము వేదములు చెప్పును. అంతేగాని యీకర్మములనే చేయవలయుననియవి నిశ్చయింపవు జనులు వారివారి గుణ ములనుబట్టికర్మములను స్వీకరింతురు 'ఎల్లరు వేదములలోఁజెప్పిన సమస్తకర్మ ములు చేయక యందుఁ గొన్నిమాత్రమే చేసినచో, తక్కినకర్మములను బరిత్య జించినట్లు కాదాయనియు, అపక్షమునఁ గర్మములెల్ల జేయనివారికి వేదనిందా దోషము రాదాయనియు' శంకింతువుగాఁబోలు అంగడిలో విక్రయార్థము నాలుగురకముల పండ్లనుంతురు ప్రతిపురుషుఁడు నాల్గురకముల పండ్లను గొన వలయునని నియమములేదు ఎవరికిచ్చవచ్చినపండ్లు వారుకొందురు. అందఱు

అన్ని రకముల పండ్లను గొనలేదని యాయంగడికి బహిష్కార దోషము వచ్చునా ? 46

'సర్వమయమైన జలముతో బ్రహ్మానందము సాటిచేసితివి. అట్టి బ్రహ్మానందమునందు ధర్మానందము అంతర్భావముగానున్నది బ్రహ్మానంద ప్రాప్తికి సాంఖ్యబుద్ధి మూలమంటివి అసాంఖ్యబుద్ధియందే నిష్ఠచేయవలయునుగదా ? అదివదలి కర్మయోగబుద్ధిని ఉపదేశింతువేల ?' అని శంకింతువా ? వినుము.

అర్జునా ! వ్యవసాయాత్మికబుద్ధి నీకింకను సమగ్రముగా సిద్ధింపలేదు అందువలన కర్మమును సన్యసించుటకు జ్ఞాననిష్ఠ ననుష్ఠించుటకు నీవధికారివి గావు కాదని జ్ఞాననిష్ఠ నవలంబింతువేని పచ్చికాయను ఎండవేయుటగును జ్ఞానము పరోక్షమని అపరోక్షమని రెండు విధములు శ్రుతులు మున్నగునవి జదువుటవలనను పెద్దలను వినుటవలనను గలుగు జ్ఞానము పరోక్షజ్ఞానమనఁబడును విన్నది తెలిసికొన్నది స్వానుభవమునకు వచ్చుటవలనఁ గలుగు జ్ఞానము అపరోక్షజ్ఞానమనఁబడును అపరోక్షజ్ఞానము గలిగిన తర్వాత బుద్ధి చలింపదు. అప్పుడు కర్మసన్యాసమునకు అధికారియగును. ఇప్పటి నీజ్ఞానము పరోక్షమేగాని అపరోక్షముగాదు నిత్యనైమిత్తికములైన కర్మములను ఫలాపేక్షమాని చేయుచుండినచోఁ గాలక్రమమున బుద్ధి పరిపక్వమై యపరోక్షజ్ఞానముదయించును అప్పుడు కర్మములను సన్యసింపవచ్చును, జన్మసాఫల్యమునందుదువు. ఇదియే కర్మయోగరహస్యము ప్రతికర్మమునకు ఫలము వెనువెంటనుండుననియు, కర్మములనుజేయుచు ఫలమునుగోరకుండుటమాత్రాననే కర్మఫలమేమగుననియు శంకింతువు గాబోలు ఈశ్వరార్పణబుద్ధితోఁ గర్మములను చేయుదువు కావున కర్మఫలముగూడ ఈశ్వరార్పణమేయగును నీకుఁ దగులదు, నీవు ఫలానుభవమునకు జన్మమెత్తవలసిన యవసరముండదు. 'ఒకప్రక్క కర్మములను చేయుట ఒకప్రక్క ఫలమును గోరకుండుట—ఇట్టి త్రిశంకునియవస్థకన్న కర్మములనే పూర్తిగా వదలుట మేలుగదా' యనియందువా? అతలంపవలదు ; కర్మములను వదలుట నీపరముగాదు 47

మోక్షసంపాదమునకు యోగబుద్ధి ముఖ్యమనియు, అట్టిబుద్ధి నిష్కామ కర్మమువలన సిద్ధించుననియు నిష్కామకర్మమునకు సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వము లను సహించుటయే బీజమనియు, ఈసహనము సత్త్వైకనిష్ఠవలన లభించుననియు, అట్టి నిష్ఠాపరులు తమ యోగక్షేమములకై చింతింపఁబనిలేదనియు, ఆబారము ను భగవంతుఁడే వహించుననియు సూచించుటవలన సత్త్వైకనిష్ఠ, ద్వంద్వ సహిష్ణుత్వము, నిష్కామకర్మము, యోగబుద్ధి, భరన్యాసము అనునట్టి యో గాంగము లైదుఁదెలుపఁబడినవి అనఁగా పైనఁజెప్పిన అయిదు యోగాంగ ములుగలవాఁడే జ్ఞానోపదేశమునకు అధికారియని భావము. అర్జునుడం తమాత్రపువాఁడేయనియు, దానంజేసి జ్ఞానోపదేశమునకు అధికారియనియు శ్రీభగవంతుని భావము. అందువలననే వానికి జ్ఞానోపదేశము చేయు చున్నాఁడు.

అర్జునా! కర్మములను త్యజింప శక్యముగాదంటివి అట్లయిన నేమి చేయవలయునందువా? ఫలమాసింపక నీకు స్వధర్మమగు కర్మమును సాత్త్వి కమేగానీ రాజసికమేగానీ తామసికమెగాని యేదైనను వదలక చేయుము. నీ చేయుకర్మములెల్లను పరమేశ్వరుని పూజించుటగా భావించిచేయుము నీవు చేయు కర్మములకు ఫలముగలిగినదా లేదాయను తలంపే నిరువలదు, సిద్ధిం చినప్పుడెట్లో సిద్ధింపనప్పుడుకూడ నట్లేయుండుము ఫలాఫలములు నీమనస్సు నకు సంతోష దుఃఖములు గలిగింపరాదు ఎప్పుడు నీకు ఫలమందభిలాష లేదో ఫలాఫలములసంగతి నీకేల? ఫలాఫలములందుఁ జిత్తము చలింపక సమముగానుండుటనే యోగమందురు ఇట్లుచేయువాఁడె యోగియగును 48

అర్జునా! కర్మయోగమునందు బుద్ధి ప్రధానముగాని కర్మము ప్రధా నముగాద కావున సమత్వబుద్ధిని సాధించుకొని వర్తింపుము బుద్ధిసమత్వము లేక కామ్యకర్మముల ననుష్ఠించువారు తత్ఫలమనుభవించుటకు జననమరణ రూపమైన ఘటీయంత్రమునఁ జిక్కి తిరుగుచుందురు వారు మహాదీనులు సుమా 49

సమబుద్ధితోఁ గర్మములాచరించినను అవి బంధకములుగావని 39-వ శ్లోకములో సూచించితిని. అది వివరింతు వినుము ఫలాపేక్షతో మంచి

కర్మముచేసినను చెడుకర్మముచేసినను ఆయాఫలమనుభవింపకతీఱదు ఫలాపే
క్షవదలి చేసితివేని ఏకర్మమును నీకు బంధకముగాదు కావున ఫలాపేక్షమాని
సమబుద్ధితో నీకర్మము లొనర్పుము కర్మములు బంధకములుగానట్లుచేయు
నేర్పునే యోగమందురు, ఇదేసంగతి 38-వ శ్లోకములోఁగూడ చెప్పి
యున్నాను. 50

సమత్వబుద్ధి సంపాదించుకొని ఫలమపేక్షింపక కేవలము పరమేశ్వరా
రాధనముగా నింకష్టపడి కర్మములొనర్చినచోఁ గలుగు ఫలమేమందువా ?
చిత్తశుద్ధి గలుగును చిత్తశుద్ధి గల్గినతర్వాత 'తత్త్వమసి' అనుమహావాక్య
ములు తెలిసికొని మననము చేయవలయును, మననము చేయఁగాఁజేయఁగా
బ్రహ్మతత్త్వము ఆత్మతత్త్వము ఒక్కటే యని స్పష్టమగును దీనినే అద్వైత
బ్రహ్మాత్మతత్త్వ సాక్షాత్కారమందురు ఈసాక్షాత్కార మెప్పుడుగలు
గునో యంతతో జననమరణములు నశించును అనంతరము పరమానంద
స్వరూపుఁడగను అర్జునా! నీవుకూడ అట్లెమొనర్చి యాస్థితిని బొందుము 51

ఈబ్రహ్మాత్మ తత్త్వ సాక్షాత్కారము గలుగుటకు కర్మయోగమెంత
కాల మనుష్ఠింపవలయునందువా ? ఇంతకాలమని నియతిలేదు. మనలో అంతః
కరణమను నొక యింద్రియముగలదు అద్దమునసాధనముగా నుపయోగించి
నక్షత్రాదులనజూచునట్లు, ఈయంతఃకరణమును సాధనముగా నుపయోగించి
బ్రహ్మాత్మతత్త్వమును జూడవలయును ఈయంతఃకరణమును అజ్ఞానమను
మాలిన్యము సాధారణముగాఁ గప్పియుండును అద్దమునకు మురికిచుట్టుకొన్న
ప్పుడు వస్తువెట్లు ప్రతిఫలింపదో యట్లే అంతఃకరణమునకు అజ్ఞానము చుట్టు
కొనియున్నందున బ్రహ్మస్వతత్త్వజ్ఞానము గోచరింపదు ఈయజ్ఞాన మాలి
న్యంబును మొట్టమొదట బోఁగొట్టవలయును ఇది పోవుటెట్లందువా ? పైనఁ
జెప్పినప్రకారము కర్మయోగము ననుష్ఠించుచు రాఁగా రాఁగాఁ బరమేశ్వరా
నుగ్రహము గలుగును ఆయనుగ్రహప్రభావంబున మలినముతొలఁగి యం
తఃకరణము శుద్ధమగును అప్పుడు పరవైరాగ్యము గలుగును వైరాగ్యము
అపరము పరము అని రెండువిధములు భోగద్రవ్యములందు స్వర్గాదులందు
ఆసలేకుండుట అపరవైరాగ్యమనఁబడును సమస్త ప్రపంచ వ్యవహారవిష

యములందుగూడ బొత్తుగా తలంపే లేకుండుట పరవైరాగ్య మనఁబడును ఆపరవైరాగ్యము లేనివాఁడు నిష్కామ కర్మయోగి కానేఁడు. నీకిప్పటికది సిద్ధము, ఇఁక నీవు పరవైరాగ్యమును సంపాదింపవలసియున్నది　　52

పరవైరాగ్యము గల్గినతర్వాత యెంతకాలమునకు బ్రహ్మసాక్షాత్కారమగునందువా? సాంఖ్యబుద్ధినిగూర్చినీకుపదేశించితిని అదివిన్నది మొదలు నీమనస్సు కలవరపొందియున్నది ఆకలవరముపోయి వివరముగ నిదియని నిశ్చయము గలిగి బుద్ధి యెప్పుడు చాంచల్యంబును మానునో యప్పుడు పరోక్షజ్ఞాన ముదయించును. పరోక్షజ్ఞానము గలిగినతర్వాత నిదిధ్యాసను చేయవలయును. బుద్ధిని ఏకాగ్రముగానుంచి గాలి లేనిచోట నుంచిన దీపము వలె ఏమాత్రము చలింపకుండునట్లుచేసి పరబ్రహ్మమును ధ్యానించుట నిదిధ్యాసమనఁబడును. నిదిధ్యాసమెప్పుడు స్థిరమగునో యప్పుడు అపరోక్షజ్ఞానము గలుగును. ఇట్టి జ్ఞానిని స్థితప్రజ్ఞుఁడందురు　　53

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

కృష్ణా! స్థితప్రజ్ఞుడు సమాధిలోనున్నప్పుడు అనఁగా ఏకాగ్రధ్యానస్థితిలోనున్నప్పుడు వాని లక్షణములేమి? అతఁడు సమాధి వదలినప్పుడు వాని మాటలు కూర్చుండుట పోవుట మొదలగు వ్యవహారము లెట్లుండును? అనఁగా వాని చర్యలు పిచ్చివాని చర్యలవలెనుండునా సామాన్యజనుల చర్యలుగా నుండునా?　　54

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

అర్జునా! స్థితప్రజ్ఞుఁడు సమాధిలోనున్నప్పుడు వాని మనస్సు మహానిర్మలమైయుండును. కోరికయను మాటే వానికుండదు, మనోవృత్తులుగూడ నుండవు. లోకవ్యవహారము సంగతియే వానికి తెలియకుండును. తన్నుతానే చూచుచు అఖండానందమయుఁడై యుండును　　55

సమాధియోగమునకు ఏడుభూమికలు గలవు. నిత్యానిత్యవస్తువివేక పూర్వకమైన మోక్షేచ్ఛ ప్రథమభూమిక. శమదమాది షట్కసంపత్తితో [illegible]

మననాదిరూపమైన వేదాంతవిచారముచేయుట రెండవ భూమిక నిదిధ్యాస
నభ్యసించుటవలన మనస్సునకు ఏకాగ్రితవచ్చుటయు ఆకారణంబున సూక్ష్మ
వస్తుదర్శన యోగ్యతగలుగుట మూడవ భూమిక వేదాంత వాక్యంబువలన
అపరోక్ష బ్రహ్మ సాక్షాత్కారమగుట నాల్గవ భూమిక సవికల్పకసమాధి
నభ్యసించుటవలన నిరుద్ధమగు మనస్సునకు నిర్వికల్పక సమాధ్యవస్థవచ్చుట
అయిదవ భూమిక. అభ్యాసాతిశయంబునం జిరకాలమట్లే నిర్వికల్పక సమా
ధిలోనుండుట ఆఱవ భూమిక అందుం బరిపాకవశంబున నిరంతరము స్వప్ర
కాశ చిదానందైక రసమను బ్రహ్మమందు మగ్నుండై సముద్ర మధ్యస్థాపిత
కుంభమువలె అంతర్బహిఃపూర్ణుండైయుండుట ఏడవ భూమిక ఇందు మొదటి
మూడు భూమికల సాధనము జాగ్రదవస్థ యనంబడును, ఏలయందువా ?
జాగ్రదవస్థయందువలె నిందు ద్వైతప్రపంచ సత్యత్వ ప్రతిభాసయుండుట
నాల్గవ భూమికాఫలము స్వప్నావస్థ యనంబడును ఏలయనంగా స్వప్నము
నందువలె నిందుంగూడ ద్వైతము బాధితమైనను తత్ప్రతిభాసమాత్రముండును
నాల్గవ భూమి కు వచ్చినయోగి బ్రహ్మవేత్తయనంబడును. అయిదాఱేడు
భూమికలు జీవన్ముక్తియొక్క యవాంతరభేదములు నిర్వికల్పక సమాధి నభ్య
సించునప్పుడు గల్గు తారతమ్యమునుబట్టి యివియుండును అందు అయిదవ
భూమికను సుషుప్తియందురు ఏలయనంగా నిద్రయందువలె నిందుగూడ
ద్వైతభాసయుండదు ఈభూమికకు వచ్చినయోగి వికల్పముగలిగినప్పుడు
స్వయముగా వ్యుత్థానుండగును ఇట్టియోగిని బ్రహ్మవిద్వరుండందురు
ఆఱవ భూమికను గాఢసుషుప్తియందురు ఈభూమికకు వచ్చినయోగికిం బర
ప్రయత్నమువలననే వ్యుత్థానముగాని స్వయముగా వ్యుత్థానములేదు ఇతనిని
బ్రహ్మవిద్వరీయుండందురు ఏడవభూమికను తురీయావస్థయందురు ఈ
భూమికనున్న యోగికి స్వతముగాంగానీ పరప్రయత్నమునగాని వ్యుత్థానమేలేదు
జగత్ప్రతిభాస యెత్తుగానుండదు గావున నితండు సర్వదా తన్మయుండైయుం
డును. వానికి దేహనిర్వాహకమన్ననో స్వప్రయత్నములేకయే పరమేశ్వరప్రే
రిత ప్రాణవాయువువలన జరుగుచుండును. ఆలవాల్చినయెద్దు బండికింగట్టి
కదలించి విడిచినతర్వాత సారథిప్రయత్నము మఱల లేకయే మజిలీవఱకు
నెట్లుపోవునో యట్లే యతని స్థితియుండును. ఈస్థితికివచ్చినవానిని బ్రహ్మ

విద్వాంసుడందురు సారాయికైపువలన మైమఱచినవానికిఁ గట్టుకట్టియుం
డుట తొలగుట యెట్లు తెలియదో యట్లే స్వరూపమును పొందినవానికి దేహ
మున్నది పోయినదిగూడ దెలియదు. అయిదు ఆఱు ఏడు అవస్థలు పరస్పర
తారతమ్యముగల అసంప్రజ్ఞాత సమాధులు ఈ మూడవస్థల లక్షణమీ శ్లోక
ములోఁ జెప్పఁబడినది ఎట్లనిన—ఎప్పుడు సర్వకామములను త్యజించునో
యప్పుడు సమాధిస్థ స్థితప్రజ్ఞుఁడనఁబడును సర్వకామములనుటవలన ప్రత్యం
చిక వనితాదులయందువలె బ్రహ్మలోకాదులందును అణిమాది సిద్ధులందునుగూడ
వైరాగ్యము వివక్షితము, అందువలన నిషిద్ధకర్మములనుమాత్రమే స్థితప్రజ్ఞుడు
త్యజింపవలయుననెడి మాధ్యవాదము నిరస్తము కామాదివృత్తులు మనోగతము
లేగాని యాత్మగతములుగావు గావున వీనిని త్యజింపనగును అవి యాత్మ
గతములగునేని ధర్మిత్యాగమునగాని ధర్మత్యాగము గాదను న్యాయప్రకారము
ఆత్మ నశింపనిదే యవి నశింపవు ఆత్మకు నాశములేదు కావున ఈవృత్తులకు
గూడ నాశములేదనుట యగును. ఇది యనిర్మోక్షమగును. మనోవృత్తి
లేకుండుటయే సమాధి యని దీనివలన స్పష్టము సర్వవృత్తిరాహిత్యము
సుషుప్తికిఁగూడ గలదందమా ? సుషుప్తియందు వృత్తిబీజము నజ్ఞానమందుండును
గాని నశింపదు అందువలననే సుషుప్తియందు అనావృతమైన యఖండానంద
స్ఫురణము గలుగదు ఈరెండవస్థలకుగల భేదమిదేయని గ్రహింపనగును.
సర్వకామప్రహాణమెట్లంగురా ? నిరతిశయానందరూపమైన స్వాత్మయందే సం
తుష్టిచెందుచో సర్వకామప్రహాణమగును సంప్రజ్ఞాత సమాధియందు ఆత్మా
నందము మనోవృత్తిగా నుండను అసంప్రజ్ఞాత సమాధియందు ఆనందము
వృత్తిగాదు ఆత్మప్రకాశమే తదానందమగును

ఈసమాధివిషయమై శ్రీరామకృష్ణ పరమహంసగారు వ్యాఖ్యానము
నిట్లు వివరించిరి. 'వెన్నెముకలోపల సుషుమ్నము అను మహానాళమ్మునా
మొకటి గలదు , అది బ్రహ్మరంధ్రము మొదలు మూలాధారమువఱకు వ్యా
పించియుండును ఈనాళములోపల ఆఱు స్థానములుగలవు వానినే చక్ర
ములందురు అందు మూలాధారమనునది గుదస్థానమున నుండును స్వా
ధిష్ఠానమనునది మూలాధారముపైన లింగస్థానము అనగా భాగమునందుండు

మణిపూరమనునది స్వాధిష్ఠానముపైన నాభిదగ్గరనుండును అనాహత మనునది మణిపూరముపైన హృదయము సమీపమునందుండును విశుద్ధమనునది కంఠప్రదేశంబుననుండును ఆజ్ఞయనునది కనుబొమల మధ్యభాగంబుననుండును

కుండలిని యనుశక్తి మనలో నొకటిగలదు. అనేక జన్మసంకల్ప పరంపర లేకీభవించి యీశక్తిరూపమున నుండునందురు బద్ధజీవులందీశక్తి నిద్రావస్థలోనుండును జ్ఞాపకము వివిధభావనలు దీనివలనఁ గలుగుచుండును పరబ్రహ్మము బ్రహ్మరంధ్రంబున నుండును కుండలిని పరబ్రహ్మము సర్వదా ఆకర్షించుచుండును అయినను అది నిద్రావస్థలోనున్నప్పుడీయాకర్షణము గ్రహింపజాలదు. ఎప్పుడు నిద్రావివశత్వము నంతరించునో అప్పుడది పరబ్రహ్మాకర్షణంబును గ్రహించి యావంతకుఁబోవ యత్నించును ఇది పోవుమార్గమునే సుషుమ్న యందురు దీనినే Canal Centralis అని ఆంగ్లభాషలోఁ జెప్పుదురు ఈసుషుమ్నా నాళము యొక్క ప్రయోజన మిట్టిదని పాశ్చాత్యుల కింతవరకు గోచరింపదు ఈకుండలినీశక్తి మూలాధారము వెడలి యొక్కొక్క చక్రమునకు వచ్చునప్పుడు వింతవింతలనుభవమగుచుండును ఈశక్తి అనాహతచక్రమునకుగాని లేక విశుద్ధచక్రమునకుగాని వచ్చినంతనే మాటాడుశక్తి నిలిచిపోవును అది బ్రహ్మరంధ్రమును చేరినంతనే చూచుటలు వినుటలుగూడ నుండవు, భేదభావము సంపూర్ణముగా నశించును, అద్వైతసిద్ధి సంపూర్ణమగును. దీనినే నిర్వికల్పక సమాధియందురు ఈస్థితిలోనుండువానికిఁ బ్రపంచజ్ఞానమే యుండదు అతఁడు వ్యుత్థానదశకు వచ్చినప్పుడుగూడ వాని చిత్తవృత్తియంతగా మాఱదు అతఁడు క్రమక్రమముగా నొక్కొక చక్రమునుండి దిగి క్రిందికవచ్చినప్పుడు మనతో మాట్లాడుట మొదలగు కార్యములు చేయనోపును. నిర్వికల్పక సమాధిలో దాననుభవించిన బ్రహ్మానందము మనోవాక్కులకుఁగూడ నతీతము గావున అది యిట్టిదని యతఁడుగూడ వర్ణింపఁజాలఁడు,

స్థితప్రజ్ఞుఁడు సమాధి వదలినప్పుడెట్లుండునంటివి వినుము సమాధి వదలినను వానికి మనోవృత్తియుండదు మనోవృత్తి యెప్పుడులేదో యప్పుడే రాగముగాని, భయముగాని, క్రోధముగాని యుండదు. ప్రారబ్ధకర్మమువలన

సుఖములుగాని దుఃఖములుగాని గలుగుచున్నవి సుఖదుఃఖాదులు దేహ
సంబంధములుగావునను దేహమునందెట్టి మమకారము వానికిలేదు గావునను,
దేహముపడునట్టి పాట్లే యతనికిఁ దెలియవు అతఁడు సర్వదా తన్మయుఁడై
యుండును. అతఁడు గూర్చుండినను నడచినను, వేయేల ! వానివ్యవహారము
లెల్ల అప్రయత్న పూర్వకములు గానుండును. సామాన్యుల వ్యవహారములు
ప్రయత్నపూర్వకములు. 56

వానికి నిజదేహమందుఁగాని జీవితమునందు గాని, మఱిదేనియందుఁగాని
అభిలాషయుండదు ప్రారబ్ధవశంబున శుభముగానీ అశుభముగానీ వచ్చినప్పుడు
ఉదాసీనుఁడైయుండును, శుభముగలిగినదని సంతోషింపఁడు, అశుభము
వచ్చెనని ద్వేషింపఁడు. ఏలయందువా ? వాని మనస్సు ఇట్టివానియందే
తగులదు, ఇదివచ్చెను ఇది పోయె ననుతలంపే వానికి లేదు మనస్సు
ఇంద్రియపరము గానప్పు డిట్టివికారములుండవని భావము 57

అతఁడెట్లు కూర్చుండునో వినుము. తాఁబేలు తన కరచరణాదీంద్రి
యముల నెట్లు అప్రయత్నముగా ముడిచికొనునో యట్లే యతని యింద్రియ
ములు ఇంద్రియార్థములనుండి యప్రయత్నముగా నుపసంహారమగుచుండును.
సామాన్యజనుల యింద్రియములు బుద్ధిప్రేరణవలన వర్తించుచుండును. ఇతని
యింద్రియములకు బుద్ధిప్రేరణలేదు ప్రతియింద్రియము దాని స్వభావము
ప్రకారము వర్తించును 58

శ్రవణేంద్రియమునకు శబ్దము ఘ్రాణేంద్రియమునకు వాసన—ఇట్లు
ఒక్కొక్క యింద్రియమునకు ఒక్కొక్కవిషయము ఆహారముగానుండును.
దానికిదానికిఁ దగిన ఆహారములేనప్పుడు ఆయాయింద్రియము శుష్కించి మొద్దు
వాఱిపోవును. మాటాడక యేండ్లు పూండ్లు ఉన్నయెడల వాగింద్రియము
దానిబలమును గోల్పోయి నిరుపయోగమగును, ఇట్లే ప్రతి యింద్రియము
సంగతి స్థితప్రజ్ఞుని సంగతి సయితమంతేయని తలంతువు గాఁబోలు. సామా
న్యుల యింద్రియములు పైనఁజెప్పినట్లు తగిన యాహారములేనప్పుడు సొమ్మసిలి
యుండునేగాని విషయాభిలాషను మాత్రము వదలవు స్థితప్రజ్ఞుని యింద్రి
యములన్నియో విషయాభిలాషనే మఱచియుండును. కారణమేమందువా ?

ఇంద్రియములకు విషయసంయోగంబున నొకవిధమైన యానందముగలుగును
ఈవిషయానందము స్థిరమైనదిగాని, ఉత్కృష్టమైనదిగాని గాదు స్థితప్రజ్ఞుడు
పరబ్రహ్మసాక్షాత్కారంబున బ్రహ్మానందమును బొందియుండును అందు
వలన వాని మనస్సు ఇట్టి స్వల్పానందములవంక మఱలదు. ఆనందానుభవార్థ
ము మనస్సు విషయపరమగుననియు, విషయానందముకన్న బ్రహ్మానందము
స్థిరము నుత్కృష్టము నగుటంజేసి యట్టియానందము నొకసారి చవిచూచెనేని
మనస్సు మఱల విషయానందములవంకఁ దిరుగదనియు భావము 59

విషయములవంకనుండి మనస్సు మఱలవలెనన్నచో ఆవిషయములకుఁ
గల దోషములను సర్వదా తలపోయుచుండవలయును అట్లు చేయుచుండిన
చో మనస్సునకు వానియందు అసహ్యము తోఁచి యది ఆవంకకు మఱలకుం
డును విషయవైముఖ్యమునకు ఇది ముఖ్యమైన సాధనము పండితులిట్లు
చేయుచుందురు మనమిట్టి ప్రయత్నము లెన్ని చేసినను ఇంద్రియములు వాని
స్వభావము మానవు, అఁగా మనస్సును తమవంకకు బలాత్కారముగా
నీడ్చుచునేయుండును ఇంద్రియములను జయించుట అంతకష్టము కావున
నేగదా ఇంద్రియములను జయించినవాఁడు ముల్లోకములను జయించినవాఁడే
యనియందురు. 60

'ఇంద్రియములను జయించినఁగాని ఆత్మదర్శనము గాదంటివి, ఇంద్రి
యములను జయించుట మహాకష్టమంటివి పిచ్చికుదిరినగాని పెండ్లిగాదు;
పెండ్లియైనఁగాని పిచ్చికుదురదన్నట్లున్నది. ఇఁక గత్యంతరమేమని శంకిం
తువా? దొంగలకు పల్లుఁడెట్లో యింద్రియములకు మనస్సు అట్టిది మనస్సు
యొక్క యనుమతిలేక యేయింద్రియము వ్యవహరింపదు కాఁబట్టి మనస్సును
మొట్టమొదట చిక్కించుకొనవలయును మనస్సును జిక్కించుకొను టెట్లం
టువా? మనస్సు కోరిక లనుపాశములతో ఇంద్రియములను గట్టివైచి
యాడించుచుండును ఇట్లాడించుటయెల్ల ఆనందముకొఱకేగాని వేఱుగాదు
ఆశాపాశములను తెగగొట్టుము అంత మనస్సు తనవ్యాపారమును మానును
అప్పుడు మనస్సును పరమేశ్వరుఁడనైన నావంకఁద్రిప్పుము నేను పరమానంద
స్వరూపుఁడను గావున ఒకసారి యది నాయానందమును చవిచూచెనేని మఱల

నన్ను వదలదు. ఇంద్రియనిగ్రహమునకు నిదె పరమసాధనము. స్థితప్రజ్ఞు నకు ఇంద్రియములిట్లు వశమైయుండును 61

కన్నులు చెవులు ముక్కు మొదలగు ద్వారములగుండా లోపలనుండు నట్టి ఇంద్రియములకు వెలుపటిపదార్థములకు సంబంధము గలుగుచుండుననియు ఆద్వారములనుమూసి దొంగలనువలె ఇంద్రియములను లోపలనే బంధించి వైచినయెడల అవి స్వాధీనము గావాయనియు నందువా? దొంగలను ఖయిదు చేసినప్పుడు వారు దొంగిలించుటకుమాత్రము వీలుండదుగాని వారి దొంగబుద్ధి మానదుగదా. అట్లే బాహ్యగోళకములను మూసినంతనే ఇంద్రియములకు బాహ్యపదార్థములందలి యాస మానదు ఈయాస నశించినగాని అవి యూరకుండవు ఈయాస నశించు టెట్లందువా? విషయములను కోరుట అనుభవించుట యీశక్తి యింద్రియములకు లేదు. మనస్సు సంకల్పించుచుండును. ఆసంకల్పములను ఇంద్రియములు చేయుచుండును మనస్సంకల్పములేని యెడల ఇంద్రియము లేపనిచేయక యూరకుండును. అన్నిటికి మనస్సు ముఖ్యము దానిని మొదట గిట్టివేయవలెను మనస్సునకు ఈసంకల్పశక్తి స్వాభావికము అనాదివాసనలవలన ఆశక్తి గలుగుచున్నది అందువలన మనస్సు సదా యేదోయొకటి ధ్యానించుచుండునేగాని యూరకుండదు ఆ ధ్యానమును భగవంతునివంకకు ద్రిప్పినయెడల అందున్న రుచిని మరిగి మనస్సు అదే లోకములోనుండును, బాహ్యవిషయములకు మరలదు, అప్పుడు ఇంద్రియములెల్ల నాయకుడులేని సేనవలె నూరకుండును మనస్సు సదా యేదో యొకటి తలంచుట దాని స్వభావమని చెప్పితిని అట్లు మనస్సు సదా దేనిని తలంచునో దానితోడ సంబంధముగలుగును సంబంధమువలన దానిని పడయవలయునని కోరిక పుట్టును కోరికప్రకారము దానిని సాధించుటకు ప్రయత్నించును ఆప్రయత్నమునకు ఏదైనను అడ్డమువచ్చినయెడల, అడ్డమువచ్చినదానిమీద కోపముకలిగి దానినెట్లయినను హతముచేయవలయునను పట్టుదల గలుగును 62

ఈక్రోధమెప్పుడు గలిగెనో యప్పుడే ఇది మంచి ఇదిచెడ్డయని విమర్శించు జ్ఞానము నశించును ఈహితాహితజ్ఞానము నశించినంతనే మోహము

పైకోనను మోహమనగా చెడ్డను మంచిగా తలంచుట మోహమునకు ఎప్పుడు చిక్కునో యప్పుడే ఇతరవిషయములు తలంపునకుఁగూడ రావు. అందువలన ఇంద్రియములనునవి యుండుట, వానిని జయింపవలయుననుట—ఈ సంగతియే జ్ఞాపకమునకు రాదు ఇట్టి జ్ఞాపకమెప్పుడు నశించునో యప్పుడే బుద్ధి నశించును బుద్ధి నశించుటవలన నరుఁడు తన కర్తవ్యాంశమునుమాని మఱల జననమరణరూపమైన సంసారమునందు మునుఁగుచున్నాఁడు అర్జునా! స్థితప్రజ్ఞుఁడెట్లు కూర్చుండునని నీవడిగిన ప్రశ్నకు జవాబుగా పైసంగతులు చెప్పితిని అతఁడు జితేంద్రియుఁడైయుండునని నేను చెప్పిన దానిసారాంశము

స్థితప్రజ్ఞుఁడు ఎట్లు వ్యవహరించునని యడిగితివి ఎల్లవ్యవహారములకు జీవనమాత్ర మొకటిగలదు దానిని గ్రహించి వర్తింతుమేని ఎట్టి సంకటములు గలుగవు ఆటూతఁమేదియందువా ? రాగము ద్వేషము అను శత్రువులు రెండు గలవు ఈరాగద్వేషముల తత్త్వము పైఁజెప్పియున్నాను వానికి లోఁబడి యవియాడ్చినట్లు వర్తించువాఁడు చెడును వానికి లోఁబడనివాఁడు శుభమునొందును ఈరాగద్వేషముల ప్రోత్సాహములేక ఇంద్రియములకు తత్తత్సంబంధములైన వస్తువులతో సంబంధముగలిగినను హానిలేదు ఉదాహరణము వినుము మనము దారినఁ బోవునప్పుడు అనేకవస్తువులు కంటికి గోచరించుచుండును ఆవస్తువులెల్ల అగపడుచు పోవుచునుండునేగాని వాని యందు మనస్సు తగులదు ఏలయందువా ? ఆవస్తువులమీఁద రాగము మన మనస్సులో లేదు స్థితప్రజ్ఞునిమనస్సు ఇట్లు రాగద్వేష రహితమై యుండును గావున వాని యింద్రియములకు ఇంద్రియార్థములతో సంబంధముగలిగినను గలుఁగుగాక. వానికిఁ దెలియకుండును, కన్నులు చూచియుఁ జూడనట్లే యగును, చెవులు వినియు విననట్లేయగును అనఁగా ఇది నేను చూచు చున్నాననిగాని ఇది నేను వినుచున్నాననిగాని, ఇది నేను చేయుచున్నానని గాని వానికి ఎఱుకయేయుండదు వాని మనస్సు ఇంద్రియ వ్యాపారముల యందు లేకపోవుటయే ఇందులకు కారణము మనస్సు రాగద్వేషములకుఁ జిక్కకుండవలయునన్నచో దానిని భగవంతునకు అర్పించుటయే యుపాయము ; అర్పణము సంపూర్ణముగానుండవలయును అట్లు అర్పింతుమేని అది

ప్రసాదమునొందును ; అనఁగా స్వచ్ఛమగును ; రాగద్వేషాది మలినముఁ అంటుకొనుటకు ఎడముండదు. స్థితప్రజ్ఞుని యింద్రియ వ్యవహారము పై విదముగానుండును. 64

మనఃప్రసాదమువలన అనఁగా మనస్సు స్వచ్ఛమగుటవలన ఫలమేమందువా ? శుద్ధమైన మనస్సు బ్రహ్మాత్మ తత్త్వవిషయమునందు స్థిరముగా నిలుచును. అట్లు మనస్సు స్థిరమైనప్పుడు జ్ఞానముదయించును. జ్ఞానికి ఎట్టి దుఃఖములుఁ దగులవు ఇదే ఫలము. కాఁబట్టి ఇంద్రియనిగ్రహమే తత్త్వజ్ఞానమునకుఁ బరమసాధనమని గ్రహింపుము 65

ఇంద్రియనిగ్రహమనెడి ఈయుపాయమును సాధింపక వేదాంతము ఎంతవిన్నను తత్త్వవిషయమునందు బుద్ధి నిలువదు , అది యటునిటుఁ జలించుచుండును , తత్త్వబుద్ధి లేనివానికి నిదిధ్యాసము అనఁగా తదేకధ్యాననిష్ఠ గలుగదు అట్టి నిష్ఠ లేనివానికి తత్త్వము తెలియదు, తత్త్వము తెలియనివాఁడు శాంతి గలుగదు, శాంతి గలుగనివానికి మోక్షానందము దొరకదు 56

ఇంద్రియములు తమ యిచ్ఛవచ్చినట్లు విహరింతురేని, మనస్సునకు నిలుకడ చిక్కదు ఏయింద్రియము బలముతో లాగనో దానివంక మనస్సు మరలును అన్నియింద్రియములు కలిసిలాగసాగినచో ఇఁక చెప్పవలయునా ! మనస్సునకు చలనముగలిగెనేని తత్త్వము తెలుఁగవలయుననెడి పట్టుదల పోవును మనస్సు అను నావికుడు ప్రజ్ఞయను నోడనెక్కి సంసారమనెడి సముద్రమును దాటఁజూచినప్పుడు ఇంద్రియములనెడి ప్రతికూలవాయువు వీవఁగా, వాఁడప్పుడు పరమేశ్వరభక్తియను లంగరువేసి ఓడను నిలుపక గాలి వీచినట్లు పోనిచ్చినచో అది కొట్టుకొనిపోయి విషయసుఖమను సుడిలోఁబడి నశించును కావున సంసారసాగరంబును తరింపఁదలఁచిన మనోనావికుఁడు జాగరూకుఁడై ఇంద్రియములను ప్రతికూలవాయువు గొట్టినప్పుడు పరమేశ్వర భక్తియను లంగరువైచి రక్షించుకొనవలయును అనగా తత్త్వబుద్ధి ద్రుఢమగుకొలఁది ఇంద్రియముల హడావుడి తొలఁగునని భావము 67

అర్జునా ! పైనఁజెప్పినదానినిబట్టి యింద్రియనిగ్రహమెంత కష్టమో తెలిసినదిగదా ఎంతకష్టమైనను సరే ఇంద్రియములను ఇంద్రియార్థముల నుండి నిగ్రహింపనిదే ప్రజ్ఞ గలుగదు 68

అర్జునా ! స్థితప్రజ్ఞుఁడు సమాధిలోనున్నప్పుడెట్లుండునది సమాధివదలి నప్పుడెట్లుండునది వివరించితిని. స్థితప్రజ్ఞునకును సామాన్యులకుఁగల ముఖ్య భేదమొకటిగలదు ఏదియనిన—సామాన్యులకు పగలుగానుండునది స్థితప్రజ్ఞునకు రాత్రిగానుండును, సామాన్యులకు రాత్రిగానుండునది వానికి పగలుగా నుండును అనఁగా సామాన్యులు సుఖదుఃఖములు సిరిసంపదలు మొదలైనవి సత్యములనియు నిత్యములనియు నమ్మి వ్యవహరింతురు ఇవన్నియు సత్యములు గావు నిత్యములుగావు అని స్థితప్రజ్ఞుఁడు వీనితట్టు చూడక సత్యము నిత్యమునైన బ్రహ్మానందానుబవములో నుండును 69

స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణము మఱియొకటిగూడఁగలదు స్థితప్రజ్ఞుఁడు నిరతిశయమైన తనయాత్మానందముతో నిండియుండును అందువలన ఇతరములైన క్షుద్ర విషయానందములకు అవకాశమే గలుగదు అందువలన నతఁడట్టి వానిని గోరుటగాని, ఆకారణంబున వికారముపొందుటగాని లేదు. ప్రపంచములోని సమస్త విషయములు వానియింద్రియములకు గోచరించుచున్నను అవి వానికెంతమాత్రము వికారము గల్పింపఁజాలవు అనఁగా కోరికలవలన వికారము పొందకుండుట స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణమని భావము ఇట్టివాఁడు మోక్షమును బడయును ఇంద్రియములకు విషయములతో సంబంధముగలిగినప్పుడు వికార మెట్లు గలుగకుండునందువా ? సముద్రము ఇందులకు దృష్టాంతము: సముద్రము సర్వదా నిండి గట్లమీఁదికి నుబికియుండును అట్లున్నను ఆ సముద్రములోనికి లెక్కలేనన్ని నదులు ప్రవహించుచున్నవి ఎన్ని నదులు వచ్చి పడినను అది కించిన్మాత్రమైనను వికారము చెందుచున్నదా ? 70

కామములు అనగాఁ గోరికలు అవి బాహ్యములని ఆంతరములని వాసనారూపములని మూఁడువిధములు. ఇండ్లు భూములు పెండ్లాము బిడ్డలు ధనధాన్యములు మున్నగు బాహ్యవిషయములనుగూర్చిన కోరికలు బాహ్యము లనఁబడును మనోరాజ్యాదులు అనగా గొంతెమకోరికలు అంతరకామము

లనఁబడును దారిలో గడ్డిపఱకలవలె తలవని తలంపుగా పుట్టివచ్చు కోరికలు వాసనారూపములు మూఁడువిధములైన యీకోరికలను వదలవలయును. అన్ని కోరికలను వదలినచో శరీరయాత్ర జరుగు టెట్లందువుగాఁబోలు జీవనము నందుఁగూడ అట్టివారికి కోరికయుండదు. అప్రార్థితముగా దొరకినదానితోఁ దృప్తిపడుదురు లేదా, జీవయాత్రకు ఎంతమాత్రము వలయునో యంతమాత్రమే చేయుచు దిరుగుచుందురు ఇట్లుండుటకుఁ గారణమేమందువా ? మమకారము లేకపోవుటయే కారణము. జీవనార్థము భిక్షమెత్తుటో యేదో చేయునప్పుడు భిక్షార్థము జోలియో చెంబో కావలయునుగదా. అట్టివాని యందుఁగూడ ఇవినావి, ఇవిపోయినచో కష్టముగునను తలంపే వానికిఁ గలుగదు. ఇంతమాత్రపు మమకారముగూడ లేకపోవుటకుఁ గారణమేమందువా? అహంకారము లేకపోవుటయే కారణము అహంకారమనగా 'నేను' అనుభావము 'నేను' అనుభావమే లేనప్పుడు 'నాది' అనుభావమెక్కడిది ? సర్వకామములను త్యజించి అహంకారమమకారములులేక దేహాదిస్పృహవదలి యెవడుండునో యతఁడు శాంతిని బడయును 71

అర్జునా ! బ్రహ్మనిష్ఠను అనఁగా జ్ఞానమును నీకుపదేశించితిని. ఈ జ్ఞానమును బడసినవాఁడు గాని ననుభవమునకుఁదెచ్చుకొని ముక్తిపొందుటకు యత్నించునేగాని మఱల సంసారమోహములోఁ జిక్కడు అర్జునా ! నీ ముఖలక్షణములనుజూడ నీకేదో చింతగలిగినట్లున్నది 'వయస్సు చెల్లినది ; ఇప్పటివఱకు బ్రహ్మనిష్ఠకు యత్నింపనైతిని, ఇఁకనాకు మోక్షమెక్కడిది?, అని చింతింతువా ? అట్టి చింతవలదు. ఈబ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠ మరణకాలమందు వచ్చినను చాలు, మోక్షము తప్పక వచ్చును. కాఁబట్టి యిప్పుడు మీఱిపోయినదేమియు లేదు పరమేశ్వరారాధనము మననము నిదిధ్యాసనము ఇవి పరిపక్వమైనప్పుడు బ్రహ్మనిష్ఠ వచ్చితీఱును ఆనిష్ఠ యెప్పుడుగల్గునో యప్పుడే మోక్షము వచ్చినట్లేయని గ్రహింపుము. 72

గీతాహృదయము.

మూఁడవ యధ్యాయము.

జ్ఞానమునకు కర్మయోగము సాధనమని రెండవ యధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినది. ఆకర్మయోగము ఈయధ్యాయములో విస్తరించి చెప్పఁబడు చున్నది. జ్ఞానయోగ మిట్టిదని సవిస్తరముగా అర్జునునకు రెండవ యధ్యాయములో ఉపదేశించి 'ఆత్మ నిత్యమైనది ఖండించుటకు దహించుటకు సాధ్యముగానిది గావున ఆవిషయమైన సందేహము మానుము దానిగూర్చి శోకము వలదు' అని 25-వ శ్లోకములో శ్రీభగవానుఁడు సూచించి అంతటితో నూఱకుండక మఱల 'యోగబుద్ధినిగూర్చి చెప్పెద వినుము' అని 39-వ శ్లోకములో కర్మయోగమును ప్రస్తుతించి 'కర్మము చేయుటకే నీవు అధికారివి;' 'కర్మము చేయకుండుదునను కోరికగూడ నీకుతగదు' అని 47-వ శ్లోకములోఁ జెప్పెను. అట్లు చెప్పుటవలన కర్మమును తప్పక చేయవలసినట్లు ఉపదేశించుటగుచున్నది. మొదట అట్లు ఇప్పుడిట్లు చెప్పుటవలన విభ్రాంతుఁడై అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

కృష్ణా! జ్ఞానయోగము కర్మయోగము రెంటి నుపదేశించితివి. ఈరెండు యోగములను ఒక్కఁడే యనుష్ఠింపవచ్చునా? లేక వేఱువేఱు పురుషులనుష్ఠింపవలయునా? రెంటిని ఒక్కఁడే యనుష్ఠింపనగునేని, మోక్షమిచ్చు విషయమునఁ గర్మయోగమునకన్న జ్ఞానయోగము మేలా? లేక రెండును సమానములా? కర్మయోగమునకన్న జ్ఞానయోగమే మేలని నీమతమేని, జ్ఞానయోగము ననుష్ఠింపుమని నాకు చెప్పుటమాని, తక్కువదైన కర్మయోగమును జేయుమని నన్ను నియోగించుటవేల? రెండును సమములేయని నీమతమేని, సౌమ్యమైనది జ్ఞానయోగముండఁగా దానినివదలి గురువులను బంధువులను వధించుటయను మహాక్రూరముతోఁగూడిన యుద్ధరూపమైన కర్మయోగమునందు నన్ను నియోగించుటవేల?

1

జ్ఞానయోగమునకుఁ గర్మయోగమునకు ఒక్కఁడే యధకారిగాఁడనియు వేఱువేఱుపురుషులు అధికారులగుదురనియు నీమతమేని, రెండింటిని నాకే యుపదేశించితివి అందువలన నీభావమిదియని గ్రహింపఁజాలకున్నాను నీమాటలు మందబుద్ధినగునాకు లేనిభ్రమను గలిగించుచున్నవి కావున నా యధికారమునుబట్టి జ్ఞానయోగమో లేక కర్మయోగమో యేదోయొకటి నిశ్చయించి చెప్పుము నాయధికారమునుబట్టి నీవు నిశ్చయించి చెప్పుదాని ననుష్ఠించి మోక్షమును బడయుదును 2

శ్రీభగవంతుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

అనఘా ! నేను చెప్పినది నీవు సరిగా గ్రహింపలేదు మోక్షమునకు జ్ఞానయోగము కర్మయోగము అను స్వతంత్ర సాధనములు రెండున్నవని నేను చెప్పలేదు మోక్షమునకు జ్ఞానయోగమే సాధనము జ్ఞానమునకుఁ జిత్తశుద్ధి వలయును, చిత్తశుద్ధి కర్మయోగమువలనఁ గలుగుచున్నది కాఁబట్టి కర్మయోగము జ్ఞానయోగమునకు అంగభూతమేగాని వేఱుగాదు అట్లని ప్రతి పురుషుఁడు మొట్టమొదటనే జ్ఞానయోగ మారంభింపరాదు. జ్ఞానయోగ మనుష్ఠించుటకుఁ గొంతయోగ్యత అనఁగా అంతఃకరణశుద్ధి కావలయును. జన్మాంతర సుకృతివశంబునఁ గొందఱకి యంతఃకరణశుద్ధి పుట్టుకతోడనే యుండును వారుమాత్రమే జ్ఞానయోగమనుష్ఠింపఁదగుదురు అట్టి యంతఃకరణశుద్ధిలేనివారు చిత్తశుద్ధిగలుగు పర్యంతము కర్మయోగము ననుష్ఠించి, చిత్తశుద్ధి గల్గినతర్వాత జ్ఞానయోగమనుష్ఠింపవలయును ఈరెండు నిష్ఠలను గూర్చి రెండవ యధ్యాయములోఁ జెప్పియున్నాను చిత్తశుద్ధిగలిగి జ్ఞాన భూమిక నారోహించినవారికి అనఁగా సాంఖ్యులకు జ్ఞానయోగము మోక్ష ప్రాప్తికి సాధనమగును చిత్తశుద్ధిలేనివారికి అనఁగా యోగులకు కర్మ యోగము మోక్షప్రాప్తికి సాధనమగును అనఁగా కర్మయోగమువలనఁ జిత్త శుద్ధియగును. అనంతరము వారు జ్ఞానయోగము ననుష్ఠించి మోక్షమును బడయుదురు ఇరుతెగలవారికి నుపయోగించుటకై రెండునిష్ఠలను జెప్పితిని నీకిప్పుడు జ్ఞానముపదేశించుటకుఁ దగినంతమాత్రము చిత్తశుద్ధిగలదు. అందు వలన జ్ఞానయోగమిట్టిదని చెప్పితిని. అంతమాత్రాననే నీవు జ్ఞానయోగ

మనష్ఠించుటకుఁదగవు ఇంకను నీచిత్తము పరిశుద్ధము కావలసియున్నది, అంత పర్యంతము నీవు నీవర్ణాశ్రమములకుఁ దగిన కర్మము చేయవలయును. అందువలన నిన్ను నీక్షత్రియధర్మమునందు నియోజించితిని. 3

చిత్తశుద్ధిలేనివాఁడు జ్ఞానోత్పత్తిపర్యంతము కర్మములుచేయవలయునని యిందుఁ జెప్పబడును

సర్వకర్మసన్యాసము జ్ఞానమునకుఁ గారణభూతమనియు, జ్ఞానార్థము చేయవలసిన కర్మములు చేసి కరచరణాదులు బిగించి కూర్చుండుటగాన నైష్కర్మ్యము అనఁగా ఎట్టికర్మములు చేయకుండుట యనియుఁ దలఁప వలదు కాలుసేతులు బిగించి కూర్చుండినంతమాత్రమున నైష్కర్మ్యము గాదు మఱియు కర్మసన్యాసమనఁగా కర్మములను మొట్టమొదటనే వదలుటగాదు కర్మములొనర్చుట చిత్తశుద్ధికొఱకేగాని వేఱుగాదు చిత్తశుద్ధిపడసిన తర్వాత కర్మములవలనఁ బడయతగునది మఱియొకటిలేదు. అప్పుడు కర్మములతో నవసరములేకపోవును అప్పుడు కర్మములను వదలనగును అది కర్మసన్యాసమగును చిత్తశుద్ధి పడయకమున్నే కర్మములను సన్యసించుటకు సాధ్యముగాదు, సన్యసించినను జ్ఞానముదయింపదు. 4

సర్వకర్మములను సన్యసించినచో జ్ఞానముదయించునను భ్రమగలదు. సర్వకర్మసన్యాసమనఁగానేమి? కర్మములను బొత్తుగాఁ జేయకుండుటయా? లేక కర్మేంద్రియములనెల్ల నిగ్రహించుటయా? ఏయవస్థలోనైనను ఎవఁడుగాని అట్లో యింతో కర్మముచేయక యుండఁజాలఁడు నిద్రావస్థలోఁ గూడ ప్రతిప్రాణియు ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసరూపమైన కర్మము చేయుచునే యుండును కావునఁ గర్మములను బొత్తుగాఁ జేయకుండుట సాధ్యముగాదు, సర్వకర్మసన్యాసము ఆరూపమైనదిగానుండదు ఏమిపని చేయుటలేదని కన్నులుమూసికొని కూర్చుండుట సర్వకర్మ సన్యాసమనఁబడిన అదియుఁ గాదు ఏలయందువా? ప్రకృతి సంబంధములైన సత్త్వరజస్తమోగుణములు ప్రతి జంతువునందుఁ గలవు ఈగుణములు సముద్రతరంగములవలె నొకదానినొకటి యతిక్రమించుటకుగా వృద్ధియగుచుండును. అట్లగుటలో ఆయా గుణములకుఁ దగినకర్మము జరుగుచునేయుండును. ప్రాణి యాకర్మమేలను

నిలుపఁజాలఁడు కావున కర్మముల స్వరూపత్యాగము అసాధ్యము , కర్మ సన్న్యాసమనఁగా నట్టిది గాఁనేరదు 5

ఇఁక రెండవపక్షము అనఁగా సర్వకర్మేంద్రియనిరోధము కర్మసన్న్యాసమగునాయను సంగతి విచారింతము. ఎట్లో ప్రయత్నించి కాలుసేతులు నోరు మొదలగు కర్మేంద్రియములను కట్టిపెట్టి యింద్రియార్థములైన రూపరసాదులను మనస్సులోఁ దలంచుచుండునేని అది కర్మసన్న్యాసము గాఁనేరదు. రూపరసాదులను లోలోపల దలంచుచు బయటికి కర్మము చేయనివాఁడువలె కాలుసేతులు బిగించియుండుట వట్టిబూటకమగును కాఁబట్టి ఇదియు కర్మసన్న్యాసము కాఁనేరదు. అట్లయిన కర్మసన్న్యాసమెట్టిదందువా? వినుము. సర్వకర్మ ఫలత్యాగమని, సర్వకర్మ స్వరూపత్యాగమని సన్న్యాసము రెండు విధములు ఫలాభిసంధిలేక ఎల్లకర్మములుచేయుచు ఫలమును భగవదర్పణము చేయుట సర్వకర్మఫలత్యాగ సన్న్యాసమగును. ఈవిధ సన్న్యాస మనుష్ఠించుటకు కర్మయోగులకు గృహస్థులకు అధికారము గలదు సర్వకర్మ స్వరూపత్యాగమనునట్టి కర్మసన్న్యాసమునుగూర్చి 17-వ శ్లోకములో వివరింపఁబడును. ఇట్టి సన్న్యాసమునకు జ్ఞాననిష్ఠులుమాత్రమే యధికారులు ఈవిషయమై శ్రీపరమహంసగారిట్లు నుడివిరి

తాను అనుమాటయే మఱచి భగవదాజ్ఞయెట్టిదోయెఱిఁగి యాయాజ్ఞప్రకారమువర్తించుట సర్వకర్మ స్వరూపత్యాగ సన్న్యాసమగును భగవదాజ్ఞయెఱుంగుటకై జ్ఞానసిద్ధివలయును. గోరంత పనియైనను స్వతంత్రించి చేయుట లనభగవచ్ఛక్తికి లోపమని యతఁడుభావించును ఈశ్వరప్రేరణము లేనిది యిట్టివాఁడేమియుఁ జేయఁడు. ఈశ్వరప్రేరణము గలుగుటకై యిట్టివాఁడు దాను సర్వదా ఈశ్వరునికర్పించుకొని వాని కార్యనిర్వాహకమునకు తానొక సాధనమాత్రుఁడై యుండును ఈస్థితికివచ్చుట యంత సులభముగాదు, ఎంతో శ్రమింపవలసియున్నది ఇతని పరిశ్రమతో సరిపోల్చిచూ లౌకిక వ్యవహారమగ్నుని శ్రమ సహస్రాంశముగూడ నుండదు సుఖదుఃఖము లెన్ని పైకొన్నను నిస్తరంగ సముద్రమువలెనుండుట సామాన్యమైనదిగాదు. ఇట్టిస్థితికి గల కారణంబులను 17-వ శ్లోకములో వివరింపఁబడినవి సర్వకర్మ స్వరూపత్యాగ

మిట్టిదిగాని యీకర్మములు చేయకుండుటగాదు 'సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య' అను శ్లోకముయొక్క సారాంశ మిదేయని గ్రహింపుము పనికిదొంగలై కర్మ సన్యాసులమనివచించు మిథ్యాచార్యులమాటలు నమ్మవలదనియు సన్యసింప వలసినది కర్మమును గాదనియు భావము పరమేశ్వరప్రేరణానురూపముగాఁ జేసి తదాజ్ఞప్త కర్మములొనర్చుటకుఁ దానొక సాధనమాత్రుఁడై యుండు వాఁడుమాత్రమే సర్వకర్మ స్వరూపత్యాగ సన్యాసియనియు (శంకరుఁడు, రామానుజుఁడు, గురునానక్కు, చైతన్యుఁడు మున్నగు మతకర్త లీకోటిలో వారనియు) ప్రతిపురుషుఁడు నిట్టిస్థితికివచ్చుటకై యత్నింపవలసినదనియు దీని భావము 6

అర్జునా ! ఈశరీరమందు నేత్రములు మొదలగు జ్ఞానేంద్రియములు, చేతులు కాళ్ళు మొదలగు కర్మేంద్రియములు గలవు జ్ఞానేంద్రియములకు మూలవిరాట్టు మనస్సు అది సుముఖముగానప్పుడు జ్ఞానేంద్రియములకు విషయములకు సంబంధము గలిగినను ఫలములేదు ఉదాహరణము వినుము మనస్సు పరధ్యానముననున్నప్పుడు కంటియెదుట నేమిజరిగినను జరిగినదెల్ల కన్నుచూచుచుండినను మనకు తెలియుటలేదుగదా కన్ను మొదలైనవి జ్ఞానేంద్రియములైనను, జ్ఞానేంద్రియములకు విషయములకు సంబంధముగలిగినను మనస్సు అచ్చటలేనిచో ఫలములేదు కాఁబట్టి నేత్రాది జ్ఞానేంద్రియములకు తత్తద్విషయములందు ఆసక్తిలేకుండునట్లుగా మనస్సుచేత వివేకపూర్వకముగా వానిని నియమించి చేతులు మున్నగు కర్మేంద్రియములతో గర్మయోగము నొనర్పుము కర్మములాచరించునప్పుడు ఫలాసక్తి యుండరాదు ఫలాసక్తిమాని చేసిన కర్మములే చిత్తశుద్ధి నిచ్చును ఆసక్తిలేని యట్టి కర్మయోగము మేలు ఏలయందువా? ఒక్కరాతితో రెండు పిట్టలనుగొట్టినట్లు ఇట్టి కర్మయోగము నాచరించుటవలన కర్మయోగము కర్మసన్యాసము రెండు చేసినవాఁడవగుదువు ఎట్లనఁగా—చేయఁగలసిన కర్మము దానివాటికి జరుగుచున్నది ఆసక్తి లేనందున కర్మ ఫలమును సన్యసించినవాఁడవగుదువు కర్మేంద్రియములను నియమించి జ్ఞానేంద్రియ వ్యాపారము సాగనిచ్చుటవలన అధర్మము, జ్ఞానేంద్రియములను నియమించి కర్మేంద్రియ వ్యాపారము సాఁగనిచ్చుటవలన శుభము గలుగుట చూచితివా ?

చిత్తశుద్ధిశూన్యమైన సర్వకర్మసన్యాసములకన్న చిత్తశుద్ధికొఱకు కర్మానుష్ఠానమే మేలు గావున నీవు నియతమైన కర్మమును అనఁగా నీవర్ణాశ్రమములకుఁ దగినట్టి వైదిక లౌకిక కర్మములను యథావిధిచేయుము అదియునుగాక సర్వకర్మసన్యాసము చేసితివేని నీకు జవయాత్రగూడ జరుగదు భిక్షమెత్తి బ్రదుకలేనాయని యందువు గాఁబోలు భిక్షమెత్తుటగూడ ఒక కర్మమేయగును అది సర్వకర్మసన్న్యాసముగాదు దేహముగూడవలదందువు గాఁబోలు నీవు సర్వకర్మసన్న్యాస మొనర్చుటేల? జ్ఞాననిష్ఠను సాధించుటకుఁగదా? జ్ఞానోదయము కానిది జ్ఞాననిష్ఠ యెట్లుగలుగును జ్ఞానోదయమగుటకుఁ జిత్తశుద్ధివలదా? చిత్తశుద్ధికొఱకు కర్మములువలదా? కర్మములు చేయుటకు దేహమువలదా? కావున జ్ఞానోదయపర్యంతము దేహమావశ్యకమగుటంజేసి దేహధారణమును జవయాత్రయుఁ దప్పవు. 8

కర్మమువలన బంధకమనియు, జ్ఞానమువలన మోక్షమనియు, స్మృతులు చెప్పుటలేదాయని యందువా? అట్లుచెప్పు స్మృతుల తాత్పర్యము వేఱు పరమేశ్వరారాధనార్థముగాని కర్మములు అనఁగా సకామకర్మములు బంధకములు, పరమేశ్వరారాధనార్థమైన కర్మములు బాధకములుగావు కావున ఈశ్వరప్రీత్యర్థము ఫలాభిసంధివదలి కర్మములొనర్పుము. అనఁగా నిష్కామకర్మము చేయుము 9

జ్ఞానసాధనమగుటంజేసి కర్మము కర్తవ్యమని చెప్పితిని కర్మము కర్తవ్యమనుటకు మఱియొక కారణముగూడ గలదు కర్మాధికారులెల్లగు యజ్ఞముచేసి (యజ్ఞహుతశేషమును) మిగిలినదానిని భుజించి శరీరధారణము చేయవలసినట్లు విధివిధానము ఆ కారణమునుబట్టికూడ కర్మము కర్తవ్యమగుచున్నది. బ్రహ్మ ప్రజలను సృష్టించునప్పుడు వారిని కర్మాధికారులనుగా సృష్టించి 'ఈకర్మముల మూలమున వృద్ధిపొందుము, ఇవిమీకు ఇష్టార్థముల నిచ్చు'నని యాజ్ఞాపించినాఁడు 10

కర్మమెట్లు ఇష్టార్థముల నిచ్చునందువా? వినుము మనుష్యులు చేయు యజ్ఞాది కర్మముల హవిర్భాగము ఇంద్రాదిదేవతలకుఁ జెందును వారు దానితోఁ బెంపొందుదురు అందుకు మాఱుగా వారు మనుష్యులకుఁ

మేపు కల్గింతురు. ఇట్లు దేవతలు మనుష్యులు పరస్పరము పెంపొందించు కొనుచు శ్రేయమును బడయుదురు 11

'ఇట్టి యేర్పాటు దేవతలకు మేలైనదగుఁగాక, దేవతలవలన మనుష్యుల కెట్టి మేలుగు'నందువా? మనుష్యులుచేయు యజ్ఞాదులవలన దేవతలు తృప్తులై మనుష్యులకు పశుపుత్రాదుల నిత్తురు. పై ప్రకారము బ్రహ్మవిధించి మఱియొక శాసనముగూడ చేసినాఁడు. ఏదందువా? దేవతలిచ్చు భోగములను మఱల దేవతలకు సమర్పింపక ఎవఁడు స్వయముగా అనుభవించునో వాఁడు దేవతల సొమ్ము హరించిన దొంగ యగునని శాసించినాఁడు 12

అట్లగుచేని లోకములో గాన్పించు వస్తుజాలమెల్ల దేవతలిచ్చినదేయగు ననియు, అది సమస్తము మఱల దేవతలకర్పించినచో మనుష్యులకు దేహధారణ మెట్లనియు శంకింపవు గాఁబోలు.

దేవయజ్ఞము, పితృయజ్ఞము, భూతయజ్ఞము, మనుష్యయజ్ఞము, బ్రహ్మయజ్ఞము అని మహాయజ్ఞము లైదుగలవు. ఈ యైదు యజ్ఞములను మనుష్యుఁడు ప్రతిదినము చేయవలయును, అనఁగా మనుష్యుఁడు తాను వండుకొను పదార్థములలో దేవతాదులకు అయినగురకుఁ బెట్టవలయును. అట్లు పెట్టఁగా మిగిలినది అమృతమనఁబడును. దానిని దిని జీవింపవలయును. సత్పురుషులిట్లు గావించి ఎల్లపాపములనుండి ముక్తులగుదురు. ప్రతి గృహస్థుఁడు ప్రతిదినము పంచసూనము లను పాపముల జేయుచున్నాఁడు, (1) కూరగాయలు తరుగునప్పుడు అందులోని పురుగులు చచ్చును, (2) పచ్చడి నూఱునప్పుడు బండక్రిందపడి పురుగులుచచ్చును, (3) పొయ్యి అంటించునప్పుడు చీమలు మొదలగునవి చచ్చును (4) నీళ్లు పట్టినప్పుడు పురుగులుచచ్చును (5) చిమ్మునప్పుడు పురుగులు చచ్చును ఇవి పంచసూనములు. ఇవిచేయకతప్పదు, చేసినప్పుడు తెలిసియో తెలియకయో సూక్ష్మములగు జీవరాసులెన్నో నశించుచున్నవి. అందులకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముగా పైనజెప్పఁబడిన పంచమహాయజ్ఞము లాచరింపవలయును. దేవతాదులకుఁ బెట్టక తన యుదరనిమిత్తమే వండుకొని తిను దురాచారుఁడు పాపమును దినుచున్నాఁడేగాని భోజనమును దినుటలేదు.

ఇట్లు బ్రహ్మ శాసించియున్నాఁడు గావున నశాసనమును బాటించుటకుఁ
గూడ కర్మమావశ్యకమగుచున్నది 13

కర్మము కర్తవ్యమనుటకు మఱియొక కారణముఁగూడ గలదు. జగ
చ్చక్రము నడువవలయును, అది నడచుటకు కర్మము ముఖ్యసాధనము. ఆ
కారణమువలనఁగూడ కర్మము కర్తవ్యము. అదియెట్లనిన—ప్రాణులు భుజించు
భోజనము పురుషులందు శుక్లముగా స్త్రీలయందు శోణితముగా మాఱును.
ఈ శుక్లశోణితములు మేళనమై సంతానమునకు దేహము నిచ్చుచున్నది.
అనఁగాఁ బిండోత్పత్తి యగును. ఈ భోజనము సూర్యునివలనఁ గలుగుచున్నది.
అనఁగా సూర్యుఁడు తన కిరణములవలన నీరు గ్రహించి మఱల వర్షింపఁగా
సస్యాదులు మొలచి యాహారపదార్థముల నిచ్చుచున్నవని భావము. సూర్యుని
వృష్టికి యజ్ఞాహుతులు కారణమగుచున్నవి. యజ్ఞములకుఁ గర్మములు
కారణములు 14

కర్మములకు ప్రవృత్తి కారణము, ప్రవృత్తికి వేదములు కారణములు,
అనఁగా వేదములలో ఇట్టికర్మముల విధానము గలదనియు అప్రకారము
చేయఁగా నైహికముగా ఫలము గలుగుననియు భావము. వేదములు ప్రణవము
అనఁగా ఓంకారమువలనఁ బుట్టినవి. పైనఁ జెప్పిన దానినిఁబట్టి జగచ్చక్రము
నడచుటకు ప్రవృత్తియే కారణమని యేర్పడుచున్నదనియు అన్నము సూర్యుఁడు
మొదలగువానివలెనె కర్మముగూడ న్యాయముగా జగచ్చక్రమును నడపునది
గాదనియు, దానింబట్టి కర్మ మెంత యవశ్యకర్తవ్యముగాదనియు శంకింతువు
గాఁబోలు. సృష్టి మహావిచిత్రమైనదగుట స్పష్టము. ఈ వైచిత్ర్యము
కర్మవైచిత్ర్యమునుబట్టి కలుగుచున్నది. మఱియొకదానివలనఁ గలుగనేరదు.
పరంబ్రహ్మము అన్నాదులందు వ్యాపించియున్నను వీనికెల్ల మూలమైన కర్మ
మునే సర్వదా యధిష్ఠించియుండును. 15

ఇట్లు బ్రహ్మము, దానివలన వేదము, దానివలన ప్రవృత్తి, దానివలన
కర్మము, కర్మమువలన వర్షము వర్షమువలన అన్నము, అన్నమువలన భూతములు
భూతములయుచ్చారణమువలన ప్రణవము, ప్రణవమువలన వేదములు. ఇట్లు

ఒకదానికొకటి కారణమగుచుఁ జక్రమువలెఁ బరమేశ్వరునివలన తిరుగుచుండు నట్టి యీజగచ్చక్రమునకు కర్మ మొక లంకెయైయున్నది కర్మమునుచేయనిచో ఈగొలుసు తెగిపోవును కర్మమును చేయనివాఁడు జగచ్చక్రమునకు భంగము గలిగించినవాఁడై మహాపాపాత్ముఁడగును అట్టివాఁడు జీవించియు వ్యర్థము అంతకన్న మరణమే మేలు చచ్చిపోయినచో జన్మాంతరమందేని కర్మాను ష్ఠానము నొనర్చును అట్లగుచో, తత్త్వజ్ఞానికిఁగూడ కర్మానుష్ఠానము తప్పనిది కాదాయనియు అతఁడు కర్మముచేయనిచో బ్రతికియు వ్యర్థమేగదాయనియు శంకింతువు గాఁబోలు కర్మకాండమెల్ల ఇంద్రియారాములకు అనఁగా బాహ్యేం ద్రియ వ్యాపారములతో సంతోషించువారికేగాని, ఆత్మారాములకు అనఁగా ఆత్మతో సంతోషించువారికిఁగాదు తత్త్వజ్ఞానులు రెండవకోటిలోఁ జేరిన వారు గావున వారికిఁ గర్మ మావశ్యకముగాదు 16

జ్ఞానులకుఁ గర్మము కర్తవ్యముగాదని యీక్రింది శ్లోకములలోఁ జెప్పఁ బడినది.

ఆత్మరతులనఁగా ఆత్మతోనే క్రీడించువారు ; వారికి విషయములతో నెట్టి సంబందము గలుగదు అనగా విషయ సుఖంబులు వారికి రుచింపవు ఆత్మరతికిఁ గారణమేమందువా ? ఆత్మతోనే వారికి తృప్తి గలుగుచుండుట వలన వారు ఆత్మరతులు గానుందురు ఆత్మతృప్తికిఁ గారణమేమందువా ? ఆత్మ సంతుష్టియే కారణము అందువలన వారికిఁజేయవలసిన కర్మములు గాని పడయవలసిన విషయానందములు గాని లేవు విషయారాములకన్ననో విషయ ములవలననే వారికిసంతోషముగలుగుచుండును,సంతోషమనఁగా అభిలాషము ఆయభిలాషము అనుభవించినగాని తీఱదు. అందువలన వారికిఁ గర్మము తప్పనిదగుచున్నది రతి-తృప్తి-సంతోషము ఇవి విషయలంపటులందు మనో వృత్తులై యుండును , జ్ఞానియందు ఆత్మరూపములై యుండును ఇట్టివాఁడే కృతకృత్యుఁడగునుగాని బ్రాహ్మణాదిజాతులందు పుట్టినంతనే కృతకృత్యుఁడు గాఁడు ఇట్లుండుటయే సర్వకర్మస్వరూప త్యాగరూపమైన సన్యాసమనఁ బడును. 17

తత్త్వజ్ఞానికిఁ జేయవలసిన కర్మము లేదంటిని. కారణమేమందువా? స్వర్గమునో పశుపుత్త్రాదిసంపదలనో కోరి కర్మములు చేయుదురు. జ్ఞానికట్టి కోరికలేమియు లేవు. కావున అతఁడు కర్మములుచేసి పొందవలసిన ఫలమేదియులేదు. కర్మములు చేయనంతన జ్ఞానికిఁ బ్రత్యవాయము అనఁగా లోకనిందయు లేదు. విధినిషేధశాస్త్రములను అతఁడు నిర్లక్ష్యముచేసినట్లు గాదాయనియందువా? విధినిషేధశాస్త్రములు కర్త్రాత్మదర్శికి అనఁగా అన్నిటికి ఆత్మయే కర్తయనుభావము గలవానికేగాని అకర్త్రాత్మదర్శికి అనఁగా ఆత్మ యేమిచేయదను భావముగలవానికిఁగావు. జ్ఞాని యీకోటిలోఁ జేరినవాఁడు. కర్మములుచేసి దేవతలను ప్రతిచేయవలయునని చెప్పియున్నాను. కాఁబట్టి జ్ఞానులుగూడ దేవతారాధనార్థమేని కర్మములు చేయవలదా? అట్లు చేయకున్నచో దేవప్రాతికూల్యమును అందువలన సర్వపురుషార్థ విరోధము గలుగదా యని శంకింతువు గాఁబోలు. బ్రహ్మమొదలు స్థావరపర్యంతము గలవానిలో ఎవరివలనగాని ఆత్మవేత్త పొందదగిన ఫలమేదియులేదు. ఆత్మవేత్తకు విరోధముచేయుటకు దేవతలకుఁగూడ సాధ్యముగాదు. కాబఁట్టి దేవతలను ప్రీతిచేయవలసినది దేవతలవలన లాభముపొందదలఁచిన కర్మాధికారులకే విధిగాని ఆత్మదర్శికిగాదు. ఆత్మదర్శి జ్ఞానము గోరును, జ్ఞానము దేవతలీయజాలరు. 18

అర్జునునకుఁ గర్మ మావశ్యకర్తవ్యమని సకారణంబుగా 19 మొదలు 31-వ శ్లోకమువఱకు నుపదేశింపఁబడుచున్నది.

అర్జునా! కర్మయోగతత్త్వమును జ్ఞానయోగతత్త్వమును జెప్పితిని. ఆ యోగములను నేర్పుతోఁ జేయు విధానమును వివరించితిని. నీకింకను జ్ఞానరూపనిష్ఠకు యోగ్యత కలుగలేదని తెలిపితిని. కాఁబట్టి నీవు ఫలాభిసంధిమాని నీ వర్ణాశ్రమధర్మమునకుఁ దగినకర్మములను ఈశ్వరారాధనబుద్ధితోఁ జేయుము. ఫలాభిసంధిలేక ఈశ్వరారాధనబుద్ధితో కర్మముచేయువాఁడు చిత్తశుద్ధిని దానివలన జ్ఞానమునుబొంది తుదకు మోక్షమును బడయును. 19

సత్పురుషుల యాచారమునుబట్టిగూడ కర్మము కర్తవ్యమని స్పష్టము ఎట్లందువా? జనకుఁడు అజాతశత్రువు మున్నగు తొల్లిఁటి రాజర్షులు కర్మము

లొనర్చి శుద్ధచిత్తులై జ్ఞానమునుబొందిరని వినవా ? ఏదియెట్లున్నను, లోక
సంగ్రహార్థము అనఁగా లోకులు తమతమ ధర్మములాచరించునట్లు చేయుటకై
నను నీకు కర్మము కర్తవ్యమగుచున్నది 20

నేను కర్మముచేసినయెడల లోకసంగ్రహ మెట్లగునందువా ? పెద్దలు
అనఁగా సర్వశాస్త్రములెఱిఁగి అందుఁజెప్పినట్లు చేయువారు ఏపనిచేయుదురో
జనులాపనినేచేయుదురు పెద్దలకుఁగూడ శాస్త్రమే ప్రమాణమగుచుండఁగా
తక్కినవారికి మాత్రము శాస్త్రమే యేల ప్రమాణముగాఁగూడదు ? పెద్దలను
జూచి తక్కినవారు నడువనేల' యని యందువా ? శాస్త్రములు చదువుటకు
గ్రహించుటకు విమర్శించుకొనుటకు అందఱకుఁ దెలివితేఁటలుండవు ప్రతి
వ్యక్తియుఁ దనకు మేలునుగోరి వర్తించుట లోకసహజము పెద్దలుగూడ
తమమేలునేగోరి వర్తింతురనియు వారి ప్రవర్తనమునే తమకుగూడ ప్రమాణ
ముగా నంగీకరించి వర్తించుట సౌకర్యముగాగూడ నుండుననియు, తామెంత
శ్రమించి నిగ్గుదేల్చినను పెద్దలుదేల్చినదేగాని వేఱుగానుండదనియు జనుల
భావము ఆ కారణమువలన వారట్లు పెద్దల మార్గమును ద్రొక్కుదురు నీవును
పెద్దలలోఁజేరినవాఁడవేగాని వేఱుగాదు నీవు నీవర్ణాశ్రమ ధర్మములను
జేయునిచో నీమార్గమునే యితరులు ద్రొక్కుదురు, కాఁబట్టి యీకారణమునఁ
గూడ నీకు కర్మము కర్తవ్యమగుచున్నది 21

అర్జునా ! సర్వలోకేశ్వరుఁడనైన నాకుఁ గర్మము చేయవలసిన
కారణమే లేదు ఏలయందువా ? ఏదో యొక లాభమునుబొందుటకుఁ గర్మ
ములుచేయుదురు ముల్లోకములలోఁగల విశేషములెల్ల నాకుఁగలవు ఇం
కేదేనిఁ బొందవలసినది లేదాయందువా ? ఏదియులేక అట్లుండియు లోక
సంగ్రహార్థము కర్మములు చేయుచున్నాను నేనే యిట్లుచేయుచుండఁగా
నీబోఁట్లసంగతి చెప్పవలయునా ? 22

'ఫలము లేనిపని పాపిగూడ చేయఁడను సామెతగలదు నీవుమాత్రము
ప్రయోజనకారిగాని పనిచేయుటేల ? అనియందువా? నేను కర్మములు చేయ
కుందునేని నామార్గమునే మనుష్యులెల్లరు అనుష్ఠింతురు జనులకు స్వధర్మ మార్గ
దర్శకుడనగుటకై ప్రాల్మాలక నిరంతరము పాటుపడుచుందును 23

నేను కర్మముచేయకున్న దోషమేమందువా ? లోకమెల్ల ధర్మముపై నాధారపడియున్నది ధర్మము కర్మాయత్తము ఈధర్మమును మానిరేని లోకు లెల్ల నశింతురు నేను కర్మముచేయనిచో ధర్మవిరుద్ధమొనర్చుటకు దారి చూపినవాఁడనగుదును ధర్మనాశనమువలన వర్ణసాంకర్యము గలుగును ఈ సాంకర్యమును గలిగించి ప్రజలనెల్ల నాశనము పాలుచేసినవాఁడనగుదును ప్రజారక్షణార్థ మవతరించితిని అట్టినాకుఁ బ్రజావినాశము తగునా ? పరమేశ్వరుఁడవు గావున నీవు లోకసంరక్షణార్థము కర్మములుచేసినను దోషము లేదనియు, నేను జీవమాత్రుఁడననియు జీవము కర్మబద్ధస్వభావమైనది గావున కర్మములొనర్చినచో నాకు ముక్తియేగలుగదనియు, నీదృష్టాంతము నాకు సరిపోవదనియు వచింతువా ? 24

కర్తృత్వము అభిమానము ఫలాసక్తి యివిగలిగి అజ్ఞానులు కర్మములు చేసి కర్మబద్ధులగుచున్నారు. జ్ఞానులు కర్తృత్వము అభిమానము ఫలాసక్తి లేక లోకసంగ్రహార్థము కర్మములొనర్చియుఁ గర్మబద్ధులుగారు జ్ఞానికి అజ్ఞానికి కర్మములుచేయు విధానమందెట్టి భేదములేదు కర్మబంధమునకు కర్మములు కారణముగాదనియు కర్తృత్వాభిమాన ఫలాసక్తులు గారణమనియు గ్రహింపవలయును జ్ఞానియగువాఁడు పైమూఁడు విషయములు వదలి యజ్ఞానుల ప్రేరణార్థము కర్మము లొనర్పవలయును 25

జ్ఞానమువలన మోక్షమని చెప్పుచో లోకరక్షార్థము జ్ఞానమునే యుపదేశింపవలయునుగదా యని యందువా ? ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము పరమపురుషార్థమనుట సత్యము. ఆత్మ తత్త్వజ్ఞానమునకు మొట్టమొదటనే యందఱు అధికారులుగారు. అధికారులు గానివారికి తత్త్వజ్ఞాన ముపదేశించినచో వారి బుద్ధికిఁ గలవరపాటుగలుగును. ఎట్లనిన వారిస్వభావము వారిని కర్మము వంకకు లాగుచుండును , జ్ఞానోపదేశము కర్మమునకుఁ బ్రతిబంధకమైయుండును , తుట్టతుదకు వారు రెంటఁజెడిన రేవఁడువలె ఉభయభ్రష్టులై చెడుదురు చిత్తశుద్ధిగలిగి వైరాగ్యము తనంతట తానుదయించినప్పుడు కర్మత్యాగమునకు నవకాశము గల్గుననియు, చిత్తశుద్ధి పర్యంతము నిష్కామకర్మ మావశ్యకమనియు, నిష్కామకర్మముగూడ మొట్టమొదటనే సాధ్యము

గాదనియు సకామకర్మము ననుష్ఠించుచు శ్రవణమననాదులవలన క్రమక్రమముగాఁ బరిపక్వస్థితిని బడయుచు నిష్కామకర్మమునకు నర్హుఁడగుననియు మున్నుఁ జెప్పియున్నాను ఏదియైనను క్రమక్రమాభివృద్ధి గాంచవలయును, హఠాత్తుగా బలవంతముగాఁ జేయునది విషమించును, కర్తకు సుఖముగాని లాభముగాని గలుగదు వైకారణములవలన అజ్ఞానులకుఁ బరిపక్వదశకు మున్నే జ్ఞానముపదేశింపరాదు 'పచ్చికాయఁదెచ్చి పడవేయ ఫలమౌనె' అనవినవా? అజ్ఞానుల ప్రీతికై జ్ఞానులుగూడ కర్మములు చేసినట్లయినచో ఆకర్మములు జ్ఞానులను బద్ధగింపవా? యనియు, అజ్ఞానులు చేయువిధముననే జ్ఞానులుగూడ కర్మములొనర్పనిచో అజ్ఞానులకెట్లు ప్రీతియగుననియు నడుగుదువా? వినుము 26

ప్రకృతి అజ్ఞానము, అవిద్య, మాయ, అను యీనాల్గుపదములు పరమేశ్వర శక్తికి పర్యాయపదములు ఈప్రకృతికి సత్త్వము రజస్సు తమస్సు అను మూఁడుగుణములుగలవు సత్త్వగుణమువలన జ్ఞానము, రజోగుణమువలనఁ బ్రవృత్తి అనఁగా వ్యవహారము, తమోగుణమువలన మోహము గలుగును ఈ మూఁడు గుణములు మనస్సునందు గానవచ్చుచున్నవి గావునఁ మనస్సు ప్రకృత్యాత్మకమందురు లౌకికములు వైదికములునైన సమస్తకర్మములు మనస్సు చేతనే చేయఁబడుచున్నవి ఇట్లు మనస్సుచేయు కర్మములనెల్ల తానే (అనఁగా ఆత్మ) చేయుచున్నట్లు మనుష్యుఁడు భావించును ఇట్లు భావించుటకుఁ గారణమేమందువా? మనస్సువేఱు ఆత్మవేఱు అని తెలియక మనస్సే ఆత్మయని తలంచుటవలన నిట్టి భ్రాంతి కలుగుచున్నది 27

జ్ఞానియన్నచో గుణవిభాగము కర్మవిభాగము నెఱింగియుండును గుణములు అంతఃకరణసంబంధములేగాని యాత్మసంబంధములుగావని వేఱు చేయుట గుణవిభాగమగును. దేనినిగాని తెలిసికొనుట, తెలిసికొనినదానిని కోరుట కోరినదానిని బడయుటకు యత్నించుట—ఇది కర్మమగును ఈకర్మమునకు సంబంధించిన మూఁడుకార్యములు ఆత్మసంబంధములుగావని గ్రహించుట కర్మవిభాగమగును ఈగుణకర్మ విభాగ మెఱింగినవాఁడు, సత్త్వగుణము జ్ఞానముగా రజోగుణము ఇచ్ఛగా తమోగుణము క్రియగా మాఱుచుండుననియు, అట్టిమార్పే కర్మమనియు, ఈగుణములతోఁ గాని యీమార్పు

తోఁగాని ఆత్మకు సంబంధములేదనియు గ్రహించి కర్తృత్వాభిమానము ఆసక్తి నుంచఁడు. జ్ఞానికి అజ్ఞానికిఁ గర్మాచరణమందు భేదములేదు, కర్తృత్వాభిమానాదులందు మాత్రము భేదముగలదని మున్నే చెప్పియున్నాను. ఇదే దాని భావము. 28

ఈగుణములు సామాన్యులందు సముద్ర తరంగములవలె నిరంతరముఁ బుట్టుచుండును. తరంగములలోఁ జిక్కినవాఁడు అందే కొట్టుకొనునట్లు ఈ గుణకార్యములకుఁ జిక్కినవాఁడు అందె దవిలియుండును. చిత్తశుద్ధి యను తెప్ప దొరికినచో వాఁడు బయటఁబడును. తెప్ప దొరకనంతవరకు వాఁడు కొట్టుకొనుచుండవలయును. ఆపనిగూడ చేయవలదని చెప్పినచో వాఁడు మునిఁగిపోవును. అట్లే జనులు సామాన్యముగా లోకాచారముచే జీవన ఫలాభిసంధితోఁ గర్మములాచరించుచుందురు. వారికి వారికర్మములవలననే క్రమక్రమముగా చిత్తశుద్ధియు నైష్కర్మ్యసిద్ధియు కలుగునట్లు చేయవలయునేగాని కర్మములను బొత్తుగా వదలుమని వారికి నుపదేశింపరాదు. 29

అర్జునా! కర్మము కర్తవ్యమనుటకు కారణము సవిస్తరముగా చెప్పితిని. మనుష్యుఁడు స్వతంత్రించి సుకర్మనుగాని దుష్కర్మనుగాని చేయుటకు సమర్థుఁడుగాఁడు. రాజాజ్ఞను భృత్యుఁడువలె లోకమంతయు పరమేశ్వరుని యాజ్ఞను బుద్ధిచేయుచున్నది. సమస్తకర్మములను పరమేశ్వరుఁడనైన నాకు సమర్పింపుము. నీవుచేయు కర్మములెల్ల నారాధనరూపములుగాఁ జేసి వానిఫలము నభిలషింపవలదు. అభిమాన మేలయుండవలయునా? మమకారము అనఁగా నాదియిది యను బుద్ధి, అదియున్నయెడల అభిమానముండును. సర్వముఁ బరమేశ్వరునకు నర్పించునప్పుడు నదియేమునుండును? ఏదియుండదు. గాఁబట్టి నీకు మమకారముండుటకు నవకాశములేదు. మఱియు నింకొకటి గలదు 'నేనిట్లారాధించుచున్న యాపరమేశ్వరుఁడే నాకు దిక్కు, ఆయన నీయుఁడే నాకు బంధవిమోచనము చేయునను దృఢ విశ్వాసముండవలయును.' ఇట్టి నిశ్చయముతో సంసారశోకమునువదలి యుద్ధమను నీ కర్మము నాచరింపుము. 30

ఫలాసక్తి మమకారములులేక కర్మములెల్లఁ బరమేశ్వరార్పణములుగా

జేయవలసినదని చెప్పితిని. సర్వజ్ఞుఁడను సర్వలోకమిత్రుఁడను ఎల్లరకు
గురువునునైన నా యీ చెప్పినప్రకారము ఎవఁడు చేయునో, అట్లు చేయలేక
పోయినను నేను చెప్పినది సత్యమను విశ్వాసమైనను ఎవనికినుండునో, ఒకవేళ
విశ్వాసముగూడ లేకున్నను ఎవఁడు నామతమునాక్షేపింపఁడో యీమువ్వురును
పుణ్యపాపరూపములై బంధకారణములగుచున్న కర్మములనుండి విమోచనమును
బడయుదురు 'నీమార్గము ననుష్ఠించువారు విమోచనమునుబొందుట యుక్తమే
గాని తక్కిన యిద్దరుగూడ విమోచనమును బడయుదురనుట యెట్లు సరిపోవు
నందువా ? శ్రద్ధావంతుఁడు క్రమక్రమముగా ననుష్ఠించి కడతేఱును ద్వేష
బుద్ధిలేనివానికి నేఁడుగాకున్నను రేపైనియు శ్రద్ధజనించును , ఆశ్రద్ధయే వానిని
అనుష్ఠానమునకు బలవంతపెట్టును. దానివలన యట్టివాఁడును విమోచనము
నొందుచున్నాఁడు. నామతము ననుష్ఠించినందువలన గలుగు ఫలమును
జెప్పితిని. 31

నేనుచెప్పినట్లు చేయనివాఁడును, చేయకపోవుటయేగాక యాక్షేపించు
వాఁడును, చేయకపోవుట ఆక్షేపించుటయు లేకపోయినను శ్రద్ధగూడ లేని
వాఁడును—ఈమూఁడురకములవారు చెడిపోవుదురు. చెప్పినట్లు చేయనివాఁడు
తరణోపాయములైనట్టి కర్మజ్ఞానమార్గములు రెండుఁ దెలియనివాఁడై యెడతెగని
సంసారములో మునుఁగుచుఁ దేలుచునుండును ఆక్షేపించువాఁడు పాపిష్ఠుఁడై
నరకముపాలగును , శ్రద్ధలేనివాఁడు వివేకములేని జడుఁడగును. 32

'అట్లయినను ఎల్లరు నీవుచెప్పినట్లు చేయరేలా'యని యందువా ?
జ్ఞానిగాని అజ్ఞానిగానీ వానివాని పూర్వకర్మ సంస్కారరూపమైన స్వభావము
గలిగియుండును. ఆస్వభావమునకుఁ దగినట్లు వర్తింతురు జ్ఞానిసంస్కారము
మంచిదగుటంజేసి, అనఁగా సత్త్వగుణప్రధానముగానుండును గావున, సత్త్వ
గుణ కర్మములే నామతముగూడ ఉపదేశించును గావున, జ్ఞాని నామతము
నవలంబించినవాఁడగుచున్నాఁడు. అజ్ఞానిస్వభావ మట్టిదిగాదు గావున వాని
కర్మములు నామతమునకు విరుద్ధముగానుండును ప్రాణులు చెడ్డమార్గము
ద్రొక్కకుండునట్లు నివృత్తిచేసినవో వారట్లుచేయుఁగలరా'యనియందువా ? నేను
నిగ్రహించినను వారు వారిమార్గమును మానరు కావున నానిగ్రహము ఫలము

లేదు. దృష్టాంతము వినుము. అపద్యముచేయుట, [illegible], పరస్త్రీల
బొందుట, మొదలగునవి దోషములని నేను శాస్త్రములందు [illegible]
యున్నాను ఈసంగతి తెలిసియు స్వభావ [illegible] [illegible]
చేయుచున్నారుగదా. కావున స్వభావమును మార్చుటకు [illegible]
సమర్థుఁడుగాఁడు. ఏలయందువా ? ప్రాచీనకర్మమున [illegible] వారు అట్టి
అనుభవించి తీఱవలసియున్నది ప్రాచీనకర్మము సామాన్యులకేగాదు [illegible]
శ్రీరాముఁడు మొన్నగువారికిఁగూడ తప్పినదా ? [illegible] ప్రాచీన [illegible]
వాసనవలనఁ జెడ్డగారి నడతురు అట్లు నడచుట [illegible] [illegible] తెలిసియు
మానఁజాలరు. 'స్వభావము ఈశ్వరునకు [illegible] [illegible] [illegible]
దగునో ఈశ్వరుఁడుండియు ఫలమేమి' యని యందువా ? [illegible]
బలము ఈశ్వరునివలననే గలిగినది స్వభావ [illegible] నది లోకములో [illegible],
'స్వభావమంత దుర్నిగ్రహమైన దంటివి [illegible] [illegible]
స్వభావమే కారణమంటివి. ప్రతిప్రాణి స్వభావము ప్రకారము నడ[illegible]
తప్పనప్పుడు, ఇది చేయఁదగును, ఇది చేయరాదు అను [illegible] శాస్త్రము
లుండియు ఫలమేమి ? శాస్త్రప్రకారము నడ [illegible]
గాదుగదా ?' అనియందువా ?

జ్ఞానేంద్రియములు అనఁగా శ్రోత్రాదులు, [illegible] [illegible]
వాక్కు మొదలగునవి శరీరమునందున్నవి శ్రోత్రాదులైన [illegible] ఇంద్రియము
లకు శబ్దము మొదలగునవి, వాక్కు మొదలగువానికి [illegible] [illegible]
అనుకూలములైనప్పుడు రాగము ప్రతికూలమైనప్పుడు [illegible] [illegible]
చుండును ఆ రాగద్వేషములవలన స్వభావము [illegible] ప్రవృత్తి
నివృత్తులను గలిగించుచున్నది [illegible] [illegible] [illegible]
వులు. రాగద్వేషములకుఁ లోఁబడవలదని శాస్త్రము [illegible] [illegible]
ప్రబలమైన యనిష్టముతోఁ గూడియున్నను అది [illegible] [illegible]
వలన వాస్తవముగా అనిష్టరూపమైనదే యిష్టసాధనమను [illegible] [illegible]
వలనఁ గలుగును ఆరాగమును బురస్కరించుకొని [illegible] [illegible]
దారగమనాదులను స్వభావము చేయించును [illegible] [illegible] అది
యెట్టిదను జ్ఞానము లేకపోవుటవలన వాస్తవముగా [illegible]

సాధనమని ద్వేషమువలనఁ గలుగును. ఆద్వేషమును బురస్కరించుకొని శాస్త్రవిహితములైన సంధ్యావందనాదులనుఁగూడ స్వభావము చేయనీయదు. ఏకార్యమునైనను చేయుటకుఁ జేయకపోవుటకు ఈరాగద్వేషములే కారణములు. ఇట్టి సందర్భములలో నిషేధశాస్త్రము ఇష్టసాధనములని రాగమువలనఁ భావించు గార్యముల తత్త్వమును విమర్శించి యాపనులు చేయుటవలనఁ గష్టములువచ్చును గావున దానిని చేయరాదనిచెప్పును , విధిశాస్త్రము అనిష్టసాదనములని ద్వేషమువలన భావించు కార్యముల తత్త్వమును విమర్శించి యాపనులు చేయుటవలన శ్రేయము, చేయకపోవుటవలనఁ గష్టమువచ్చునని బోధించును విధినిషేధశాస్త్రములు ఇట్లు బోధించునప్పుడు శాస్త్రబోధను వినువారు మేలుపడయుదురు. కావున శాస్త్రము నిష్ప్రయోజనముగాదు శాస్త్రము బోధించినను జనులు చేయరానిది చేయుట చేయవలసినది మానుట గలదు కారణమేమందువా ? సంస్కారవాసన ప్రబలముగానున్నప్పుడు హితోపదేశములు సాగవు అందువలన నట్లుచేయుదురు అట్టి వాసనాజన్యకర్మముల నాపుటకుఁ దరముగాదు 34

శాస్త్రములలో ననేకకర్మములు చెప్పఁబడియుండును ఆకర్మములెల్ల ప్రతిపురుషుఁడు చేయవలయునాయని యందువా ? ప్రతిపురుషుఁడు వానివాని వర్ణాశ్రమధర్మములగు కర్మములనే చేయవలయును , తన వర్ణాశ్రమధర్మములకు అనుకూలింపని కర్మములను జేయరాదు. పరులకు ధర్మములగు కర్మములను సాంగోపాంగముగా నొనర్చుటకన్న తనకు ధర్మములగుకర్మములను అంగహీనముగా నొనర్చినను మేలేయగును, తనధర్మమాచరించుటలోఁ జావు వచ్చినను మేలేయగునుమా పరధర్మము నరకకారణమగును, తనతల్లి కురూపియైనను ఆమెకు మహారూపవతియగు పరుని తల్లి సాటియగునా? 35

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు

పురుషునిట్లు సర్వకర్మములకుఁ బ్రేరించునవి రాగద్వేషములేనా ? మఱియేదైననున్నదా ? రాగము కారణమగునేని తానుచేయుపనియందు పురుషునకు ఇష్టముండి తీఱును ఇష్టములేకున్నను రాజాజ్ఞను భృత్యుఁడువలె కొన్నిపనుల పురుషుఁడు చేయుచుండును ఇట్టి సందర్భములలో రాగమే

కారణమనుటెట్లు ? దీనింబట్టిచూడ కార్యప్రేరణమునకు రాగాదులకన్న నితర
మైనది మఱియొకటియున్నట్లు భావింపకతీఱదు ఈపాపప్రేరకములలో
బలవత్తరమైనదియేది ? దేనిని మొట్టమొదట జయించినచో తక్కినవి స్వయ
ముగానే పరాజితములగునో దానిని చెప్పుము. 36

అర్జునా ! సర్వానర్థములకు మూలమైనది యొకటిగలదు దానిని కామ
మందురు ఈకామమునకు ఏదేని అడ్డపడునేని అప్పుడీకామమే క్రోధముగా
మాఱుచున్నది. ప్రధానశత్రువైన యీకామమును మొట్టమొదట జయింప
వలయును. దానిని జయించినచో సర్వజయమగును శత్రువులను జయించు
టకు సామము దానము భేదము దండము అను నాలుగుపాయములు చెప్పఁబడి
నవి అందేయుపాయంబునఁ గామమును జయింపనగునని యడుగుదువా ?
ఈకామము మహాపాపము లొనర్చునదిగానున్నది. అనఁగా అత్యుగ్రమైనది,
కావున సామము పనికిరాదు ఈకామమునకుఁగల యాస యింతనగాదు
పెట్టినకొలఁది పెరుగుచుండునేగాని తగ్గదు కావున దానమువలన దీనిని వశ
పఱచుకొన సాధ్యముగాదు ఈకామము రజోగుణమువలనఁ బుట్టినది రజో
గుణమునకుఁ బోరాటమన్న మహాప్రీతము కావున భేదోపాయము పొసఁ
గదు 37

కామము ఏవిధమున పురుషునకు అపకారమొనర్చునందువా ? వినుము
సూక్ష్మావస్థయని, స్థూలావస్థయని అతిస్థూలావస్థయని కామమునకు మూఁడు
అవస్థలు గలవు సూక్ష్మావస్థయందుఁ గామమునకుఁ దాఁగొనుచున్న విష
యముయొక్క తత్త్వము తెలియదు, అందువలనఁ దానియందు పట్టుదల
యంతగానుండదు ఈయవస్థయందలి కామమును ధూమమునకుఁబోల్పవచ్చును
ధూమము గప్పియున్నప్పుడు అగ్ని కాల్చుశక్తి గలిగియుండియుఁ బ్రకాశ
మును గలిగింపఁజాలనట్లు సూక్ష్మరూపమైన కామముచేత గప్పఁబడియున్న
ప్పుడు మనస్సు వస్తుజ్ఞానమును గలిగించుశక్తి గలిగియుండియు తత్ప్రకాశ
మును గలిగింపఁజాలదు రెండవయవస్థకు దృష్టాంతము మలినము గప్పియున్న
యద్దము ప్రతిబింబము నేమాత్రముగూడ గ్రహింపఁజాలనట్లు స్థూలరూపమైన
కామముచేత గప్పఁబడియున్నప్పుడు మనస్సు పాపాసక్తమై యుండునేగాని

విషయజ్ఞానమునుగూడ గలిగింపజాలదు మూఁడవ యవస్థకు దృష్టాంతము మాయు గప్పియున్న శిశువు కాలుసేతులు గదలింపఁజాలదు, దాని స్వరూపముగూడ గాన్పింపదు అట్లే అతిస్థూలమైన కామము గప్పియున్నప్పుడు మనస్సు ఏపని చేయజాలదు, దాని స్వరూపముగూడ తెలియరాదు 38

పైనఁజెప్పినట్లు కామము జ్ఞానము ననఁగా వివేకజ్ఞానాత్మకమైన యంతఃకరణమును గప్పియుండును అందువలనఁ గామము మనుష్యునకు వైరిగానున్నది పరిణామమున దుఃఖకారణమైనను భోగకాలమున సుఖమును గలిగించును గావున కామము నిత్యవైరి యనుట చెల్లునాయని శంకింతువు గాఁబోలు నీవుచెప్పినది మూర్ఖునకు అన్వయింపవచ్చును కామము అనర్థముతోఁ గూడియున్నదను సంగతి వివేకికి భోగకాలమునఁగూడ తెలిసియే యుండును కావున వానికది భోగపరిణామకాలంబుల రెంట దుఃఖహేతువే యగుచున్నది లోతునకు దిగి విచారించితిమేని కామము మూర్ఖునకుఁగూడ నిత్యవైరియే యగుచున్నది ఎట్లనిన కోరికలు సుఖముగా లభింపవు, ఎంతో కష్టసాధ్యములు కావున సాధనావస్థయందుఁగూడ దుఃఖముగలదు భోగావస్థయందన్ననో నిప్పునకుఁ గట్టెలువేయుకొలది ప్రజ్వరిల్లునట్లు కామము అనుభవించుకొలఁది పెరుగుచుండునేగాని తగ్గదు స్వల్పభోగము ననుభవించునప్పుడు అంతతోఁదృప్తిపడదు, అంతకన్న అధికమైనభోగము కావలయునను దుఃఖము గలుగుచుండును అది పడసినప్పుడు అంతకు మించినది కావలయునని కోరుచుండును. కావున కామము వివేకికి అవివేకికి ఇద్దఱకు నిరంతర దుఃఖమును గలిగించుచున్నది అందువలన నిది ఎల్లరకు నిత్యవైరియైయుండును 39

కామము అనన్యసాహాయ్యముగా నింతపని చేయునాయని యందువు గాఁబోలు జ్ఞానేంద్రియములు అయిదు, కర్మేంద్రియములు అయిదు, సంకల్పాత్మకమైన మనస్సు, వ్యవసాయాత్మకమైన బుద్ధి—ఇవి కామమునకు ఉపకరణములు ఈయింద్రియాదులను ఉపకరణములుగాఁ జేసికొని కామము జ్ఞానమును గప్పి జీవుని మోహావశము చేయుచున్నది నేత్రములు మొదలగు ఇంద్రియములవలన మొదట విషయములనుబొంది ఆవిషయములు సుఖమును గలిగించునని మనస్సులో సంకల్పించుకొని వానిని తప్పక అనుభవింపవలయు

సని మనుష్యుఁడు నిశ్చయించుకొనును. ఈనిశ్చయము మ్రింగుటవలన వివే కము నశించుచున్నది 40

కామమంత దురత్యయమగుచో దానిని జయించు ప్రయత్నమే వదల వలయునుగదా యనియందువా ? ప్రయత్నము వదలరాదు కామమునకు ఉపకరణములైన మనస్సు బుద్ధి మొదలగు నింద్రియములను మొట్టమొదట నిగ్రహింపుము. ఇంద్రియములను నిగ్రహింతువేని సర్వపాపమూలభూత మైన కామము సేనయెల్ల పరవశమైనప్పుడు రాజువలె ఏకాకిగా దొరకును. అప్పుడు దానిని సులభముగా గెలువవచ్చును జ్ఞానముదయించెనేని కామము తనంతట తానే నశించుచుండగా, జ్ఞానసంపాదనమునకు ప్రయత్నింపక కామ మును జయించు ప్రయత్నము చేయుటేలయందువా ? జ్ఞానము అనఁగా శా స్త్రీయమైన పరోక్షజ్ఞానము, విజ్ఞానమనఁగా అపరోక్షజ్ఞానము ఇవి రెండును గామమును జయింపనిదే కలుగవు ఒకవేళ జ్ఞానముదయించినను పరోక్ష జ్ఞాన ముదయించునేగాని అపరోక్షజ్ఞాన ముదయింపదు అపరోక్షజ్ఞానో దయమునకుఁ గామమును జయింపక తప్పదు ఎట్లు చూచినను కామజయమే మొదట ముఖ్యము 41

అర్జునా ! నామతము ననుష్ఠించుటకుఁ గామజయము ముఖ్యమనియు, కామమును జయించుటకు ఇంద్రియనిగ్రహము పరమోపాయమనియు వివరిం చితిని కామముయొక్క వాసనగూడ నుండరాదు అంతపూర్తిగాఁ గామ మును జయించినఁగాని మోక్షము లభింపదు ఈవిషయము రెండవయధ్యా యము 59-వశ్లోకములో సూచించియున్నాను కామము నట్లు నిర్వాసనగాఁ జేయుటకు మార్గము చెప్పెద వినుము నేత్రాదులైన యింద్రియములు దేహాద్యర్థములకన్న నుత్కృష్టములు, ఇంద్రియములకన్న సంకల్పాత్మకమైన మనస్సు ఉత్కృష్టమైనది, ఏలయందువా ? ఇంద్రియములనెల్ల మనస్సు నడి పించుచున్నది మనస్సునకన్న నిశ్చయాత్మకమైనబుద్ధి యుత్కృష్టమైనది ఏలయందువా ? వట్టిసంకల్పము ఏమిచేయఁజాలదు, సంకల్పమును నిశ్చయించి యాజ్ఞ యిచ్చునది బుద్ధియైయున్నది బుద్ధికిఁ దర్వాత దానికి సాక్షిభూతమై యాత్మయున్నది. ఇంద్రియాదులకు అధిష్ఠానమైన కామము వివేకమును కప్పి

పుచ్చుటవలన ఆయాత్మకు మోహమును గలిగించుచున్నది ఈయాత్మ సర్వాంతర్యామియైయున్నది, దానికి మించినది మఱియొకటి లేదు. ప్రతి మనుష్యునిబుద్ధి వ్యష్టిబుద్ధి యగును, ఈవ్యష్టిబుద్ధికన్న సమష్టిబుద్ధి అధికతరమైనది ఈసమష్టిబుద్ధి హిరణ్యగర్భుని బుద్ధియగును ఈ సమష్టిబుద్ధినె మహత్తు అని చెప్పుదురు, ఈమహత్తునకు తర్వాత అవ్యక్తమనునది గలదు, అవ్యక్తమునకన్న ఆత్మ పరమైనదిగా నున్నదని భావము. 42

'ఆత్మ యన్నిటికన్న నుత్కృష్టమైనదే యగుఁగాక నీవు చెప్పునదేమి?' అని యడుగుదువు గాఁబోలు రెండవ యధ్యాయము 59-వ శ్లోకములో నేను సూచించినట్లు, ఈయాత్మను నిరతిశయానంద రూపము ననుండు దానిని సాక్షాత్కరించుకొనవలయును ఆత్మ సాక్షాత్కారమునకు సాధనమేదందువా? మనస్సును సంస్కరింతువేని ఆమనస్సు నీకు సాధనమగును. అంతకన్న మఱియొక సాధనము లేదు ఆత్మ సాక్షాత్కారమై మనస్సు దానియందెప్పుడు స్థిరముగా నిల్చునో యప్పుడు కామము తనపోకడ్లమాని నిర్బీజమగును కామమెప్పుడు నిర్బీజమగునో (అనగా వేయించిన గింజవలె లోనిసత్తా ఎప్పుడు లేనిదగునో) యప్పుడే దానివాసన మాయమగును. కామమెప్పుడట్లు సవాసనగా నశించునో యప్పుడు అపరోక్షజ్ఞానము నిర్వికల్పకమగును కామము నిర్బీజమగుటకు నిదే మార్గము 43

గీతాహృదయము.

నాల్గవ యధ్యాయము.

జ్ఞానయోగమునకు కర్మయోగము ఉపాయము. ఈకర్మయోగము మూఁడవ యధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినది. దానినే నాల్గవ యధ్యాయములోఁ గూడ విస్తరించి చెప్పుచున్నాఁడు. ఈకర్మయోగము నిన్ని నేఁడు పుట్టినది గాదనియు, అనాదినుండి సంప్రదాయముగా వచ్చుచున్నదనియు, దానం జేసి గూడ అది తప్పక యనుష్ఠింపవలసినదిగా నున్నదనియు, క్రింది మూఁడు శ్లోకములలో శ్రీభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

కర్మనిష్ఠను ఉపాయముగాఁ జేసికొని తత్త్వజ్ఞాన నిష్ఠను బొందుట అనెడి యోగమును నీకుఁ జెప్పితినిగదా. యుద్ధమువలదని శోకమోహములందు జిక్కియున్న నీకు ఆశోకమోహములు తొలఁగుకొఱకు క్రొత్తగా నిప్పుడు చెప్పితినని తలంపవలదు. మోక్షఫలకమైన యీయోగమును నిఖిల జగదుద్ధారకుఁడనైన నేను మన్వంతరమప్పుడే సకల క్షత్రియవంశమునకు బీజమైన సూర్యునకుఁ జెప్పితిని. సూర్యుఁడు తనపుత్త్రుఁడైన వైవస్వతమనువునకు నుపదేశించెను. వైవస్వత మనువు తనపుత్త్రుఁడును భూమిపై మొదటి రాజునైన ఇక్ష్వాకువునకు నుపదేశించెను. 1

అర్జునా, ఈయోగమిట్లు మన్వాది పరంపరగా వచ్చుచున్నది. దీని నితరరాజర్షులుగూడ ఎఱుంగుదురు. 'అట్లయినచో నిప్పటి రాజులేల ఎఱుంగ' రందువా? ఆయోగము కాలక్రమంబున మందమతులు అజితేంద్రియులు అనధికారులునైన వారిని బొందినది. వారు కామక్రోధములకుఁ జిక్కినవా రగుటం జేసి యీయోగమును జక్కఁగా నెఱవేర్పలేరైరి. అందువలన సంప్రదాయమునకు భంగము గలిగినది, యోగమును మఱచిరి. 2

ఈయోగమును నేను నీకిప్పుడు స్వస్వరూపముగా నుపదేశించితిని. నీకే

చెప్పవలయుందువా? నీవు నాకు భక్తుఁడవు సఖుఁడవు, దానంజేసి నీకుఁ జెప్పితిని కేవలము భక్తుఁడు కేవలము సఖుఁడుగాక రెండునైనవానికన్నఁ బ్రియుఁడెవఁడుండును? అట్టి ప్రియునకు దాఁపఁదగినదేముండును? కావున నీకిట్టి రహస్యమునుగూడ జెప్పితిని నేను జెప్పినది సమస్తశ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసములందలి రహస్యముగాని వేఱుగాదు నేనుదక్క మఱియొకరు దీని నెఱుంగుటకు గాని చెప్పుటకుఁగాని సమర్థులుగారు 3

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

నీవు దీనిని మొదట సూర్యునకుఁ జెప్పితినంటివి ఈదేహము ధరించిన తర్వాత చెప్పితివా? దేహాంతరముతోనున్నప్పుడు చెప్పితివా? ఈదేహము ధరించినతర్వాతఁ జెప్పితినందువేని, నీవు వసుదేవుని గృహమందు ఈదేహముతో నిటీవల జనించితివి సూర్యుఁడు నీకన్న నెంతో ముందుజనించెను అట్టి సూర్యునకు నీవు దీనినిఁ జెప్పుతవనుట బోధపడదు ఈజన్మములోగాక పూర్వము మఱియొక జన్మమెత్తినప్పుడు చెప్పితినందువా? మఱియొక జన్మములో జరిగిన సంగతి జన్మాంతరమున జ్ఞప్తియుండునా? జ్ఞప్తియుండునేని నాకుఁగూడ నట్లే జ్ఞప్తియుండవలదా? దేహాంతర వృత్తాంతము మహానీయులకు జ్ఞప్తియుండునని చెప్పుట నిజమే నీవట్టి దివ్యపురుషుఁడవా? లేక సాక్షాత్పరబ్రహ్మవా? దివ్యపురుషుఁడవేని సూర్యుఁడుగూడ దివ్యపురుషుఁడేగాని సామాన్యుఁడుగాఁడు నీకు జ్ఞప్తియున్నప్పుడు సూర్యునకుఁగూడ జ్ఞప్తియుండి తీఱవలయును మఱియు దివ్యత్వంబున నీవును సూర్యుఁడును సమానులైనప్పుడు సమానులొకరికొకరుపదేశించుటయెట్లుసాధ్యమగును? కావున కేవల దివ్యపురుషభావంబున నీవు సూర్యునకు బోధించుట జెల్లదు పరమేశ్వరుఁడవందువేని, పరమేశ్వరునకుఁ గర్మపరవశములైన మనుష్యజన్మములు గలుగుట యసంభవము. ఎట్లు విచారించినను నీభావము స్పష్టముగాదు 4

శ్రీభగవంతుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

అర్జునా! నేను నిత్యసర్వజ్ఞుఁడను ఈనిత్యసర్వజ్ఞత్వము నాకుఁదప్ప యన్యులకు గలుగదు కావున నాకు జన్మాంతరమునందు జరిగినవి జ్ఞప్తియుండును, నీకట్లు జ్ఞప్తియుండదు నాకు నీకుఁగల తారతమ్యమిది ఈ

రహస్య మెఱుంగక యిట్లనుచున్నావు. నీకువలె నాకుఁగూడ ఎన్నో జన్మములు గడచినవి. ఏయేజన్మములో నేనేమేమిచేసినది నాకు జ్ఞప్తియున్నది, నీకు జ్ఞప్తిలేదు. జ్ఞప్తియుండదు. గతము హేయము స్మరించుట గొప్ప వింతగా సామాన్యులు దలంతురు. ఇందు వింతయేమియు లేదు. వ్యవహారమెల్లఁ గారణకార్య పరంపరారూపమునున్నది. కారణమువలనఁ గార్యము గలుగుచున్నది. ఈకార్యము మఱియొక కార్యమునకుఁ గారణమగుచున్నది. కారణము తెలిసినప్పుడు తత్కార్యము తెలిసినట్లేయగును. ఆత్మ నిత్యము ద్రష్టయునై యుండును గావున దానికి కారణకార్యపరంపరలు స్పష్టము. జ్ఞానులాత్మజ్ఞు లగుటంజేసి వారికి భూతవర్తమాన భవిష్యదర్థంబులు కరతలామలకములుగానుండును. జ్ఞానులలో నేను నిత్యసర్వజ్ఞుఁడ నగుటంజేసి నాకుఁ దెలియనిది యుండదు.

'సంకల్పము శుద్ధముగానీ దుష్టముగానీ ఒకసారి యుదయించినతర్వాత దానికి నాశనములేదు. ఆసంకల్పములు పరమాణుస్వరూపంబుతో నాకాశమందుండును. దీనినే చిత్రగుప్తుఁడు ఎప్పటిసంగతులప్పుడే వ్రాసిపెట్టుచుండునని మనవారు చెప్పుదురు. యోగశక్తి సమగ్రముగాఁ గలవారు తమ మనశ్శక్తిని ఆకాశముతో సంధించినచో ఆ దు పరమాణుస్వరూపంబుననుండు సంకల్పంబులు బోధపడుచుండును. ఇప్పుడు మనము ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచున్న నిస్తంత్రీవార్త (Wireless telegraph) ఈమూలసూత్రము ననుసరించియే జరుగుచున్నది. సంకల్పముల నెట్లో యట్లే భూతవర్తమాన భవిష్యజ్జన్మకర్మంబులుగూడ నీసూత్రాధారంబున నెఱుంగనగును. బాహ్యప్రపంచములోనున్న సమస్తశక్తులు శరీరములో దాఁగియున్నవనియు వానికి నుద్బోధ గలిగినప్పుడవి ప్రకటితములగుచుండుననియు, యోగశక్తివలన నిట్టి యుద్బోధము గలుగుననియు, ఈరహస్యము నెఱుంగని సామాన్యులిట్టిసిద్ధులు మహాద్భుతంబులుగా గణించుచుందురనియు' యోగిరామచరకగారు నుడివిరి.

'పరమేశ్వరునకు జన్మములేల ? ఎట్లు ?' అని యడిగితివి వినుము.

నాకు జన్మముగాని నాశముగాని లేవనుట సత్యమే, బ్రహ్మమొదలు పిపీలికాంతము సర్వభూతములకు నేను ఈశ్వరుఁడనగుటయు సత్యమే

వునకుఁగూడ జననమరణములు లేవంటివి, జీవునికన్న నీకాధిక్య మెట్లువచ్చె నందువా? జీవుఁడు ప్రకృతికి లోఁబడియుండును ప్రకృతి సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకమైయుండును దీనినే మాయయనికూడ నందురు జీవుఁడీ మూఁడు గుణములకు లోఁబడియుండును గావునను గుణములు కర్మపరతంత్రములు గావునను, జీవునకు ఆయాగుణములబట్టి జన్మము గలుగుచున్నది పరమేశ్వరుఁడు మాయకు లోఁబడఁడు, మీఁదుమిక్కిలి మాయయే వాని యాధీనమై యుండును దానంజేసి పరమేశ్వరుని జన్మము జీవుని జన్మమువలెఁ గర్మాయత్తముగాదు, స్వేచ్ఛాయత్తమైయుండును కాఁబట్టి నాజన్మమే మాయగాని వేఱుగాదు

జీవుఁడు కర్మపరతంత్రుఁడు గావున ఏయేకర్మఫల మెప్పుడెప్పుడు భోగింపవలయునో యాయాకర్మఫలము ననుభవించుటకై యాయాకాలమందు దానికనుగుణమైన జన్మమెత్తుచుండును పరమేశ్వరుఁడు కర్మాధీనుఁడు గాదంటివి ఎప్పుడు కర్మకాధీనుఁడు కాఁడో యప్పుడే కర్మానుభవముగాని తదర్థము జన్మములుగాని లేవని స్పష్టము సంగతి యిట్లుండఁగా, నీకువలె నాకుఁగూడ పెక్కుజన్మములు గడచినవంటివి నీజన్మములకుఁ గారణమేమి? అనియందువా? వినుము జీవునకువలె నా యవతారములకుఁ గాలనియతి లేదు ధర్మమున కెప్పుడెప్పుడు హానికలుగునో అధర్మమెప్పుడెప్పుడు వృద్ధిచెందునో అప్పుడెల్ల నేను స్వేచ్ఛాపూర్వకముగా దేహధారణ మొనర్తును జీవుఁడు తనకర్మము పరిపక్వమైనప్పుడు దేహమెత్తక తప్పదు. మాయిరువురి దేహధారణమునకుఁగల తారతమ్య మిదియని స్పష్టముగా గ్రహింపుము 7

ధర్మమునకు హాని అధర్మమునకు వృద్ధి గలిగినప్పుడెల్ల జన్మించుదునంటివి, అట్టికాలము నీకు సంతోషకరమగుటంజేసి జన్మింతువా? యని శంకింతువు గాఁబోలు అట్టికాలము సంతోషకరమగుటంజేసి నేను జన్మించుటగాదు ధర్మసంస్థాపనార్థము జన్మింతును ధర్మమనునది కొయ్యయో శిలయో యైనచో గట్టిగా బాదవచ్చును, అది యట్టిది గాదు దానికి రూపమే లేదు, రూపములేనిదానిని నిలుపు టెట్లందువా? సాధువులు ధర్మవర్తనులై యుందురు. సాధువులను రక్షించుటయే ధర్మసంస్థాపనమగును సాధువులను రక్షించుటకుఁగా

నేమి యనియందువా ? దుష్టులవలన సాధువులకు బాధగలుగకుండునట్లు దుష్టులను వధించుటవలన సాధువులను రక్షించుటయగును. ఇదే నాయవ తార ప్రయోజనము దుష్టశిక్షణ సాధురక్షణము ప్రతియుగమందు జరుగు చుండును ఆట్టి యవసరమువచ్చినప్పుడెల్ల నాయవతారము గలుగుచుండును. 8

'భగవంతుని యవతారతత్త్వమును జెప్పితివి ఆసంగతి తెలియుటవలన ఫలమేమి ?' యని యడుగవచ్చును. అర్జునా ! నాజననము లౌకికసహజమైనది గాదనియు అది విశుద్ధసత్త్వమయము స్వేచ్ఛాకృతము దివ్యమంగళ శరీర గ్రహణరూపమైనదనియు, నాకర్మము దుష్టశిక్షణ సాధురక్షణరూపమైన దనియు, నాయవతార ప్రయోజనము ధర్మసంస్థాపనరూపమైనదనియు ఎవడు గ్రహించునో వాఁడు మఱల జన్మింపఁడు, నన్ను పొందును. అనఁగా నాకు సమాశ్రయణము చేయుటకుఁ బాప మడ్డుపడుచుండును, నాతత్త్వమెఱుంగు నేని ఆట్టిపాపము పటాపంచలై నశించును పాపము నశించినంతనే ఈజన్మ మందే నన్ను ఆశ్రయించును. నన్ను ఆశ్రయించినవానికి విజ్ఞానము ననుగ్ర హింతును దానివలన నన్నుపొంది జన్మరాహిత్యమును ఒడయుచున్నాఁడు. 9

అఖిలలోకముల యనుగ్రహార్థము లీలామానుషదేహమును దాల్చి యవత రించినట్టియు, ఆశ్రయించినవారికి ముంగొంగు బంగారమైనట్టియు, పరమదయా స్వరూపుఁడనైనట్టియు నన్ను ఏకాంతప్రేమ రూపమైన భక్తితోఁగొల్చువారు నన్నువిడిచి క్షణమాత్రముగూడ జవింపనొల్లకుందురు ఎవరు నాయందిట్టి ప్రేమనుంతురో వారు బ్రహ్మదులువచ్చి తమ పదవులిత్తుమని యాసపుట్టించినను నిరాకరింతురేగాని యాసింపరు అనఁగా రాగరహితులగుదురు ఆస యెప్పుడు లేదో యప్పుడే వారికి భయముండదు, అనఁగా ఫలము నపేక్షింపనప్పుడు ఎవరేమనుకొన్నను జంకుగలుగదు రాగభయములు లేనప్పుడు క్రోధముం డదు. ఈమూఁడు నొకదానికొకటి పూర్వపూర్వము కారణములు. రాగ భయక్రోధములు లేనివారు నాకు మిక్కిలి ప్రియులు అనఁగా సత్త్వగుణ ప్రధానులైయుందురు గావున వారికి ఆత్మతత్త్వజ్ఞానమిత్తును ఈజ్ఞానము వలన వారి యజ్ఞానమును తత్కార్యమైన మలినము తొలఁగును ; వారు పరి శుద్ధులగుదురు, తుదకు వారు నారూపమును బొందుదురు, అనఁగా నా

భావమును పొందుదురు ఈనాభక్తిమార్గము క్రొత్తదిగాదు ఈమార్గమనుష్ఠించి కడతేరినవారు ఎందఱోగలరు　　10

'రాగభయక్రోధములు లేనివారు నీభావమును బొందుదురని చెప్పుట వలన తదితరులకు అట్టిఫలములేదని స్పష్టముగదా అట్లగునేని ఫలదానవిషయమున నీకు పక్షపాతమున్నదనుటకు సందేహములేదని శంకింతువు గాఁబోలు కుమస్తఫలములను సర్వేశ్వరుఁడనైన నేనే యిత్తుననుట నిర్వివాదాంశము అయినను, ఎవరు దేనినిగోరి నన్నాశ్రయింతురో వారికాఫలము ననుగ్రహింతును కావున నిష్కామముతో భజించువారికి మోక్షము, సకామముతో భజించువారికి ఐశ్వర్యాదులునిత్తును కోరినది ఇచ్చునప్పుడు పక్షపాతమేమి గలదు ? ఏవిత్తుచల్లిన ఆపంటనిచ్చునేగాని వేఱుపంటనిచ్చునా ? 'నిన్నాశ్రయించినవారికి కోరిన ఫలము నిచ్చునప్పుడు నీకు పక్షపాతము గలుగదనుట యొప్పుకొందుము నిన్నువదలి ఇతరదేవతలను గొల్చువారికి వారు కోరినఫలము నీవీయవుగదా అది పక్షపాతముగాదా ?' యనియందువా ? కర్మాధికారులుగానివారు మనుష్యజన్మమెత్తరు మనుష్యజన్మమెత్తినప్పుడు కర్మములు తప్పవు వారుచేయు కర్మములు ఇతరదేవతల నుద్దేశించి చేయఁబడునవియైనను, ఎల్లదేవతలు నా విభూతులే గావున, తుట్టతుదకు వారికర్మములెల్ల నన్నే చెందుచున్నవి కావున ఏదేవతను భజించినను ఆయా దేవతారూపంబునఁ దద్భక్తులకు ఫలమును నేనేయిచ్చుచున్నాను దానంజేసి నీవన్న యాక్షేపమునకు నవకాశములేదు.　　11

ఎల్లరకుఁ గోరిన ఫలములిచ్చునది పరమేశ్వరుఁడవగు నీవేయైనచో, ఎల్లప్రాణులయందు నీయనుగ్రహము సమానమగుచో, అందఱు మోక్షార్థమే నిన్నేల యాశ్రయింపరందువా ? మనుష్యులు తమతమ కర్మఫలములను గోరుదురు అందువలన వారు తత్ఫలదాతలగు ఇంద్రాదిదేవతలను భజింతురు ఫలాభిలాష మాని నిఖిల దేవతాత్మకుఁడనైననన్ను భజించువారు మిక్కిలి యఱుదు. మనుష్యులట్లేల చేయుదురందువా ? పూర్వకాలసంచితములైన దురితములవలన వారి మనస్సులు కళంకితములై యుండునేగాని శుద్ధములుగా

నుండవు. అందువలన వారికి సద్యఃఫలములందె దృష్టియుండును. అట్టి ఫలములను ఇంద్రాది దేవతలు శీఘ్రముగా నిత్తురు దానంజేసి వారు అట్టి దేవతలను భజింతురు సంసారరూపమైన జననమరణములనుండి తప్పించుకొనవలయు నను సంకల్పమే వారికి నుండదు అందువలన మోక్షార్థము యత్నింపరు, మోక్షదేవతను నన్ను భజింపరు, 12

బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులను నాల్గువర్ణములను అనఁగా బ్రహ్మాది పిపీలికాంతము వరకుఁగల సర్వసృష్టిని నేను సృజించితిని ఏప్రకార మందువా? గుణవిభాగమునుబట్టి కర్మవిభాగమునుబట్టి సృజించితిని ఎట్లనిన- సత్త్వగుణప్రధానులు బ్రాహ్మణులు, వారికి శమదమాదులు కర్మములు సత్త్వ గుణము అప్రధానము రజోగుణము ప్రధానముగాఁ గలవారు క్షత్రియులు, వారికి శౌర్యము యుద్ధము మున్నగునవి కర్మములు, రజస్తమోగుణములు ప్రధానముగాఁగలవారు వైశ్యులు, వారికిఁ గృషిమున్నగునవి కర్మములు; తమోగుణము ప్రధానముగాఁగలవారు శూద్రులు, వారికి త్రైవర్ణములవారిని శుశ్రూషించుట మున్నగునవి కర్మములు. ఇట్లే సమస్త జీవకోటిని సృజించి తిని జగమెల్ల ఒక్క స్వభావమేగలిగియుండక ఇట్లు విషమమైన స్వభా వము గలిగియుండునట్లు సృష్టిచేయుటవలన నీయందు వైషమ్యము దయా రాహిత్యము గాన్పించుచున్నవిగదా యనియందువా? జగమెల్ల విషమస్వ భావము గలిగియుండుట సత్యమేగాని ఈజగత్సృష్టికి వ్యవహారదృష్టితోఁజూచి నప్పుడు నేను కర్తనగుదునేగాని పరమార్థదృష్టితోఁ జూచినప్పుడు కర్తను గాదు ఏలయందువా? నేను అవ్యయుఁడను అనఁగా త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితుఁ డను అట్టి నేను సృష్టించుటయే నిజమైనచో నీవన్న వైషమ్య నైర్ఘృణ్య ములు నాయున్నట్లు భావింపవచ్చును నేను సృష్టికర్తననుటయే మిథ్య కావున నాకు వైషమ్యాదులున్నవనుట చెల్లదు. పరమార్థదృష్టితో విచారించినప్పుడు సృష్టికర్తవుగాకున్నను వ్యవహారదృష్టితోఁ జూచినప్పుడైనను సృష్టికర్త వగుదువుగదాయనియు, వైషమ్యాదులు వ్యవహారమునకైన నీయందున్నట్లుఁ దీర్పడునుగదాయనియు, శంకింతువుగాఁబోలు ఈవైషమ్యాదులు నేను సృష్టింపలేదు, వారివారి ప్రాచీన గుణకర్మవిభాగమునఁ గలుగుచున్నవి.

వ్యవహారదృష్టిని బట్టిగూడ వైషమ్యాగుణను నాయందారోపించుట న్యాయము గాదు 13

నేను సృష్టికర్తను గాదనుటకు మఱియొక కారణముగూడఁ గలదు అహంకార ఫలాపేక్షలతో లోకమునందుఁ గర్మములాచరింతురు, అందువలన గర్మములు బంధకములగుచున్నవి అవి రెండును నాకు లేవు గావున కర్మములు నాకు బంధకములు గావు కర్మములు బంధకములుగానప్పుడు వాస్తవమైన కర్తృత్వముండదు ఈరహస్యమెఱింగినవాఁడు కర్మబద్ధుఁడు గాడు అనఁగా అహంకారము స్పృహ ఇవిమాని చేయుకర్మములు బంధకములుగావని యెఱింగి అహంకారస్పృహాలువదలి కర్మములాచరించి తత్త్వార్థజ్ఞానమును బడసి ముక్తుఁడగును 14

అర్జునా! ప్రస్తావ వశంబునవచ్చిన అవతారతత్త్వమునుగూర్చియు తత్సంబంధ విషయములనుగూర్చియుఁ జెప్పతిని పైనఁజెప్పినట్లు అహంకారస్పృహాలులేని కర్మములు బంధకములు గావనుట గ్రహించి జనకాదులగు తొల్లిటి మోక్షార్థులు కర్మములొనర్చిరి కావున నీవునట్లే కర్మములాచరింపుము, కర్మము చేయనని గాని కర్మసన్న్యాస మొనర్తునని గాని చెప్పఁదగదు ఇట్లు కర్మములాచరించి మోక్షమునొందినది జనకాదులే గానుసుమా, అంతకు ముందటివారగు మన్వాదులుగూడ నట్లే చేసిరి ఇట్టి యనాది పరంపరా ప్రాప్తమైన కర్మయోగమును నీవు త్యజింపనగునా ? 15

కర్మము చేయుమంటిని. ఎట్టికర్మము చేయవలయునందువా ? కర్మమనఁగా నెట్టిదో, అకర్మమనఁగా నెట్టిదోయను విషయమున మేధావంతులు గూడ భ్రమపడుదురు కావున కర్మము సంగతి నీకు వివరింతును వివరము విని కర్మతత్త్వమెఱిగి చేయఁదగిన కర్మము ననుష్ఠించితివేని సంసారమునుండి ముక్తుఁడవగుదువు. 16

'విహితమైన చేష్ట కర్మయనియు, నిషిద్ధమైనచేష్ట వికర్మమనియు, ఎట్టిచేష్ట లేకుండట అకర్మమనియు లోకప్రసిద్ధమైయుండఁగా నీవు విశేషించి చెప్పునదేమందువా ? అర్జునా! అంతమాత్రాననే కర్మతత్త్వము పూర్తిగాఁ

దెలిసినట్లు భావింపవలెను కర్మ వికర్మాకర్మముల తత్త్వము సామాన్యముగా బోధపడునదిగాదు ఆతత్త్వమును సమగ్రముగా నెఱింగినగాని కర్మయోగి గాఁజాలఁడు. 17

కర్మతత్త్వమును జెప్పెదు వినుము. నదిలో నావయెక్కి పోవునప్పుడు తీరమందలి వృక్షములు వాస్తవముగా గదలకున్నను నావపోకడనుబట్టి ఆవృక్షములుకూడ గదలి తోడవచ్చుచున్నట్లు తోఁచును. అట్లే అంతఃకరణము కర్మముచేయుచున్నను అకర్మములను ఆత్మ చేయుచున్నట్లు భావింతురు అందువలననే 'నేను చేయుచున్నాను' అనిచెప్పుదురు పోవునది అనఁగా కర్మముచేయునది నావ, ఎట్టికర్మము చేయకుండునది తీరవృక్షములు అట్లే కర్మముచేయునది అంతఃకరణము, కర్మము చేయకుండునది ఆత్మ కర్మము చేయకుండినట్టి ఆత్మ కర్మముచేయుచున్నట్లు భ్రాంతివలన భావింతురు ఇట్టి భ్రాంతిమాని ఆత్మ అకర్తయని గ్రహించుట కర్మమును గర్మాభావముగా గ్రహించుటగును అనఁగా నిజమును గ్రహించుటగును ఇదే సాదృశ్యము నిషిద్ధకర్మ విషయంబునఁగూడ నన్వయించును కావున కర్మ వికర్మములను అకర్మముగాఁజూచుట యెట్లనుసంగతి వివరించితిని అకర్మమును కర్మముగాఁ జూచుటెట్లో వినుము చాలదూరమున నొకనిఁజూచినప్పుడు అతఁడు పోవుచున్నను నిలిచియున్నట్లే మనకుఁ దోఁచును అట్లే దేహేంద్రియములు సర్వదా కర్మముచేయుచున్నను అవి యెట్టి కర్మముచేయుటలేనట్లు మనకుఁ దోఁచును దూరమునఁ బోవువాని విషయమున అతఁడు పోవుచుండుట నిజమైనను భ్రాంతివలన నిలిచియున్నట్లు తలఁచుటమాని నిజస్థితి గ్రహించునట్లు అనఁగా అతఁడుపోవుట గ్రహించునట్లు, దేహేంద్రియములు కర్మముచేయుట లేదను భ్రాంతినిమాని నిజముగా అవి కర్మముచేయుచున్నవని గ్రహించుట అకర్మమును కర్మముగా గ్రహించుట యగును మొదట ఏది కర్మముచేయు దానినిగా దలంచితిమో, అది నిజముగాఁ గర్మము చేయుటలేదనియు, మొదట ఏది కర్మము చేయుటలేదని తలంచితిమో అది కర్మము చేయుచున్నదనియు నెఱుంగుట వాస్తవస్థితి గ్రహించుటయని తాత్పర్యము ఇట్లు కర్మవికర్మాకర్మముల నిజస్వరూపమెఱింగినవాఁడు కర్మాధికారులగు మనుష్యులలో బుద్ధి

మెంతుడేగును అట్టివాఁడు వికర్మాకర్మములను రెంటిని ద్యజించి కర్తృత్వము
అభిమానము ఫలాభిసంధి ఇవి మూఁడుమాని కర్మ మనుష్ఠించును అట్టివాఁడే
పూర్వాధ్యాయములోఁ జెప్పిన కర్మయోగి యగును గాని తక్కినవారు గారు
అట్టియోగి కర్మతత్త్వ మెఱిఁగినవాఁడగును. 18

ఇట్టి కర్మయోగిని గ్రింది యాఱుశ్లోకములలో వర్ణించుచున్నాఁడు

కర్మాకర్మ తత్త్వజ్ఞులు ఆరురుక్షువులని ఆరూఢులని రెండు విధములు
ఆరురుక్షువనఁగా మోక్షమును బడయఁగోరువాఁడు ఆరురుక్షువుచేయు
కర్మములెల్ల ఫలేచ్ఛ లేనివిగానుండును, ఏలయనఁగా ? వాని యారంభము
లెల్ల జ్ఞానమనెడి అగ్నివలన దగ్ధములై యుండును, కావున ఫలమును గలి
గింపఁజాలవు ఆరూఢుఁడు అనఁగా తత్త్వార్థదర్శి, అతనికి ఫలేచ్ఛయేగాక
సంకల్పముగూడ లేదు ఆరురుక్షువునకు సంకల్పము మాత్రముండును వీరిరు
వురకుఁగల తారతమ్య మిదియని గ్రహింపుము ఆరూఢుఁడుచేయు పనులెల్ల
వృథాచేష్టా మాత్రములు గాకుండును ఇట్టిజ్ఞాని ప్రవృత్తిమార్గ మనుసరించుచో
అది లోకసంగ్రహార్థ మగును, నివృత్తిమార్గ మనుసరించునేని జీవనార్థము
చేయువాఁడగును. 19

'కర్మము కామసంకల్పవర్జితమైన నగు గాక, స్వభావమునుబట్టి యది
బంధకమగును గదాయని యందువా ? కర్మము కామసంకల్పములతోఁ గూడి
నప్పుడే బంధకమగునుగాని స్వభావముగా నెప్పుడు బంధకముగాదు జ్ఞాని
నిరాశ్రయుఁడు అనఁగా దేహాదులందెట్టి యభిమానములేనివాఁడు గావున అభి
మానరూపమైన కర్మముతోడి సంగము వానికి గలుగదు అతఁడు నిత్య
తృప్తుఁడు అనఁగా నిజానందలాభమునఁ దృప్తి నొందియుండుఁగావున మఱిదేని
యందు వానికి నిచ్ఛయుండదు దానంజేసి ఫలాభిలాష యుండదు అతఁ
డెట్లు కర్మమందుఁ దత్ఫలమునందు సంగములేకుండు గావున లోకసంగ్రహార్థమో
లోకనిందా పరిహారార్థమో చేయఁబడువాని కర్మములెల్ల వానిదృష్టికి అకర్మ
ములే యగును అనఁగాఁ గర్మములుచేసియుఁ జేయనివాఁడే యగును అందువ
లనఁ గర్మమునకుఁ గలదని చెప్పఁబడు స్వాభావ్య బంధకత్వము వానికిఁ
గలుగదు 20

జ్ఞానియైనను జన్మము వచ్చినతర్వాత వానికి స్వశరీరపోషణము తప్ప

గనియు, తదర్థము భిక్షాటనాదికర్మమేనియు నతఁడు చేసితీఱవలయుననియు, అట్టి కర్మముగూడ సంకల్పసహితముగానుండక మానదనియు, ఎప్పుడు సంకల్పముండునో యప్పుడే యాకర్మము బద్ధకమగుననియు శంకింతువా ? జ్ఞానిభిక్షాటనము కామవశంబున జేయఁబడుటలేదు, ప్రారబ్ధదేహవాసనామాత్రమున జరుగుచున్నది ఏలయందువా ? అతఁడు నిరాశి అనఁగా సర్వకామములను వర్జించియుండును ? కామములను వర్జించుటకు హేతువేమందువా ? యతచిత్తాత్మతయే కారణము. యతచిత్తాత్మతయనఁగా మనస్సు దేహము రెండు స్వాధీనములై యుండుట చపలచిత్తునకు మనస్సు దేనియందు నిలువదు, చూచినదియెల్ల కావలయునని కోరుచుండును. చిత్తము నిగ్రహము చెందియున్నప్పుడు ఇట్టి చాపల్యమునకు అవకాశములేదు జ్ఞాని యేదివాంఛించి దానిని భుజించును, ఇదియిష్టము యిదికాదు అనుభావమే వానికిలేదు, అతఁడు సత్యముతప్ప మఱియొకటి పలుకఁడు అదియు హితమైనప్పుడు వచించును గాని హితముగానప్పుడు వచింపఁడు, వానిమాటలు మిక్కిలి మితముగానుండును. దీనింబట్టి వానికి జిహ్వాచాపల్యము లేదని స్పష్టము, నేడు పుట్టిన ఆడుబిడ్డను జూచినప్పుడెట్లు మనోవికారము జనింపదో నిండు జవరాలినిజూచినప్పుడుగూడ వానికి మనోవికారము గలుగదు అతఁడు భిక్షాటనమునకు విణ్మూత్రవిసర్జనములకుఁదప్ప మఱియెందులకు సంచరింపఁడు, అదియు భోజనమునకుఁబూర్వమె గాని భోజనానంతరము కదలడు, కదలవలసిన యవసరములేదు కూర్చుండియున్నను దిరుగుచున్నను వాని నేత్రదృష్టి అధ్యాత్మయందె యుండునుగాని లౌకికవిషయంబులఁ దగులదు వాని మనస్సు ఆత్మాధీనమై యుండును గావున శ్రవణేంద్రియము లేమివిన్నను దానికిఁ దెలియదు విషయములు దగ్గరనున్నను వాని యింద్రియములు చలింపవు, నిద్రించువానిమాడ్కి నుండును ఇట్టివాఁడగుటంజేసి వానికి స్వార్థమైన కోరికయే గలుగదు స్వార్థముగానున్నను స్వపరిగ్రహార్థ ముండరాదాయెను అతఁడు ఆత్మారాముఁడైయుండును, తనవారు మగవారను తలంపే వానికిలేదు అట్టి అద్వైతదర్శికి స్వపరిగ్రహార్థమైన కోరికయుండఁజాలదు అతని కర్మములెల్ల పరార్థాపేక్షితములుగానుండునే గాని అభిమానపురస్సరములుగానుండవు మఱియు నవి కేవల శారీరకమాత్రములుగా నుండును జ్ఞానియిట్లు నిరాశియు యతచిత్తాత్ముఁడ త్యక్తసర్వ పరిగ్రహుఁడ

కేవల శారీరమాత్రి కర్మము నాచరించును గావున వానికిఁ గర్మములు బంధకములుగావు 21

శరీరధారణమునకు అన్నాదులు సంపాదించు విషయమునఁగూడ వానికి నియమముగలదు ఎట్లనిన—అన్నాదులకై యతఁడొకరినిఁ బ్రార్థింపఁడు అప్రార్థితముగా నేది దొరకునో యంతతోనే తనివిచెందును అనఁగా శాస్త్రనిషిద్ధమైన యాచనావృత్తి ననుష్ఠింపఁడు అన్నాదులవిషయమై శాస్త్రనిషిద్ధకార్యములు చేయకపోవుఁగాక, శీతోష్ణాది పీడగలిగినప్పుడేమిచేయుననుదువా? అతఁడు ద్వంద్వాతీతుఁడు కావున శీతోష్ణములు క్షుత్పిపాసలు మున్నగువాని స్పృహయే వానికిఁ గలుగఁదు సమాధిలోనున్నప్పుడు శీతోష్ణముల స్పృహ గలుగకున్న నుండుగాక, బహిర్గతుఁడైనప్పు డవియుండునుగదా యనియందువా? బహిర్గతుఁడైనప్పుడవి గానవచ్చినను వానిని మిథ్యలుగా (అనఁగా స్వప్నములో జరిగినవానికై జాగ్రద్దశయందువలెఁ దలంచి యందులకై క్షోభ చెందఁడు ద్వంద్వాతీతత్వమునకు హేతువేమందువా? విమత్సరత్వము అనఁగా సుఖదుఃఖాదులు ప్రారబ్ధకర్మవశంబునఁ గలుగుచున్నవనియు, అవి యనుభవింపక తీఱదనియు, వానియెడ మత్సరముంచియు ఫలములేదనియు వానికి దృఢ విశ్వాసముండును అందువలన ద్వంద్వములకు లోఁబడఁడు. 'అప్రార్థితముగా దొరకినట్టి యన్నాదులతో శరీరధారణము నతఁడు చేయునంటివి, అట్లు దొరకనినాఁడతఁడేమి సేయు'నందువా? దొరకినప్పుడెట్లో దొరకనప్పుడుగూడ అట్లే క్షోభచెందఁడు ఇట్టివాఁడు గావున వానికర్మములు బంధకములుగావు. 22

జ్ఞాని కర్మఫలాసంగములేక వర్తించునని చెప్పితిని దానినే కొంచెము వివరింతును జ్ఞాననిష్ఠుండు వానికి నేనుచేయుచున్నాననెడి భావముండదు. అట్టి భావమెప్పుడు లేదో యప్పుడే ఫలాపేక్షయుచుండదు అట్టివాఁడు లోకసంగ్రహార్థముచేయు కర్మము ఎట్టిదైనను సమగ్రముగా నశించును, అనఁగా ఫలమునిచ్చి బంధింపవు. 23

ఏకర్మముచేసినను దానికి ఇంతో యంతో ఫలముగలుగుట స్వాభావికమైయుండఁగా జ్ఞానిచేయు కర్మములకు ఫలమే గలుగదనుట యెట్లందువా?

పరబ్రహ్మమునకు భిన్నమైనది మఱియొకటిలేదనియు సర్వము బ్రహ్మమే యనియు జ్ఞానినిశ్చయము అందువలనఁజేయువాఁడు, చేయఁబడుపని, చేయుట, దానికి సాధనములు తత్ఫలము, ఫలభోక్త సర్వము బ్రహ్మమేయగునప్పుడు అట్టి కర్మముల ఫలము బ్రహ్మప్రాప్తిగాక మఱేమగును? అనఁగా జ్ఞానిచేయు కర్మములకు బ్రహ్మప్రాప్తి ఫలమగునేగాని భోగములుఁ దదనుగుణమగు జననమరణములు ఫలముగావు 24

ఇఁక యజ్ఞభేదములను వివరించుచున్నాఁడు.

యజ్ఞములు అనఁగా ధర్మములు, ఇవి పెక్కువిధములు దర్శపూర్ణమాస జ్యోతిష్టోమాది యజ్ఞములు ఇంద్రాదిదేవతలనుగూర్చి చేయఁబడును గావున ఇట్టివానిని దైవయజ్ఞములందురు. ఈదైవయజ్ఞములను కర్మపరులు కొందఱు మహాశ్రద్ధతో ననుష్ఠింతురు తత్త్వజ్ఞాననిష్ఠులు బ్రహ్మయజ్ఞమను దాని ననుష్ఠింతురు. ఆత్మయుపాధితోఁ గూడియుండుటంజేసి యది బ్రహ్మమునకన్న భిన్నముగా భావింపఁబడుచుండుట గ్రహించి, ఉపాధిని వేఱుచేసి ఆత్మయే బ్రహ్మముగాఁజూచుట బ్రహ్మయజ్ఞమగును. ఆత్మకు ఉపాధి శరీరము, ఈశరీరము పూర్వకర్మానుబంధము. 25

కొందఱు సంయమమను యజ్ఞము ననుష్ఠింతురు ధారణ ధ్యానము సమాధి అనుమూఁడు కలసి సంయమమగును మనఃకమలమునందో, భ్రూమధ్యముననో, మఱియొండేని నొకచోట మనస్సును చిరకాలము నిలుపుట ధారణయగును నీవు మనస్సును దేనియందు నిల్పుదువో దానివంకకే నీమనోవృత్తిని ప్రవాహరూపమున ఎడతెంపులేక మఱియొకవంకకు మఱలకఁ బఱతెంచునట్లు చేయుట ధ్యానమగును నీవు ధ్యానించు వస్తువుదక్క మఱియొకటి స్ఫురింపకుండుట సమాధియగును ఉదాహరణము వినుము భగవంతుఁడనైన నేను శ్రీకృష్ణరూపమున నవతరించియున్నానుగదా. నాయందే మనస్సునిలుపుట ధారణయగును, నాయందు నిలిచిన నీమనస్సు ద్రవీభూతమై యటునిటు మఱలక ప్రవాహరూపంబున నావంకకుఁ బ్రవహించుట ధ్యానమగును నాయీరూపము దప్ప మఱియొకరూపము నీకు స్ఫురింపకుండుట సమాధియగును ఈమూఁడు చేరినచో సంయమమగును. ఇట్లుచేయుటకు

శ్రోత్రాదులైన జ్ఞానేంద్రియములను తత్తద్విషయముల వంకకుఁబోకుండునట్లు నియమింపవలయును గావున దీనికి సంయమమను పేరువచ్చినది. దీనినే లయపూర్వక సమాధియందురు రాగద్వేషములు లేనిబుద్ధితో విషయములను భోగించుటఁ గలదు ఇదియు నొకయజ్ఞమగును ఇది వ్యుత్థాన దశయందు అనఁగా సమాధి వదలినప్పుడుమాత్రము సాధ్యమగును ఇట్టి యజ్ఞమును గొంద అనుష్ఠింతురు. దీనిని వ్యుత్థానపూర్వక సమాధియందురు 26

పైనఁజెప్పిన యజ్ఞములేగాక, బ్రహ్మవాదిమతము ప్రకారము మఱి యొక యజ్ఞముగలదు దానిని బాధపూర్వక సమాధి యజ్ఞమందరు. బాధపూర్వక సమాధిని వివరింతు వినుము పృథివి వాయువు జలము అగ్ని ఆకాశము అనునవి పంచ మహాభూతములు ఈభూతముల సమ్మేళనంబున సృష్టి యేర్పడుచున్నది. ఈపంచమహాభూతములకు పంచతన్మాత్రలు కారణములు. ఈతన్మాత్రలకు అహంకారము గారణము, అహంకారమునకు మహత్తు కారణము, మహత్తునకు ప్రకృతి కారణము ఇది సృష్టిక్రమము ఈప్రకృతి గూడ చైతన్యమునందు అధ్యస్తమేగాని చైతన్యమునకు భిన్నమైనదిగాదని యెఱింగి, చైతన్యమునుమాత్రము చింతించుట లయపూర్వకసమాధియగును ఇట్లు చింతించునప్పుడు సయితము 'తత్త్వమసి' అను మహావాక్యార్థము సాక్షాత్కారముగాదు ఏలయందురా? అవిద్య క్షయింపలేదు అందువలన ఈ సమాధియందు గాఢనిద్రయందువలె ప్రపంచస్ఫురణముండును దానంజేసి యిది సబీజ సమాధియగును ఇదియంత ముఖ్యమైనదిగాదు. బాధపూర్వక సమాధియందన్ననో తత్త్వార్థ సాక్షాత్కారంబున అవిద్యపూర్ణముగా నశించి యుండును గావునఁ బ్రపంచస్ఫురణయే యుండదు దానంజేసి యిది నిర్బీజ సమాధియగును ఈనిర్బీజసమాధినిగూర్చి యీశ్లోకము చెప్పుచున్నది ఎట్లనిన—శ్రోత్రాదులైన యింద్రియములకు శ్రవణదర్శనాదులు కర్మములగును మనస్సునకు సంకల్పము బుద్ధికి వ్యవసాయము కర్మములగును ప్రాణమునకు ఊపిరి వెలికిపుచ్చుట కర్మమగును, అపానమునకు అధోద్వారముగుండా దానిని వెడలించుట కర్మమగును, ఇట్లే వ్యానసమానాదులకుఁ గర్మములు గలవు ఇందు జ్ఞానేంద్రియములు అయిదు కర్మేంద్రియములు అయిదు, ప్రాణాదివాయువులు అయిదు మనస్సు బుద్ధి—ఈపదునేడుఁగలసి లింగ

...రమగును ఈయింద్రియ ప్రాణముల కర్మములనెల్ల కొందఱు నియ ...ంతురు. మొట్టమొదట ఇది సంప్రజ్ఞాత సమాధిరూపమునసుండి క్రమ క్రమముగాఁ బరిపక్వమై అసంప్రజ్ఞాత సమాధియగును. అసంప్రజ్ఞాత సమాధినే బాధపూర్వక సమాధి యందురు అవిద్య పూర్ణముగా బాధితము అనఁగాఁ బోఁగొట్టఁబడినది యగును గావున ఇది బాధపూర్వక మనఁబడును. ఈసమాధియందు ప్రపంచస్ఫురణమే యుండదు 27

పై మూఁడు శ్లోకములలో అయిదు యజ్ఞములనుఁ జెప్పితిని ఇవిగాక ద్రవ్యయజ్ఞము, తపోయజ్ఞము, యోగయజ్ఞము, స్వాధ్యాయయజ్ఞము, జ్ఞానయజ్ఞము, వ్రతయజ్ఞము అని యాఱు యజ్ఞములు గలవు యజ్ఞముచేయు చున్నానను బుద్ధితో ద్రవ్యత్యాగముచేయుట ద్రవ్యయజ్ఞమగును, కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది వ్రతములనుష్ఠించుట తపోయజ్ఞమగును, యమము నియమము ఆసనము ప్రాణాయామము, ప్రత్యాహారము, ధారణ, ధ్యానము, సమాధి అని యోగాంగము లెనిమిదిగలవు ఈయెనిమిదింటి ననుష్ఠించుటవలనఁ జిత్తవృత్తికి నిరోధము గలుగును, అనఁగా చిత్తము విచ్చలవిడిగాఁ బరుగెత్తక ఎందునిలిపిన నందేయుండును, దీనిని యోగయజ్ఞమందురు వేదములను విధిగా నభ్యసించుట స్వాధ్యాయయజ్ఞమగును, వేదార్థమును విధిగా ఎఱుంగుట జ్ఞానయజ్ఞమగును ఇవిగాక వ్రతయజ్ఞమనునది మఱియొకటిగలదు. సంకల్పము పూర్తియగువఱకు నిద్రాహారములు మానియైనను తీవ్రముగా పాటుపడుట వ్రతయజ్ఞమగును 28

యోగశాస్త్రప్రకారము ప్రాణాయామమనఁగా నెట్టిదో వినుము. ప్రాణము అపానము ఈరెంటివృత్తిని నిరోధించుట ప్రాణాయామమనఁ బడును. ప్రాణాయామము రేచకము పూరకము కుంభకము అని మూఁడు విధములు శరీరములోపలనుండు వాయువును వెలుపటికి వదలుట రేచక మనఁబడును, బయటివాయువును లోపలికి పీల్చుకొనుట పూరకమనఁబడును ఊపిరి విడుచుటగానీ పీల్చుటగాని మాని ఊఱక యుండుట కుంభకమనఁ బడును. ఈకుంభకము అంతరకుంభకమని బాహ్యకుంభకమని రెండు విధములు ఊపిరి పీల్చుకొన్న తర్వాత మఱల దానిని విడవక యట్లేయుండుట

అంతరకుంభకమనఁబడును, ఊపిరి విడిచినతర్వాత మఱల పీల్చుకొనక యట్లే యుండుట బాహ్యకుంభకమనఁబడును సహజముగా ఊపిరి హృదయస్థానము నుండి వెడలి నాసికాగ్రమునకు పండ్రెండు అంగుళముల దూరమువఱకుఁ బ్రసరించును, ఊపిరి పీల్చుకొనునప్పుడు అట్లే నాసికాగ్రమునకుఁ బండ్రెండు అంగుళముల దూరముననుండు గాలిని పీల్చుకొందురు, అది హృదయస్థానము వఱకుపోయి నిలుచును, మఱల అచ్చటనుండి వెలుపలికి విడుతురు ఇది స్వాభావికమైన ప్రాణాయామముగతి అభ్యాసమువలన దీనిని క్రమక్రమముగా వృద్ధిచేసి నాభియొద్దనుండిగాని మూలాధారమునొద్దనుండిగాని ఊపిరిని విడచుట మఱల అంతవఱకుఁ బీల్చుట సాధింపవచ్చును నాభియొద్దనుండి ఊపిరిని విడుచునప్పుడు అది నాసికాగ్రమునుండి ఇరువదినాలుగు అంగుళముల పర్యంతము, మూలాధారమునుండి విడుచునప్పుడు నాసికాగ్రమునుండి ముప్పదియాఱుఅంగుళముల పర్యంతము ప్రసరించును మఱల ఊపిరి పీల్చుకొనునప్పుడు అంతదూరముననుండు గాలి లోపలికి నాభిదాఁకో మూలాధారము వఱకో పోవుచుండును నాభివఱకుగానీ మూలాధారమువఱకుగానీ పీల్చునప్పుడు, అచ్చటనుండి విడుచునప్పుడు, పిండిముద్దను దారముగాఁ జేసినప్పుడెట్లు అది దీర్ఘము సూక్ష్మమునైయుండునో యట్లు ఊపిరి దీర్ఘము సూక్ష్మమునైయుండును ఈయూపిరి వెలుపల నెంతవఱకుఁ బోవుచున్నది కని పెట్టవలయునన్నచో సన్నదూదిని ముక్కునకు ఎదురుగా పట్టుకొనిచూతుమేని ఊపిరి యెంతదూరమువఱకుఁ దగులునది స్పష్టమగును లోపల ఎంతవఱకు పోవునది తెలిసికొనవలయునన్నచో నిదానముగాఁ బరీక్షింతుమేని ఊపిరి లోననెంతదూరముపోవునో యంతవఱకు చీమలుపాఱుకాడినట్లు దోఁచుచుండుటచే ఆగుర్తునుబట్టి ఊపిరి శరీరములో ఎంతవఱకుఁ బోవుచున్నది నిశ్చయింపవచ్చును ఊపిరి రాకపోకల దూరము దేశపరీక్ష యనఁబడును ఈ యూపిరి రాకపోకలకు కాలపరీక్ష గూడగలదు ఎట్లనిన, ఊపిరి విడుచునప్పుడుగాని పీల్చుకొనునప్పుడుగాని కుంభించునప్పుడుగాని పదియో యిరువదియో ముప్పదియో ప్రణవములు అనఁగా ఓంకారములు లెక్కపెట్టుదురు ఇట్లు ప్రణవముల లెక్క కాలపరీక్షయందురు ఈమాసములో ప్రతిదినము పదిరేచకములు, వైమాసములోఁ బ్రతిదినము ఇరువదిరేచకములు, మూఁడవ

మాసములోఁ బ్రతిదినము ముప్పది రేచకములు—ఇట్లుచేయుట సంఖ్యాపరీక్ష యందురు. రేచకవిషయమెట్లో పూరకవిషయముగూడ అట్లేయని గ్రహింప వలయును కుంభకవిషయములో దేశపరీక్షకు అవకాశములేదు గాని కాల పరీక్షకు సంఖ్యాపరీక్షకు అవకాశముగలదు అపరీక్షలు పైనఁ జెప్పినట్లే యని తెలిసకొనవలయును రేచకము పూరకము కుంభకము అను భేదము లతోఁ జెప్పిన మూఁడువిధములైన ప్రాణాయామముగాక మఱియొక విధమైన ప్రాణాయామముగలదు దానినిఁగూడ కుంభకమనియే చెప్పుదురు. మొదట చెప్పిన కుంభకము ఊపిరి పీల్చుకొన్నతర్వాతనో ఊపిరి విడిచిపెట్టినతర్వాతనో సాధ్యమగును. రెండవకుంభకమునకు రేచకపూరకములతో సంబంధములేదు సామాన్యకుంభకమును అభ్యసింపగా అభ్యసింపఁగా కలుగు నేర్పువలన నిది లభించును ఆనేర్పును ధారణయని యందురు రేచక పూరక కుంభకము లకు నిద్రామాంద్యములవలన మార్పు గలుగుచుండును ఈకుంభకమునకు నిద్రామాంద్యాదులవలని మార్పుగూడ గలుగదు ఈనాల్గువిధములైన ప్రాణా యామములనుగూర్చి యీశ్లోకము చెప్పుచున్నది 29

ప్రాణాయామము చేయునప్పుడ ఆహారనియతిగలదు ఎట్లనిన—ఉదర కోశములో రెండుపాళ్ళుమాత్రము అన్నముతో ఒక్కపాలు నీటితో నిండించి గాలిప్రచారార్థము ఒక్కపాలు ఖాళీగానుంచవలయును ఇట్లు నియతా హారులై రేచక పూరక కుంభకములను ప్రాణాయామములొనర్తురు. పైనఁ జెప్పిన మూడువిధములైన ప్రాణాయామముల నభ్యసించుటయేగాక కొందఱు ప్రాణములందు ప్రాణములను హోమముచేయుదురు అనఁగా, ఇంద్రియము లెల్ల ప్రాణాధీనములై యుండును సారథి కళ్లెమును బిగబట్టినచో గుఱ్ఱము లెట్లు కదలకనిల్చునో యట్లే ప్రాణములను బిగబట్టినచో ఇంద్రియములు కదలక నిలుచును ఇంద్రియములు నిల్చినప్పుడు వాని చేష్టలుగూడ నడఁగును ఆ విధముగా సర్వేంద్రియ నిగ్రహము నను రేచకమందుగల నిశ్వాసగతి పూరక మందుఁగల ఉచ్ఛ్వాసగతి కుంభకమందుఁగల ఉభయవిధగతి నిరోధించి, అనఁగా రేచక పూరక కుంభకములుమాని ధారణయను యోగము నభ్యసింతు రని దీనిభావము. 30

అర్జునా ! పండ్రెండువిధములైన యజ్ఞములనుఁ జెప్పితిని. ఇవి తెలిసి చేయుటవలన ఫలమేమనియు, అట్లుచేయనియెడల దోషమేమనియు నడుగుదువు కాఁబోలు ఈయజ్ఞములను తెలిసికొని యనుష్ఠించువారు పాపరహితులగుదురు మఱియు నిట్లు యజ్ఞములు చేయుటవలనఁ జిత్తశుద్ధియు దానివలనఁ జ్ఞానముగలుగును, తుదకు బ్రహ్మప్రాప్తిని బడయుదురు. ఇందొక్కటియేని జేయనివానిని శిష్టులు గర్హింతురు. అందువలన వానికి సర్వప్రాణిసాధారణమైనట్టియు అత్యల్పసుఖదమైనట్టియు మనుష్యలోకముగూడ గలుగదనఁగా అనేకసాధనసాధ్యమైన పరలోకముగలుగదని వేఱచెప్పవలయునా?31

ఇందులకుఁ బ్రమాణమేమందువా ? వేదములే ప్రమాణము. వేదములందు బహువిధములైన యిట్టి యజ్ఞములు వివరింపఁబడియున్నవి. ఈయజ్ఞములెల్ల కాయికకర్మములవలననో వాచికకర్మములవలననో మానసికకర్మములవలననో యేర్పడుచున్నవి అనఁగా ఇవి కర్మసంబంధములేగాని ఆత్మసంబంధములుగావు ఆత్మ సర్వదా ఎట్టిది యంటించుకొనక యుదాసీనముగా నుండును గావున అది ఎట్టికర్మము చేయదు ఆత్మ యిట్లు అకర్తయని యెఱుంగువాఁడు కర్మబంధమును బొందఁడు 32

పైనఁజెప్పిన యజ్ఞములలో నేది శ్రేష్ఠమందువా ? కర్మయజ్ఞములకన్న జ్ఞానయజ్ఞము ప్రశస్తతరము ఏలయందువా ? అగ్నిహోత్రాదులైన శ్రౌతయజ్ఞములుగానీ ఉపాసనాదికములైన స్మార్తయజ్ఞములుగానీ ఇవియెల్ల కర్మసంబంధములు ఈయజ్ఞములవలనఁ జిత్తశుద్ధిమాత్రము గలుగును అందువలన నివి జ్ఞానమునకు అంగభూతములుగా నున్నవి తుదకు జ్ఞానమువలననే మోక్షము. కావున జ్ఞానయజ్ఞము ప్రధానము 33

ఇట్టి జ్ఞానప్రాప్తికి ఉపాయమేమందువా ? సర్వకర్మ ఫలభూతమైన జ్ఞానమును బడయఁగోరువాఁడు గురువు నొద్దకుఁజని దీర్ఘ నమస్కారమొనర్చి అవసరముచూచి బంధమనఁగా నేమి ? మోక్షమనఁగా నేమి? విద్య యనఁగా నేమి? అవిద్యయనఁగా నేమి? అతివినయముతో అడిగిఆయన యనుగ్రహించి యుపదేశించునట్లు వర్తింపవలయును ఆగురువు శాస్త్రానుగుణముగాఁ దత్త్వదర్శియై ఉపదేశించుటకు దగినంత యనుభవసంపన్నుఁడుగా నుండవలయును

అట్లాశ్రయింపఁగా గురువుపదేశించును అనఁ బనివిద్యగలవాని యుపదేశమే ఫలవంతమగునుగాని వట్టి శాస్త్రజ్ఞానముగలవాని యుపదేశము ఫలవంతము గాదు. 34

ఇట్టి జ్ఞానముగలుగుటవలన ఫలమేమందువా? ఇట్టిజ్ఞానము గలుగునేని బంధువధాది నిమిత్తమైన భ్రమయుండదు అనఁగా సర్వభ్రాంతులు నశించును ఏలయందువా ? జ్ఞానముగలిగినచో భీష్మాదులేగాదు సమస్త ప్రపంచముగూడ అవిద్యాకల్పితమనియు పరమేశ్వరునికన్న భిన్నమైనది ఏదియు లేదనియు స్పష్టమగును పరబ్రహ్మమే నీయాత్మ గావున నీయాత్మ కన్న భిన్నమైనది మఱియొకటిలేదని వెనువెంటనే విశదమగును 35

పాప ప్రతిబంధమున్నప్పుడు తత్త్వదర్శనమగునా యని శంకింతువా? పాపాత్ములలో మహాపాపాత్ముఁడైనను జ్ఞానమనెడి తెప్పచిక్కెనేని పాప సాగరమును దాఁటి తత్త్వదర్శనము నొందును. 36

తెప్పవలన సముద్రమును దాఁటినప్పుడు సముద్ర మట్లేయుండునట్లు జ్ఞానమువలనఁ బాపమును దాఁటినను పాపము నశింపక యట్లే యుండునుగదా యని యందువా ? మండు నగ్నిహోత్రుఁడు పచ్చికట్టెలను ఎండుకట్టెలను అన్నిటిని కాల్చి బూడిదచేయునట్లు జ్ఞానము పాపపుణ్యముల రెంటిని పాప పుణ్యములకుఁ గారణమైన యజ్ఞానమును నిర్బీజమొనర్చును పాపపుణ్యములు సంచితములు, ప్రారబ్ధములు ఆగామికములు అని మూఁడు విధములు సంచిత ములో నేకొంతభాగ మనుభవించుటకో యొక్కొక్క జన్మము వచ్చుచుండును మిగిలినది అట్లే మూలధనముగానుండును దానిని ఉత్తరోత్తర జన్మలలో ననుభవింపవలసి యుండును ప్రతి జన్మమునందు అనుభవింపవలసి నట్లు ఏర్పడునది ఆజన్మమునకు ప్రారబ్ధ మనఁబడును. ప్రతిజన్మమునందు మఱలఁ జేయఁబడునది సంచితశేషముతోఁ జేరి ఉత్తరోత్తర జన్మములకు మూల మగుచుండును ప్రారబ్ధమును అనుభవించియే తీఱవలయును సంగతి యిట్లుండఁగా, జ్ఞానాగ్ని వలన సంచితము ఆగామికములైనవి నశించిన నశింపవచ్చును గాని అనుభవించితీఱవలసిన ప్రారబ్ధము నశించుననుట యెట్లుచెల్లునని శంకింప

వచ్చిన ప్రారబ్ధము అనుభవించి తీఱవలయుననుట సత్యమే గాని, జ్ఞానోదయమైనప్పుడు ప్రారబ్ధసుఖదుఃఖములు దగ్ధపటమువలె నిర్బీజములై యుండును గావున వాని స్ఫురణయే జ్ఞానికి నుండదు అందువలనఁ బ్రారబ్ధముగూడ నశించినదానితో సాటియగును 37

జ్ఞానమువలన నెట్లో కర్మములవలనఁగూడ నట్టె పాపక్షయమగునని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవియయ్యు, దానంజేసి కర్మములకన్న జ్ఞానమెట్లు అతిశయమనియె నందువా? కర్మములు తెప్పవలెఁ బాపములనుండి దాటించునేగాని పాపమును నశింపఁజేయఁజాలవు జ్ఞానమన్ననో కర్మములకు మూలభూతమైన యజ్ఞానమునే నాశముచేసి కర్మములన్నిఁ నిర్బీజత్వమొనర్చును సమూల పాపనివర్తకమైన ప్రభావము జ్ఞానమునకువలె కర్మములకు లేదు 38

జ్ఞానమింత పవిత్రమైనదియగుచో అదియెల్లరకు సిద్ధముగా నేలఁ గలుగ దందువా? పైనఁజెప్పిన కర్మయోగము నొనర్చినఁగాని యోగ్యత గలుగదు యోగ్యత కలిగిన తర్వాత జ్ఞానము కాలక్రమమున స్వయముగానే అనాయాసముగా నుదయించును కర్మయోగ మనుష్ఠింపనిదే జ్ఞానము ఎంతమాత్రము గలుగదు మఱియొక రహస్యముగూడఁ గలదు కర్మయోగ మనుష్ఠించినను శ్రద్ధలేనిచో జ్ఞానము జనింపదు కావున శ్రద్ధ ముఖ్యము. శ్రద్ధయనఁగా నేమియందువా? గురువుపదేశించుదానిని బుద్ధికి నమ్ముట శ్రద్ధయగును వట్టి శ్రద్ధయుండియు ఫలము లేదు. శ్రద్ధతోఁగూడ అనుష్ఠానముండవలయును శ్రద్ధానిష్ఠులున్నను ప్రమాదవశమున ఇంద్రియములకు లోఁబడి నశించుట గలదు కావున ఇంద్రియనిగ్రహము సయితము మిక్కిలి యవసరము ఇట్టివాఁడు తప్పక జ్ఞానమును బడయును జ్ఞానసాధనమైన కర్మము ననుష్ఠించిన తర్వాత కొంతకాలమునకు జ్ఞానముదయించునంటివి. 'జ్ఞానము మోక్షసాధనముగదా? జ్ఞానోదయానంతరము మోక్షముగలుగుటకు వ్యవధి యుండునా'యని శంకింతువుగాఁబోలు జ్ఞానోదయము గలిగిన తర్వాత అవ్యవధానముగా మోక్షము సిద్ధించును దీపము వెలిగించినంతనే యంధకారము తొలఁగునుగదా? 39

ఆత్మజ్ఞానము లేనివాఁడు, గురువుపదేశించినది నమ్మనివాఁడు, ఇది
మో కాదోయని సంశయించువాఁడు—ఈముగ్గురు భ్రష్టులై నశింతురు
ముగ్గురలో సంశయించువాఁడు అత్యంతము నశించును వానికి ఇహపర
కములు రెండుఁగలుగవు , కావున వానికి సుఖమనుమాట గలుగదు. శ్రద్ధ
వానికి ఆముష్మిక సుఖము లేకున్నను భోజనాదికమైన ఐహికసుఖమైనను
గును సంశయాత్ముఁడు సంసారసుఖమునకుఁ బ్రయత్నింపఁబోవునప్పుడు
ఇందేమి సుఖమున్నది ? మోక్షమును సాధింతుగాక అని భావించి సం
యమును వదలును మోక్షప్రయత్నమునకుఁ దొడఁగి 'ఇంతకష్టపడినను
క్షము వచ్చునోరాదో, మోక్షమనునది నిజమో కాదోయని దానిని విర
చును. ఇట్లతఁడు రెంటికిఁ జెడి నశించును 40

అర్జునా ! రెండవ మూఁడవ యధ్యాయములలోఁ గర్మయోగమును
ర్చి జ్ఞానయోగమునుగూర్చి చెప్పిన విషయమే నాల్గవ యధ్యాయములో
రింపఁబడినది ఈశ్వరారాధనార్థము కర్మములనుష్ఠించి తత్ఫలమును
్వరునకే యర్పించుట కర్మసన్యాసమగును ఈసంగతి మూఁడవ యధ్యా
ములోఁ జెప్పితిని కర్మయోగ మనుష్ఠించినందునఁ దత్ఫలముగా జ్ఞానము
గా తత్త్వంపదార్థములు రెండు ఒకటేగాని వేఱయినవిగావనుట స్ఫుట
ను. అందుమీఁద ఎల్లసందేహములు పటాపంచలై పోవును ఇట్లు కర్మయోగ
నర్చి తత్ఫలమగు జ్ఞానమువలన సంశయములెల్ల వీఁడినవాఁడు ఆత్మవంతుఁడు
గా తత్త్వజ్ఞానియగును అట్టిముక్తుని కర్మములు బంధింపవు 41

అర్జునా ! కర్మయోగమనుష్ఠించి దానివలన జ్ఞానమును బడసినయోగి
త్తుఁడగును గావునను, సంశయము ఎల్లపాపములకు మూలము గావునను,
వేకమువలన జనించి నీహృదయముననిల్చి నీకు శోకమును గూర్చుచున్న
శయమును జ్ఞానమనెడి కత్తితో ఖండించివైచి నావచించిన కర్మజ్ఞానరూప
న యోగము నాశ్రయింపుము జ్ఞానయోగమునకు నిష్కామకర్మయోగము
దటి మెట్టు గావున, నీవు నీధర్మమైన యుద్ధమును నిష్కామయోగిరూప
న నాచరింపుము 42

గీతాహృదయము.

అయిదవయధ్యాయము.

నాల్గవ యధ్యాయములోఁ గర్మయోగము జ్ఞానయోగము వివరింపఁబడి నవి. అయిదవ యధ్యాయములో సన్యాసమనఁగా నెట్టిదో నిరూపించుచు దానివలనగూడ కర్మజ్ఞానయోగములను విస్తరించి జెప్పుచున్నాఁడు. నాల్గవ యధ్యాయములో 'కేవలము శరీరముతోఁ గర్మముచేసినను బంధకముగాదు' అను వాక్యమువలనఁ గర్మసన్యాసము చెప్పఁబడినది. ఆయధ్యాయము కడపట 'కర్మయోగము ననుష్ఠింపుము' అని కర్మయోగముగూడ చెప్పఁబడి నది. ఈరెంటిలో నేది ప్రశస్తమో దానినే యనుష్ఠింపనెంచి ఆసంగతి దెలిసికొనఁదలఁచి,

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

కృష్ణా! సన్యాసము కర్మయోగము రెండుఁ జెప్పితివి. ఈరెండిటి నొకఁడే యాచరింపవలయునా? వేఱువేఱు పురుషు లాచరింపవలయునా? రెంటి నొకఁడే యనుష్ఠింపవలయునందువే, నడుచుట కూర్చుండుట అను కార్యముల రెంటి నొక్కఁడే ఏకకాలమునఁ జేయుట యెట్లు అసాధ్యమో యట్లె కర్మసన్యాసముల రెంటి నొక్కఁడే యేక కాలమున ననుష్ఠించుట యసాధ్యముగదా. రెంటి నేక కాలమున గాకున్నను ఒకటిచేసి తర్వాతమఱియొకటి చేయవచ్చును అనఁగా జ్ఞానోదయమునకుఁ బూర్వము కర్మయోగము, తదనంతరము సన్యాసము అనిగానీ, వైరాగ్యమునకుఁ బూర్వము కర్మయోగము తత్పరము సన్యాసము అనిగానీ యందువేని అదియు నసంగతమేయని భావింతును. ఏమందువా? ఇచ్చటఁ జెప్పఁబడిన సన్యాసము జ్ఞానార్థమైనదిగా నున్నది. జ్ఞానోదయమైన తర్వాత చేయఁబడు సన్యాసము జ్ఞానార్థము కాదుగదా? కావున అట్టి సన్యాసము జ్ఞానాంగము గదు. వైరాగ్యము

కర్మయోగమునకు జ్ఞానయోగమునకు రెంటికి అవసరమైయుండఁగా వైరాగ్యమునకుఁ బూర్వము కర్మయోగము తత్పరము జ్ఞానయోగము తగుననుటయు నసంభవముగానున్నది ఎట్లు విచారించినను ఈరెండుయోగములు ఏకపురుషుఁడు ఏకకాలమందుఁగాని భిన్నకాలములందుగాని అనుష్ఠింపరానివై యున్నవి దీనింబట్టిచూడ కర్మయోగ జ్ఞానయోగములు వేఱువేఱుపురుషులు అనుష్ఠింపఁదగినవని యేర్పడుచున్నది ఈయూహ సరియేని ఈరెంటిలో నాకేది యుక్తమో యదే చెప్పుము , రెంటిలో సన్యాసము సులభమని తోఁచును అట్టిదానిని వదలి కర్మయోగమునే యనుష్ఠింపుమని నాకుపదేశించుట భ్రాంతికరముగానున్నది కావున నేదో యొకటి నిశ్చయించి చెప్పుము 1

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

అర్జునా ! కర్మయోగసన్యాసములలో నేది శ్రేయమో చెప్పుమంటివి కర్మయోగము సన్యాసము రెండును జ్ఞానమునుగలిగించి దానివలన మోక్షము నిచ్చును అయినను నీవట్టి అవిద్వాంసులగు ముముక్షువులకుఁ గర్మసన్యాసమునకన్న కర్మయోగమే ప్రశస్తతరము. 2

ఏలయందువా ? ఎవఁడు కర్మముల ఫలమును గోరఁడో ఫలముఁగోరని కర్మములఁ జేయుటేలయను ద్వేషబుద్ధి నెవఁడు వహింపఁడో తనకు ధర్మములగు కర్మములనెల్లఁ బరమేశ్వరార్పణబుద్ధితో నెవఁడుచేయునో యతఁడు నిత్యసన్యాసియగును అనఁగా కర్మములుచేయుచున్నను రాగద్వేషములు లేనిచో నతఁడు కర్మములను సన్యసించినవాఁడే యగును ఇట్టి కర్మయోగము సన్యాసమునకు అంతర్భూతము ఇట్లాచరించుట ప్రవాహవేగముననుసరించి యీఁదుటవలె సులభముగానుండును తుట్టతుదకు సన్యాసఫలముగూడ గలుగుచున్నది 3

ఒకప్రక్క కర్మముచేయుచుఁ గర్మసన్యాసి యెట్లగుననియు, కర్మయోగమునకు సన్యాసమునకు స్వరూపవిరోధము గాదాయనియు శంకింతువు గాఁబోలు సన్యాసము కర్మయోగము ఇవి వేఱనియు విరుద్ధఫలము లిచ్చునవియనియు అజ్ఞులు తలంతురే గాని జ్ఞానవంతులు తలంపరు ఈవిషయమై జ్ఞానులమతమేమందువా ? ఈరెంటిలో అధికారానురూపముగా దేనిననుష్ఠించి

నను రెంటికి తుట్టతుదకు జ్ఞానమే ఫలమగుననియు, జ్ఞానమువలన మోక్షము గలుగుననియు జ్ఞానులమతము 4

రెండిటిలో దేనిననుష్ఠించినను రెండిటిఫల మెట్లువచ్చునందువా? సన్న్యాసులు పడయునది మోక్షము. ఆమోక్షమునే కర్మయోగులుగూడ తుట్టతుదకు పడయుదురు సన్న్యాసము కర్మయోగము రెండు నొక్కఫలమునే యిచ్చును గావున రెండు నొక్కటేయని యెవఁడు గ్రహించునో వాఁడే వివేకి అనఁగాఁ గర్మయోగమందు సన్న్యాసముగూడ గర్భితమైయున్నదని భావము 5

నిత్యసన్న్యాసమనఁగా నెట్టిదో వివరించితిని కర్మయోగము సన్న్యాసము ఇవిరెండు ఒక్కఁడేచేయవలయునా? వేఱువేఱువారు చేయవలయునా? అని అడిగితివి ఆసంగతి చెప్పెద వినుము కర్మయోగము ననుష్ఠింపకయే తొలుదొల్తనే సన్న్యాసము ననుష్ఠించుటకు సాధ్యముగాదు సన్న్యసించుటకుఁ బూర్వము చిత్తశుద్ధిని సంపాదించియుండవలయును, చిత్తశుద్ధి కర్మయోగము వలనఁగాని గలుగదు కర్మయోగము ననుష్ఠింపక సన్న్యసించుట చిత్తశుద్ధిలేని సన్న్యాసమగును అట్టివాఁడు కర్మబ్రహ్మముల రెంట భ్రష్టుఁడై నశించును కర్మయోగము ననుష్ఠించువాఁడు చిత్తశుద్ధిని వైరాగ్యమును సంపాదించి తుదకు సన్న్యాసియై సత్యజ్ఞానానందాత్మకమును అచిరకాలములోఁ బడయును దీనిం బట్టి చూడఁగా కర్మసన్న్యాసములు రెండు కాలభేదముతో నేకపురుషుఁ డనుష్ఠింపవలసినవే స్పష్టముగదా కర్మయోగమునకు సన్న్యాసమునకు రెంటికిఁ వైరాగ్యము ముఖ్యమనుట వాస్తవము అందు వైరాగ్యము తీవ్రతరమైనప్పుడు సన్న్యాసము, సామాన్యముగా నుండునప్పుడు కర్మయోగమునగును 6

కర్మయోగ మనుష్ఠించువాఁడు అచిరకాలముననె బ్రహ్మమును బొందునఁట! ని కర్మయోగము బంధహేతువనియు, బంధవిమోచనమైనగాని బ్రహ్మప్రాప్తి గలుగదనియు, కావునఁ గర్మయోగంబున బ్రహ్మప్రాప్తి యగుననుట యెట్లు చెల్లుననియు శంకింతువా? నిష్కామముగా ఈశ్వరార్పణబుద్ధితోఁ జేయునది కర్మయోగమగును అట్టియోగ మనుష్ఠించువాఁడు చిత్తశుద్ధిని బడయును, చిత్తశుద్ధితోడ దేహేంద్రియములు వశమగును, అతఁడు అద్వితీయాత్మ తత్త్వదర్శియగును. అట్టివాఁడు లోకానుగ్రహార్థముగాని స్వాభావికముగాఁగాని చేయు కర్మము బంధకముగాదు 7

కర్మముతోడ ఫలము, ఫలముతోడ బంధకత్వము గలుగుచుండఁగా, కర్మముచే ను బంధకత్వము గాదనుట యెట్లుండునో ? కర్మమనఁగా నేమి? నేత్రములు మున్నగు జ్ఞానేంద్రియములు, వాక్కు మొదలగు కర్మేంద్రియములు, ప్రాణ వాయువులు, మనస్సు బుద్ధి చిత్తము అహంకారము అంతఃకరణములు నాలుగు—ఇవి తమతమ సంబంధవిషయములందు వ్యవహరించుట కర్మమనఁబడును ఎట్లనిన, నేత్రములు చూచుట, చెవులువినుట, చర్మము స్పృశించుట, ముక్కు ఆఘ్రాణించుట, నాలుక తినుట అనువ్యాపారములు చేయును, కాళ్ళు నడచుట, వాక్కు మాటాడుట, పాయూపస్థలు మలమూత్రంబుల విసర్జించుట, చేతులుపట్టుకొనుట అను వ్యాపారములుచేయును ప్రాణాదులయిదు ఊపిరిపీల్చుట విడుచుట మొదలగు వ్యాపారములుచేయును, కన్నువిప్పుట మూయుట మొదలగునవి నాగకూర్మాదులగు నైదువాయువుల అంతరవ్యాపారములగును నిద్రించుట అంతఃకరణ చతుష్టయముయొక్క వ్యాపారము ఇట్లు సర్వేంద్రియములు వానివాని వ్యాపారములు చేయుటయే కర్మమగుచున్నదనియు, ఆత్మస్వరూపుఁడనైన తాను ఏమియుఁ జేయుటలేదనియు తత్త్వవేత్త భావించును. తాను కర్తయను భావమున్నచోఁ గర్మఫలాభిసంధి వెంటనెయుండును, ఫలాభిసంగముతోడ బంధకమేర్పడును అట్టిభావమే లేనివాఁడు కర్మఫలాభిసంధిగాని బద్ధబంధకముగాని యెట్లు గలుగును ? 8-9

'తత్త్వదర్శి కర్తృత్వాభిమానములులేక కర్మములుచేయును గావున వానికయ్యవి యంటవనుట యుక్తమగును గాక, కర్మయోగియన్ననో కర్తృత్వాభిమానములు గలిగియుండును, కావున వానిని దత్కర్మములు బంధింపక మాన' వందువా ? భృత్యుఁడు తన యజమానునికొఱకెట్లో యట్లే కర్మయోగి పరమేశ్వరార్థము కర్మములు చేయుచున్నానను బుద్ధితోఁ దనధర్మము లొనర్చును వానికి ఫలాఫలమంటు అధికారములేదు అందువలనఁ బాపపుణ్యాత్మకములైన కర్మఫలములు వానినంటవు. తామరాకుమీఁద నీటిబిందువువలెఁ గర్మయోగి వర్తించును 10

మఱియు శిష్టాచారము గూడ నిందుకు ప్రమాణము శిష్టులు అనఁగా కర్మయోగులు వచనాదికాయిక కర్మములుగాని, ధ్యానాది మానసకర్మములు

గానీ, తత్త్వనిశ్చయాది బుద్ధికర్మములుగానీ, శ్రవణకీర్తనాదులగు నింద్రియ కర్మములుగానీ ఫలేచ్ఛ వదలి ఆత్మశుద్ధికొఱకు చేయుదురు. ఎల్లకర్మములు ఈశ్వరార్థమేగాని స్వప్రయోజనార్థముగావను తలంపుతో వారొనర్తురు. 11

ఒక్కకర్మమునే యిరువురు చేయునప్పుడు, అదేకర్మము ఒకనికి విమోచనము రెండవవానికి బంధకమునగుటకుఁ గారణమేమని శంకింతువా? మోక్షమిచ్చుటగానీ బంధకమగుటగానీ కర్మమునందులేదు, ఈభేదము కర్త యొక్క బుద్ధియందున్నది. నాచేయు కర్మములెల్ల ఈశ్వరార్థమేగాని నాకొఱకుగాదను నిశ్చయముతో ఫలము నాశింపక కర్మములుచేయువాఁడు జ్ఞానమువలన మోక్షమును బొందుచున్నాఁడు. అట్టి నిశ్చయములేక ఫలమును గోరి, అట్టికోరికతోఁ గర్మము లాచరించువాఁడు బద్ధుఁడగుచున్నాఁడు. 12

చిత్తశుద్ధిలేనివానికి సన్న్యాసమునకన్నఁ గర్మయోగమే శ్రేష్ఠమని పైన నిరూపించితిని. శుద్ధచిత్తునకు సన్న్యాసము శ్రేష్ఠము. ఆసంగతి చెప్పెదను వినుము. శుద్ధచిత్తునకు సర్వేంద్రియములు వశమైయుండును. అందువలన నతఁడు నిత్యనైమిత్తికకర్మములు కామ్యప్రతిషిద్ధకర్మములు సర్వము వివేక బుద్ధితోఁ ద్యజించి అనఁగా కర్మాదులందు అకర్మదర్శనము గలిగి జీవన్ముక్తుఁడై అనఁగా వాఙ్మనఃకాయచేష్టలు పరమేశ్వరునకర్పించి ప్రసన్న చిత్తుఁడైయుండును. ఇందులకు జితేంద్రియత్వమే కారణము. 'శరీరము ప్రకృతికి అధీనమైయుండును, ప్రకృతి నిరంతరము ఏదోనొకటి చేయించుచుండునేగాని ఊరకుండనీయదు. ఈసంగతి నీవే చెప్పియున్నావు. సంగతి యిట్లుండ సర్వకర్మసన్న్యాసమెట్లు సాధ్యమగు'నని వాదింతువా? వినుము. రెండు నేత్రములు, రెండు చెవులు, రెండు ముక్కులు, నోరు—ఈయేడును శిరస్సునందుండు ద్వారములు, పాయూపస్థలు రెండు అధోద్వారములు. దేహమున కిట్లు తొమ్మిది ద్వారములుగలవు. పొరుగూరివాఁడు ఒకయూరికి చుట్టముగా వచ్చినప్పుడు ఆయూరిలోని ప్రజా పరిభవములకెట్లు సుఖదుఃఖములు పడయఁడో చుట్టమింటిలోఁ దానొకపని చేయుటగాని చేయించుటగాని లేక తటస్థుఁడుగా నెట్లుండునో అట్లే జీవాత్మ నవద్వారములుగల యీ దేహమను పురములో వలసకాపురము చేయుచుండుటం జేసి, దేహసంబంధము

గల సుఖదుఃఖములకు దాను చలింపడు, తానెట్టి పనియుఁ జేయఁడు. చేయింపఁడు

దేహేంద్రియాదులు వానివానిపనులు చేయుచుండఁగా, దేహేంద్రియాదులు ఆత్మయను భ్రమవలన, నేను పనిచేయుచున్నానని యజ్ఞుఁడు భావించును, భార్యాపుత్రులయందలి మమకారంబున, వారి దేహేంద్రియాదులు చేయుపనులు తన ప్రేరణమువలన జరుగుచున్నవని యతఁడు తలంచును. అనగా అహంకారమమకారములు వానికట్టి యధ్యాస గలిగించుచున్నవి. జ్ఞానియన్ననో అహంకార మమకారములు లేనివాఁడు గావున ఉన్నదియున్నట్లు గ్రహించును. దేహేంద్రియాది వ్యాపారము అధ్యాసవలన ఆత్మవ్యాపారముగాఁ దలంపఁబడుచున్నదనియు, నిజము విచారించినచో ఆత్మ ఎట్టిపని చేయదనియు నెఱుంగుట, అనఁగా జ్ఞానమువలన అజ్ఞానమును బోగొట్టుటయే సర్వకర్మసన్యాసము　13

ఒకపని చేయుటగాని చేయించుటగాని ఆత్మకు స్వాభావికమా? కాదా? అనియు, స్వాభావికమైనచో వానిని మాను పెట్లనియు నందువా? జవాత్మ దేహేంద్రియాదులను ఈపనిచేయుమని నియోగింపదు, దేహేంద్రియాదులకుఁ బ్రియతమములైన వస్తుసామగ్రిని సృజింపదు, దేహేంద్రియాదులొనర్చు కర్మములకు ఫలసంబంధముగూడ గలిగింపదు. అనఁగా జీవాత్మ కర్తగాదు, భోక్తగాదు ఇవియెల్ల స్వభావమువలన జరుగుచున్నవి స్వభావమనఁగా మాయావిద్యా ప్రకృతిరూపము　14

పరమార్థదృష్టితో విచారించినచో, కాయిక వాచిక మానసికములైన పుణ్యపాపకర్మముల ఫలము జీవాత్మకు నంటవు ఇతఁడు పుణ్యాత్ముఁడు ఇతఁడు పాపాత్ముఁడు అను లోకవ్యవహారముగలదు అందులకుఁ గారణమేమందువా? జ్ఞానమును అజ్ఞానము గప్పియుండుటవలన, ఒకదానిని మఱియొకటిగా భావించుచుందురు లోకవ్యవహారమట్లు అజ్ఞానమూలకమే గాని వేఱుగాదు　15

ఇట్టి యజ్ఞానవిమూఢులకు విమోక్షమెట్లుండువా? అజ్ఞానంబువలన

భక్తిమగలుగుట జ్ఞానము ప్రకాశింపకుండుట ఇవిరెండు సంభవించుచున్నవి గురూపదేశము ప్రకారము అనుష్ఠించి వేదాంత మహావాక్యమును మననము చేయఁగా ఆత్మ అద్వితీయమైనదను జ్ఞానము సిద్ధించు ఇట్టిజ్ఞాన మెప్పుడుదయించునో అప్పుడే అజ్ఞానము నశించును సూర్యోదయంబున సమస్త వస్తు జాతంబువలె జ్ఞానోదయంబున బ్రహ్మాత్మతత్త్వము స్పష్టమగును 16

పైనఁజెప్పిన జ్ఞానముగలుగుటకుఁ గారణము, తత్ఫలము వినుము జ్ఞానము గలుగవలయునన్నఁ దత్పరాయణత్వముండవలయును ఆత్మతత్త్వమే ప్రాప్యమనునట్టి తదేకనిశ్చయము తత్పరాయణమనఁబడును, అనఁగా ఎల్ల విషయములందు విరక్తిగలిగి పొందఁదలచినదానినే సదావినుచుండుట యనెడి శ్రవణము ఇందు సూచితము ఎప్పుడు తత్పరాయణత్వము గల్గునో యప్పుడే తన్నిష్ఠ జనించును ఇందువలన మననము సూచితము శ్రవణమననములు పరిపక్వమై నప్పుడు తాదాత్మ్యము అనఁగా నిదిధ్యాసము వచ్చును. శ్రవణమనన నిదిధ్యాసములవలనఁ బ్రాప్యవస్తువు సాక్షాత్కరించును ఈ సాక్షాత్కారంబున మఱల దేహము దాల్పవలసిన యవసరము తొలఁగును ఇదియే ముక్తి మఱల దేహధారణమునకుఁ బుణ్యపాపరూపమైన కర్మము కారణమగుచున్నది జ్ఞానమువలన నట్టికర్మము సమూలముగా నాశమగు చున్నది గావునపునర్దేహప్రాప్తికిఁగారణము తొలఁగుచున్నదని భావము 17

జ్ఞానమువలన విదేహముక్తి జీవన్ముక్తి యను రెండుఫలములు గలుగును. దేహపాతానంతరము గలుగునది విదేహముక్తియగును దేహముండఁగానే గలుగునది జీవన్ముక్తి యగును విదేహముక్తినిగూర్చి చెప్పియున్నాను జీవన్ముక్తియను నెట్టిదో వినుము జీవన్ముక్తుఁడు విద్యావినయములుగల బ్రాహ్మణుని కుక్కమాంసమునినువాని నొక్కటిగాఁ జూచును అనఁగా గర్మవైషమ్యము నతఁడుపాటింపఁడు, గోవును గజమును కుక్కను వీనినెల్ల నొక్కటిగానే భావించును, అనఁగా జాతివైషమ్యము చెందఁడు ఇట్లు బాహ్యదృష్టికి విషమములుగాఁ దోఁచునవియెల్ల వికారములులేనట్టియు ఏకరూపమైనట్టియు బ్రహ్మయేయని అన్నిటియందు సమదృష్టిగలిగియుండును సూర్యుఁడు ఇది గంగోదకకమనియు, ఇది తటాకజలమనియు, ఇది మద్యమనియు, ఇది

మాత్రమనియు భేదభావమును బాటింపక అన్నింటియందు ఏకవిధముగా నెట్లు
ప్రకాశించునో, గంగోదకాదుల గుణదోషములతో సూర్యునకెట్లు సంబంధము
లేదో, అట్లే బ్రహ్మము అన్నిటియందు నుండునియు ఉపాధుల గుణ
దోషములతోడ వానికి సంబంధము లేదనియు జీవన్ముక్తుఁడు భావించును
రాగద్వేషములు లేక పరమానందస్ఫూర్తితో నిరంతరము నుండుటయే జీవన్ముక్తి
యగును 18

విషమములందు సమదర్శనము ధర్మశాస్త్ర విరుద్ధమనియు, శాస్త్ర
విరుద్ధముగా నడచువాఁడు పండితుఁడెట్లగునని యనుశంకించుచో? దుష్టత్వము
మూత్రాదులయందువలె స్వతస్సిద్ధమో, గంగోదకమునకు మూత్రసంబంధమున
వలె దుష్టసంబంధమువలననో గలుగును ఆత్మ నిర్దోషమైనది, కావున స్వత
స్సిద్ధదుష్టత్వము దానికి లేదు, ఆత్మ అసంగము, అనఁగా నొకదానితో సం
బంధపడనది గాదు! కావున సంబంధదుష్టత్వముగూడ దానికిఁ గలుగదు
జ్ఞాని సమస్త పదార్థములందున్న యీయాత్మనే చూచునుగాని ఉపాధులను
జూడఁడు దానంజేసి యతఁడు జీవించియుండఁగానే సంసారప్రపంచమును
దాటియుండును ధర్మశాస్త్రాదులెల్ల అవిద్యాదశయందుండు గృహస్థులకు
నన్వయించునేగాని అతీతులకు నన్వయింపవు 19

బ్రహ్మస్థితుఁడైన స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణము లీక్రింది రెండు శ్లోకములలోఁ
జెప్పఁబడుచున్నవి — స్థితప్రజ్ఞుఁడు ఇష్టమైనవి లభించినప్పుడు సంతోషమును
గాని, అయిష్టమైనది సంభవించినప్పుడు విషాదమునుగాని పడఁడు. ఏది
ముముక్షువునకుఁ బ్రయత్నపూర్వకమైనదిగా నుండునో, అది జీవన్ముక్తునకు
స్వాభావికమైన చరితముగానుండును వారిరువురకుఁగల తారతమ్య మిదే
యని గ్రహింపవలయును జీవన్ముక్తునకు ఇష్టానిష్టములు గలిగినప్పుడు సం
తోష విషాదము లేల యుండవందువా? అతఁడు నిరంతరము అద్వితీయాత్మ
దర్శియైయుండును, ద్వైతప్రపంచముయొక్క ప్రతిభాసగూడ వానికిలేదు.
ప్రియాప్రియంబులు ద్వైతభాసగలవారికేగాని అద్వైతస్థితులకుఁ గలుగవు
అతఁడట్లు బ్రహ్మస్థితుఁడైయుండుటకుఁ గారణమేమందువా? వాని బుద్ధికి
అసంభావనావిపరీతభావనలు లేకుండుటయే కారణము అవి యేలయుండ

వందువా ? అసంభావనా విపరీతభావనలు మనన నిదిధ్యాసలవలన నశించి యుండును దానంజేసి నిశ్చలచిత్తుఁడై బ్రహ్మమందే యుండును 20

శబ్దాదులగు విషయములు ఆత్మధర్మములు కావు దానంజేసి వాని కట్టివానియందు ఆసక్తియుండదు బాహ్యవిషయములవలన ననుభవింపనగు సుఖమునకన్న శతగుణాధికమైన సుఖము వానికి ఆత్మయందే గలుగుచుండును దానంజేసి క్షుద్రమువంక మనస్సు దిరుగదు అనఁగా జీవన్ముక్తుఁడు అఖండ నిజానంద సుఖనిష్ఠుఁడై యుండునని భావము. ముముక్షువు అనఁగా సాధకుఁడు బాహ్యవిషయప్రీతిని పరిత్యజింపవలయునని యిందువలన సూచితము. 21

విషయప్రీతి పోవుటకు నుపాయమేదందువా ? మనుష్యులనుభవించు సుఖములెల్ల విషయములకు ఇంద్రియములకు సంబంధము గలిగినప్పుడు పుట్టుచున్నవి ఆసంబంధము తొలఁగినంతనే ఆసుఖములు మాయమగుచున్నవి కావున నిట్టి సుఖములెల్ల అస్థిరములు అంతియగాదు ఈసుఖములు రాగద్వేష స్పర్ధాదుల స్పర్శ గలిగియుండును , తుట్టతుదకు అవి దుఃఖకారణములగుచున్నవి. దానంజేసి వివేకులిట్టి సుఖములతో నానందింపరు అనఁగా విషయములందు దోషదర్శనంబునఁ దత్ప్రీతి పోవునని భావము 22

శ్రేయోమార్గమునకుఁ గామక్రోధముల వేగము పరమ విరోధము అది మనస్సునేత్రములు మున్నగువానికి క్షోభగలిగించును వర్షాకాలము నదులకువలె విషయధ్యానము దానినుప్పొంగించి సుళ్ళుద్రిప్పును ఆసుళ్ళలోఁ జిక్కినవాఁడు దిద్దిర తిరిగి కొట్టుకొనిపోయి సంసారార్ణవము పాలగును బహిరింద్రియ వ్యాపారమనెడి అగడ్తలోఁబడకమున్నే తప్పించుకొనవలెను. ఉపాయమేమందువా ? విషయములందలి దోషములను మననము చేయుట వలన వానియందు వైరాగ్యము జనించును ఇదే పరమోపాయము ఇట్టి దోషదర్శనము ఒకనాడు రెండునాళ్ళు చేసినఁ జాలదు శరీరము క్రిందపడు వఱకు నభ్యసించుచుండవలయును ఇట్టివాఁడు యోగియగును , ఇతఁడే సుఖియు నరుఁడు నగుఁగాని యన్యులుగారు వారు మనుష్యాకారపశువులు అనఁగాఁ పశువులకు వారికిఁ భేదములేదని భావము 23

విషయములందుఁగాక తనయాత్మయందే సుఖమును బడయుచు, ఆత్మ

యందే క్రీడించుచు నుండుయోగి బ్రహ్మరూపమును బొందును. సర్వసంగ పరిత్యాగియైనను యదృచ్ఛగా సంభవించునట్టి కోకిలాది మధురశబ్దములు వినుటవలనను, మందమారుతము సోకినప్పుడు, సాంద్రచంద్రికలు కాయు నప్పుడు, మొగలి పూతావులతోఁడి మధురమైన చల్లని గంగోదకము త్రాగు నప్పుడు బహిస్సంతోషముగలుగుట తప్పదనియు, ఆపక్షమున యోగి ఆత్మా రాముఁడు మాత్రమేయైయుండుననుట యెట్లు చెల్లుననియు శంకింపవచ్చును వానిదృష్టి యాత్మయందే లీనమైయుండును గాని బాహ్యవిషయంబులఁదగులదు. సమాధిదశయందతనిదృష్టి యంతర్లీనమైయుండిన నుండుఁగాక, వ్యుత్థానకాల మందు విషయ ప్రతిభానము ఎట్లు తప్పునందువా? విషయప్రతిభానము మిథ్యయను నిశ్చయము వానికున్నందున వానిదృష్టి యట్టివానియందుఁ దగు లదు నాగరకుని నాగరకాంత రంజింపజేయునేగాని కుగ్రామస్త్రీ అనఁగా మోటుస్త్రీ రంజింపఁజేయునా? అట్టియోగి బ్రహ్మరూపమును బొందును అనఁగా తాను బ్రహ్మరూపుఁడయ్యు అజ్ఞానంబునఁ గానట్లు నందాక తలంచు చుండుననియు, జ్ఞానముతోఁడ స్వస్వరూపము నెఱుంగుననియు భావము 24

స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణముల చెప్పితిని. ఇఁక జ్ఞానసాధనములు వినిపింతు వినుము. ఎల్లసంశయములు నశింపవలయును, జితేంద్రియుఁడు కావలయును ఇట్లగువాఁడు కల్మషరహితుఁడగును, అంతట శ్రవణమనన నిదిధ్యాస లను ష్ఠించుటకు యోగ్యత గల్గును, దానితోఁడ జ్ఞానముదయించును, వెనువెంటనే తత్త్వార్థదర్శియగు, తుట్టతుదకు బ్రహ్మనిర్వాణము నొందును. 25

కామక్రోధములు లేనివాఁడై అనఁగా నిష్కామకర్మపరుఁడై తత్ఫల మగు నంతఃకరణశుద్ధిని బడసి, తత్ఫలభూతమగు సన్న్యాసమును, తత్ఫలమగు జ్ఞానమును బడసినవానికి జీవన్ముక్తి విదేహముక్తి రెండు లభించును (కర్మ జ్ఞానములు అంగాంగిభావములగుటంజేసి క్రమసముచ్చయ మీశ్లోకము ప్రతి పాదించుచున్నది) 26

జ్ఞానమునకు ధ్యానయోగము నొకసాధనమేయగును అదిసూచింతు వినుము శబ్దాదులు బాహ్యస్పర్శలనఁబడును అవి రాగవశంబున శ్రోత్రా దులవలన తత్తదాకారవృత్తులతో లోపలికిఁ బ్రవేశించుచుండును వైరాగ్యము

వలన వానినెల్ల బహిష్కరింపవలయును అనఁగా యోగాభ్యాసమునకు వైరాగ్యము మొదటిమెట్టు ఇట్లు వైరాగ్యమును బడసి యోగికి యోగ్యమగు ఆసనంబున శరీరము వంకరలేనట్లుగాఁ గూర్చుండి అర్ధనిమీలితలోచనుఁడై (కన్ను పూర్ణముగాఁ మూసినచో నిద్రవచ్చును) నాసాగ్రమందు దృష్టినిలిపి, ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు బంధించిగాని అవి మిక్కిలి తిన్నగా నాసాభ్యంతరమునందే చరించునట్లు సమముగాఁ జేసిగాని, ఆయుపాయంబున ఇంద్రియ మనోబుద్ధులను నియమించి సర్వ విషయ విరక్తుఁడై ఆ కారణంబున ఇచ్ఛాభయక్రోధములు లేకయుండునట్టి యోగి ముక్తినొందును ఇట్టివాఁడు మోక్షార్థము మఱియొకటి చేయవలసిన యావశ్యకము లేదు 27

ధ్యానయోగమును సూచించితిని, తత్ఫలమేమందువా? నన్నెఱుఁగుట మోక్షమును బొందుట తత్ఫలము నన్నెఱింగినంతనే ముక్తియెట్లుందువా? ఎవఁడే ఫలము ననుభవించునో వాఁడు తద్భోక్తయగును 28

ఎల్ల యజ్ఞములకుఁ దపస్సులకు భగవత్ప్రీతియే ఫలము అట్టిఫలము ననుభవింతును గావున నేను తద్భోక్తనగుదును ఇంద్రాదులు గూడ తత్తద్యజ్ఞములకు భోక్తలట్లు నేనును గొన్నిటికి భోక్తనాదునందువా? నేను సర్వలోకమహేశ్వరుఁడను ఇంద్రాదులనెల్ల నియమింతును ఇంతటి పారవ్యశాలికి నీకు నాగోంక్లైట్లు ప్రీతిగూర్పఁగలదందువా? సర్వప్రాణులకు నేను సుహృదుఁడను, ప్రత్యుపకారమపేక్షింపకయే యుపకరింతును ఇట్టివాఁడు లోకులకెంతయు సులభుఁడుగదా ఇట్టినన్ను అనఁగా సర్వఫలభోక్త, సర్వలోకేశ్వరుఁడు, జగన్మిత్రుఁడగు భగవంతుని నాయీరూపంబున నవతరించిన వానిని ధ్యానించినచో సాక్షాత్కరించి ప్రసాదింతుననియు, ఆ ప్రసాదంబునఁ దత్త్వజ్ఞానము గలుగుననియు భావము 29

గీతాహృదయము.

ఆఱవయధ్యాయము.

సన్న్యాస నిరూపముఖంబున జ్ఞానయోగము సమగ్రముగా నైదవ యధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినది. ఆఱవయధ్యాయమందన్ననో ధ్యానయోగ మనెడు సాదనమును నిరూపించుచు దానివలనఁగూడ జ్ఞానయోగమును జెప్పు చున్నాఁడు మోక్షార్థికి జ్ఞానసంపాదనమునకుఁ గర్మయోగము సాధనమగు నని యీయధ్యాయము మూఁడవ శ్లోకములోఁ జెప్పఁబోవుచున్నాఁడు అం దుకుఁ బ్రాతిపదికముగాఁ గర్మయోగులన నెట్టివారో సూచించుటకై యీ క్రింది రెండుశ్లోకములను,

శ్రీభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

కర్మఫలమునందుఁ దృష్ణలేక కావ్యములుగాఁగట్టి అగ్నిహోత్రాది శాస్త్రవిహిత నిత్యకర్మమును ఎవఁడు చెయునో యతఁడే సన్న్యాసియు యోగి యునగును, అనఁగా ఫలాభిసంధి ఎప్పుడులేదో యప్పుడు పరిత్యాగము చిత్త విక్షేపరాహిత్యము నుండునని భావము అంతియగాని కర్మములను వదలి పెట్టినంతనే సన్న్యాసిగాదు, తపోదానాదిక్రియలను చేయకున్నంతనే యోగి గాఁడు కర్మములను వదలినవాఁడు సన్న్యాసియనియు, ఏపని చేయకుండు వాఁడు యోగియనియు శ్రుతిస్మృతులు చెప్పచుండఁగా, కర్మములు చేయు వాఁడు సన్న్యాసియనియు, క్రియాతత్పరుఁడు యోగియనియు నీవుచెప్పుట విప రీతముగాదాయని శంకింతువు గాఁబోలు 1

అర్జునా! దేనిని సన్న్యాసమందురో అదే నిష్కామకర్మానుష్ఠానమను యోగమని గ్రహింపుము. ఏలయందువా? సంకల్పమును అనఁగా ఫలాభి సంధిని వదలనిచో యోగమెప్పుడుగాదు కావున యోగులెల్లరు ఫలసంకల్ప మును త్యజించి వర్తింతురు ఫలత్యాగము, తృష్ణారూప చిత్తవృత్తినిరోధము- ఇవిరెండు సన్న్యాసమునకును గర్మయోగమునకును సామ్యమైయున్నందున

కర్మయోగి సన్న్యాసి వీరువురు పరమార్థదృష్టితో విచారించినప్పుడు వక రాశిలోఁ జేరుదురు పట్టి నిరగ్ని గాని, పట్టి అక్రియుఁడుగాని అనఁగా పై రెండుగుణములు లేనివారు సన్న్యాసులుగారు యోగులుగారని భావము 2

ధ్యానయోగంబున మనస్సును బూర్ణముగా నిల్పలేనివానిని ఆరురుక్షువు అందురు అట్టివానికిఁ గర్మయోగము సాధనమగుచున్నది అనఁగా కర్మ యోగంబున చిత్తశుద్ధిగల్గి ధ్యానయోగమునకు యోగ్యుఁడగుచున్నాఁడు. ధ్యానయోగంబును గొంతవఱకు సాధించినవాఁడు యోగారూఢుండనఁబడును. అట్టివాఁడు కర్మములను సన్న్యసించినఁగాని చిత్తము విక్షేపరహితమై తదేకాకృతి నిలువదు కావున వానికిఁ గర్మసన్న్యాసము సాధనమగును ధ్యాన యోగంబునఁ జిత్తశుద్ధి వైరాగ్యము లతిశయించును, వైరాగ్యాతిశయము తోడ సర్వకర్మసన్న్యాసము దానివలన జ్ఞానోదయమునగునని భావము 3

యోగారూఢుఁ డెప్పుడగునందువా? వినుము ఇంద్రియార్థములైన శబ్దాదులందును, తత్సాధనములైన లౌకిక వైదికకర్మములందు గర్తవ్యతానుబంధన మెప్పుడువదలునో అప్పుడుయోగారూఢుఁడగును కర్తవ్యతానుబంధన మెప్పుడు వదలునందువా? సంకల్పము అనఁగా ఇది నేను చేయుదునుగాక అనునట్టి చిత్తవృత్తి విశేషము ఎప్పుడు నశించునో యప్పుడు కర్తవ్యతాను బంధనము వదలును సంకల్పమెప్పుడు నశించునందువా? సంకల్పమునకు కామము మూలము కామమునశించినప్పుడు సంకల్పము వెనువెంటనే నశించును, కామమన్ననో వైరాగ్యంబున నశించును 4

ఈయోగారూఢత్వమును సంపాదించుటకు మనస్సే ముఖ్యసాధనము. కావున మనస్సును సాధనముగా గ్రహించి జీవము నుద్ధరింపుము జీవము సామాన్యంబుగా సంసారసాగరంబునఁ బడియుండును దానినట్లే వదలవలదు, వదలిననో నదినశించును మనస్సు ఎట్లు జీవము నుద్ధరించునందువా? మనస్సు జీవమునకెంతయు బంధువు, సంసారముక్తికై జీవమునకు మఱియొకటి సహాయ పడునదిలేదు సంసారసాగరమును దాటుటకు మనస్సే పరమతారకమగుచున్నో, ఈమనస్సు అందఱకుఁగలదు గావున నెల్లరుఁ దరింపరేలయందువా? మనస్సు అందఱకున్నను అది యెల్లరకు మిత్రముగాదు, అది కొందఱకు మిత్రముఁ గొందఱకు శత్రువునగును దానంజేసి యెల్లరుఁ దరింపరు. 5

ఎట్టివారికి మిత్రము ఎట్టివారికి శత్రువగునందువా ? ఎవని జీవము విషయప్రావశ్యమునుండి మనస్సును మరలించి వశపఱచుకొననో యట్టివానికి అనఁగా జితేంద్రియునకు మనస్సు మిత్రమగును మనస్సును వశపఱచుకొననివానికి అనఁగా జితేంద్రియుఁడుగానివానికి అది బాహ్యశత్రువులవలె శత్రువై వర్తించును 6

జితాత్మునకు మనోబంధుత్వ మెట్లందువా ? జితాత్మునకు రాగాదులుండవు గావున శీతోష్ణ సుఖదుఃఖములు పూజాపరిభవములు వానినంటవు. అందువలన నతఁడు నిర్వికారుఁడై యుండును అట్టివాఁడు యోగారూఢుఁడగును ఇట్టి జితేంద్రియునకుఁ బరమాత్మయే సమాధి విషయమగుననికూడ చెప్పనగును. 7

యోగారూఢుని లక్షణములు వినుము జ్ఞానము అనఁగా శాస్త్రోక్త పదార్థ పరిజ్ఞానము, విజ్ఞానమనఁగా అపరోక్షానుభవము. అనఁగా శాస్త్రజ్ఞాన స్వానుభవము ఈజ్ఞానవిజ్ఞానములతో నతని మనస్సు నిండియుండును, ఒండొకతలంపునకు నందుఁదావుండదు అందువలన నతఁడు విషయములు దగ్గఱనున్నను వికారముచెందఁడు, ఆకారణంబున వాని యింద్రియములెల్ల వశమైయుండును జితేంద్రియుఁడు గావున ఇది హేయము ఇది ఉపాదేయము అనుబుద్ధియే వానికిఁ గలుగదు అన్నిటియందు వానికి సమబుద్ధియుండుటంజేసి మట్టిపెళ్ళ రాయి బంగారు సర్వము వానికి ఒక్కటిగానే యుండును. ఇట్టివాఁడు యోగారూఢుఁడని చెప్పఁబడును 8

మఱియు ప్రత్యుపకార మపేక్షింపక యెట్టి స్నేహబంధములేకున్నను ఉపకారముచేయునట్టి సుహృత్తు, స్నేహకారణమున నుపకారముచేయు మిత్రుఁడు, నిష్కారణముగా అపకారముచేయునట్టి అరి, ఉభయులు వివాదపడుచున్నను జూచుచు ఉపేక్షించియుండునట్టి ఉదాసీనుఁడు, ఉభయులకు హితముచెప్పునట్టి మధ్యస్థుఁడు, ఉపకరికిఁగూడ నపకారముచేయునట్టి ద్వేష్యుఁడు, శరీరసంబంధముగల బంధువు, ధర్మశీలుఁడగు సాధువు, పాపశీలుఁడగు పాపి—ఇట్టివారియందెల్లఁ దారతమ్యభావములేక సమబుద్ధిగలవాఁడు యోగారూఢులలో నుత్తముఁడు అనఁగా యోగారూఢుని మనస్సు స్థిరం

తరము పరమాత్మయందు లయించియుండును గావున ఇట్టి విపరీతములింద్రియ గోచరములగుచున్నను వానికి మనోగోచరములు గావని భావము. 9

అర్జునా ! ఇట్టి యుత్తమఫలప్రాప్తికి సాధనములగు యోగాంగములు చెప్పెదు వినుము. మనస్సు మిక్కిలి చంచలించుచుండును. ఈమనచ్చాంచల్యమును మాన్పుటయే యోగముయొక్క ముఖ్యోద్దేశ్యము ఇంద్రియములకు విషయములతోడ సంబంధము గలుగుచుండునేని మనచ్చాంచల్యంబునకు నుద్దీపకముగా నుండును ఈసంబంధము ఎంతవఱకు తగ్గింపనగునో యంతవఱకుఁ బ్రయత్నింపవలయును బహిఃప్రదేశంబున నిట్టిసంబంధంబునకు అవకాశము మిక్కుటముగా నుండును గావున యోగాభ్యాసము చేయువారు గిరిగుహాదులు రహస్యస్థానములు వరింతురు అట్టి ఏకాంతస్థానములలోగూడ ఒంటరిగానుండవలయునేగాని మఱియొకనితోఁ గూడియుండరాదు ఇద్దరున్నచో ఏదోయొక ప్రసంగము గలుగుచుండును, ఆకారణమున మనోవిక్షేపమగును రహస్యప్రదేశము ఏకాకిత్వము ఇవిరెండున్నను వాని మనోదేహములు యోగప్రతిబంధక వ్యాపారములందుఁ దగులవచ్చును అట్లు తగులకుండుటకు ఇంద్రియనిగ్రహము పరమౌషధము. ఈయింద్రియనిగ్రహంబునకు ఆశారాహిత్యము పరమసాధనము కోరిక నశించునేని శాస్త్రనిషిద్ధములైన పరిగ్రహాదులు వానితోడ మనచ్చాంచల్యము నుడుగును యోగాభ్యాసముచేయువాడిట్లు చిత్తమును సమాహిత పఱచుకొనవలయును ఈవిషయమై యోగశాస్త్ర ప్రక్రియను గొంత వివరింతు జిత్తవృత్తినిరోధము యోగమనఁబడును ఈయోగమునకు యమము, నియమము, ఆసనము, ప్రాణాయామము, ప్రత్యాహారము, ధారణ, ధ్యానము, సమాధి అని ఎనిమిది యంగములుగలవు హింసచేయకుండుట, సత్యము, దొంగబుద్ధిలేకుండుట, బ్రహ్మచర్యము, ఒకరివలన నేదియుఁ బుచ్చుకొనకుండుట, ఋజుమార్గవర్తనము, ఓర్పు, ధృతి, మితాహారము, శౌచము—ఇవి యమలక్షణములు తపస్సు సంతోషము, భగవంతుఁడు గలఁడను విశ్వాసము, దానము, ఈశ్వరపూజనము, సిద్ధాంతశ్రవణము, అకార్యమునకు లజ్జించుట, మతి, జపము, వ్రతము—ఇవి నియమలక్షణములు పద్మాసనము మొదలగునవి ఆసనమనబడును, ప్రాణవృత్తి నిరోధము ప్రాణాయామమనఁబడును , ఇంద్రియములను వానివాని విషయములనుండి

మఱలించుట ప్రత్యాహారలక్షణములు. మనస్సు ఏదేని యొకచోట చిరకాలము
స్థాపించుట ధారణ యగును. దేనిని గూర్చి ధ్యానింప దలంతుమో దానియందు
ప్రవాహరూపంబున మనస్సును బోనిచ్చుచు నడుమనడుమ ఎట్టి యన్యస్ఫురణం
గలిగింపక మతియొకవంకకు దానిని మఱల్పకుండుట ధ్యానమనబడును. వి
జాతీయమైన స్ఫురణములేక సజాతీయ ప్రత్యయ ప్రవాహరూపము గలుగుట
సమాధియగును. ఈ సమాధి సంప్రజ్ఞాతమని అసంప్రజ్ఞాతమని రెండువిధ
ములు. చిత్తమునకు అయిదు అవస్థలు గలవు. వీనిని భూమికలందురు. క్షిప్తము,
మూఢము, విక్షిప్తము, ఏకాగ్రము, నిరుద్ధము అని ఇవి చెప్పబడును. విష
యాసక్తమైన చిత్తము క్షిప్తమందురు, నిద్రాతంద్రాదిగ్రస్తమైన చిత్తము
మూఢమందురు, విషయాసక్తమయ్యు అప్పుడప్పుడు ధ్యాననిష్ఠమగు చిత్త
మును విక్షిప్తమందురు. క్షిప్తమూఢచిత్తములకు సమాధి పొత్తుగాదు.
విక్షిప్తమునకు ఎప్పుడో యొకప్పుడు క్షణముసేపు సమాధి గలిగినను అది గాలి
లోని దీపమువలె నశించును. సత్త్వగుణము వృద్ధియగుటంజేసి, తమోగుణము
వలన గలుగు నిద్రాతంద్రాది రూపలయముగాని, రజోగుణమువలన గలుగు
చాంచల్యరూప విక్షేపముగాని లేక ఏకవిషయమునందే ధారాప్రవాహముగా
నుండు మనోవృత్తి ఏకాగ్రమనబడును. సత్త్వము శుద్ధమైనప్పుడు మాత్రమే
యిది గలుగును. ఈ యవస్థయందున్నప్పుడు సంప్రజ్ఞాత సమాధియగును. ఇం
ద్యేయాకారవృత్తియొక్క భాసముండును గావున దీనిని సంప్రజ్ఞాతమందురు.
ఈ భాసము గూడ నశించెనేని, అసంప్రజ్ఞాత సమాధియగును. 16-వ శ్లోకములో
యమమునకు సంబంధించిన మితాహారము సూచింపబడినది. ఉదరకోశము
నందు రెండుభాగము లన్నముతోను ఒకభాగము నీరుతోనిండి నాల్గవభాగము
గాలికొఱకు ఖాళీగానుండవలయునని యోగశాస్త్ర పరిమాణము. అట్లుగాక
తక్కువభుజించినను ఎక్కువభుజించినను రోగములు వచ్చును. ఏలయనగా?
ఎక్కువతిన్నచో అతినిద్రవచ్చును, బొత్తుగా భుజింపనిచో అతిజాగర
మగును. ఇవి రెండును యోగప్రతిబంధకములు. ఇదే విషయమును అన్వయ
ముఖముగా 17-వ శ్లోకములో జెప్పబడినది. ఎట్లనిన—ఆహారవ్యవహార
విహారములు పరిమితములుగానుండవలయును, అట్లేగాక నిద్రాజాగర
ణము నియమితముగా నుండును. తపస్సు మున్నగు విషయములందు గూడ

పరిమితము నవలంబింపవలయును ఇట్లాచరించినవో యోగసిద్ధి గలుగును ఆహారపరిమాణమును జెప్పితిని, నిద్రాజాగర పరిమాణమెట్లనిన—రాత్రికాల మును మూఁడుగాభాగించి, మొదటిభాగమందు నిద్రింపరాదు, రెండవభాగ మందు నిద్రింపవలయును, మూఁడవభాగమందు మఱల నిద్రింపరాదు విహార నియమమెట్లనఁగా, దినమునకు మొత్తముమీద ఒక్కయోజనమునకన్న వి పించి నడువరాదు తపస్సు స్వాధ్యాయము క్రమక్రమముగా మెలమెల్లగా ననుష్ఠింపవలయును, బ్రహ్మచారివ్రతమనఁగా బ్రహ్మచర్యము, 'ప్రశాం తాత్మ' అనుటవలన అహింస, సత్యము, అస్తేయము, క్షమ, ఋజువర్తనము సూచితములు 'యతచిత్తాత్మ' అనుటవలన బహిరంగములైన శౌచము, అపరి గ్రహమగుటవలన ఏదిగాని గ్రహింపకుండుట, స్థితఅనుటవలన ధృతి [illegible] అనుటవలన శాస్త్రీయ నిశ్చయ దార్ఢ్యము గలిగియుండుట, ఇట్లు యమనియ మములు సూచితములు ఆసన మెట్లన్న—కూర్చుండు ప్రదేశము శుభ్రముగా నుండవలయును అది మిక్కిలి యెత్తుగాఁగానీ మిక్కిలి తక్కువగా గాని యుండరాదు దానిమీఁద మొదట దర్భయు, దానిమీఁద వ్యాఘ్రచర్మ ము, దానిమీఁద వస్త్రము పఱవవలయును మఱియొకని యాసనంబునఁ గూర్చుండి యోగమభ్యసింపరాదు, ఆసనము, శయనము, వస్త్రము, భార్య, కమండులువు—ఇవి సొంతవిగా నుండవలయునే గాని ఇతరులవి పనికిరావని శాస్త్రము. ఇట్లు ఆసనంబున యథాసుఖము గూర్చుండి మనస్సును నేత్రా దులైన యింద్రియములను ప్రాణములను నియమించి అనఁగా ప్రాణాయామ ప్రత్యాహార ధారణ ననుష్ఠించి, మనస్సు నేకాగ్రమొనర్చి అనఁగా ధ్యాన మనెడు నాల్గవభూమిక నధిష్ఠించి చిత్తశుద్ధికొఱకు యోగమభ్యసింపవల యును దేహమధ్యభాగము శిరస్సు మెడ అనఁగా మూలాధారము మొదలు మూర్ధపర్యంతము వంకరలేకుండునట్లు చలింపకుండునట్లుగా కూర్చుండవలెను, దిక్కులు చూడఁగూడదు దృష్టి నాసాగ్రమును జూచునట్లుగా నిలుపవలెను ఇట్లొనర్చి మనస్సు విషయాకారవృత్తిశూన్యము గావించి నాయందు (అనఁగా భగవంతునియందు) నిలుపుట ధ్యానమగును భగవంతుఁడు నిరాకారుఁడై, చిత్తము నిలుచుటకు ఏదేనొకపట్టు కావలయును అందువలన సాకార బ్రహ్మమును ధ్యానింపవలయును మదనకోటిసుందరుఁడు, మణికిరీట

కుండలవలయహారకేయూరముద్రికాలంకృతుఁడు, సర్వమంగళమూర్తి, మకర తశ్యామలాకారుఁడు మందస్మితరుచిరబింబాధరుఁడు, మధురాలాపుఁడు మహనీయచరితాద్భుతుఁడునై యవతరించి నీముందున్న యీవాసుదేవుఁడే యాలంబముగాఁ గొని ధ్యానింపుము భగవదేకాకార చిత్తవృత్తి రూపధ్యాన మనుష్ఠింపఁగలయును అది సంప్రజ్ఞాత సమాధినిష్ఠయగును అప్పుడు తత్త్వ సాక్షాత్కారము సత్స్వరూప పరమానంద నిష్ఠయగు మోక్షము సిద్ధించును ఇట్టియోగమువలన అంతర్ధానము ఆకాశగమనము మొదలగు సిద్ధులుగూడ గలుగును గాని, అవి మోక్షమునకుపయోగ్యములుగావు గావున ముముక్షువు వానిని గోరఁడు 10–17

ఇట్లు చేయుచుండఁగాఁ జిత్తము రజస్తమోగుణములను సమగ్రముగా వదలి స్వచ్ఛమై ఆత్మైకాకారతనుబొంది యెప్పుడు నిశ్చలమగునో అప్పుడు అసంప్రజ్ఞాత సమాధియగును ఇది సిద్ధించుటకు ఎల్లక్లేశములు వదలవలయును యమనియమాదులెన్ని అభ్యసించినను వైరాగ్యమే ప్రధానము ఈవైరాగ్యము అపరమని పరమని రెండు విధములు అపరము మఱల యతమానము, వ్యతిరేకము, ఏకేంద్రియత్వము, వశీకారము అని నాల్గు విధములు సారాసారముల నెఱుంగుయత్నము యతమానవైరాగ్యమగును, వివేకాభ్యాసంబున దోషము లింతమాత్రము పక్వమైనవనియు ఇంక నింతమాత్రమున్నవనియు వివేచించుట వ్యతిరేక వైరాగ్యము, విన్నట్టిగాని చూచినట్టిగాని విషయములందు ప్రవృత్తి దుఃఖాత్మకత్వమని గ్రహించి వానిని త్యజించి మనస్సు నెప్పుడు సంతోషముతో నుంచుట ఏకేంద్రియత్వ వైరాగ్యము తృష్ణ బొత్తుగా లేకుండుట వశీకారవైరాగ్యము ఈ అపరవైరాగ్యము సంప్రజ్ఞాత సమాధికి అంతరంగము, అసంప్రజ్ఞాతసమాధికి బహిరంగము నగును సకల ప్రపంచ వ్యవహారములందు ఎట్టితలంపు లేకుండుట పరవైరాగ్యమగును ఇది అసంప్రజ్ఞాతసమాధికి అంతరంగమగును. ఈశ్లోకములోని 'నిఃస్పృహః' శబ్దము ఈ పరవైరాగ్యమును దెలుపును 18

చిత్తవృత్తి నడఁచివైచి అసంప్రజ్ఞాతసమాధి ననుష్ఠించు యోగియొక్క అంతఃకరణము గాలిలేనిచోటఁబెట్టిన దీపమువలె నిశ్చలమైయుండును 19

ఈ యసంప్రజ్ఞాతసమాధిని వివరింతు వినుము యోగాభ్యాసపాట వంబున అంతఃకరణము పరిణామమొందును, చిత్తవృత్తి శమించును, అట్లు రజస్తమస్సు లంటనట్టియు కేవల సత్త్వమాత్రరూపంబున నుండునట్టియు అంతః కరణమును సాధనముగా గైకొని అఖండానంద ఘనమైన ప్రత్యక్చైతన్యమును గాంచి యందె సంతోషించును ఈయంతఃకరణ పరిణామము యోగమనం బడును 20

అంతఃకరణమట్లు పరిణమించినంతనే ఒకవిధమైన సుఖము లభించును ఆసుఖము నిట్టిదని చెప్పుటకుగాని తలంచుటకుగాని సాధ్యముగాదు. అది బుద్ధికిమాత్రమే గోచరించుచుండును ఆసుఖము ఇంద్రియములకు నందదు సుషుప్తియందుఁగూడ సుఖము గల్గునుగాని, సుషుప్తియందు బుద్ధి లీనమైయుం డును గావున అది బుద్ధిగ్రాహ్యము గాదు సమాధియందు బుద్ధి తనవృత్తిని మానియుండునేగాని సుషుప్తియందువలె లీనముగాదు కావున సమాధిసుఖము బుద్ధిగ్రాహ్యమైయుండును 21

నిరతిశయాత్మ సుఖవ్యంజకమైన ఇట్టి నిర్వృత్తిక చిత్తావస్థా విశేష మును బొందినవాఁడు అంతకు మించిన సుఖము మఱియొకటి లేనందున దానిని వదలఁడు దానంజేసి విషయభోగవాసనలు వానినిఁ జలింపఁజేయఁజాలవు చలి వేడిమి మశకాద్యుపద్రవములు ఇవి గలిగినను అతనికి అస్పృహాయేయుం డదు శస్త్రహతియేని వానిని గలంచునాయనిన అదియు లేదు 22

దుఃఖాదులు చిత్తవృత్తిమయములు. చిత్తవృత్తినే నిరోధించినప్పుడు దుఃఖాదుల జ్ఞానమేయుండదు ఇట్టి చిత్తవృత్తినిరోధమే యోగము 23

యోగమింతటి ఫలమునిచ్చును గావున శాస్త్రములను గురూపదేశమును నమ్మి యభ్యసింపవలయును యోగాభ్యాసము చేయునప్పుడు 'ఎంతకాలము చేసినను ఫలము గలుగలేదు, ఈకష్టమేల?' అని నిరుత్సాహపడరాదు ఈజన్మములోనో జన్మాంతరమునో తప్పక అది సిద్ధించునను పట్టుదలతో ధైర్యముతో యోగము నభ్యసింపవలయును

యోగాభ్యాసప్రకారము వినుము శుభస్కారములుగానట్టి విషయ ములు శుభస్కారమనెడి అధ్యాస సంకల్పమనఁబడును ఈసంకల్పము కాను

మును గలిగించును కామమువలన స్రక్చందనవనితాదులందభిలాష గలుగు చుండును కావున సంకల్పప్రభవమైన కామములను త్యజింపవలయును కామత్యాగ మెట్లుండునా? కుక్కతిని కక్కిన పాయసమునందు దోషము గాంచి దానినెట్లు త్యజింతుమో యట్లే విషయములందు దోషదర్శనము గావించినచోఁ ద్యాగముసిద్ధించును వనితాదులేగాదు బ్రహ్మలోకాదులును అణిమాదిసిద్ధులును సర్వము ఈవర్గములో జేరినవేగాని వేఱుగాదు ఈత్యాగము ఉపవాసవ్రతముచేయువాఁడు అపూట భోజనమును త్యజించినట్లు త్యజించుట వలన ఫలములేదు, ఉపవాసికి మఱునాడైనను అన్నకామము గలదు అట్లుగాక మూలముట్టు మఱువవలయును కామములను త్యజించినంతనే ఇంద్రియ ప్రవృత్తి యడఁగును, వివేకముదయించును ఇంద్రియనిగ్రహమందైనను మనస్సును సాధనముగా గ్రహింపవలయును 24

యోగము నాకుఁ దప్పక సిద్ధించునను ధైర్యము ధృతియనఁబడును ఇట్టి ధైర్యమువహించి యోగమును సాధింపవలయునసెడి నిశ్చయమును గలిగి శాస్త్రములందుఁ జెప్పినప్రకారము గురువుపదేశించు మార్గమున ఒక్కొక్క భూమికను మెల్లమెల్లగా క్రమక్రమముగా దాఁటి మనోనిరోధమును సాధింపవలయును వాగ్భూమి, మనోభూమి, అహంకారభూమి, మహతత్త్వభూమి అని భూమికలు నాలుగు ఈనాల్గింటిని క్రమముగా జయించుట భూమికాజయమనఁబడును. వాక్కు మొదలగు సర్వేంద్రియముల వ్యాపారమును నిరోధించినప్పుడు మనోవృత్తిమాత్రము నిలిచియుండును ఇంద్రియవ్యాపారమును కట్టిపెట్టి మనోవృత్తితో మాత్రముండుట వాగ్భూమి జయమనఁబడును. వాగ్భూమిని జయించినవానికి పశువులకువలె స్వాభావికముగా మాత్రము వాఙ్నియమముండును మనోవృత్తి శేషించియున్నందున సంకల్పవికల్పములంగిఁబోడవచునేయుండును ఈసంకల్ప వికల్పాది సకలమనోవ్యాపారమును సయితము నిరోధించినప్పుడు అహంకారముమాత్రము శేషించియుండు న ఈస్థితికివచ్చినవాఁడు మనోభూమిని జయించినవాఁడగును ద్వితీయ భూమిని జయించినవానికి నిర్మనస్కత్వము బాలురకు ముగ్ధులకువలె స్వాభావికమైయుండును నిర్మనస్కత్వమనగా అహంకారము లేకుండుట ఈఅహంకారము 'నేను ఇతని పుత్త్రుడను, నేను ఇతని తండ్రిని' అనుచోట వృత్తి

నగుచుండునట్టి అభిమాన్యమానత్వరూపవిశేషముగానుండును ఈయహం
కారమునుగూడ జయించినచో 'ఉన్నాను' అనునంతమాత్రమే సామాన్యాహం
కారము శేషించియుండును దీనినే మహత్తత్త్వమందురు ఈస్థితికి వచ్చిన
వాఁడు అహంకారభూమిని జయించినవాఁడగును సూక్ష్మమైన యహంకా
రమనునట్టి ఈమహత్తత్త్వమునుగూడ జయించినచో నిరుపాధికచిన్మాత్రస్థితి
వచ్చును ఈస్థితికి వచ్చినవాఁడు మహత్తత్త్వభూమిని జయించినవాఁడగును
అప్పుడు వానికి నిరుపాధిము శుద్ధము త్వంపదలక్ష్యమునైన ఆత్మ సాక్షాత్క
రించును పైనఁజెప్పినప్రకారము క్రమముగా మనస్సును నిరోధించినచో
అది సర్వాకారవృత్తి రహితమగును అనాత్మాకారవృత్తియున్నచో వ్యుత్థాన
మగునేగాని సమాధిగాదు ఆత్మాకారవృత్తియున్నచో సంప్రజ్ఞాత సమాధి
యగునేగాని అసంప్రజ్ఞాతసమాధిగాదు కావున అసంప్రజ్ఞాత సమాధికి ఎట్టి
మనోవృత్తియు నుండఁగూడదు సర్వమనోవృత్తులు నశించినచో ఆత్మసాక్షా
త్కార మెట్లగునందువా ? ఆత్మ చైతన్య రూపముగాఁ నుండునేగాని వృత్తి
రూపముననుండదు ఆత్మ యట్టిదైయుండగా యోగాభ్యాస వైరాగ్యము
లేలయందువా ? ఆత్మను ఆవరించియున్నట్టి అనాత్మవృత్తులను నిశ్శేషమొన
ర్చుటకుగా యోగాదు లవసరము పుడకలు నెయ్యి మొదలగునవి వేయఁ
గొలది అగ్ని ప్రజ్వలించుచుండును, సమిధాదులు తగ్గుకొలది మంటయుఁ
దగ్గుచుండును అదేవిధమున అనాత్మవిషయసంకల్పవికల్పాదులవలన మన
స్సు పెరుగుచుండును, సంకల్ప వికల్పములను నిరోధించుకొలఁది మనస్సు
గూడ శాంతించుచుండును దీనినే ప్రశాంతవాహితమని యోగశాస్త్రమందు
వ్యవహరింతురు ఈఅనాత్మవృత్తి జాలమును నిశ్శేషమొనర్చినచో మబ్బు
విడిచినప్పుడు సూర్యప్రకాశమువలె ఆత్మప్రకాశము స్వతముగానగును వృత్తి
సహాయ మక్కఱయుండదు   25

మనస్సు స్వభావముగా మహాచంచలమైనదనుట నిజము అందువలన
నది నిలిపినచోట నిలువదు, విషయముల వెనువెంటఁ బరుగెత్తుచుండును
అట్టిదానినిఁబట్టి తెచ్చి యాత్మయందు నిల్పినఁగాని యోగసిద్ధి గలుగదు ఇట్టి
విషమస్థితియందేమి చేయవలయుననందువా ? ఈనిగ్రహము తప్పదు ఏవిష
యమువంక మనస్సుపోవునో ఆవిషయమునందు దోషముఁ దెంచుచు రాఁగా

నందుండి మనస్సు మరలుచుండును ఇట్లు తిన్నతిన్నగా మనస్సును మరలించి దానిని ఆత్మ వశముచేయవలయును 26

రజోగుణలక్షణమైన విక్షేపము తమోగుణలక్షణమైన లయమను కల్మషము—ఇవిరెండు నశించుటంజేసి వృత్తి శూన్యము అనఁగా నిర్మలసత్త్వము గలిగి 'బ్రహ్మైవ సర్వం' అను బ్రహ్మభావమును బొందిన యోగికి అనఁగాఁ జీవన్ముక్తునకు నిరతిశయమైన సుఖము గలుగును అనఁగా జీవన్ముక్తుఁడు విక్షేపలయములు లేక నిర్మలస్వాంతుఁడై బ్రహ్మభావమునుబొంది నిరతిశయ సుఖమునను్డునని భావము 27

పూర్వోక్తప్రకారము యోగాభ్యాసమువలన మనస్సును కల్మషరహిత మొనర్చినచో సంసారహేతువైన పుణ్యపాపములు రహితమై అనాయాసముగా బ్రహ్మసంబంధమైన యపరిచ్ఛిన్న సుఖంబుగలుగును 28

'తత్త్వమసి' మొదలగు వేదాంత మహావాక్యార్థ జ్ఞానమువలన ఆత్యంతిక సుఖము గలుగునని శాస్త్రమైయుండఁగా యోగాభ్యాసమున నదిగలుగుననుట యెట్లనిన శంకింపవచ్చును సమాధానము వినుము యోగాభ్యాసంబున మనఃకాలుష్యము నశించినప్పుడు అవిద్య తప్పక నశించును అవిద్య నశించినవాఁడు సమదర్శనుఁడగును అనఁగా ప్రపంచమెల్ల బ్రహ్మమయమని యెఱుంగును, అనఁగా బ్రహ్మాది స్తంభపర్యంతముమందు నెల్లభూతములలో అధిష్ఠాన రూపమునను్నది ఆత్మయేయని గ్రహించును దీనినే శుద్ధత్వంపదార్థ జ్ఞానమందురు. ఇదే మహావాక్యార్థజ్ఞానము ఈజ్ఞానమనుభవసిద్ధమైనప్పుడు ఆత్యంతికసుఖము గలుగును ఈజ్ఞాన మనుభవసిద్ధమగుటకుగా యోగాభ్యాసము సాధనమగుచున్నది 29

తత్పదార్థము (అనఁగా ఈశ్వరుఁడు) ప్రపంచమెల్ల సమాప్రపంబున తేనెయందు మధురమువలె అనుస్యూతమైయున్నదనియు దేహాది పరిచ్ఛేదములు దానికి గలుగవనియు, ప్రపంచజాతమెల్ల తత్పదార్థమైన నాయందు ఆరోపితమనియు ఎవఁడు గ్రహించునో వాఁడు బ్రహ్మైక్యైకదర్శియగును అట్టివానికి నాకన్నభిన్నమైన వస్తువు గలుగదు అనఁగాఁ బ్రహ్మమే నేను నేనేబ్రహ్మమనుజ్ఞానము గలుగును తత్త్వంపదార్థములు రెండును ఏకాత్మత్వమగుట

వలనను ఆత్మకన్న ప్రియపదార్థ మొకటి యుండదనందునను అట్టివాఁడు స్వాత్మ
హితవర్తి యగునని వేఱచెప్ప నక్కఱలేదు. దీనినే శుద్ధ తత్త్వపదార్థజ్ఞాన
మందురు 30

తత్త్వపద లక్ష్యమైన 'నేను' (అనఁగా ఈశ్వరుఁడు) త్వంపదలక్ష్యమైన
సర్వభూతములందు అధిష్ఠానరూపంబుననుండుట యెఱింగినవాఁడు జీవన్ముక్తుఁ
డగును. వానికి విధినిషేధశాస్త్రము లన్వయింపవు. అనఁగా అతఁడు లోకా
నుగ్రహార్థము కర్మము చేసినఁ జేయవచ్చును, కర్మము మానిన మానవచ్చును
అనఁగా ఈశ్వరేచ్ఛాప్రేరణము గలిగినప్పుడు కర్మములొనర్చును. అట్టి
ప్రేరణము లేనప్పుడూరకుండును. స్వేచ్ఛారూపమైన కర్మము గోరంత
గూడ వానికిఁ గలుగదు. 31

తత్త్వజ్ఞాను లైన యిట్టియోగులు పరములు అని అపరములు అని రెండువిధ
ములు. అందుపరమయోగి తనకు సుఖదుఃఖము లెట్లో యితరులకుఁగూడ సుఖ
దుఃఖములట్లేయని భావించును. అనఁగా తనకుదుఃఖము నెట్లుసంపాదింపఁడో
యట్లే పరులకుఁగూడ దుఃఖమునుగలిగింపఁడు. తనకుసుఖము నెట్లు సంపాదించు
నో యట్లేపరులకుఁగూడ సుఖమును గలిగింపుచుండును. అపరమయోగికి మనో
నాశనవాసనాక్షయములు గావు, అందువలన చిత్తవిక్షేపముండును. అతఁడు
కేవలతత్త్వజ్ఞానము నుమాత్రము గలిగియుండునే గాని జీవన్ముక్తి సుఖంబెఱుం
గఁడు. సుఖదుఃఖము లనుభవించుచుండును, దేహపాతంబునఁ గైవల్యభాగ్య
పరముఁడగును. అనఁగా జీవన్ముక్తికి తత్త్వజ్ఞాన మనోనాశ వాసనాక్షయ
ములు అవశ్యమని యభిప్రాయము. తత్త్వజ్ఞానమనఁగా నేనుందువా ? ప్రి
పంచమెల్ల ద్వైతబుద్ధిగలవఁ గలుగుచున్నదనియు అద్వితీయము చిదానంద
రూపము అద్వయమునగు నాత్మయందు కల్పితమే గాని యొండుగాదనియు,
ఆత్మయొక్కటే పరమార్థమనియు, అదే నేనుఅనియు విశ్వసించుజ్ఞానము
తత్త్వజ్ఞానమనఁబడును. ప్రదీపజ్వాలాపరంపరలంబోలిన వృత్తి పరంపరలతోఁ
గూడ మనస్సు నిరంతరము మాఱుచుండుట జెందుచుండగా అట్టి వృత్తిరూప
పరిణామము త్యజించుటవలన నిరోధాకారమైన పరిణామము గలుగును. దీని
నే మనోనాశమందురు. ఏకారణంబున క్రోధాదివృత్తి విశేషము ముంద

వెనుకలులేక హఠాత్తుగా జనించునో అట్టి చిత్తగతమగు సంస్కారము వాసన యనఁబడును పూర్వాపూర్వములైన యభ్యాసములు చిత్తమునందు వాస్యమానము లగును గాన వాసన యనుపేరువచ్చినది వివేకజన్యమగు చిత్తప్రశమవాసన దృఢమగు నేని బాహ్యనిమిత్తములున్నను క్రోధాదులు జనింపవు ఇట్లు క్రోధాదులు జనింపకుండుట వాసనాక్షయమనఁబడును తత్త్వజ్ఞానము మనోనాశము వాసనాక్షయము ఇవి పరస్పరము కార్యకారణభావమునుపొంది యుండును ఎట్లనిన—తత్త్వజ్ఞానము గలిగినప్పుడు జగత్తు మిథ్యయను భావము గలుగును. మిథ్యయగు జగత్తువలనఁ గుందేటికొమ్మువలన నెంతప్రయోజనమో యంతప్రయోజనమగును అట్టి దానియెడ ధీవృత్తి యుదయింపదు , వృత్తి యెప్పుడు జనింపదో యప్పుడు మనస్సుకట్టెలులేని యగ్నివలె నశించును మనస్సు నశించినంతనే సంకల్పములకు ఉద్బోధకములైన బాహ్యనిమిత్తములుండవు గావున వాసనయు నశించును వాసనాక్షయమైనప్పుడు క్రోధాదివృత్తు లుదయించుటకుఁగారణము గలుగదు గావున మనోనాశము గలుగును మనోనాశము గలిగినంతనే శమదమాదిసంపత్తియు దానంజేసి జ్ఞాన ముదయించును తత్త్వజ్ఞానముత్పన్నమైనంతనే రాగద్వేషాది రూపమునుండు వాసన క్షీణించును వాసనాక్షయముతోడ ప్రతిబంధములు తొలఁగును గావున జ్ఞానముదయించును కావున ఈమూఁటినొక్కసారి నభ్యసించినఁగాని ఫలముగలుగదు ఈయభ్యాసము చిరకాలము కొనసాగింపవలయును గాని కొన్నాళ్ళతో విరమింపరాదు విదేహముక్తి గోరు ముముక్షువునకు తత్త్వజ్ఞానము ప్రధానము, మనోనాశ వాసనాక్షయములు రెండవపక్షము జీవన్ముక్తి గోరుముముక్షువునకు మనోనాశ వాసనాక్షయములు ప్రధానము, తత్త్వజ్ఞానము రెండవపక్షము కావున వానివానియుద్దేశ్యముల ప్రకారమనుష్ఠింతురు. తత్త్వజ్ఞానమునకు శ్రవణము మననము నిదిధ్యాసను ఉపాయములు, మనోనాశమునకు యోగాభ్యాసముపాయము వాసనాక్షయమునకు ప్రతికూల వాసనలఁ బుట్టించుట ఉపాయము ఈవాసనలు మలినములని శుద్ధములని రెండు విధములు మలినవాసనలు బాహ్యములని ఆభ్యంతరములని మఱల రెండు విధములు బాహ్యవిషయసంబంధములైన వాసనలు బాహ్యములగును, ఈబాహ్యవాసనలు లోకవాసనలని శాస్త్రవాసనలని దేహవాసనలని ఇట్లు బహువిధములు కామక్రోధాదులైన [illegible]

వాసనలు అభ్యంతరవాసనలనబడును. శుద్ధవాసన దైవీసంపదకు సంబం
ధించినది. ఈశుద్ధవాసనవలన మలినవాసనను క్షీణింపజేయవలయును. 32

అర్జునుడు అడుగుచున్నాడు

కృష్ణా! మనస్సునకు ఉపదేశములు గూర్చి అదియాత్మైకాకారత
పొందుట యోగమంటివి. ఇట్టి యోగమునకు స్థిరత్వము నిలువదని తలంతును.
ఏలయందువా? మనస్సు చంచలస్వభావమైనదిగదా? మనస్సు చలించి
నంతనె యోగము భ్రష్టమగునుగదా? 33

కృష్ణా! వాయువువలె ప్రాకులాడు మనస్సును నిగ్రహించుట
దుష్కరము. మనస్సు తనకైతాను తనస్వభావమును మానకున్నను, పరసాహా
య్యంబువలననైనను నిగ్రహింపరాదా యనిన నదియు సాధ్యముగాదు. ఏలయం
దువా? పరసాహాయ్యమనగా దేహేంద్రియాదుల సాయమో లేక ఆత్మ
సాహాయ్యమో కావలయును. దేహేంద్రియాదులు మోహమలిగించు స్వభావము
గలవైయున్నవి. అందువలన వాని సాయము గోరుట అగ్నిదేవునకు వాయు
దేవుని సాయము దొరకినట్లగును. ఆత్మసంగతియన్ననో, అది నిర్వికార
మైనది. అట్టిదానికి వికారమును గలిగించి ముక్కుత్రాడు వైచిన గంగిరెద్దువలె
దానిని మనస్సు ఆడించుచుండును. కావున ఆత్మసాహాయ్యము నిరుపయోగము,
మఱియు నట్టిదికూడ కాలక్రమమున వశమగునట్లు మనస్సుకూడ కాలక్రమ
మున వశమగునాయనిన నదియుం బొసగదు. ఏలయందువా? క్షణక్షణ
ప్రవర్ధమానమగు విషయవాసనా సహస్రములనంకురించుచుండు మనస్సు
జన్మములెత్తికొలది బలవత్తరమగుచుండునే గాని బలహీనత నొందదు. పెను
గాలికి ఆరబెట్టిన వస్త్రము కొట్టుకొనకుండ పట్టి నిలుపుట యెంతకష్టమో
మనోనిగ్రహముకూడ అంతకష్టమని తలంతును 34

శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పుచున్నాడు

అర్జునా! మనస్సు మహాచంచలమైనది నిగ్రహింపరానిదంటివి నేత్రా
ములను వాలివాని గోళకములను మూసి ధ్యానముచే నిగ్రహించినట్లు మనస్సును
ఒకమాఱే నిగ్రహింప మొత్తుకొన్నావో అది నీవన్నట్లు సాధ్యముగాదు.
క్రమక్రమముగానైన మనస్సు నిగ్రహింపరాదందువా? అది యంగీకరింపం

బడును. దృష్టాదృష్ట భోగములందు దోషదర్శనము అభ్యాసము చేసినయెడల వానియెడ మనస్సునకు తృష్ణ నశించును, అప్పుడు నిరాలంబనమై మనస్సు నిలుచును. తీవ్రముగాఁ బ్రవహించు నదికి నెదురుగట్టి ప్రక్కకాల్వగుండా నీరుకొనిపోయి పొలములకుఁ బాఱించునట్లు, భోగతృష్ణ ప్రవాహరూపమై యున్న మనోగమనమును వైరాగ్యమువలన నడ్డగించి ధ్యానాభ్యాసమువలన క్రమక్రమముగా నిలుపవలెను. అధ్యాత్మవిద్య, సాధుసంగమము, వాసనా పరిత్యాగము, ప్రాణస్పందననిరోధము మనోజయమునకు ఉపాయములని యెఱుంగుము. దృశ్యమెల్ల మిథ్యయని అధ్యాత్మవిద్య బోధించును. విద్యను బట్టి ప్రపంచము నిష్ఫలమని మనస్సు అంగీకరించి మరల విషయములను బోధించినను ఎవరికి బోధపడదో, ఒకసారి బోధపడినను ఎవరు మఱచిపోయెదరో వారికి సాధుసంగమము ఉపాయము. సాధువులు మాటిమాటికి బోధించు చును, జ్ఞప్తిచేయుచుందురు. విద్యామదము మొదలగు దుర్వాసనలకు చిక్కి సాధువుల యుపదేశము ననుసరింపనివానికి, వాసనాపరిత్యాగము, ప్రాణాయామము ము ఉపాయములగును. ప్రాణస్పందనము, వాసన ఇవి చిత్తప్రేరకములు. వానిని నిరోధించినచోఁ బ్రేరకములేమియు లేని చిత్తము శాంతినొందును. ఈ రెంటిలో ఒకటి నశించినను రెండవది నశించిపోవును. 35

అభ్యాసవైరాగ్యములవలన అంతఃకరణమును నిరోధింపనిచో యోగము అనఁగా చిత్తవృత్తినిరోధరూపమైన ధ్యానయోగము సిద్ధింపదు. అంతః కరణము వశమైయుండి వానిని పట్టువదలక ప్రయత్నించువారికి మనస్సు క్రమక్రమముగాఁ దన చంచలస్వభావమును మాని వశమగును. 36

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు!

కృష్ణా! ఇంద్రియములు వశము కాకున్నను శ్రద్ధయుండినవాఁడు ఇట్టి వాఁడు యోగాభ్యాసమునకుఁ బ్రారంభించియు మధ్యలో నిష్ఠనుండి చ్యుతి చెందినను అట్టివానికి యోగసిద్ధి కలుగకపోగా గతియేమి? యోగ భ్రష్టుఁడు స్వర్గసుఖ మనుభవించునా? లేక యోగారూఢుఁడై యుం డుచున్నాఁడా? అని శంకించుచున్నాఁడు. యోగారూఢునకు లక్షణ యోగము పాయములని చెప్పితిని గావున వానికి గతి యని శంకించె.

యోగారూఢుఁడన్ననో అతఁడు తత్త్వదర్శియైయుండును నడుమనే యోగభ్రష్టత గల్గినచో తత్త్వదర్శనము గలుగదుగావున, వానింగూర్చియు అడుగుటలేదు యోగాభ్యాసముచేయుచుండఁగా, వైరాగ్యము చాలినంత లేమింజేసి నడుమ విషయలోలత్వము గలిగినవానింగూర్చి యడుగుచున్నానని తలంతువుగాఁబోలు విషయలోలత్వ మెప్పుడు గల్గునో యప్పుడు వాఁడు యోగాభ్యాసమునకు అధికారి గాఁడు వాఁడు మఱల కర్మయోగమనుష్ఠించి చిత్తశుద్ధి వైరాగ్యములు పడయవలయునని యెఱుంగుదువు కర్మయోగినిగూర్చి యడుగుచున్నానందువా ? కర్మయోగికి విషయతృష్ణ యున్నప్పుడు జ్ఞానము గలుగదేగాని, చేసినంతవఱకు కర్మముల ఫలము గలుగును గావున అతఁడు ఉభయభ్రష్టుఁడు గాఁడు. నిష్కామ కర్మయోగినిగూర్చి యడుగుదువా యనిన నదియుఁగాదు అట్టివాఁడు ఈశ్వరార్పణబుద్ధితోఁ గర్మముచేయును ఫలార్థమనుష్ఠించిన కర్మమునకన్న ఈశ్వరార్పణబుద్ధితోఁజేసిన కర్మము అతిశయ గుణవంతము గావున ఆముష్మికసుఖము నది తప్పక గలిగించును. దానంజేసి యతఁడు ఉభయభ్రష్టుఁడు కానేరఁడు. ఉత్పన్నతత్త్వజ్ఞానియై ఉత్పన్నజీవన్ముక్తుఁడగువాఁడు పరమయోగి అనియు, ఉత్పన్న తత్త్వజ్ఞానియైనను అనుత్పన్నజీవన్ముక్తుఁడగువాఁడు అపరమయోగి యనియు 32-వ శ్లోకమువలన నేర్పడుచున్నది పరమయోగికి అపరమయోగికి ఇరువురకు జ్ఞానమువలన అజ్ఞానము నశించినందున విదేహముక్తి గలదనుట నిర్వివాదము జీవన్ముక్తి విషయంబున మాత్రము తారతమ్యము గలదు కావున వారివిషయమైగూడ యడుగుటలేదు ఇఁక ఎవనిగూర్చి యడుగుదునందువా ? నిత్యానిత్య వివేకాదులు గలిగి వివిదిషాసన్న్యాసియై (జ్ఞానసంపాదన కొఱకు సన్న్యాసము తీసుకొనువాఁడై) వేదాంతశ్రవణమనన నిదిధ్యాసములుచేయుచు అవి పూర్తి గాకమున్నే చనిపోవువాఁడు జ్ఞానము పరిపక్వము గాలేదుగావున మోక్షసుఖము ననుభవింపఁడు, సర్వకర్మ సన్న్యాసిగావున స్వర్గాదిసుఖము వానికి గలుగదు అట్టివానిగతియేమని యడిగితివి 37

సర్వకర్మములు సన్న్యసించినందునఁ గర్మరూపాశ్రయము వానికిలే[illegible], జ్ఞానమార్గమన్ననో అది పరిపక్వము గాలేదు కావున నతఁడుభయభ్రష్టుఁడని తలంతును గాలికి [illegible]గిన మబ్బు తొల్లిటి మేఘమండలమునుండి విడివడినదై మఱియొకటి మబ్బుతో [illegible]ట్టనదుననే యంతరించునట్లు యోగభ్రష్టుఁడు

కూడ మొదటి కర్మమార్గమునకు దూరుఁడై జ్ఞానమార్గమును పొందక [illegible] జెడి నశించునా ? మోక్షసాధనమైన శమాదిసంపత్తి గలిగియున్న [illegible] నను శాస్త్రగర్హిత కర్మములు లేనందునను గడతేరునా ? 38

కృష్ణా! ఈనాసంశయంబును సంపూర్ణంబుగా [illegible] [illegible] పలకు నీవుదక్క మఱియొకరు చాలరు 39

శ్రీకృష్ణభగవానుఁగు చెప్పుచున్నాఁడు

అర్జునా! యోగభ్రష్టుఁడు నశించునాయనియంటివి [illegible] నీయభిప్రాయమేమి ? వానికి అనిష్టమువచ్చునని యా ? లేక ఇష్టవిఘాతము [illegible] ననియా ? అనిష్టావాప్తిగూడ ఇహలోకంబునందనియా ? లేక పరలోకమునం దనియా ? యదాశాస్త్రము సర్వకర్మసన్యాసము అనుష్ఠించి విరక్తుడై [illegible] [illegible]ములుచేయుచున్నకాలమున మరణించువాఁడు ఈలోకమునందుఁగాని పరలో కమందుఁగానిఅనిష్టమునేపొందఁడు శిష్టజన గర్హణము ఇహలోకానిష్టమగును, నరకపాతము పరలోకానిష్టమగును ఇవిరెండు నతఁడు పడఁడు [illegible] చా ? నాయనా! శాస్త్రప్రకారముచేసినవానికే [illegible] [illegible] గలుగదనఁగా నిరతిశయ కళ్యాణమొసఁగినవానికింతి చెప్పవలయునా ? 40

యోగభ్రష్టులు ప్రారబ్ధమువలన వచ్చిన [illegible] వాసనగలవారు, [illegible] వైరాగ్యులని రెండు విధములు. అందు మొదటిరకమువారు [illegible] లోనర్చిన పుణ్యవంతులు పడయు స్వర్గాదులనుబొంది యందు భోగములనువవిం చుచు బ్రహ్మమానముతోఁ బెక్కుసంవత్సరములుగడపి తర్వాత [illegible] జ్ఞానయోగ్యులు ధనవంతులునగు మహారాజులు చక్రవర్తులు మొదలగువారి యింట జనకాదులవలె భోగవాసన శేషించియుండు కారణంబున జనియించి [illegible]

రెండవ రకమువారైన దృఢవైరాగ్యులు భోగవాసనలెంచేసి [illegible] భవ యోగ్యములైన పుణ్యలోకములకుఁ జనకయే దరిద్రులైనను [illegible] వంతులగు యోగులవంశమందే జనింతురు శ్రీమంతులయింట బుట్టరు [illegible] యోగులవంశమందుఁగాని జ్ఞానులవంశమందు గాని పుట్టుక [illegible] దుర్లభతరము సుమా 42

అర్జునా! యోగభ్రష్టునకు అనిష్టము గలుగదనుట స్పష్టము [illegible] అనిష్టము గలుగకున్నను ఇష్టప్రాప్తి [illegible] [illegible] ఇష్ట

ఘాతము కూడగలుగును. ఎట్లనిన—యోగమభ్యసించుచు మధ్యకాలములో మృతిచెందినవారు, అప్పటికెంతమాత్రము అనుష్ఠించియుందురో అంతమాత్రము బ్రహ్మాత్మైక్యవిషయమై బుద్ధి పరిపక్వమై యుండును. నిద్రించినప్పుడు బుద్ధి మూఢమైనను లేచినంతనే పూర్వజ్ఞానము స్ఫురించినట్లు, జన్మాంతరమందు వారికి పూర్వ పరిపక్వస్థితి కలిగియుండును. అట్టి సాధనసంపత్తితో వారు మఱల మోక్షార్థము యత్నింతురు. వైరాగ్యవాసన తక్కువైనవారు ప్రారబ్ధమువలనవచ్చిన భోగవాసన ప్రబలముగానుండ కడపటి ప్రాణములు విడుచునేని, అవసానకాలంబున భోగస్పృహయుండుటంబట్టి అతఁడు భోగముల ననుభవించుటమాత్రము స్వర్గాదులనుండవలసియుండును గావున, వాని పునర్జన్మమునకుఁ గాలవ్యవధియుండును. అట్లుగాక వైరాగ్యవాసన బలవత్తరమై మహాపుణ్యవిశేషంబునఁ బరమేశ్వరప్రసాదము గలిగినవాఁడు మనుష్యజన్మంబునఁ బ్రాణములు పోవునేని, భోగస్పృహ యప్పటికి లేమింజేసి పరలోకంబుల భోగంబు లనుభవింపవలసిన కారణము అందుకు లేకయే వెనువెంటనె యతఁడు బ్రహ్మవేత్తలయింట జనించును. ఇట్టివానికి పూర్వసంస్కారముయొక్క యభివ్యక్తి అనాయాసముగాఁగలుగును. 43

బ్రహ్మవేత్తలయింట జనించువారికి ప్రాగ్భవజ్ఞానసంస్కారము (పూర్వజన్మమందలి జ్ఞానముయొక్క సంస్కారము) అవ్యవధానముగా ఉద్బుద్ధమగును గాన, మఱల యోగాభ్యాసమునకు వలయు బుద్ధిసంయోగమునకై యతఁడు ప్రయత్నింపఁ బనిలేదనియు, అట్టివి వానికి సులభము గాఁగలుగుననియు జెప్పితిని. పుణ్యలోకములకుఁ బని సుఖభోగములు బహుకాలమనుభవించి మఱల జన్మించినవానికి భోగవాసన ప్రబలమైయుండుఁ గావునను, పూర్వజ్ఞానసంస్కారము త్రుప్పపట్టియుండుఁ గావునను, యోగాభ్యాసమునకై కలయుప్రయత్నము మఱియెక్కువ కావలసినదాయెను, వినుము. కాలవ్యవధియైనను భోగవాసనవలన ఉపేక్షింపఁబడియున్నను తొల్లిటి జ్ఞానసంస్కారము అకస్మాత్తుగా వానిని మోక్షసాధనార్థము ప్రేరేపించును. ఏలయందువా? జ్ఞానవాసన అల్పకాలాభ్యస్తమైనదైనను పరమార్థవస్తువిషయకత్వమైనదగుటంజేసి, భోగవాసనకంటెఁ బ్రబలతరమైనదిగానుండును. అర్జునా! నీవే యిందులకు దృష్టాంతము. నీవు యుద్ధప్రవృత్తుఁడవై వచ్చితివి, జ్ఞానప్రయత్నము కించిన్మాత్రమును జేయలేదు. అట్లున్నను పూర్వసంస్కార

ప్రాబల్యంబునఁగదా యిప్పుడునీవు అకస్మాత్తుగా రణభూమియందు జ్ఞానోన్ముఖుఁడవైతివి 44

మోక్షోపాయభూతమైన జ్ఞానవిషయమై జిజ్ఞాస చేయువాఁడు సయితము, అనఁగాఁ బైనచెప్పిన భూమికలలో మొదటిభూమికనున్నవాఁడు కూడ, ఆభూమికయందే మృతిచెందినను పరజన్మమందు కర్మాధికారమునఁబాసి జ్ఞానాధికారియగును అనఁగా అట్టివానికిఁ బరజన్మమందుఁ గర్మములఁజేయవలసిన యవసరముండదు మొదటిభూమికనుండి చనిపోయినవాఁడు సయితము జ్ఞానియగుచుండఁగా రెండుమూఁడు భూమికలలోనుండి చనిపోయిన వాని సంగతి వేఱ చెప్పవలయునా ? 45

యోగియైనవాఁడు పూర్వమునకన్న నధికముగాఁ బ్రయత్నించు జ్ఞానప్రతిబంధకములగు పాపములను బోఁగొట్టుకొని అనేకజన్మములందలి సంస్కారంబున జ్ఞానియై ముక్తిఁ బొందును 46

అర్జునా ! తత్త్వజ్ఞానము మనోనాశము, వాసనాక్షయము - ఈమూఁడు గలయోగి చాంద్రాయణాది వ్రతములఁజేయు తాపసులకన్న నధికుఁడు అశ్వమేధాదికర్మములు చేయువానికన్న నధికుఁడు ఏలనఁగా ? అశ్వమేధాదికర్మములు స్వర్గాదిభోగములమాత్రమిచ్చును [illegible] దానివలన మోక్షము నిచ్చు శాస్త్రజ్ఞానముగల మీమాంసకునికన్న [illegible] యోగి అధికుఁడు [illegible] శాస్త్రజ్ఞానంబున మోక్షము [illegible] 47

ఎవఁడు నాకు భక్తిసేయునో యతఁడు పరదేవతోపాసకునికన్న శ్రేష్ఠుడు రాజును భృత్యుఁడుగా సేవించుచున్న [illegible] మైనఁ గలదాయని శంకించువుగా [illegible] దుండును, సేవమాత్రము రాజపరమైయుండవలె [illegible] రాజాసక్తమనస్సుతో రాజు [illegible] ఫలములేదు నాయందే ప్రేమాసక్తుఁడై [illegible] ప్రియుఁడనఁగా నెట్టి దందురా ? [illegible] చెప్పుచుంటిని [illegible] పరమేశ్వరుఁ [illegible] ఇుఁడనియు విశ్వసించుటయే [illegible]

గీతాహృదయము.

ఏడవ అధ్యాయము

వేదాంతసారము 'తత్త్వమసి' అను మహావాక్యంబున నిమిడియున్నది. అందు 'త్వం'పదార్థమనఁగా నేమో మొదటి ఆఱు అధ్యాయములలో వివరింపబడినది. 7 మొదలు 13 అంతమువఱకు 'తత్'పదార్థమనఁగా నేమో వివరింపబడును. ఆఱవయధ్యాయము కడపటిశ్లోకములో సూచించిన భక్తియోగ మెట్టిదో చెప్పుటకు ఏడవయధ్యాయమారంభింపఁబడినది. భక్తిచేయుటకు వ్యక్తస్వరూపమొకటి ఆలంబనముగా నుండవలయును. ఆస్వరూప మెట్టిదిగా నుండవలయునని అర్జునుఁడు ప్రశ్నింపనని శంకించి అందులకు నుత్తరముగా శ్రీభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

అర్జునా! భక్తుని మనస్సు పరిపూర్ణుఁడవైన నామీఁద ఆసక్తమై యుండవలయును. క్షణమాత్రపు వియోగముగలిగినను సహింపనను స్వభావ మట్టిదిగానుండుట ఆసక్తమన బడును. అనఁగా నిద్రావస్థయందుఁగూడ మఱువరాదని భావము. ఎప్పుడట్టి యాసక్తి నామీఁదనుండునో యప్పుడు వాఁడు మదేకశరణుఁడైయుండును. భక్తుఁడిట్లు మదాసక్తుఁడు మదేకశరణుఁడునై పూర్వాధ్యాయములోఁ జెప్పిన ధ్యానయోగము ననుష్ఠించుచుండునేని సర్వవిభూతిబలైశ్వర్యసంపన్నుఁడనైన నన్ను కాలక్రమంబున సమగ్రముగా గ్రహించును. ఆవిధానము వినుము. 1

నేను చెప్పఁబోవునది వట్టిమాటలుగాదు, అపరోక్షానుభవసహితమైన జ్ఞానము, ఇది శాస్త్రసిద్ధము. దీనిని నీకు సాకల్యముగాఁ జెప్పుచున్నాను. ఈజ్ఞానము కలిగినతర్వాత ఎఱుఁగవలసినది మఱియొకటి గలుగదు. అనగా బ్రహ్మరూపాభిజ్ఞుఁడు (బ్రహ్మస్వరూపము నెఱింగినవాఁడు) సర్వజ్ఞుఁడగుననియు అట్టివానికి జ్ఞాతవ్యార్థ (తెలిసికొనఁదగిన విషయము) ముండదనియు, అందువలన నతఁడు కృతార్థుఁడగుననియు భావము. 2

జీవరాసులు కోట్లకొలదియున్నను, మనుష్యులకుఁ దక్క తక్కినవానికి మోక్షప్రాప్తి [illegible] కావున నట్టిమనుష్యజన్మముగలుగుటచే

దుర్లభము. మనుష్యజన్మము గల్గినను అందఱు జ్ఞానార్థము ప్రయత్నింపరు, వేనవేలలో నెవఁడో యొకఁడు అట్టి మహాసుకృతియుండును, కావున తత్త్వజ్ఞానసాధనము ననుష్ఠించువాఁడుండుట దుర్లభతరము అనుష్ఠించువారున్నను వారిలో నెవఁడో యొకఁడు నన్నెఱుఁగఁగోరుచున్నాఁడు కావున సిద్ధుఁడైన జ్ఞాని దుర్లభతమము అట్టిసిద్ధులలో నెవఁడో యొకఁడే నాతత్త్వమును గ్రహించుచున్నాఁడు అట్టిమహాత్ముఁడు మిక్కిలి యఱుదు జ్ఞానమాహాత్మ్యమిట్టిదైనను నీకుఁ జెప్పుచున్నాను గావున సావధానుఁడవై వినుము 3

అర్జునా! భక్తిచేయుటకు ధ్యేయ మొకటియుండవలయును ఆధ్యేయతత్త్వము సమగ్రముగా బోధపడి యదిమహోత్కృష్టమైనదని విశ్వాసము గలిగనేని భక్తి గాఢమగును మోక్షాపేక్షగలవిరక్తునకు సర్వాద్వైతలక్షణమైన బ్రహ్మస్వరూపము తప్ప మఱియొకటి ధ్యేయముగాదు ఆస్వరూపతత్త్వమును ముందెఱుంగుము స్థావరజంగమరూపమైన సర్వప్రపంచము బ్రహ్మమాయాత్మకమేగాని వేఱుగాదు ఎట్లనఁగా-సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకయు అనిర్వచనీయమాయాశక్తిరూపమైన యీబ్రహ్మప్రకృతి పృథివి జలము తేజస్సు వాయువు ఆకాశము మనస్సు బుద్ధి అహంకారము అని యెనిమిది విధములుగా భిన్నమైయున్నది అందువలననే బ్రహ్మమును అష్టమూర్తి యందురు అష్టవిధమైయున్న యీప్రకృతి అపర అనఁగా నికృష్ట ప్రకృతియగును ఏలయందువా? ఇది జడత్వము బంధరూపత్వము నైయుండుటగావున ఇది నికృష్ట ప్రకృతియగును 4 ఇదిగాక జీవాత్మకమైన మఱియొక ప్రకృతిగలదు దానిని పరాప్రకృతి యందురు అది చేతనరూపమైయుండును. ఈపరాప్రకృతి జీవరూపమైయుండి స్వకర్మమువలన జగత్తునెల్ల ధరించుచున్నది 5 చేతనాచేతనాత్మకమైన సమస్తప్రపంచమునకు ఘటములకు మన్నువలె నీప్రకృతి ఉపాదానకారణముగానున్నది మన్నుసంగతి మఱచి ఘటములు ప్రత్యేకములని భావించి వానికి నామరూపములిడి వ్యవహరించునట్లు ఉపాదానకారణమైన ప్రకృతిని మఱచి ప్రపంచము ప్రత్యేకమని భావించి దానికి నామరూపములిడ వ్యవహరింతురు ఈద్వైతప్రపంచమెల్ల మాయాపరిణామఫలము ఇంద్రజాలికుఁడు కల్పించు పదార్థములవలె మిథ్యగాని వేఱుగాదు.

ఈసమస్తజగత్తునకు ఉత్పత్తి స్థితినాశములకు మూలకారణముగా నున్నయీబ్రహ్మము నేనే కావున ప్రపంచము నాయందేపుట్టుచు నాయం దుండుచు నాయందే లయించుచుండును అది నాకన్న భిన్నమైనదిగా నం డనేరదు. నాకన్న నదిభిన్నమనుట మిథ్యయని గ్రహింపుము 6

అర్జునా! సమస్తజగత్తు మిథ్యాభూతము అనగా నాకన్న భిన్నమైన దనుట యసత్యము గావున సర్వమును నేను ఆశ్రయించియుంగుట గావునఁ బర బ్రహ్మమునైన నాకన్న భిన్నమైనదియుఁ బరమార్థదృష్టితో విచారించినచో సత్యమైనదియు నగువస్తువు గోరంతయునులేదు మణులు దారమునందువలె సమస్తము నాయందుఁ గూర్పఁబడియున్నది

ఇప్పుడు నేను చెప్పినది శుద్ధాద్వైతలక్షణమైన బ్రహ్మస్వరూపమని గ్రహింపుము వేదాంతమునందుఁ దక్క యన్యవిధంబున దీనిని గ్రహింపఁ దరము గాదు మందబుద్ధులు వంటమాటకు శుద్ధాద్వైతబ్రహ్మతత్త్వము అందదు గావున వారి సౌలభ్యార్థము విభూతిలక్షణమైన బ్రహ్మస్వరూపము నిక్రింది అయిదు శ్లోకములలోఁ జెప్పఁబడుచున్నది 7

అర్జునా! నీటియందున్న సారము నావిభూతినిగా గ్రహించి ధ్యానింప వచ్చును, అదికాదేని సూర్యచంద్రులకాంతి నావిభూతిగా గ్రహించి ధ్యా నింపవచ్చును, అదియుఁగాదేని ఓంకారము నావిభూతిగాఁ దలఁచి ధ్యా నింపవచ్చును లేదా, ఆకాశమందలిశబ్దమును ధ్యానింపవచ్చును మానవుల యుద్యమము నావిభూతియె గావున దానిని ధ్యానింపవచ్చును. 8

భూమియందున్న గంధము, అగ్నియొక్క దీప్తి వాయువుయొక్క స్పర్శగుణము సర్వప్రాణులకు ఆధారమైన ఆయుస్సు, తాపసుల ద్వంద్వ సహనసామర్థ్యరూపమైన తపస్సు, చిత్తైకాగ్ర్యరూపమైన అంతర తపస్సు, జిహ్వానిగ్రహాదులైన బాహ్యతపస్సు—ఇవన్నియు నావిభూతులే గావున వీనిలో దేనినైనను ధ్యానింపవచ్చును 9

సర్వభూతములకు మూలకారణమేదో యది నావిభూతియే గావున, దానిని భజింపవచ్చును బుద్ధిమంతుల వివేకశక్తియు నావిభూతియే, తేజో

వంతులకుఁగల తేజస్సు అనఁగా పరులనుఁ గ్రిందుపఱచు శక్తి, పరులవలన అవ
మానముఁ బొందకుండుశక్తి నావిభూతియే ఈవిభూతులను ధ్యానింప
వచ్చును 10

లేని వస్తువును గోరుట కామమనఁబడును, ఉన్నవస్తువుచాలక అధిక
ముగాఁగోరుట రాగ మనఁబడును ఇట్టి కామరాగములులేనట్టియు స్వధర్మా
నుష్ఠాన సామర్థ్యరూపమైనట్టియు సాత్త్వికబలము నావిభూతియే గావున దానిని
ధ్యానింపవచ్చును కామరాగములతోఁగూడిన బలము నావిభూతి కానేరదని
స్పష్టముగా గ్రహింపవలయును ధర్మమునకు విరుద్ధముకానట్టి భార్యాపుత్ర
ధనాదులయందలి కోరికయు నావిభూతియే గావున దానిని ధ్యానింపవచ్చును

అనియు వియనసేల ? జగత్తునఁగల చేతనాచేతనాత్మకములైన సమస్త
పదార్థములు సాత్త్వికములుగానీ రాజసములుగానీ తామసములుగానీ ఇవి
యెల్ల నావలనఁ గలిగినవేయని గ్రహింపుము. సర్వము నావలనఁ గలుగుటం
జేసి సర్వమును నారూపంబున ధ్యానింపనగును సాత్త్వికభావంబులను నారూ
పంబునఁ జింతించుట యుక్తమేగాని, నికృష్టములగు రాజస తామసభావములు
నారూప మెట్లగునని యు, అట్టి నికృష్టరూపంబుల ధ్యానించుట యెటు
యుక్తమగును, అట్లు ధ్యానించినచో నాకును నికృష్టత్వము గలయదే
యనుశంకకు తావియ్యనెంచి శంకింతువు గాఁబోలు సర్వభావములు నాయధీనములై
యుండును, నేను దేనికి అధీనుఁడను గాను సర్వోత్కృష్టుఁడను నన్ను సర్వ
రూపంబులఁ జింతించినంతనే నాకు నికృష్టత్వము గలుగునని తలంచుట భ్రమా
[illegible]ము సర్వరూపచింతనమనఁగానేమి ? అన్నిటియందు నన్నుఁగాంచుటయే
సర్వరూపచింతనమగును రాజదృష్టిని భృత్యునందుఁ జూపినప్పుడు రాజు
నకుఁ గొఱఁతగలుగునా ? అట్లుచేయుట భృత్యుని పెద్దసేయుటయగుఁగదా
అందువలననే విగ్రహారాధనమునకు యోగ్యత కలిగినది బ్రహ్మదృష్టి విగ్ర
హములందు లేనిచో, 'రాళ్ళు దేవుళ్ళైన రాముఁడు మ్రింగవా' అనునది సత్య
మగును 12

నన్నిట్టివానిఁగా జనులేల యెఱుంగరదువా ? ఈజగమెల్ల సత్త్వరజ
స్తమోవికారములైన గుణోత్కర్షపదార్థములవలన అవివేకమును బడయుచున్నది

అందువలన ఈగుణమయమునకన్నఁ బరమై విశిష్టకల్పనాధిష్ఠానమై ఆకార
ణంబున వికారశూన్యమై యుండు నన్ను ఎఱుంగదు. ఈయవివేకలోకము
యొక్క దౌర్భాగ్యమేమనవలయును ? 13

'జగమెల్ల త్రైగుణ్యమోహితమై వివేకము దక్కియున్నచో, మోహ
రహితమైనది ఏదియు నుండఁజాలదు అట్లగునేని జంతువునకే మోక్షములేదు
గదా'యని శంకింపవచ్చును ఎట్టిభేదములేనట్టియు, ఎట్టియుపాధిలేనట్టియు
నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తమైనట్టియు ఆత్మకన్న వేఱుగానట్టియుఁ జైతన్యస్వరూపము
గలిగినట్టియు నన్ను అనఁగా బ్రహ్మమును ఎవరు సాక్షాత్కరించుకొందురో
వారు త్రిగుణాత్మకము సర్వానర్థహేతుభూతము మిథ్యాస్వరూపమునైన
మాయను దాటుదురు, అనఁగా జగత్తు బ్రహ్మాతిరిక్తమను మిథ్యాభావము
నశించునని భావము ఈమాయకు ఆశ్రయమేది ? విషయమేది ? ప్రామా
ణికమేమి ? దీనిరూపమేది ? ఇదియెట్లుకలిగినది ? అనియీ యిట్టిప్రశ్న లడుగ
వచ్చును ఈనామాయకు స్వప్రకాశచైతన్యమైన నేనే ఆశ్రయము విషయము
నైయున్నాను ప్రత్యక్షమే యిందులకుఁ బ్రమాణము కాలుకొలిమిలోవైచి
తీసిన యినుపముద్దను జూచి ఇనుము కాలును అని చెప్పునప్పుడు కాల్చుగుణము
ఇనుమునందులేకున్నను అధ్యాసవలన అనఁగా ఇనుపముద్ద నధ్యసించియున్న
యగ్నినే యినుపముద్దయను భావముతో నట్లుచెప్పుదురు అదేవిధముగా చైత
న్యతాదాత్మ్యాధ్యాసవలన నామాయకు నేనే ఆశ్రయము విషయము నగుచు
న్నాను. ఈమాయ సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మికముగా నుండును ముప్పిరిత్రాడు
ఎంతదృఢముగానుండునో త్రిగుణాత్మకయగు మాయయు అంతదృఢముగా
నుండును గావున మిక్కిలి యసాధ్యము, జ్ఞానముతప్ప మఱియొకటి దీనిని భే
దింపఁజాలదు నామాయ పరమేశ్వరుఁడనైన నా వశవర్తినియై యుండును
మాయ నాయధీనగావున నన్ను ప్రపత్తిచేసినవారు నామాయను దాఁటుదురు
ఎట్లు దాఁటుదురందువా ? మాయఅనఁగా అజ్ఞానము, అనఁగా లేనిదానిని
ఉన్నట్లుభావించుట నాకుఁబ్రపత్తిచేసినవారికి జ్ఞానమిత్తును ఎప్పుడు జ్ఞాన
ముగలుగునో యథార్థము బోధపడును ఎప్పుడు యథార్థము బోధపడునో
యప్పుడు భ్రమ తొలఁగును. ఇదె మాయనుదాఁటుట బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానంబున
అజ్ఞానము నివృత్తియగుననుట నిశ్చయమైనను బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానముగలుగుట

మహాదుర్లభమని నీవే రెండవయధ్యాయము 29-వ శ్లో-ములోఁ జెప్పితివిగదా
యని శంకింపవచ్చును. దుర్లభమని చెప్పితినే గాని అసాధ్యమని చెప్పలేదు
కష్టీ ఫలీ అన్నట్లు కష్టపడినచో వలను గలుగును. నిష్కామకర్మాచర
ణాది క్రమముగా సగుణోపాసనముచేసి దానివలన నాయనుగ్రహమును బడసి
మాయను దరింపవలెను   14

అట్లగునేని ఎల్లరు నాకుఁ బ్రపత్తిచేసి కడతేరరేలయని శంకింపవచ్చును
పాపప్రతిబంధములవలన ఎల్లరు నాకుఁ బ్రపత్తి చేయరు. పాపతారతమ్యము
వలన దుష్కృతులు మూఢులని నరాధములని మాయాపహృతజ్ఞానులని అసుర
లని నాల్గురకములు. మూఢులకు స్వస్వరూపజ్ఞానమె యుండదు. నరాధ
ములకు స్వస్వరూపజ్ఞానముండియు వారు నాకు సుముఖులుగారు. మూడవ
రకమువారికి స్వస్వరూపజ్ఞానముండినగాని వారు కూటయుక్తులుగాన్ విప
రీతభావన గలిగి యుందురు. నాల్గవరకమువారికి స్వస్వరూపజ్ఞానము దృఢ
ముగానుండియు నాయెడ ద్వేషము వహించియుందురు. ఈనాల్గురకముల
వారు ఉత్తరోత్తర పాపిష్ఠులు   15

లో మునుపటి జన్మలలో జేసిన సాధనచే తుదకెక్కి యుందురు
గావున సాధనమె ముఖ్యమనియు సాధనములేనిచో మోక్షము ల
గదు గావున జన్మాంతర మోక్షమె ముఖ్యమనియు శంకింపవచ్చును. లోక
మెల్ల దుష్కృతులతోనె నిండియుండలేదు, సుకృతులు గూడ గలరు. సు
కృతులు నన్ను భజించి మోక్షమును బడయుదురు. సుకృతులు గూడ ఆర్త
లనియు, జిజ్ఞాసులనియు, అర్థార్థులనియు జ్ఞానులనియు నాల్గు విధములు.
శత్రువులవలనఁగానీ వ్యాధివలనఁగానీ మఱికొనివలనఁగానీ ఉపద్రవము గలిగి
నప్పుడు నన్ను భజించువారు ఆర్తులనఁబడుదురు, గజేంద్రుఁడు
ఇందులకు దృష్టాంతము. ఆత్మజ్ఞానమును గోరువారు జిజ్ఞాసులనఁబడుదురు,
జనకమహారాజు ఉద్ధవుఁడు మొదలగువారు ఈకోటిలోనివారు. ఇహ
పరభోగైశ్వర్యములను గోరువారు అర్థార్థులనఁబడుదురు, ఇహభోగాదులు గోరి
భుజించినందులకు సుదాముఁడు, పరభోగములు గోరి గాంచినందులకు ధ్రు
వుఁడు నిదర్శనము. భగవత్ప్రసాదాకాంక్షులగువారు జ్ఞానులనఁబడు
దురు, సనకాదులిందులకు నిదర్శనము. జ్ఞానికి భజింపవలసిన కారణ

గాని అవసరముగాని ఏమిగలదందువా ? జ్ఞానులకు అజ్ఞానము తత్కార్యమైన
ద్వైతప్రతిభాసయు నివర్తించియున్నను విదేహముక్తిపర్యంతము వారికి ప్రా
రబ్ధానువృత్తముగ ద్వైతవ్యవహారముండును గావున వారు భగవద్భజనముచే
యుట విరుద్ధముగాదు నిష్కామ ప్రవర్తకులు కూడ జ్ఞానులలోనే చేర
దురు జ్ఞానము పొందుటకై ప్రయత్నము చేయుచున్న వాఁడేకోటిలోఁజేరు
నందువా ? అట్టివానికి జ్ఞానాపేక్షయుండును గావున వాఁడు జిజ్ఞాసువులలోఁ
జేరును ఇట్లు భక్తులు సకాములని నిష్కాములని రెండు విధములు సకా
ములు ఆర్తాదులలోఁ జేరుదురు, నిష్కాములు జ్ఞానులలోఁ జేరుదురు　16

పైనఁజెప్పిన నాల్గువిధములగు భక్తులలో జ్ఞాని శ్రేష్ఠుఁడు ఏలయం
దువా ? అతఁడు నిత్యయుక్తుఁడు అనఁగా సదా మన్నిష్ఠుఁడై యుండును.
తక్కిన మూఁడు రకములవారున్ననో స్వార్థసిద్ధిపర్యంతమే మన్నిష్ఠులైయుందు
రు అభీష్టసిద్ధి కలిగిన తర్వాత వారప్పుడప్పుడు మన్నిష్ఠులైనను విక్షేపసాహా
త్యంబున నాయందలినిష్ఠ విచ్ఛిన్నమగుచుండును గావున నిత్యయుక్తులుగారు
మఱియు విరక్తుఁడైన జ్ఞాని సర్వదా మదేకభక్తుఁడైయుండును కావున
నతఁడు శ్రేష్ఠుఁడు జ్ఞానికి నేనెంత ప్రియుఁడనైనది సర్వజ్ఞుఁడనగు నేను
గూడ చెప్పఁజాలను జ్ఞానికి నేనెంత ప్రియుఁడనో జ్ఞానియు నాకంత ప్రి
యుఁడగు అనఁగా ఆత్మకన్న ప్రియమైనదిలేదనియు, జ్ఞానియొక్క ఆత్మను
నేనే కావున వానికి నేనుప్రియుఁడననియు జ్ఞాని నన్ను తనయాత్మగానే
చూచును గావున అతఁడు నాకు మిక్కిలి ప్రియుఁడనియు భావము　17

జ్ఞానితక్క తక్కిన మువ్వురు నాకంత ప్రియులుగారు గావున వారు నా
మాయను దాఁటుదురా యని సందేహముఁబొందు ఆర్తాదులైన నాభక్తులందఱు
గొప్పవారేగాని వేఱుగాదు పూర్వజన్మమునఁ జేసిన సుకృతమువలన వారికి
నాయందు భక్తి కలిగినది, అట్లు కానిచో వారు నన్ను సేవింపరు కామార్త
లు మనుష్యులు [illegible] నాకు భక్తులుగా నుండక వారితోఁ బో
నరు [illegible] కావుననే వారుకూడ నాకుఁ బ్రియులై
యుండిరి నా భక్తిచేతనే వారు అభ్యుదయము నొందుదురు, నాకు ప్రపత్తి
చేసినవారు కడతేరుదురు జ్ఞానియొక్క [illegible] కారణ
మేమందువా ? ప్రతిపదమున గాక, నిష్కామమున, అనన్యభక్తి విష

యమునఁగాని చిక్కించుకొనరు జ్ఞానికి సాటిగారు. ఆర్తాదులు నావారగుదు
రెగాని వారు నేను, నేను వారుఁగాఁజాలను. జ్ఞానియైనను నేనె జ్ఞాని యు
న్నదము కావున ప్రియవిషయంబున జ్ఞానికి ఆర్తాదులకును భేదమెంతో
గలదు ఇది నానిశ్చయము, వారు మీఁదెప్పినదానిని చెప్పుచున్నాను
జ్ఞాని సర్వదా నాయందె సమాహితచిత్తుఁడై యుండును, అనఁగా సర్వోత్త
ముఁడనైన నేనుదక్క పొందఁదగినది మఱియొకటిలేదని యుండును. ఆర్తా
దులు ఇష్టార్థ ఫలప్రాప్తిపర్యంతమే నన్ను భజింతురు. వారికి పొందఁదగిన
ఫలములు మదన్యములు (నాకన్న ఇతరములు), అవి కావున ఇష్టార్థముల
విషయంబునఁగూడ జ్ఞాని ఆర్తాదులకు భిన్నుఁడైయుండును అందువలన
జ్ఞాని నాలుగురకములగు నాభక్తులలో శ్రేష్ఠుఁడని చెప్పఁబడెను　　　18

ఆర్తాదులకన్న జ్ఞాని యధికుఁడనుటకు మఱియొక కారణము గూడఁగలదు
అనేక సహస్రజన్మములెత్తి ప్రతిజన్మయందు కొంచెముకొంచెము పుణ్యము సం
పాదించుచు ఆపుణ్యఫలము పరిపాకమగుచుండఁగ కడపటిజన్మమునందు జ్ఞా
నముగల్గి యట్టి నాయందే 'సర్వం వాసుదేవ' అనఁబడు సర్వాత్మత్వా
లక్షణభజనరూపమైన ప్రపత్తి చేయును. అట్టి అనన్యభక్తిగల మహా
త్ముఁడు మిక్కిలి దుర్లభుఁడు అందువలన సామాన్యులైన ఆర్తాదుల
కన్న జ్ఞాని శ్రేష్ఠుఁడగుచున్నాఁడు　　　19

ఆర్తాదులైన నాభక్తులు దేవతాంతర భక్తులకన్న ఉత్కృష్టులంటివి
దేవతాంతరభజనకు గారణమేమందువా? వినుము

మనుష్యులు తమతమ పూర్వాభ్యాసవాసనకు వశులైయుందురు ఆ
వాసనాబలమెట్లు లాగిన నట్లు నడతురు అట్టి వారి వివేకమును హరించును
పూర్వవాసనలు మోహనస్తంభనాకర్షణ వశీకరణ మారణోచ్చాటనాదివి
షయములకు సంబంధించినవిగానుండునేని అట్టివారియందే వారికి బుద్ధిప్రవృత్తియుం
డును ఈమోహనాదిబుద్ధులు సత్వగుణమునకు దూరములగుటంజేసి సత్వ
వలనఁగలుగవు వానిని బడయువలయునన్నవో క్షుద్రదేవతల నారాధిం
పవలయును దానంజేసి వారు భూతప్రేత యక్షాది క్షుద్రదేవతలను ఆయా
రాధనమునకుఁదగిన ఉపవాసాది నియమవ్రతులై యారాధించుచుఁ దన్మ
గ్నులై యుందురు　　　20

ఏదేవతలను వారారాధింపఁ యాదేవతలప్రసాదంబున వారికి నాయెడ భక్తి యేలాగు కలుగదందువా? ఎవఁడు ఏదేవతామూర్తిని జన్మాంతరవాసన వలనఁగలిగిన విశ్వాసముతో నర్చింప నిశ్చయించునో వానికి ఆదేవతామూర్తి యందే భక్తి స్థిరమగునట్లు వానియంతర్యామినై విధింతును 21

వారట్లు శ్రద్ధతో దేవతామూర్తులను బూజించి వారివలన ఇష్టార్థము లను బడయుదురు అట్లయినచో సర్వకర్మములకు ఫలమునిచ్చువాఁడ నీవేయను టకు హానిగలుగదా యని శంకింపవుగాఁబోలు ఎవరికిఁదగినఫలము వారికి నేనే యాదేవతామూర్తులవలననే యిత్తును నాయందు దేవతలకును తనుమాత్ర భేదమేగాని తత్త్వభేదములేదు 22

అందఱకు ఫలమునిచ్చువాఁడ నేనైనచో నీభక్తులైనవారికిని అన్య దేవతాభక్తులకున్న నెట్టిభేదము గలుగునా? ఎందుకు ఫలమునిచ్చునది నేనేయై నను అన్యదేవతాభక్తులకు ఫలములు శాశ్వతములైనవిగావు ఏలయందువా? వారు పరిచ్ఛిన్నమైన క్షుద్రదేవతలను బుద్ధినిల్పిరి గావున అందులకుఁ దగిన పరిచ్ఛిన్నఫలమునే పొందుదురు ఇంద్రాదిదేవతలు పరిచ్ఛిన్నభోగులు పరిమితకాలవర్తులేగాని శాశ్వతులుగారు అట్టివారి నాశ్రయించినవారు వారిచ్చు ఫలముకూడ నశ్వరమేగాని యెన్నఁడును నిత్యముకాదు అదియెంతో గతియంతేయనవినవా? నేనన్ననో అపరిచ్ఛిన్నుఁడను శాశ్వతుఁడను నన్ను ఆశ్రయించునట్టి ఆర్తాదు లకు నాయిచ్చు ఫలము శాశ్వతమైనదిగానుండును ఆర్తాదులుకోరనిదే వారి కట్టిఫలము నేనిత్తునందువా? ఎంతవేడిమికి నోర్వక గంగాజలంబులందుఁ గ్రుంకినవాఁడు స్వాపేక్షితమైన తాపశాంతినొందుటయేగాక, కోరనట్టి పాపనా శనముకూడ లభించును గంగాజలస్వభావమట్టిది అదేవిధముగా ఆర్తి పరి హారమునుకోరి నన్ను సేవించినను వారు కోరనిఫలమునేగాక అపునరావృత్తి రూపమైన మోక్షమును గూడ పొందఁగలరు నాస్వభావమట్టిది కావున నాభక్తులకు అన్యదేవతాభక్తులకు మహదంతరము గలదు 23

నాభక్తులకు అన్యదేవతాభక్తులకు ఇట్టితేడాగలవారికి భజనవిషయంబున ప్రయాసము సమానమైనను ఫలవిషయమునమాత్రము పైనఁజెప్పినట్లు తారత మ్యముగలదు అట్లుండియు నన్నువదలి యన్యదేవతలను భజింతురు

ఇందులకు మౌఢ్యమే కారణము. ఆమౌఢ్యమెట్టిదనిన ఇంతకుపూర్వము నాకెట్టివ్యక్తిత్వములేదనియు ఇప్పుడు కర్మవశంబున వసుదేవునియింట జన్మవిశేషము బొంది వ్యక్తినైతిననియు ఇతరజనులతో సాటివాఁడ నేననియు వారు నన్ను భావింతురు. ఇట్టి మౌఢ్యమునకు అవివేకమె కారణము. జగత్కారణభూతము సర్వోత్కృష్టము నిత్యము నైన నాస్వరూపము నెఱుంగక ఇతరులవలె నేనును వర్తించుచున్నంతమాత్రానే నన్నుగూడ ఒకజనమాత్రునిగా భావించుటంజేసి వారు నన్నువదలి దేవతాంతరములను భజింతురు. అందువలన వారు పడయుఫలముగూడ అంతమాత్రమే యుండును 24

పుట్టినదిమొదలు మహాద్భుతములైన పెక్కు కార్యములాచరించితివనియు దానింబట్టియే నీ యతిమానుషత్వము స్పష్టమగుచుండఁగా నిన్నొకసాధారణమర్త్యునిగా వారు భావించుటెట్లనియు శంకింతువా? నాభక్తులకుమాత్రమే నాస్వరూపదర్శనమగును గాని యెల్లరకుఁగాదు. ఏలయందువా? యోగమాయ నన్నావరించియుండును. యోగ మనఁగా భగవత్సంకల్పము, ఆసంకల్పమునకు వశమైవర్తించు మాయ యోగమాయ యనఁబడును. నాస్వరూపమును గానలేక మూఢులు ఆద్యంతరహితుఁడను బరమేశ్వరుఁడను నైననన్నుగూడ లోకసాధారణునిగా భావింతురు. నాభక్తులన్నో నాయనుగ్రహంబున నామాయను దాఁటి నన్ను గాంతురు 25

గడచినట్టియు ఇప్పుడున్నట్టియు ఇకఁరాబోవునట్టియు స్థావర జంగమాత్మక భూతకోటినెల్ల నేనెఱుంగుదును. నన్ను మాత్రమెవ్వరు నెఱుంగరు. ఇంద్రజాలికుఁడు లోకులను మోహపఱచుచున్నాఁడు. అట్లుచేయుట యతఁడు మాత్రమెఱుంగును, లోకులెఱుంగరు. ఇది ప్రసిద్ధమేఁగదా. నేనుగూడ సర్వజగన్మోహకుఁడనైన మహామాయావిని గావున నన్నొరులెఱుంగరు 26

అనుకూల విషయంబున ఇచ్ఛయు, ప్రతికూలవిషయంబున ద్వేషము గలుగుచుండును. పూర్వజన్మయందు ఏయేవిషయములందు ఇచ్ఛాద్వేషములుండెనో ఆయిచ్ఛాద్వేషముల వాసన మఱుజన్మంబునఁ బుట్టుకతోనే యెల్ల జంతువులకుఁ గలుగుచుండును. కావున జంతువులెల్ల నట్టిస్వభావమునే గలిగియుండును. అనఁగా పూర్వవాసననుబట్టి యీజన్మయందు వారు తత్తద్విషయేచ్ఛాద్వేషపరులై యుందురు. విషయములందలి యీయిచ్ఛాద్వేషములు

వారికి సామాన్య మనుజులవలెనే రాగద్వేషములు ఇచ్ఛాద్వేషములవలన గలుగు సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వమోహములును కల్గియుండునని 'నాలుగు రకములవారు నన్ను భజింతురని' 16-వ శ్లోకములోఁ జెప్పినది ఎట్లు సరిపోవు నందువా ? 27

అనేకజన్మములందు సుకృతములొనర్చి యాపుణ్యమహిమవలన నాజ్ఞానమునకుఁ బ్రతిబంధకమగు పాపమును బోఁగొట్టికొన్నవారు కొందరుందురు అట్టివారు పైనఁజెప్పిన ద్వంద్వమోహమునుండి తప్పించుకొనియుందురు గావున భగవంతుఁడే జననియు గతియు భగవంతునిపూజ మిట్లుండుననియు వారికి దృఢమైన నిశ్చయముగను నాచెప్పిన నాస్వరూపముల భక్తితోఁబట్టివారు అట్టి వారికి వారివారి బుద్ధిపరిపాకానుసారము నేను గాన్పింతును 28

ఎవరు జరామరణాది సర్వదుఃఖనివారణమునకొరకై అందులకు మూలభూతమగు ప్రకృతిని నన్ను ఆశ్రయించి యత్నముచేయుదురో వారు అంతఃకరణశుద్ధివలన తత్పదలక్ష్యమైన పరబ్రహ్మమును గాంతురు తత్పదలక్ష్యము నెట్లో యట్లే త్వంపదలక్ష్యమై కార్యకారణ సంఘాతమైనట్టియు దేహము నధికరించి యుండునట్టియు నాత్మను గూడ గాంతురు తత్త్వంపదార్థములు రెండు నొక్కటే యను జ్ఞానము గల్గుటకు సాధనములగు యజ్ఞదానతపః శ్రవణమననాది సమస్తకర్మములను నన్ష్ఠించినవారు నగుదురు అనగా యజ్ఞాదికర్మము లేజ్ఞానమునకు సాధనమో జ్ఞానము వారికి గలుగునని తాత్పర్యము

(అధిభూతమనఁగా నేమి ? అధిదైవమనఁగా నేమి ? అధియజ్ఞమనఁగా నేమి ? అను విషయము 8-వ అధ్యాయములో వివరింపఁబడును.) ఈ అధిభూతాధిదైవాధియజ్ఞములతోఁ గూడియున్నట్టి నన్ను ధ్యానించువారు నిరంతరము నాయందు సమాహితచిత్తులై యుండుటచే ఆసన్నమృత్యుకాలమందును మరణసమయమునందుఁగూడ (ప్రాణప్రయాణమందు సకలకరణములు వ్యాకులపాటు చెందియుండునప్పుడు గాన జ్ఞానోదయ మగుట యది తగినది గాదు అట్టి సమయమునందుఁ గూడ అని భావము) వారి చిత్తవృత్తి నాయందుఁ బ్రతిష్ఠిత మగుటవలన నాయందె యుండును గాని ధ్యానయోగభ్రంశము నొందదు అట్టి వారు బ్రహ్మము నెఱుంగుదురు 30

గీతాహృదయము.

ఎనిమిదవ యధ్యాయము

భగవంతుఁడును పరబ్రహ్మమునైన నారాయణుని తత్వపదార్థమందరు అట్టి పరబ్రహ్మముయొక్క భజనము ఏడవయధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడెనది ఆవిషయమే ఎనిమిదవయధ్యాయములో విస్తరింపఁబడును ఏడవయధ్యాయము కడపటఁ జెప్పిన ఏడుపదార్థములు అనఁగా బ్రహ్మము, అధ్యాత్మ, కర్మము అధిభూతము, అధిదైవము, అధియజ్ఞము, ప్రాయణికము, అను నేడింటి నిందునిరూపింపఁదలంచినాఁడు ఆవిషయమును గూర్చి యర్జునుఁడీక్రింది రెండు శ్లోకములలోఁ బ్రశ్నించుచున్నాఁడు

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు

బ్రహ్మమును ఎఱుంగుమని 7-వ యధ్యాయము కడపటి శ్లోకములోఁ జెప్పితివి బ్రహ్మము అనఁగా నెట్టిది ? ఆ బ్రహ్మము సవిశేషమా ? నిర్విశేషమా ? దేహము నధికరించియుండునది అధ్యాత్మమగును అధ్యాత్మమనెడి వస్తువేది ? అనఁగా దేహము నధికరించి శ్రవణ నేత్రములు మొదలగు నింద్రియములున్నవి ఇందులో దేనిని అధ్యాత్మమందువు ? కర్మము అనఁగా నేది ? కృషివాణిజ్యాదులందు ఉన్నచో జనకఫలత్వము వానికి యుక్తముగాదుగదా ? అధిభూతము అధిదైవము మున్నగు యజ్ఞములతోడ భగవచ్చింతనముచేయువారి అంత్యకాలమందు భగవత్స్మరణముండుననంటివి అధిభూతాధిదైవశబ్దవాచ్యమైనగనేది ? (1) అధియజ్ఞుఁడెవఁడు ? వానికి అధియజ్ఞత్వమెట్లు ? అధియజ్ఞుఁ డెందుండును ? అనఁగా ఈదేహమందుండునా ? దేహమునకు వెలుపలనుండునా ? మరణకాలమందు సకలేంద్రియములు క్షోభించియుండు గావున మనస్సు సమాధానమొంది యుండదు గదా అట్టి సందర్భమునఁ జిత్తము సమాహితము లగు, అధియజ్ఞుని తెలియఁబడు టెట్లు? ఇవన్నియు నాలోచించినచో నీజ్ఞానము గలుగుటకే సన్నిభమని తోఁచుచున్నది యని నెల్ల వివరింపవలెను 2

శ్రీభగవంతుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు,

అర్జునా! ఏదినశింపదో ఏది సర్వము వ్యాపించియుండునో యది యక్షరమనఁబడును ఈయక్షరమునే బ్రహ్మమందురు బ్రహ్మము సవిశేషమా? నిర్విశేషమాయని యడిగితివి సవిశేషమైనచో రూపముండును ఎప్పుడు రూపముదాల్చునో అప్పుడారూపమునకు నాశముగలదు, మఱియు రూపముదాల్చినది సర్వవ్యాపకము కాఁజాలదు నాశముగలది సర్వవ్యాపకమగానిది అక్షరము కాఁజాలదు కావున బ్రహ్మము నిర్విశేషమేయని గ్రహింపుము సవిశేషబ్రహ్మమునకుఁ గూడ స్వరూపమునుబట్టి నిత్యత్వము వ్యాప్తిత్వముగలదనియు, అక్షరశబ్దమునకుఁ బ్రణవమను నర్థము రూఢమనియుఁ గావున అక్షరమనఁగా సవిశేషబ్రహ్మమో ప్రణవమోయని చెప్పరాదాయని యీవు శంకింతువుగాఁబోలు. ఇట్టి శంకను నివారించుటకై 'అక్షర'శబ్దమునకు 'పరమ'మను విశేషము ప్రయోగింపఁబడినది పరమమనఁగా నిరతిశయ మహత్త్వరూపము నిరతిశయమన్నంతనే సంకోచము అనఁగా త్రివిధపరిచ్ఛేదము లేనిదనుట స్పష్టము దీనింబట్టి అక్షరశబ్దమునకు నిర్విశేషము అద్వైతము చిదానందరూపమునైన పరంబ్రహ్మమే యర్థమని గ్రహింపుము

అధ్యాత్మమునుగూర్చి వినుము అక్షరమైన బ్రహ్మముయొక్క స్వభావము అధ్యాత్మమనఁబడును స్వభావమనఁగా స్వరూపము త్వం పద లక్ష్యమైనట్టి నికృష్టాహంకార శుద్ధజీవచైతన్యము అధ్యాత్మమనఁబడునని భావము ఆచైతన్యము దేహము నధికరించియుండును గావున అధ్యాత్మమనఁబడుచున్నది 'తత్త్వమసి' మొదలగు శ్రుతులవలనఁ బ్రసిద్ధమైన దానిని భగవదనుగ్రహంబునఁ గలుగు చిత్తశుద్ధివలనఁ దెలిసికొనవలసియున్నది భగవదనుగ్రహంబు తద్భజనంబునఁ జేకూరును కావున భజనమునకు అవకాశము గలుగుచున్నది

కర్మమనఁగా నేమి యనియంటివి ప్రాణుల యుత్పత్తి వృద్ధులను గలిగించునట్టి యాగహోమదానాత్మకమైనత్యాగము కర్మమనఁబడును దేవతోద్దేశముతో ద్రవ్యత్యాగముచేయుట యాగమగును, అది ప్రక్షేపాంతమగునప్పుడు హోమమగును, తనసొత్తును బరులకుఁ జెందఁజేయుట దాన

మగును. విసర్గశబ్దవాచ్యమైన త్యాగమునందీమూఁదు నిమిడియుండును. ఈ త్యాగమువలనఁ బ్రాణులయుత్పత్తి వృద్ధులెట్లిందువా? అగ్నియందు ఆహుతి చేయబడినపదార్థము సూర్యునకుఁ జేరును, సూర్యునివలన వర్షము, వర్షమువలన అన్నము, అన్నమువలనఁ బ్రజయుద్భవించును అను స్మృతిసిద్ధము. దీనిం బట్టి చూచినచోఁ గర్మశబ్దమునకు వైదికకర్మమేగాని కృష్యాది లౌకికకర్మ మర్గముగాదని స్పష్టము ౩

అధిభూతమనఁగా నేమంటివి. క్షరము అనఁగా వినాశము అట్టి క్షరభావముగలవి దేహాదిపదార్థములు. ఈపదార్థములు భూతమును అనఁగా ప్రాణిజాతమును అధికరించియున్నవి. అనఁగా ప్రాణిజాతము నధికరించియుండు దేహాదిపదార్థము అధిభూతమనఁబడును. అధిదైవతమనఁగా పురుషుఁడు. సర్వభూతములకు అధిపతియు భగవదంశసంభూతుఁడు ఆదికర్తయునగు హిరణ్యగర్భుఁడు ఆదిత్యాదిదైవముల నధిష్ఠించి చక్షురాదుల ననుగ్రహించుచున్నాఁడు గావున అధిదైవతమనఁబడును. అధియజ్ఞమనఁగా నేనే. ఈదేహమునందు అంతర్యామినైయుండి యజ్ఞాదులఁ బ్రవర్తింపఁజేయుదును, కావున అధియజ్ఞమనఁబడుదును. అంతర్యామినై ప్రవృత్తినివృత్తులఁ గలిగించుచుందును గావున దేహముదాల్చినవారెల్ల నన్ను ఎఱుంగశక్యమగును 4

అంతకాలమందుఁగూడ నన్నే స్మరించుచుఁ గళేబరమును వదలి చనువాఁడు నాభావమును బొందును. అంతకాలమందు సకలేంద్రియతనుక్షోభవలన స్మరణము దుర్లభమందువా? నిరంతరము నన్ను చింతించుచున్నచో ఆ యభ్యాసమువలన మరణకాలమందుఁగూడ నాస్మరణ కారణముండను. ఇది దుర్ఘటముగాదు. అందువలననే గదా 'సర్వకాలములందు నన్ను స్మరింపుము' అని యీక్రింది 7-వ శ్లోకములోఁ జెప్పుచున్నాను. నన్నే యనియనుట ఏల యందువా? అధిభూతాదులు అంశములేగాని పూర్ణములుగావు. అంశములనుమాని నన్నే స్మరింపుమని సూచితము.

'ఏస్మరణతో శరీరము వదలుదురో తత్సమానాకారమువచ్చును' అనియేమి? భరతుడు మృగస్మరణతోఁ దనువును వదలినందున వానికి మృగసమానాకారము పరజన్మంబునఁ గలిగినదిగదా. అట్లే భగవత్స్మరణతోఁ దనువు

వదలినచో భగవత్సమానాకారము వచ్చునుగదా యనియు శంకింపవచ్చును.
చనిపోవువారు పోవుటకు దేవయానము పితృయానము అని రెండుమార్గములు
గలవు. భగవత్స్మరణతో శరీరము వదలువారు దేవయానమార్గంబున బ్రహ్మ
లోకమనెడి వైకుంఠంబునకుఁ బోయి యచ్చట దివ్యభోగముల ననుభవించి యనం
తరము లబ్ధవిజ్ఞానులై పరబ్రహ్మైక్యలక్షణమైన మోక్షమును బడయుదురు.
అట్టియగాని వారికి భగవత్సమానాకారము గలుగదు. ఈవిషయమై సంశయ
ము వలదు. 5

అంతకాలమందు ఏఏభావమును అనఁగా దేవతావిశేషములనుగాని మఱి
యొకదానినిగాని స్మరించుచుఁ గళేబరమును వదలునో ఆభావమునే పొందును
గాని మఱియొకటి పొందఁడు. అంతకాలమందు వివశత్వముగలిగియుండును
గావున ఏభావమునైనను స్మరింప నెట్లుశక్యమని శంకింపవచ్చును. అంతము
పూర్వము నిరంతరము ఏభావమును స్మరించుచుండునో ఆభావము చిత్తమునందు
వాసనారూపమున నుండును 6

పూర్వాభ్యస్తము అంత్యభావన యగుఁ గావున అంతకాలమందు నా
విషయకమైనభావన కలుగవలయునన్నచో సర్వకాలములందు నన్నుఁ జింతింప
వలయును. భగవదనుచింతనముతోనే యుండువారికి స్వధర్మమునుగూడ
మానవలసివచ్చునందువా? వర్ణాశ్రమకర్మముల ననుష్ఠించుచునే నిరంతరము
నన్నుస్మరించిన లాభముగాని వేఱుగాదు. ఒకప్రక్క భగవత్స్మరణము
ఒకప్రక్క స్వధర్మానుష్ఠానము ఇవిరెండు నొక్కసారిచేయుట యెట్లుసాధ్య
మందువా? స్వవర్ణాశ్రమధర్మప్రకారము తానుచేయు కర్మములెల్ల పర
మేశ్వర ప్రీత్యర్థమే యను సంకల్పాధ్యవసాయరూపమైనబుద్ధితో వర్తించినచో
రెండుఁ గలసివచ్చును. కావున నీవును విధర్మమైనయుద్ధము నట్టిబుద్ధితో
నొనర్పుము. ఇట్లు చేయువారికి అంత్యకాలంబున నాస్మరణముండును,
అతఁడు నన్ను పొందును. ఇది నిస్సంశయము. 7

అర్జునా! నీవడిగనట్టి యేడుప్రశ్నలకు జవాబుచెప్పితిని. అంత
కాలమందు గూడ భగవత్స్మరణముండుటకై యెక్కువిధంబుల భగవదుపాసన
ముచేయుదురు. అవి తెలిపెద వినుము. నిత్యనైమిత్తికకర్మముల ననుష్ఠింప

వలసినకాలమునందుఁ దప్ప నెక్కువపుడెల్ల మనస్సుతో ఉపాసింపఁదలఁచిన మూర్తిని స్మరించుచుండుట అభ్యాసమనఁబడును ప్రతిదినము యోగకాలమందుమాత్రము ఉపాసింపఁదలఁచినమూర్తిని స్మరించుట యోగమనఁబడును ఇట్లు అభ్యాసయోగయుక్తముగా అనుష్ఠింపవలెను అట్లు అనుష్ఠించునప్పుడు మనస్సు ఎంతమాత్రము అన్యవిషయంబులను దలంపరాదు ఇట్లు నిరతిశయము దివ్యమునైన పురుషుని చింతించుచువచ్చినచో అంత్యకాలమందుఁ గూడ అదేస్మరణయుండును ఆదివ్యపురుషుని బొందుదురు 8

స్మరింపఁదగిన పురుషుఁడెట్టివాఁడందువా ? సర్వజ్ఞుఁడు, ఆదిలేనివాఁడు, నిఖిలజగత్తును శాసించువాఁడు పరమాణువుకన్న సూక్ష్మమై దృష్టికిగోచరింపనివాఁడు, సమస్తమునకుఁ బోషకుఁడు, ఇంతనితలంపరాని మహిమాతిశయముగలమూర్తి, సూర్యునివలె సకలజగత్తును ప్రకాశింపఁజేయువాఁడు, అజ్ఞానమనెడి చీఁకటిని బోఁగొట్టువాఁడు నైన పురుషుని స్మరింపవలయును అట్లు స్మరించినవారు తుదకాపురుషుని బొందుదురు అనఁగా, ధ్యానింపఁ దగిన మూర్తి పైనఁ జెప్పిన విశేషములుగలవాఁడుగా భావించి ధ్యానింపవలయునని తాత్పర్యము 9

ఇట్లు ప్రతిదినము భక్తితో అభ్యసించుచు రాఁగా ఆభక్తియోగము చిరకాలాభ్యాసమువలన దృఢమై మరణకాలమందుఁగూడ మనస్సు చలింపక యాపరమపురుషునియందె నిల్చియుండును పైనఁజెప్పినప్రకారము చేయునప్పుడు, మొదట హృత్పుండరీకమునందు మనస్సును వశపఱచుకొనవలయును అనంతరము దానిని సుషుమ్నా నాడిమార్గంబున గురూపదేశప్రకారము ఒక్కొక్క భూమికనుండి పైకిఁగొనిపోయి భ్రూమధ్యంబుననున్న ఆజ్ఞాచక్రంబున నిలుపవలయును అది యందుండి బ్రహ్మరంధ్రముగుండ నుత్క్రమించి పరమపురుషుని బొందును 10

పైమూఁడు శ్లోకములలో అభ్యాసయోగయుక్తమైన ఉపాసనమును చెప్పితిని మఱియొక ఉపాసనగలదు దానిని జెప్పెదవినుము వేదవేత్తలు దేనిని అక్షరమనిచెప్పుదురో, ఊఱక చెప్పుటయేగాక వారు రాగముమాని నియమము నాచరించి దేనిని అనుభూతమొనర్చుకొందురో, దేనినెఱుంగుటకై

సాధకులు గురుకులవాసాదిరూపమైన బ్రహ్మచర్యమును, గృహస్థులైనచో
యాగదానాదులను, వానప్రస్థులైనచోఁ దపస్సు నాచరింతురో అట్టి ఓంకారబ్ర
హ్మోపాసనము గలదు. అది వేదానువచనయజ్ఞదానతపస్సులవలన నెఱుంగఁ
దగినదియు, యతులకుమాత్రమే పొందఁదగినదియు, అఖిలవేదరహస్యమైనది
యు నగునేని నాఁబోంట్లకెట్లు గ్రహింప సాధ్యమగునని శంకింపవలదు.
అది యంతక్లిష్టమైనది యైనను నీకు దానిని సంగ్రహముగా స్పష్టముగా బోధ
పఱతు వినుము. 11

నేత్రములు మొదలగు బాహ్యేంద్రియములను గాని వానివిషయముల
నుండి మఱలించి, మనస్సు విషయచింతాపరత్వమైనచో బాహ్యేంద్రియ
నిరోధము నిరర్థకము గావున మనస్సును గూడ హృదయదేశమందు నిలిపి అనఁ
గా వృత్తిరహితమొనర్చి ఇట్లు బహిర్ద్వారములను అంతర్ద్వారమును నిరోధించి,
క్రియాద్వారమైన ప్రాణమును సయితము నిరోధించి ఒక్కొక్కభూమిని
క్రమక్రమముగా జయించుచు భ్రూమధ్యమందు నిలిపి, గురూపదేశప్రకారము
ఆత్మవిషయక సమాధిస్థైర్యమనెడి యోగమును బూని, బ్రహ్మవాచకత్వమును
ప్రతిమాదులవలె బ్రహ్మప్రతీకత్వమును నైన ఓమ్ అనుఅక్షరమును ఉచ్చరించు
చు ఆయక్షరమునకు వాచ్యమైన నన్ను స్మరించుచు మూర్ధన్యనాడివలన దేహ
మును త్యజించి అర్చిరాదిమార్గంబున బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోవువాఁడు అచ్చ
ట భోగాంతంబున లబ్ధవిజ్ఞానుఁడై ముక్తినొందును. ఆప్రకారము చేయలేని
వారికి పైనఁజెప్పిన ఉపాసనలురెండు నుపయోగింపవు. ఎల్లరకు సులభముగా
నుండు నుపాసన యొకటిగలదు. దానినిఁజెప్పెదు వినుము. 12

ఎవఁడు నన్ను నిరంతరము స్మరించునో వానికి నేను సులభుఁడను. స
తతము నాయనుచింతనమే నాప్రాప్తికి హేతువు, మూర్ధన్యమార్గమునఁ బ్రా
ణోత్క్రమమగుఁగాక, మఱియొకవిధమున నగుఁగాక. ఆవిషయమై యంత
పట్టుదల వలదు. నన్ను స్మరించుచుఁ బ్రాణములు వదలినఁ జాలును. ఆతఁడు
నన్ను తప్పక పొందును. ఇంద్రియములను నిరోధింపకున్నచో విషయేంద్రి
యసంయోగము తప్పదనియు, ఆసందర్భంబున మనస్సు విషయాసక్తమై
యుండునేగాని వేఱుగాదనియు, మనస్సు అట్లున్నప్పుడు నిరంతరము నాచిం
తనమెట్లు ఘటించునని యు శంకింపవచ్చును. నీచిత్తమును నాయందే నిలుప

వలయును గాని, అన్యవిషయములవంకకుఁ బోనియరాదు ఎవఁడిట్లు ని
యాముచేసితివేని బాహ్యేంద్రియములకు తత్తద్విషయములతో సంబంధము
గలిగినను నీమనస్సు వానివంక దిరుగకుండును, ఎట్టి అపకారముఁ గలుగదు
ఈనిరంతరచింతనము ఒకనాఁడనిగాని ఒకనెలయనిగాని, ఒకసంవత్సరమనిగాని
నియమింపరాదు, యావజ్జీవము చేయవలయును ఇట్లుచేయువాఁడు నాపైన
యక ప్రేమతో నిండియుండును గావున నాయనుచింతనముమాని జీవింపఁజా
లఁడు. ఇట్టియోగికి నేను సులభుఁడను వానివియోగమును నేను సయి
తము సహింపఁజాలను ఇట్లుచేయుట యెల్లరకు సులభము　14

నీవింతసులభుఁడ వగుటవలన ఫలమేమందువా ? నేను సులభుఁడ నగు
టవలన నన్ను సులభముగాఁ బొందవచ్చును నన్నుఁబొందినవారో ఆధ్యాత్మి
కాది సమస్తదుఃఖములకు బుట్టిల్లయినదియు, అస్థిరమైనట్టియునగుఁ బునర్జన్మ
ముగలుగదు పునర్జన్మములేనట్టి మహాత్ములకు ముక్తి సిద్ధమని చెప్ప
నక్కఱలేదు　15

బ్రహ్మలోకము మొదలు సమస్తలోకములు పుట్టుచు గిట్టుచునుండు
నన్నుఁ బొందినచోఁ బునర్జన్మము గలుగదు బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోయిన
వారికిఁ బునర్జన్మములేదని శ్రుతులు చెప్పుచుండగా నీవిట్లు చెప్పుట యెట్లు
చెల్లునందువా ? క్రమముక్తిఫలంబుగా బ్రహ్మలోకమునకుఁబోయి యచ్చట
ఉత్పన్నజ్ఞానులైనవారు బ్రహ్మతోడ మోక్షమునుబొందుదురు ఇట్టివారి
విషయమై నీవన్న శ్రుతిచెప్పుచున్నది పంచాగ్నివిద్యాదులైన క్రతువులా
నర్పక బ్రహ్మలోకమును బొందినవారి కదియన్వయింపదు అట్టివారికిఁ
బునర్జన్మము తప్పదు　16

బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోయినవారుగూడ మరల జన్మింతురని చెప్పితివి
గదా. బ్రహ్మలోకవాసులకు నరలోకవాసులకు జీవితకాలంబున వ్యత్యా
సముగలదు అదిచెప్పెద వినుము మనుష్యులకు వేయియుగములైనచో బ్ర
హ్మకొక్కపగలగును, అట్లే వేయియుగములు బ్రహ్మకొక్కరాత్రియగు
ఇట్టి ముప్పదిదినములు ఒక్కమాసము. ఇట్టిమాసములు పదిరెండు ఒక్కసంవ
త్సరము బ్రహ్మకగును. ఇట్టిసంవత్సరములునూఱు బ్రహ్మకుఁ బరమాయువు

బ్రహ్మగూడ నిట్లు కాలపరిచ్ఛిన్నుఁడు గావున వానికిని జననమరణములు తప్పవు. 17

మనుష్యాదులకువలె బ్రహ్మకుఁగూడ స్వాపకాలము ప్రబోధకాలము గలవు. బ్రహ్మ స్వాపావస్థవదలి ప్రబోధమొందునప్పుడు ప్రాణులు భోగ్యభోగస్థాన దేహేంద్రియరూపంబులను ధరించుచుండును, మఱల బ్రహ్మకు స్వాపకాలమువచ్చునప్పుడు వ్యక్తిని దాల్చిన ప్రాణులెల్ల ఆబ్రహ్మయందే తిరోధానమగుచుండును. ఇది ప్రతిదినము జరుగు సృష్టిప్రళయములు. ఇట్లు సర్వప్రాణులు ప్రజాపతి రాత్రికాలంబున లీనమగుచేని, సంసారక్లేశనాశమెల్లరకు అనాయాసముగా లభించుచున్నదగియు, సంసారక్లేశనాశనమే మోక్షము గావున అది అప్రయత్నసిద్ధముగువచ్చుచున్నది గాయు దానికై తాప్రయాసయేలయనియు శంకింతువు గాఁబోలు. 18

పూర్వకల్పమందు లీనమైన భూతకోటి తదనంతరము బ్రహ్మప్రబోధసమయంబున కర్మపరతంత్రమై కలిగి బ్రహ్మస్వాపకాలంబున మఱల లీనమగుచుండును. ఇట్లు ఎడతెగని జననమరణరూపమైన సంసారమనెడి ఘటీయంత్రంబున బరిభ్రమించుచుండును. కల్పాంతలీనంబుగలిగినంత నే వానికి మోక్షము గలిగెనని తలంపరాదు. ఎన్నఁడుగాని మఱల జన్మములేకుండుట మోక్షమనఁబడును. 19

బ్రహ్మమొదలు పిపీలికమువఱకుఁగల సమస్తభూతకోటి యిట్లు జరామరణములకు జిక్కియుండునంటిరి. అట్లగుచేని వీనికి జన్మరాహిత్యమెప్పుడు గలుగునని శంకింపవచ్చును. సమాధానము వినుము.

సమస్త భూతకోటికి హిరణ్యగర్భునిదైన అవ్యక్తము బీజమైయున్నది. ఆహిరణ్యగర్భాది సమస్తము దేనియందు అవ్యక్తమైయున్నదో, ఏది నిఖిలప్రపంచమునకు సనాతనమూలకారణమై యున్నదో యట్టిది మఱియొకటి కలదు. దానిస్వరూపము అస్పష్టము. హిరణ్యగర్భునకుఁగూడ అధిష్ఠానమగుటం జేసి అది చిరంతనమైనదిగానున్నది. ఈసనాతనమైన పదార్థము హిరణ్యగర్భాది సమస్త ప్రపంచము నశించినను తాను నశింపదు. 20

పైశ్లోకములో అవ్యక్తమని అక్షరమని ఏదిచెప్పఁబడినదో అదియే పునరావృత్తిలేని పురుషార్థమని శ్రుతిస్మృతులు చెప్పుచున్నవి ఆపదార్థమును బొందినవారు మరల రారు అదియే నాయుత్కృష్టమైన స్వరూపము దానిఁ బొందుటెట్లందువా ?

ఏపురుషునియందు సర్వభూతములుండునో, ఎవనివలన సమస్తజగత్తు వ్యాప్తమైయున్నదో, ఆకారణమున నెవఁడు నిరతిశయమైనవాఁడో అట్టినన్ను అనన్యము ప్రేమలక్షణమునైన భక్తితోఁ బొందనగును వేఱొకమార్గము లేదు 22

పరమేశ్వరోపాసకులు అవ్యక్తమును బొందినతర్వాత మఱల జనింపరని చెప్పితిని ఆయవ్యక్తమునకుఁబోవు మార్గమెదని యడుగవచ్చును, చెప్పెద వినుము.

అర్జునా ! శరీరవియోగానంతరము ఆత్మతరలి పితృయానమనుమార్గమున నో దేవయానమనుమార్గముననో చనును ఏకాలమునచచ్చినచో పితృయానమునఁబోవునో, ఏకాలమునచచ్చినచో దేవయానమునఁబోవునో ఆకాలము వచింతు వినుము ఇచ్చట కాలశబ్దమునకు ముఖ్యార్థమున గ్రహింపఁగూడదు, కాలాభిమాని దేవతోపలక్షితమైన మార్గమని యెఱుంగవలయును ఏ కాలాభిమాని దేవతోపలక్షితమైన మార్గమునఁజన్న నో మఱలజననము గలుగదో ఏ కాలాభిమాని దేవతోపలక్షితమైన మార్గమునఁ జన్నచో పునరావృత్తి గలుగునో ఆవివరము వినుము ఇందుక్రమముక్తిఫలక బ్రహ్మోపాసకులనుగూర్చి చెప్పఁబడుచున్నది 23

పైనఁజెప్పిన రెండుమార్గములలో ఉపాసకులకుఁగల అనావృత్తిమార్గమును మొదట వివరింతును బ్రహ్మలోకాభిముఖులైచను ఉపాసకులను మొదట అర్చిరాభిమానిని దేవత అహర్దేవతాపర్యంతము కొనిపోవును, అహర్దేవత యచ్చటనుండి శుక్లపక్షదేవతాపర్యంతము గొనిపోవును, శుక్లపక్షదేవత ఉత్తరాయణదేవతాపర్యంతము గొనిపోవును ఉత్తరాయణదేవత సంవత్సరదేవతా పర్యంతము గొనిపోవును, ఆదేవత ఆదిత్యాభిమాని దేవతాపర్యంతము, ఆదేవత చంద్రమసపర్యంతము, అది విద్యుద్దేవతాపర్యంతము, అది బ్రహ్మపర్యంతము గొనిపోవును దీనిని దేవయానమందురు ఇట్లుచను సగుణోపాసకులు సగుణబ్రహ్మను బొందుదురు. నిర్గుణోపాసకులకు ప్రాణముపోవుట

తోడనే బ్రహ్మప్రాప్తి కలుగును గావున వారికి దేవయానమార్గ ప్రయాణ మునకే అవకాశములేదు 24

పితృయానమార్గమును వివరింతు వినుము పితృయానమునకు మొదట ధూమాభిమానిదేవతయుండును. ఆదేవత రాత్ర్యభిమానిదేవతవఱకు, ఆదేవత కృష్ణపక్షాభిమానిదేవతపర్యంతము, ఆదేవత దక్షిణాయనాభిమానిదేవతాపర్యంతము, ఆదేవత సంవత్సరాభిమానిదేవతాపర్యంతము, ఆదేవత పితృలోకాభిమాని దేవతాపర్యంతము, ఆదేవత ఆకాశదేవతాపర్యంతము, ఆదేవత చంద్రమసపర్యంతము గొనిపోవును. ఇట్లు పితృయానమునఁ జనువాఁడు ఇష్టాపూర్తులాచరించిన కర్మయోగి స్వర్గమునుబొంది సంపాదించినదెల్ల నందనుభవించి అనంతరము మఱల జనించును ఇట్టడు మఱలవచ్చు విధమెట్లనఁగా, స్వర్గలోకమునుండి ఆకాశమునకు, ఆకాశమునుండి వాయుపథమునకు, వాయుపథమునుండి వృష్టి పథమునకు, అందుండి భూమికివచ్చి భూమిలో ఆహారపదార్థములందు కలిసి శుక్లముగామాఱి స్త్రీగర్భమందు ప్రవేశించి జనించును 25

అర్చిరాదిమార్గము ప్రకాశకమై యుండుటచే శుక్లమనియు, ధూమాదిమార్గము తమోమయమైయుండుట గావున కృష్ణమనియు చెప్పఁబడును. జ్ఞానులకు శుక్లమార్గము, కర్మాధికారులకు కృష్ణమార్గము శాశ్వతములై యున్నవి శుక్లమార్గమునఁజన్నచో అనావృత్తియు, కృష్ణమార్గమునఁజన్నచో పునరావృత్తియుఁ గలుగును 26

అర్జునా! ఈశుక్లకృష్ణమార్గము లెఱింగినవాడు సంసారమోక్షఫలకత్వమైన మార్గమునే యనుకరించునుగాని మోహమునుబొంది ధూమాదిమార్గప్రాప్తకమైన కర్మనిష్ఠ ననుసరింపఁడు, అందువలన దేవయానప్రాపకపరమైన పరమేశ్వరభజనయందు పరినిష్ఠితుఁడై యుండును కావున నీవును సర్వకాలము లందుయోగయుక్తుఁడవై అనఁగా శుక్లగతిప్రాపకమైన పరమేశ్వరభజనపరి నిష్ఠితుఁడవై యుండుము 27

ఈయధ్యాయంబునఁజెప్పిన మోక్షరహస్యంబును గ్రహించి యనుష్ఠించువానికి వేదాధ్యయనము యజ్ఞతపోదానములు నీప్రకార మనుష్ఠించినవారికే ఫలములుగలుగునని శాస్త్రములు ప్రత్యక్షంబుగనో ఆఫలములకన్న నధికమైన పరమేశ్వరప్రాప్తిరూపఫలము కలుగును అంతియగాక సగుణబ్రహ్మమువలన నిర్గుణబ్రహ్మప్రాప్తిరూప మగు కైవల్య పరస్థానప్రాప్తియగును 28

గీతాహృదయము.

తొమ్మిదవ యధ్యాయము.

భగవంతుడును పరబ్రహ్మరూపుడైన వాసుదేవుని భజనము ఎనిమిదవ అధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినది తొమ్మిదవ అధ్యాయములోనన్నను బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞాన ముపదేశింపఁబడును అట్టిజ్ఞానము నీక్రింది మూఁడు శ్లోకముల లోఁ బ్రశంసించుచు

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

పూర్వాధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినట్టియు ఇఁకఁ జెప్పఁబోవునట్టియు బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానమును జక్కఁగా నాలోచించి చెప్పెదఁగాక ఎనిమిదవ యధ్యాయములో నేనుచెప్పిన భజనకన్న నిప్పుడుచెప్పబోవునది విలక్షణమైనదిగానున్నది ఎట్లనిన—కర్మకాండమందుఁ జెప్పఁబడినధర్మము గుహ్యమైనది, ఉపాసనాకాండమందుఁ జెప్పఁబడిన భజనము గుహ్యతరమైనది, జ్ఞానకాండోక్తమగుజ్ఞానము గుహ్యతమమైనది ఏలయందువా? ఇదిధర్మమువలె అతీంద్రియముగాక అపరోక్షానుభవముతోఁగూడి సాక్షి ప్రత్యక్షసిద్ధమై సార్వజనీనము దృష్టఫలకత్వమునగుటంజేసి గుహ్యతమము ధర్మమునకన్న జ్ఞానమధికతరమైనదనుటకు మఱియొక కారణముగూడగలదు ధర్మము సంసారహేతువగునేగాని సంసారమోచకముగాదు, జ్ఞానమన్ననో సంసారమోచకమైనది ఆకారణమునఁగూడ నిది ధర్మమునకన్న నధికతరము ధర్మమునకన్న జ్ఞానమధికమైన నగుగాక, భజనమునకన్నఁగూడ జ్ఞానమధికమా? అని శంకింపవచ్చును భజనము స్వయముగా మోక్షమునీయఁజాలదు, అది చిత్తశుద్ధిని గలిగించి దానివలన మోక్షమును గలిగించును జ్ఞానమన్ననో స్వయముగా మోక్షమిచ్చును కావున జ్ఞానము భజనమునకన్న నధికమైనదేసుమా ఇట్లు గుహ్యమైన ధర్మమునకన్న గుహ్యతరమైనధ్యానమునకన్న అతిశయమైన జ్ఞానమునుఁగూడ నీకుపదేశించుచున్నానుగదా ఇంతగుహ్యతమమైనది నీకేచెప్పుట

యేలయందువా ? భక్తసఖ్యాదులందు నీతో సాటియగు ప్రియుఁడు నాకు మఱియొకఁడు లేదు. అంతియగాదు శిష్యగుణసంపత్తిని విచారించినను నె వెంతయు ఉపదేశార్హుఁడవు కావున నీకుపదేశింపఁదలంచితిని గుణములందు దోషదృష్టినుంచుట అసూయయనఁబడును. అట్టిది నీకులేదు నేనునామాహాత్మ్యమును సారెసారెకుఁ జెప్పుచున్నను నన్ను గూర్చి యసూయచెందక నా నోటువచ్చినదెల్ల సత్యమని విశ్వసించుచున్నావు ఇట్టిగుణమువలననే నీవు ఆర్జవసంయమాది శిష్యగుణ సంపత్తిగలదని స్పష్టముగదా   1

ఈవిజ్ఞానము మహత్తరమైనదనుటకుఁ గారణాంతరముఁగూడఁగలదు ఇది సర్వవిద్యలలో శ్రేష్ఠమైనది, మఱియు గోప్యములకు గోప్యమైనది మనువు ఇక్ష్వాకువు జనకుఁడు మున్నగు రాజులు దీనిని పాలించుటంజేసి ఇది రాజవిద్యయనియుఁ జెప్పఁబడును అదియునుంగాక జ్ఞానము మహాపవిత్రమైనది ప్రాయశ్చిత్తములు తత్తత్పాపములను నివర్తింపును గాని ఎల్లపాపంబులను నివర్తింప జాలవు బ్రహ్మహత్యాప్రాయశ్చిత్తమువలన సురాపానపాపము నివర్తింపదుగదా మఱియు ప్రాయశ్చిత్తాదులవలన నివృత్తమైన పాపము స్వకారణంబున సూక్ష్మరూపంబున నుండునుగాని స్వరూపంబుతో నశింపదు. జ్ఞానమన్ననో అనేక జన్మసహస్రసంచితమైన సర్వపాపముల స్థూలసూక్ష్మరూపంబులనేగాక తత్కారణమైన అజ్ఞానమునుగూడ భస్మమొనర్చును దానంజేసి జ్ఞానము సర్వోత్తమము పావనమునైనదిగానున్నది మఱియు జ్ఞానఫలము ప్రత్యక్షమేగాని ధర్మఫలమువలె ననుమానమైనదిగాదు దీనిని సంపాదించుటయన్ననో సద్గురూపదేశంబున మిక్కిలి సులభము ఇంతయనాయాసముగా లభించునది ఏమాత్రము గానుండునని శంకింపవలదు జ్ఞానఫలము అత్యంతము   2

జ్ఞానమట్లు సుఖసంపాద్యము అక్షయఫలకమునగువో ఎల్లరు దానినిఁ బడయుటకై యత్నింపరేలయనియందువా ?

అర్జునా ! జనులు ఈజ్ఞానమనెడి ధర్మముయొక్క స్వరూపమునందు శ్రద్ధలేమింజేసి తద్విముఖులైయుందురు ఆకారణంబున నన్నుఁబడయరు.

నన్నుఁబడయలేమిఁ జేసి జననమరణరూపమైన సంసారమునందుఁ బరిభ్రమించు చుందురు

అద్వైతబ్రహ్మజ్ఞానము స్పష్టపడవలయునన్నచో ద్వైతప్రపంచమిథ్యాత్వము బుద్ధిస్థముగావలయును కావున ఆవిషయము మొదట వినుము చేతనాచేతనాత్మకమైన యీసమస్తజగత్తు నావలన వ్యాపింపఁబడియున్నది ఏ రూపంబున వ్యాపించియుండునందువా ? నాయీరూపముతోఁగాదు , అతీంద్రియమైన సచ్చిద్రూపముతో వ్యాపించియుంగాన నాజగద్వ్యాప్తి యెట్టి దందువా ? చరాచరాత్మకములైన సర్వభూతములు నాయందుండును , నేను మాత్రము వానియందుండను అనఁగా నాజగద్వ్యాప్తి యదధిష్ఠానస్వరూపము సనుంగును జగత్తుఅనునది యొకటియుండినచో తదధిష్ఠానము శక్యమగును , జగత్తు అనునదె మిథ్యయంటివి మిథ్యాజగత్తునందుఁ దదధిష్ఠానమెట్లు పొసగునని శంకింపవచ్చును జగత్తుమిథ్యయను పక్షమున భూతములు నాయందుండవు , అనఁగా శుక్తియందురజతత్వమువలె నాయందు భూతములారోపితములేగాని సత్యములుగావు ఒకసారి భూతములు నాయందుండునంటివి , ఒకసారిభూతములు నాయందులేవంటివి భూతములు నీయందుండవటో ఉండవుండవటో యొకటి సాధ్యమగునుగాని రెండునెట్లు సాధ్యమందువా ? ఈశ్వరసంబంధమైన నాయీయఘటితఘటనోపాయము అనఁగా నామాయ యిదేగదా నాయీయోగమాయావైభవము అవితర్క్యము గావున పరస్పరవిరుద్ధాంశములు నాయందుండుననుటనుగూర్చి శంకవలదు ఐంద్రజాలికమాయలందు ఇట్టి పరస్పరవిరుద్ధాంశములను నేదును జూచుటలేదా ? ప్రపంచము బాహ్యదృష్టితోఁ జూచినచో నాకన్నభిన్నముగాఁ గాన్పించుట పరమార్థదృష్టితోఁ జూచినచో మదభిన్నముగానుండుట దీనిబట్టి ప్రపంచము మిథ్యయనబడును మిథ్యాశబ్దమునకిదేయర్థము ద్వైతప్రపంచమెల్ల నెట్టిమిథ్యాభూతమైనదని గ్రహింపుము 4

ఇట్లు చరాచరభూతములను బుట్టించుచు బోషించుచున్నను పరమార్థదృష్టితో విచారించినచో నాయాత్మ భూతసంబంధిగాదు ఏలయందువా ? భూతములు కల్పితములు శుక్తియందు రజతత్వమును గల్పించినంతమాత్రాననే శుక్తికి రజతత్వము నిశ్చయముగా సంబంధించునా ? అట్లే బ్రహ్మ

మందు ద్వైతప్రపంచము నారోపించినంతనే వాస్తవాద్వైత స్వరూపుడైన బ్రహ్మతత్త్వమునకు విరోధము గలదు 5

ద్వైతప్రపంచము మిథ్యయగుటంజేసి బ్రహ్మమునకు పారమార్థికతత్సంబంధము లేదని చెప్పితిని, ఇట్లనుటకు మఱియొక కారణముగూడ గలదు

ఆకాశములేని చోటులేక వాయువున్నను సర్వగతమై యింతదని చెప్పరానిదిగానున్నది ఇట్లున్నను ఆకాశమునకును వాయువునకును సంశ్లేషములేదుగదా? ఏలయందువా? అవయవములు గలవానికే సంశ్లేషముగాని అవయవములు లేనివానికి సంశ్లేషము గలుగదు అదేవిధముగా నేను సర్వాంతర్యామినైయున్నను సర్వభూతములు నాయందున్నను నేను అసంగస్వభావుడను గావున భూతములకు నాకు సంశ్లేషము గలుగదని గ్రహింపుము 6

అర్జునా, నాయొక్క ప్రకృతియనియు ఉపాదానకారణమనియు, త్రిగుణాత్మికయనియు, అవ్యక్తయనియు, మాయయనియు నానావిధంబులఁ జెప్పఁబడు సర్వభూతములు ప్రళయకాలంబున సూక్ష్మరూపంబుతో నాయీమాయయందు లీనమైయుండును మృత్తికలోనుంచివచ్చి మఱల మృత్తికయందె లీనమగు ఘటమెట్లు మృత్తికామాత్రమో అట్లే యీమాయలోనుండివచ్చి మఱల మాయలోనే లీనమగు ప్రపంచముగూడ మాయామాత్రమేయగును మాయయే జగత్కారణమగునేని నాపనియేమందువా? మాయయందు లీనమైన భూతంబులను గల్పాదియందు విభాగించి పుట్టింతును నేను అసంగుడనంటివి, అట్టివాఁడు జగత్తును సృష్టించుట యెట్లు? అనఁగా సంగమున్నగాని సృష్టిగలుగదనియు, సంగములేదనిచెప్పుకొనుచు జగత్సృష్టిఁ జేయుదునని చెప్పుట విరుద్ధముగాదాయనియు శంకింపవచ్చును 7

అనిర్వచనీయ మాయాశక్తియైన యీప్రకృతి నాకు వశమైయుండును దానినధిష్ఠించి తత్పరతంత్రములైయుండు చేతనాచేతనరూపమైన భూతకోటినెల్ల సారెసారెకు విభాగించి పుట్టింతును అనఁగా ఈజగత్స్రష్టృత్వము మాయోపాధికమేగాని వేఱుగాదు అందువలన నాయసంగత్వమునకు విరోధముగాదు పారమార్థికమైన నాయసంగోదాసీనా ద్వితీయబ్రహ్మతత్త్వ మెట్లందువా?

మాయామాత్ర ప్రపంచ సృష్ట్యాదులగు కర్మములు పారమార్థికాద్వైత

స్వరూపుఁడనైన నన్ను బంధింపవు, అనఁగా నాపారమార్థికా ద్వైతస్వరూప మునకు భంగముగలిగించి సద్వితీయస్వరూపునిగాఁ నన్ను జేయఁజాలవు ఇంద్రజాలమాయాకల్పిత కరితురగాది సంపన్నుఁడు ప్రభువు కానట్లు, మాయామాత్ర ప్రపంచసృష్టివలన నేను సద్వితీయుఁడనుగాను సృష్ట్యాదికర్మములు నన్నేల బంధింపనందువా? నేను ఉదాసీనుఁడనైయుందును గావున నన్నవి బంధింపవు. ఎవరోయిద్దఱు వివాదముచేయునప్పుడు అదిచూచున్నవానికి వారి జయపరాజయములుగాని వారి హర్షవిషాదములుగాని ఎట్లు వికారమును గలిగింపవో యట్లే యుదాసీనుఁడనై యుందునాకు సృష్ట్యాదికర్మములేవియు వికారమును గలిగింపవు వికారమెప్పుడుగలుగదో యప్పుడే సృష్ట్యాదికర్మములందు 'నేను చేయుచున్నా'ననెడి ఆసక్తి అనఁగా అభిమానరూపమైన యనురక్తి నాకుఁ గలుగదు. అనఁగా కర్తృత్వాభిమాన ఫలసంగముగలవానినే కర్మములు బంధించునుగాని తద్రహితుని బంధింపవనియు, ఫలాభిసంధి యెప్పుడులేదో యప్పుడు ఉదాసీనత్వము గలుగుననియు, ఎప్పుడు ఉదాసీనత్వముండునో యప్పుడు ఎట్టికర్మములు బంధింపవనియు భావము

'భూతగ్రామమును బుట్టింతునంటివి', 'ఉదాసీనుఁడనై యుందునంటివి ఈరెండు కార్యములు పరస్పర విరుద్ధములుగదా యని శంకింపవచ్చును

అర్జునా! నీసందేహమునకు అవకాశములేదు నేను నిర్వికారచిన్మాత్రరూపుడననుట సత్యము దానంజేసి నేను పుట్టించుదుననుట లౌకికమే గాని పారమార్థికముగాదు అట్లుకాదేని, నానిర్వికారత్వాదులు సత్యములు గాఁజాలవు. ఇఁక సృష్టి యెట్లుగలుగుచున్నదందువా? నాయధ్యక్షతవలనఁ బ్రకృతి జగత్తును గలిగించుచున్నది. ఇంద్రజాలికాధిష్ఠితయగు మాయ గజతురగాదులను బుట్టించుచుండుటఁ గానఁవా? ప్రకృతిభాసముదక్క వఱి యొకటి నావలనఁగలుగదు నాభాసమువలన భాసితయై ప్రకృతియట్లు సమస్త ప్రపంచమును గలిగించుచున్నది నాయధ్యక్షత్వరూపకారణమున జగత్తు మాటుమాటికిఁ బుట్టుచుండును జగత్సృష్టికి నేను కారణమనఁగా నాభాసము కారణమని భావము. సూర్యునకుఁ బ్రకాశము స్వాభావికము, లోకమును వెలిగించునిమిత్తమతఁడట్లు ప్రకాశించుటలేదు, ప్రకాశఫలముగా లోకమున

కు వెలుగుచున్నది అట్లే నేను సర్వదా భాసించుచుండును నాభాస
వలనఁ బ్రకృతి సృష్టించుచున్నది ప్రకృతి సృష్టించుఁగాకయని నేను భాసిం
చుటలేదు 10

ఇట్లు అసంగోదాసీనస్వభావము అద్వితీయచిదానందైక ఘనము అఖిల
భూతాంతరాత్మ భూతమునగు నాస్వరూపమును గాంచుట యెవరికి సాధ్యము
గాదని శంకింపవలదు నాస్వరూపదర్శనము సులభముగా సర్వలోకసంశ్ర
యణీయమగుటకై దివ్యమంగళవిగ్రహమును దాల్చి వసుదేవునిగృహమున అవత
రించితిని ఇట్లు అవతరించినను మూఢులు నన్ను గ్రహింపలేక మనుష్యమా
త్రునిగా భావింతురు కటా! ఈదౌర్భాగ్యమునకేమనవలయును? 11

ఈమూఢులు మోఘాశలని మోఘకర్మలని మోఘజ్ఞానులని మూఁడు
విధములు భగవంతుని నెఱుంగక మోక్షోపాయ జ్ఞానశూన్యులై నిత్యసం
సారమగ్నులుగానుండు వారు మోఘాశులనఁబడుదురు. భగవంతుని నెఱింగి
యు వాని ననాదరించి స్వర్గాదులఁగోరి తన్నిమిత్తము అగ్నిహోత్రాది కర్మ
ములుచేయువారు మోఘకర్మలనఁబడుదురు మోఘజ్ఞానులనఁగా భగవం
తుని నిందించువారు అజ్ఞానులగుదురేని, జ్ఞానాభావమునంజేసి మోక్షాశ
యే వ్యర్థమగునుగాని స్వర్గాద్యాశ వ్యర్థముకాదు ఎఱింగియు అనాద
రించువారికి స్వర్గాశగూడ ఫలింపదు భగవంతుని అనాదరించు వారికి
ఆముష్మికఫలము అభావమైనను ఐహికఫలము కొంతకుఁగొంత గలుగవ
చ్చును భగవంతుని నిందించువారికన్ననో అదియు లభింపదు మోఘా
శలు పాపిష్ఠులు, మోఘకర్మలు పాపిష్ఠతరలు, మోఘజ్ఞానులు పాపిష్ఠతము
లు, పైనఁజెప్పిన మూఁడురకములవారికి ఇష్టప్రాప్తి చేకూఱకపోవుట యట్లుం
డగా మీఁదుమిక్కిలి వారికి అనిష్టముగూడ సంభవించుచున్నది ఎట్లనిన,
మోహినిప్రకృతియనియు ఆసురీప్రకృతియనియు, రాక్షసీప్రకృతియనియుఁ
ప్రకృతి మూఁడు విధములు అందు అవిహితహింసాహేతుద్వేష ప్రధానయగు
తామసీప్రకృతి రాక్షసీప్రకృతియనఁబడును శాస్త్రములుసమ్మతింపని విష
యములను భోగించుటకు హేతువైనట్టిదియు రాగము ప్రధానముగాఁగలదియు
నగు రాజసీప్రకృతి ఆసురీప్రకృతి యనఁబడును శాస్త్రీయజ్ఞాన భ్రంశ
హేతువైనది మోహినీప్రకృతియనఁబడును భగవదజ్ఞానులు అనఁగా మో

ఘాశలు మోహినీప్రకృతిని, భగవంతుని అనాదరించువారు అనఁగా మోఘకర్ములు, ఆసురీప్రకృతిని, భగవన్నిందకులు అనఁగా మోఘజ్ఞానులు రాక్షసీప్రకృతిని గలిగియుందురు. ఈమూఁడురకములవారికిఁ బ్రకృతివిషయమునఁ దారతమ్యమున్నందున నిరయప్రాపకత్వాంశంబునఁగూడ భేదముండునని భావింపవలదు ఈముగ్గురకు నరకము తప్పదు

ఇట్లగునేని, లోకమెల్ల నిట్టివారితోనే నిండియుండును గావున సమస్త జగత్తు నిమగ్నమే సుమాయని భావింతువుగాఁబోలు. అట్లు భావింపవలదు 12

లోకమెల్ల నిట్టివారితోనే నిండియుండలేదు. అనేకజన్మకృతసుకృతములవలన ఆత్మమలినమును బాసిన మహాత్ములుగూడ లోకములోఁ గలరు వారు సాత్వికులైన దైవప్రకృతిని గలిగియుందురు. అందువలన వారికి నాతత్త్వము స్పష్టము అనఁగా, జగత్కారణము అవ్యయము త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితమునైన పరబ్రహ్మము లోకానుగ్రహార్థము మనుష్యరూపముదాల్చి అవతరించినాఁడని గ్రహించి అనన్యబుద్ధితో నన్ను భజింతురు. మూఢులవలె మహాత్ములుగూడ దుర్లభులు, దుర్లభతరులు, దుర్లభతములని మూఁడువిధములు. ఈవాసుదేవుఁడు పరబ్రహ్మముగాని వేఱుగాదనియెఱింగి బహుమానించు మహాత్ములు దుర్లభులనియు, అట్లుఎఱింగి నాయందు ప్రేమలక్షణమైన భక్తి సేయువారు దుర్లభతరులనియు, వాసుదేవుఁడే సర్వమనెడి అద్వైతజ్ఞానసంపద గలవారు దుర్లభతములనియు వివేకము. 13

ఇఁక భగవద్భజనప్రకారము వివరింతు వినుము

భగవదుపాసనము మానసికము, వాచికము, కాయికము అని మూఁడు విధములు తైలధారవలె ఎడతెంపులేక చిత్తము ధ్యేయాకారతను బడయుట నిత్యయోగమనఁబడును ఇట్టివారు నిత్యయుక్తులనఁబడుదురు ఇట్లు ధ్యేయమునందుఁ బరినిష్ఠితమైన చిత్తమునకు విక్షేపముగలిగెనేని అది బహిరుత్థానమగును అప్పుడు నమస్కారరూపకాయిక భజనమును జేయుదురు. ఈ కాయికభజనంబునఁ బరిశ్రాంతి గలిగినప్పుడు భగవన్నామసంకీర్తనరూపమైన వాచకభజనమును జేయుదురు. ఈరూపంబున విక్షిప్తచిత్తమును మఱలఁ గుదుటబఱచుకొని యథాపూర్వము భగవన్మూర్త్యైకాకారతాపత్తికి యత్నిం

తురు ఈమహాత్ములు దృఢవ్రతులు గావున ఇట్లు సారెసారెకు వలయు నప్పుడెల్ల విక్షిప్తచిత్తమును సవరించుకొనుచు త్రికరణోపాసనమును జేయుదురు 14

ప్రేమ భక్తి భజనప్రకారమును జెప్పితిని ఇంక అద్వైతజ్ఞానరూపమైన భజనము వివరింతు వినుము

వాసుదేవుఁడే సర్వమనెడి సర్వాత్మకత్వదర్శనము జ్ఞానమనఁబడును. అదే యజ్ఞముగా ఉపాసించువారు జ్ఞానయజ్ఞోపాసకులనఁబడుదురు పై శ్లోకములోఁ జెప్పఁబడిన భజనము జ్ఞానయజ్ఞమునకు అంగమగును. ఈజ్ఞానయజ్ఞమందుఁగూడ భేదములు గలవు ఎట్లనిన, బ్రహ్మయే నేను అనెడి ఐక్యానుసంధానము ఏకత్వజ్ఞానయజ్ఞమగును భగవంతుఁడొక్కఁడే సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు మున్నగు బహువిధరూపంబులతో నుండునని అనుసంధానము జేయుట పృథక్త్వజ్ఞానయజ్ఞమగును భగవంతుఁడు సర్వాత్మకుఁడని అనుసంధానముచేయుట విశ్వతోముఖజ్ఞానయజ్ఞమగును ఈత్రివిధజ్ఞానయజ్ఞమందు స్వరూపభేదము లేకపోయినను ముఖభేదము మాత్రము గలదు 15

నావిశ్వరూపత్వమును అనుసంధించి భజింతురంటిని ఈవిశ్వతోముఖజ్ఞానయజ్ఞమును కొంత వివరింతు వినుము

అగ్నిష్టోమాది శ్రౌతక్రతువులు వైశ్వదేవాది స్మార్తయజ్ఞములు శ్రుతిస్మృతి ప్రసిద్ధమహాయజ్ఞములు, పిత్ర్యమైన శ్రాద్ధము, ఓషధిసంబంధమైన భోజనాదులగు ఔషధము, యాజ్యాపురోనువాక్యాది మంత్రములు, ఆజ్యము మున్నగు సర్వహవిస్సులు, ఆహవనీయాదులైన అగ్నులు, హోమము, ఇవన్నియు నేనేసుమా 16

ఈజగత్తునకుఁ దండ్రి తల్లి పోషకుఁడు పితామహుఁడు ఇవన్నియు నేనే జగత్తులోఁ దెలిసికొనదగిన వస్తువు నేనే. గంగాది పవిత్రపదార్థములు నేనే. నాలుగు వేదములు నేనే. 17

ప్రాప్యమైనవస్తువు, భరించువాఁడు, శుభాశుభద్రష్ట, వాసస్థానము, ఆపన్నార్తిహరుఁడు, ప్రత్యుపకారమపేక్షింపక యుపకారముచేయువాఁడు,

ఉత్పత్తి, నాశము, స్థితి, ప్రలయాధిష్ఠానము, ఉత్పత్తిస్థానము స్థిత్యధిష్ఠానము. ఇవన్నియు నేనే 18

ఎండకాలంబున సూర్యరూపంబునఁ దాపము గలిగించువాఁడ, వర్షము లేకుండఁజేయువాఁడు, వర్షకాలంబున వర్షించువాఁడు, లోకజీవనాధారమైనట్టి అమృతము, జీవకోటిని హరించు మృత్యువు, వేయేల ? ఇప్పుడున్నట్టియు, గడచినట్టియు రాబోవునట్టియు సమస్తవస్తుజాతము నేనే కావున సర్వాత్మకత్వమైన నాయుపాసనము యుక్తమేగాని యొండుగాదు 19

భగవదుపాసనప్రకారము దెలిపితిని, ఏప్రకారముగానైనను భగవంతు నుపాసింపక కేవల కామ్యకర్మములననుష్ఠించువారి గతి యేమని యడుగ వచ్చును

కేవల వేదనిష్ఠామాత్రులై అగ్నిష్టోమాది యజ్ఞములచేత వసురుద్రాదిత్యాది మదీయవిభూతులను బూజించువారు సాత్త్వ మెఱుంగనివారైనను ప్రకారాంతరముననేని నన్నే పూజించుచున్నారు గావున వారికి స్వర్గప్రతిబంధకములైన పాపములు నశించును ఆట్టివారు సత్త్వశుద్ధినిగాక స్వర్గతిని మాత్రము గోరుచుందురు గావున వారు తమకోరికప్రకారము దుఃఖములేని సురేంద్రలోకమును బొంది యచ్చట అమానుషములైన దేవభోగము లనుభవింతురు 20

అట్లు వారు కామ్యపుణ్యఫలముగా విస్తీర్ణమైన స్వర్గలోకంబు ననుభవించి, తద్భోగజనకమైన పుణ్యము క్షీణించినంతనే ఆదేహము నశించును గావున మరల దేహమును బొందుటకై మర్త్యలోకమును జొచ్చెదరు అట్లు మర్త్యలోకమునుజొచ్చి గర్భవాసాది యాతన లనుభవింతురు ఇట్లు వేదత్రయోక్తములైన కామ్యకర్మములను మాత్రము చేయువారు స్వర్గకాములై జన్మమృత్యుప్రవాహమునంబడి వచ్చుచుఁ బోవుచుందురు. వీరికి జన్మరాహిత్య మెన్నడు లేదు 21

నాభక్తులు ద్వైతులని అద్వైతులని రెండు విధములు. అందు ద్వైతభక్తులు భజనీయమైనదిగానీ కాంక్షణీయమైనదిగానీ పురుషార్థము నేను దక్క-

మఱియొకటి లేదను విశ్వాసముతో నిండి నాచింతనమును క్షణముసేపుగూడ మానరు, అట్లుమాని జీవింపఁజాలరు, అనవరతము నాయందునిష్ఠులై వారుందురు వారికి సంబంధించిన ఐహికాముష్మికములు రెండు నేను భరింతును అనఁగా వారీలోకంబున నున్నంతకాలము శరీరయాత్రాద్యర్థము ధనాదిలాభ తత్పరిపాలనకార్యమును, దేహత్యాగానంతరము నన్నుఁబొందిమఱల జనింపకుండుట యనెడిదానినిట్లుఐహికాముష్మికంబుల రెంటి నేనే భరింతును. ఇవి వారు కోరఁగనిలేదు వారికేదేదివలయునో యదియెల్ల నేను విచారించి కలిగింతును నాభక్తుల యోగక్షేమభారము ఋణభారమువలె నామీఁదనుంతును. అద్వైత భక్తులసంగతియన్ననో, వారికి భేదదృష్టియే లేదు, వాసుదేవుఁడే సర్వమనెడి సర్వాద్వైతదర్శనులైయుందురు, తామే నేను, నేనే తాముగా భావింతురు గావున వారి యోగక్షేమములు నాయోగక్షేమములే యగును ఎల్లరి యోగక్షేమములను వహించునది నేనేయైనను, ద్వైతభక్తుల యోగక్షేమములు వహించుటయందుఁ బ్రయత్నముండును, అద్వైతభక్తుల విషయమునఁ బ్రయత్నమే యుండదు, స్వాభావికమైయుండును 22

'ఇంద్రాదిదేవతలు నావిభూతులంటివి, నాకు వ్యతిరేకమైన వస్తువుగాని దేవతాంతరముగాని లేదంటివి, వారిభజనముగూడ నాభజనమే యగునంటివి అట్లగుచో ఇంద్రాది దేవతారాధకులకు జననమరణములు వచ్చుటేల' యని శంకింపవచ్చును.

నాభక్తులు నన్నెట్లో యట్లే అన్యదేవతాభక్తులుగూడ వారిని శ్రద్ధతో యజించునప్పుడు ఆయజనము నన్నే చేరును అయినను వారి యజనము విధిపూర్వకముగాదు, అనఁగా జ్ఞానయుక్తమైనది గాదు ఏలయందువా? నేను సర్వాత్మకుఁడను జ్ఞానముతో వారు యజించుటలేదు ఇంద్రాదులకు నాకు భేదమును గల్పించి యజింతురు. 23

శ్రౌతస్మార్తరూపములైన యెల్లయజ్ఞములను దత్తద్దేవతారూపంబుతో భుజించునది తత్తత్ఫలమిచ్చునది నేనే ఈరహస్యము నెఱుంగరు అందువలన వారు మహాప్రయాసతో యజించినను దివకు భ్రష్టులగుదురు నాసర్వదేవతాత్మకత్వమెఱింగి యజించువారు సిద్ధిని బడయుదురు. 24

ఒక్కొకకర్మమునకు అనఁగాఁ గర్మభేదములేకున్నను సంకల్పభేదమాత్రం
ఫలభేదముగలిగి గొందఱు అల్పసుఖభోగులై పడుటయు, గొందఱు
ము సుఖభోగులై పునరావృత్తిలేకుండుటయుఁ జూడఁగాఁ జిత్రమై
నుగదా

ఇంద్రాదిదేవతలనుగూర్చి సంకల్పించి వ్రతమాచరించువారు ఇంద్రాది
ను బొందుదురు, పితృయజనము సంకల్పించి శ్రాద్ధాదులొనర్చువారు
ను బొందుదురు, యక్షరక్షఃపిశాచాది భూతయజన సంకల్పులు భూ
ను బొందుదురు దేవ పితృభూతాత్మకములైన యాయజ్ఞములనే భగ
డైన వాసుదేవునినన్ను సంకల్పించి నాప్రీతికై యనుష్ఠించినచో అక్షయ
వధికానందరూపమునైన నన్నుఁ బొందుదురు కావున నెల్లకర్మములచేత
అనంతఫలదుఁడనైన నన్నే యజింపవలయును 25

నన్నుయజించుట అనంతఫలకత్వమైనను గష్టతరమని శంకింతువా ?

ఇంద్రాదులను యజింపవలయునన్నచో పశువులు ఆజ్యము సోమము
గు బహువిత్తవ్యయాయాససాధ్యము లగువస్తువులు కావలయును.
యజించుటకు అట్టివి అవసరములేదు, ఆకో, పూవో, పండో, నీరో,
యొకటి చాలును అనాయాససాధ్యములైనట్టి యిట్టివస్తువులలో నేదో
టితో ఎవడేని నన్నారాధింపవచ్చును నాయారాధనము భక్తిపూర్వ
గా నుండవలయును. అఖిలలోకేశ్వరుఁడనైన నాకు పట్టివస్తువు లర్పిం
సముద్రజలంబులతో సముద్రతర్పణము చేయుటగును ఇదియెంత
భ్యమో విచారింపుము. శుద్ధచిత్తుఁడై పత్రాదికమును నాకర్పించునప్పు
అఖండపూర్ణానందుఁడనై యవి గ్రహింతును సుమా నిజానందపరిపూ
ను అతితుచ్ఛమైన పత్రాశనము తగునా యని శంకింతువు గాఁబోలు భక్తి
ధానముగాని వస్తుమూల్యము ప్రధానముగాదు భక్తితో నొక్కనాఁడేని
కొక్కయాకు సమర్పించినను అది మహాతురముతో గ్రహింతును సుదా
డిచ్చిన పిడికెడుఅటుకులతోఁ నేను తనివి చెందుట యెఱుంగవా? నేను
క్తైకగ్రాహిత్వస్వభావుఁడను గదా 26

నాభజనార్థము పత్రపుష్పాదులు ఆరామాదులనుండి తెచ్చి నాకర్పింప వలయునను క్లేశముగూడ అవసరములేదు. స్వభావముగాఁగాని ఆవశ్యకముగాఁ గాని చేయుకర్మములు నాకర్పితులేని నాభజన సిద్ధియగును. ఇది యన్నిటి కన్న సులభముగదా కావున దేహయాత్రార్థము చేయుగమనాగమనాది లౌకికకర్మలుగానీ, దేహధారణార్థము ఏమిభుజింతురోయదిగానీ, హోమదాన తపస్సులు మున్నగు వైదికకర్మములుగానీ నిత్యనైమిత్తికకర్మములుగానీ ఇవి యెల్లనాకర్పింపుము. 27

ఇట్లు భగవంతునకు సర్వకర్మములు సమర్పించుట సన్యాసమనఁబడును. ఇది చిత్తశోధకమగును గావున దీనినే యోగమందురు ఇట్లు సన్యాసయోగ శోధితచిత్తుడవై కర్మము లాచరించినప్పుడు కర్మములెల్ల భగవదర్పణము లగును గావునఁ దత్ఫలముగూడ భగవదర్పణమే యగుచున్నది దానంజేసి కర్మముల శుభాశుభఫలములు కర్తకుఁ జెందవు అట్టివాఁడు కర్మముక్తుఁడై జ్ఞానము వలన మద్భావాపత్తిరూపమైన మోక్షమునుఁ బొందుచున్నాఁడు. 28

'భక్తులనే అనుగ్రహింతువుగాని భక్తులుగాని వారిని అనుగ్రహింపవు గదా, అకారణంబైన నీకుఁగూడ రాగద్వేషకృత వైషమ్యము గలుగుగదా' అని శంకింతువా ?

నేను సర్వప్రాణులయెడఁ దుల్యుఁడనై వర్తింతును, నాకుఁ గొందఱు ప్రియులు కొందఱుద్వేష్యులు లేరు అట్లగునేని భక్తులకు అభక్తులకుఫలవైషమ్య మేలయందువా? ఎవరు సర్వకర్మ సమర్పణపూర్వకమైన భక్తితో నన్ను భజింతురో, వారు మద్భజనశుద్ధాంతకరణులై మదాకారైకవృత్తితో నాయందు వర్తింతురు నేనుగూడ అతిశుద్ధమైనవారిచిత్తమునందు ప్రతిఫలించుచు వర్తింతును. స్వచ్ఛమైనవస్తువు దేనితోఁ దనకుసంబంధముగలుగునో దాని యాకారమును ప్రతిఫలించుట దానినైజముగదా స్వచ్ఛముగాని వస్తువు యొక్క వృత్తి తద్విపరీతము సూర్యకిరణము లెల్లెడలఁ బ్రసరించుచుండును అయినను అవి స్వచ్ఛమైన దర్పణాదులయందే ప్రతిఫలించునుగాని మంటి యందుఁ బ్రతిఫలించునా ? అట్లుండియు సూర్యుఁడు దర్పణమందు రంజించుచున్నాఁడనియుఁ మంటియందు ద్వేషించుచున్నాఁడనియుఁ జెప్పనగునా ?

వస్తుస్వభావమర్యాదనుబట్టి కలుగు కార్యమును నిష్కారణముగా నింకొకరి మీఁద మోపరాదు అగ్ని తనను సేవించువారికిఁ జలిఁబోఁగొట్టును , కల్పవృక్షంబు తన్నాశ్రయించినవారికిఁ గోరికలిచ్చును అగ్నిని సేవింపకయే చలిపోలేదన్నన, కల్పవృక్షంబు నాశ్రయింపకయే అది కోర్కెలీయలేదన్నను అజ్ఞానముగాని వేఱుగాదు ఇందు అగ్ని కల్పవృక్షంబులకు రాగద్వేషంబులేవి గలవు ? దేవతలు పశుపక్ష్యాదులు మనుష్యులు మొదలగునవి జాతినిబట్టిగాని ఆకారమునుబట్టిగాని స్వభావమునుబట్టిగాని జ్ఞానమునుబట్టిగాని హెచ్చుతక్కువలు గలిగియున్నను సమాశ్రయణీయాంశంబున నేను వానికెల్ల సమమైయుందును , ఒకరికి హెచ్చుగా సమాశ్రయణీయుఁడను మఱియొకరికిఁ దక్కువగా సమాశ్రయణీయుఁడనుగాను అనఁగా సమాశ్రయణీయాంశంబున జాత్యాదులనుబట్టి ఇతఁడు నికృష్టుఁడని వాని ద్వేషింపను, ఇతఁడు ఉత్కృష్టుఁడని వానిని ప్రేమింపను. ఉత్కృష్టులౌండె అపకృష్టులౌండె ఎవరు నన్ను భక్తితో భజింతురో వారు నాయందు నేను వారియందు వర్తింతుము 29

భక్తిసామ్యమున్నను దుర్వృత్తుఁడు సువృత్తుఁడు సాధుత్వాసాధుత్వ వైషమ్యమును గలిగియుందురు వారియిరువురియెడ నీకుఁ దుల్యవృత్తి యెట్లుండువా ?

శ్రుతిస్మృతులయందు ఎవనికిఁ బ్రాయశ్చిత్తము చెప్పఁబడదో అట్టి అతిపాపిష్ఠుఁడు సుదురాచారుఁ డనఁబడును అట్టివాని పాపమునుఁ బోఁకార్చుటకుఁగా భజనీయమైనది మఱియొకఁటి గలుగదు అట్టివాఁడుగూడ నన్ను భజించునేని, అతఁడు సాధువగునేగాని పాపిష్ఠుఁడు గానేరఁడు. ఏలయందువా ? నాభజనమే వానికిఁ బ్రాయశ్చిత్తమగును , కావున నట్టివాని నెల్లరు మన్నింపఁదగును , అనఁగా నతఁడు వ్యవహారయోగ్యుఁడగును భగవంతుఁడే నాకు శరణమని దురాచారుఁడెప్పుడు అధ్యవసాయము చేయునో అప్పుడతఁడు ప్రాయశ్చిత్తుఁడై లోకవ్యవహారయోగ్యుఁ డయ్యెనని భావము నరకమును గలిగించుట లోకవ్యవహారదూరునిగాఁ జేయుట — ఈరెంటిని గలిగింపఁ బాపమునకు శక్తిగలదు సామాన్యప్రాయశ్చిత్తములు అసభ్యత్వదోషమును మాన్పఁజాలునేగాని పాపమును బోఁగొట్టఁజాలవు నాభజనమున్ననో వానిరెంటిఁ జేయనోపును 30

అర్జునా ! నాభజనమువలనఁ బాపక్షయమేగాక జ్ఞానముగూడఁ గలుగును జ్ఞానమువలన అవిద్యానివృత్తిరూపమైన ముక్తి చేకూఱును అర్జునా! కుమీమాంసకు లీవిషయమై నోటికివచ్చినట్లు వదరుదురుగాక దురాచారుఁడైనను నాకు భక్తిచేయునేని అతఁడు కృతార్థుఁడగునేగాని ఎన్నఁడు నశింపఁడు, ఇది నాప్రతిజ్ఞ ఈప్రతిజ్ఞను ఢంకాకొట్టి చాటింపనగును. ఇందులకు అజామీళుఁడే నిదర్శనము. 31

'దురాచారులగోష్ఠి యటుండనిమ్ము, పశుపక్ష్యాదులు అతినికృష్టములైనవిగదా ? అవిగూడ నిన్నాశ్రయించినచో ముక్తిచెందునా' అని శంకింతువుగాఁబోలు.

పాపజన్మముగల తిర్యగాదులు, నిషాదాదులు, వేదాధ్యయనాద్యధికారము లేమింజేసి అతినికృష్టులైన స్త్రీలు వైశ్యులు, కృషిమాత్రపరులైన శూద్రులు వీరుగూడ నన్నాశ్రయించి ముక్తిఁ బొందుదురు. జటాయువు గుహుఁడు శబరి మొదలగువారిందులకు నిదర్శనముగదా 23

పాపయోనులుగూడ నన్నాశ్రయించిముక్తిఁ బొందుదు రనఁగా బుణ్యయోనులు సుకృతులు బ్రాహ్మణులు రాజర్షులునైన నాభక్తులు పరగతినిబొందుదురని వేఱ చెప్పవలయునా ? ఈమనుష్యలోకమన్ననో సుఖరహితమైనది, సుఖములేమన్నను ఇది నిత్యమైనదాయనిన నదియుఁ గల్ల, కావున నిందుఁ జిరస్థాయిగా జీవుఁడుండునని తలంపవలదు ఇట్టిదానిని జ్ఞానులువర్జింతురుగాని కోరరు. ఈలోకమిట్టిదైనను దీనియందొకగుణముగలదు. ఏదందువా? పరమపురుషార్థమును సాధింపవలయునన్నచో మనుష్యలోక మెంతయు ననుకూలమైనదిగానున్నది మనుష్యలోకంబున జనించుటకు నిదియే కారణము అట్లు పరమపురుషార్థసాధనానుకూలమైన మనుష్యలోకంబున జనించి తత్సాధనమునకై యత్నింపనిచో మానవజన్మయే వ్యర్థమగును మనుష్యుని ఆయుష్కాలము నూఱేండ్లనియు, ఈజీవితకాలములోపల నెప్పుడోయొకప్పుడు పురుషార్థసాధనమునకై యత్నింపనగుననియుఁ దలంపవలదు పరమాయుష్కాలము నూఱేండ్లనిరేగాని యెల్లరు నూఱేండ్లు తప్పక జివింతురని చెప్పలేదు ఎంతపర్యంతము భోగ్యకర్మము అనుభవింపవలసియుండునో యంత

పర్యంతము మాత్రమే జీవముండును. అనంతరము దాఁచినను అది నిలువదు. ఈకర్మానుభవకాలమింతని యెవరుఁ జెప్పఁజాలరు అందువలననే యీలోకము అనిత్యమని చెప్పితిని కావున మృత్యువుచేతఁబట్టి యీడ్వఁబడువారు వోలె జనులు ప్రతిక్షణము మరణసన్నద్ధులైయుండి ప్రతినిమిషమును మిక్కిలి యమూల్యముగా భావించుచు కర్తవ్యమును సాధింపవలయును. అర్జునా! నీవుగూడ అట్లే యొనర్పుము 33

నన్ను భజించుటకు మిక్కిలి సులభమైన మార్గమును జెప్పెద వినుము సర్వవిషయములనుండి నీమనస్సు మరలించి దానిని నాయందుంచుము ఇదియే భక్తికి మూలమైన సూత్రము ఇది చేయఁజాలవేని, అనఁగా నీమనస్సు విషయాంతరములందుఁ దగులుకొని మరలదేని నాయందు అతిమాత్రప్రేమలక్షణభక్తినిఁ జేయుము ఇదియు సాధ్యముగాదందువా? అట్లగునేని నాకు బహిర్పూజలైన నొనర్పుము పూజార్థము ద్రవ్యములు సమకూర్చుట కష్టతరమందువా? ఆపక్షమున నాకు నమస్కారమొనర్పుము నాకు నమస్కరించుసు ఫలంబున దురితప్రతిబంధకములెల్ల దూరమై నీకు సుఖముగానే నాభజనము, నాభక్తి, నామనస్కత్వము ఇవి క్రమముగా సిద్ధించును ఇట్లు మత్పరాయణుఁడు మదేకశరణుఁడు నగువాఁడు నాప్రత్యక్షస్వరూపమును ధ్యానించి బ్రహ్మాద్వైతమును బడయును జీవుఁడు బ్రహ్మాద్వైతమును బడయుట కంఠచామీకరణ న్యాయముగానుండును అనఁగా మెడలో ఆభరణమున్నను అదిమఱచి యందునిందు వెదకి తుదకది దనమెడలోనుండుటఁగాంచి పోయిన ఆభరణము దొరికినట్లు భావించుట కంఠచామీకరణన్యాయమందురు అదేవిధముగా జీవుఁడు తాను బ్రహ్మమైయుండియు అజ్ఞానంబున అదిమఱచి తుదకు జ్ఞానవశంబున తానే బ్రహ్మమని తెలిసికొనుచున్నాఁడు. 34

గీతాహృదయము.

పదియవ యధ్యాయము.

బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము దానికి అంతరంగసాధనమైన భగవద్భక్తి వైభవ
మును తొమ్మిదవ యధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినవి. బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము
నకు బహిరంగసాధన భూతమైన భగవద్విభూతులు ఈయధ్యాయములోఁ
జెప్పఁబడును. ఏడవయధ్యాయములో 'నీటియందలిరసము నేనే' అనుప్రదే
శములలోను, తొమ్మిదవయధ్యాయములో 'నేను క్రతువును, నేనే యజ్ఞము
ను' అనుచోట్ల భగవద్విభూతులు చెప్పియున్నను, వానినే యీయధ్యాయము
లో విస్తరించుచున్నాఁడు. 'అర్జునా! నాయుపదేశశ్రవణాదరపరతం
త్రుఁడవై యేమియుఁ బ్రశ్నింపకున్నను నీకుఁ దత్త్వమును జెప్పుచున్నాను
వినుమ'ని యుత్సుకముతో వానిని అభిముఖునిగా నొనర్చువాఁడై

శ్రీభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

సర్వలోకేశ్వరుఁడు సాక్షాన్మహాదేవుఁడునైన పరబ్రహ్మముతోఁ బో
రాడనోచిన భుజదండములుగల అర్జునా! అమృతంబునంబలె నావచనంబులఁ
బ్రీతినొందుచున్న నీకు హితమునుగోరి యేదియిప్పుడు చెప్పఁదలఁచితినో యది
పరమవచనముగాని సామాన్యమైనదిగాదు, కావున మరల వినుము 1

దేవతలు అధికతరజ్ఞానులు, మహర్షులన్నో తత్త్వార్థదర్శనులు. అట్టి
దేవతలు ఋషులుగూడ నాప్రభావమును అనఁగా నానావిభూతులతో నే
నావిర్భవించుటను ఎఱుంగరు. ఏలయందువా? దేవతలకు మహర్షులకు
నెల్లరకుగల స్వరూపజ్ఞానశక్త్యాదులకు నేనే మొదటికారణమును. కావునవా
రెల్లరు నాయధీనులును బరిమితజ్ఞానశక్తి సంపన్నులుగానుందురు. అట్టివారు
అపరిమితజ్ఞానశక్తి సంపన్నుని సర్వాతీతుని నన్నెఱుంగుట యెట్లు సాధ్యము?
దానంజేసి నామాహాత్మ్యము నన్యులెఱుంగరు. నామాహాత్మ్యమును చెప్పవ
లయునన్న నేనే చెప్పవలయును. నీయెడనాకుఁగల స్నేహామువలన నీవడుగని
రహస్యమునగూడ చెప్పుచున్నాను 2

నేనే అన్నిటికి మూలకారణంబుగానున్నాను; నాకు మఱియొకటి కారణముగాదు; అందువలన అజుఁడను అనఁగా జన్మరహితుఁడను, లోకము లకెల్ల ఈశ్వరుఁడను. ఈసంగతి యెవఁడెఱుంగునో అతఁడు మనుష్యులలోనెల్ల అసంమూఢుఁడై, అనఁగా సంసారహేతుకమైన అజ్ఞానరూపసంమోహంబులేనివాఁడై సర్వపాపంబులనుండి ముక్తుఁడగును. కావున నాప్రభావము నీవు వినవలసినదిగానున్నది) 3

నాప్రభావమును సురలుగూడ ఎఱుంగరంటిని అట్టిదానిని చూపెద వినుము. బుద్ధి అనఁగా అంతఃకరణమునకుఁగల సూక్ష్మార్థవివేచనసామర్థ్యము, జ్ఞానము అనఁగా పదార్థముల నెఱుంగుట, అసంమోహము అనఁగా ప్రత్యుత్పన్నములైన భోద్ధవ్యవిషయములందు వ్యాకులమొందని మనఃప్రవృత్తి, క్షమ అనఁగా ఓర్పు, సత్యము అనఁగా బాహ్యేంద్రియముల నిగ్రహము, శమము అనఁగా శాంతి, సుఖము, అనఁగా ఇంద్రియానుకూల్యము దుఃఖము, ఇంద్రియప్రాతికూల్యము, భవము అనఁగా పుట్టుక, అభావమనఁగా ఉన్నట్టికాకుండుట, అహింస అనఁగా బరిపీడానివృత్తి, సమత అనఁగా రాగద్వేషరాహిత్యము, తుష్టి అనఁగా యదృచ్ఛాలాభముతో సంతసించుట, తపస్సు అనఁగా కాయేంద్రియముల శోషణము, దానము అనఁగా తన ద్రవ్యము సత్పాత్రలకిచ్చుట, యశస్సు అనఁగా కీర్తి, అయశస్సు అనఁగా అపకీర్తి, ఇట్టి భూతప్రాణికోటినానావిధ కార్యవిశేషములు నావలననే కలుగుచున్నవి. ఇఁక నాప్రభావమేమని వర్ణింతు! 4-5

సప్తమహర్షులు అందుకు మొదటి నలుగురు అనఁగా సనక, సనందన, సనాతన, సనత్కుమారులు స్వాయంభువ మొదలగు పదునలుగురు మనువులు నాస్వభావము అనఁగా జ్ఞానైశ్వర్య శక్తిరూపము గలిగిన వారగుదురు. వారెల్లరు హిరణ్యగర్భుఁడనైన నాయొక్క సంకల్పసంభవులు, కావున నావలనఁగాని అందువలన వారు సర్వప్రాణిశ్రేష్ఠులు, ఆ సనకాదులకుఁ బుత్రులు శిష్యులు ప్రశిష్యులుగా ఈలోకములోని ప్రజలెల్ల జనించిరి 6

భగవత్ప్రభావజ్ఞానంబువలన ఫలమేమంటివా? ... జెప్పిన ఋషిమన్వాదిరూపమైన విభూతియోగ...

రూపమైన నాయైశ్వర్యంబును ఉన్నదియున్నట్లు ఎవఁడెఱుంగునో యతఁడు ముక్తిహేతువైన సమ్యక్‌జ్ఞానయోగముగలవాఁడగుచున్నాఁడు, ఇందు సందియములేదు ఇదే ఫలము. 7

మహ్వాది విభూతిరూపంబున సమస్తజగత్తునకు నుత్పత్తిహేతువు నేనే యనియు, బుద్ధి జ్ఞానము మొదలగునవి నావలననే ప్రవర్తించుచున్నవనియు, ఎఱుంగుటవలన వివేకులై ప్రేమపూర్వకంబుగా నన్ను భజింతురు. 8

నా ప్రేమభజన మెట్టిదందువా ? నాకు జీవితమునర్పించి నన్నువదలి క్షణమాత్రముగూడఁ బ్రాణధారణమునేని చేయనివారై యుండుట ఇట్టి ప్రేమభక్తులకు ధ్యానావస్థయని విక్షేపావస్థయని రెండవస్థలు గలవు. అందు ధ్యానావస్థయందు వారిస్వరూప మెట్లుండుననఁగా, వారిచిత్తము నాయందే యుండును, విక్షేపావస్థ భక్తగోష్ఠీరూపయనియు భక్తగోష్ఠీరహితయనియు రెండు విధములు. భక్తగోష్ఠీరూప విక్షేపావస్థయందు భక్తులు తాము తాము అనుభవించిన నాకళ్యాణగుణంబుల నొండొరులకు వర్ణించుకొనుచు సంతసించుచుందురు ; ద్వితీయ విక్షేపావస్థయందు భక్తగోష్ఠి లేనందున హారే ! గోవింద ! గోపాల ! అని నన్నుఁ గీర్తించుచుఁ దమలోదామే యానందించుచుందురు. 9

దీనిని విభూతియోగజ్ఞాన పూర్వక ప్రేమ భక్తియందురు. వీరికి ముక్తిహేతువైన సమ్యక్‌జ్ఞానయోగ మెట్లు ప్రాప్తించునందువా ?

వారి భజనము ప్రీతిపూర్వకము, అందువలన వారు నిరంతరము మచ్చిత్తులై యుందురు వారి భజనము కామనాపూర్వకమగునేని కామ్యసిద్ధి పర్యంతమే వారి చిత్తము నాయందుండును ప్రేమపూర్వకభక్తులు భజనములేక క్షణముగూడ ఆత్మధారణముచేయరు. ఇట్టివారికి 'అవికమ్పేనయోగేన' అను శ్లోకములఁ జెప్పిన బుద్ధియోగమును అనఁగా సమ్యగ్దర్శనంబును నేనే యిత్తును. ఆబుద్ధియోగంబున ఆభక్తులు నన్నుఁ బొందుదురు. 10

'నీభక్తులు యోగసిద్ధినిగాని జన్మరాహిత్యమునుగాని గోరరు నీభజనైనప్రయోజనవరులైయుందురు, ఏదియు అడుగనివారికి నీవేల' సమ్యగ్దర్శనమిత్తునందువా ?

వారు కోరకున్నను వారికి నిరతిశయపురుషార్థమును అనుగ్రహించు వాఁడనై స్వయముగా వారి మనోవృత్తులందుఁ జేరి ప్రకాశమానమైన జ్ఞానలక్షణదీపంబును వెలిగింతును, వెనువెంటనే వారి అజ్ఞానము నశించుచున్నది అడుగనిదే మేలయిత్తునంటివి భక్తులు నాయెడనెట్లో నేనుకూడ అట్లే వారియెడఁ దదాసక్తుఁడనై యుందును తద్భేదమును సహింపలే[illegible] తాదాత్మ్యలిప్సవలనను వారికి మద్భావాపత్తిరూపమైన మోక్షమునకు హేతువగు జ్ఞానయోగము నిత్తును భక్తులకు బుద్ధియోగమియ్యకున్నను భక్తాత్మభావప్రతిపత్తి భగవంతునకు గలుగదాయని శంకింతువుగా బోలు భక్తులకు భగవదాత్మభావప్రతిపత్తి గలుగకున్నచో భగవంతునకు భక్తాత్మభావ ప్రపత్తి గలుగదు. 'ఎవరెట్లు నన్ను భజింతురో వారి నట్లే నేనుకూడ భజింతు' నని మున్నే చెప్పియున్నాను ఆకారణంబున వారికి అనాయాసముగా సమ్యగ్జ్ఞానమిచ్చుచున్నాను 11

ఇట్లు భగవద్విభూతులను సంక్షేపముగాఁ జెప్ప అర్జునుఁడవి అతివిస్తరముగా వినుకుతూహలముగలవాఁడై యిట్లనియెను

నీవు పరంధాముఁడవు అనఁగా స్వప్రకాశరూపుఁడవు, పరమపవిత్రుఁడవు, అనఁగా అవిద్యవలనఁ గలుగు సకలకలుష ప్రపంచమును భస్మమొనర్చిన పావనుఁడవు, అనఁగా నిర్విశేషాద్వైతస్వరూపుఁడవు [illegible] పరబ్రహ్మముగాని వేఱుగాదు కావుననే నిన్ను శాశ్వతము అనఁగా ఏ రూపముగ నిత్యము అనఁగా స్వస్వరూపసంభవము, కారణములకుఁ [illegible] పుట్టువులేనట్టియు వ్యాపకరూపమైనట్టియుఁ బరమాత్మ[illegible] 12

ఎవరందురందువా? వారువీరుగాదు, వసిష్ఠాది ఋషు[illegible] అసితుఁడు దేవలుఁడు వ్యాసుఁడు మున్నగువారు వచింతు[illegible] నీవే స్వయముగా అమాట నాకుచెప్పితివి సుమా. ఎప్పు[illegible] నా? [illegible] ధ్యాయము 3-8 శ్లోకములలోఁ జెప్పలేదా? [illegible]

కావున వేదములు ఋషులు చెప్పినట్టి శాశ్వత[illegible] షుఁడవు నీవనుట సత్యమనియు స్తుతిపరముగా చెప్పినమా[illegible] చున్నాను శిష్యుఁడను ప్రపన్నుఁడను [illegible] టుంజేసి యింతకుమున్న ఉపదేశమైనా[illegible]

భగవానుఁడా! నీవు అనుగ్రాహ్యులగు దేవతలొండె నిగ్రాహ్యులగు దానవులొండె నీవిభూత్యావిర్భావము నెఱుంగరు. నిన్ను నీవుమాత్రమే యెఱుంగుదువు. 15

ఈయెఱుకకు మనస్సు నేత్రములు మున్నగునవి సాధనములుగావు. మఱియేది సాధనమందువా? స్వరూపమే యిందులకు సాధనము. కావుననే నీకు పురుషోత్తముఁడను నామము సార్థమయ్యెడు. పురుష శబ్దవాచ్యమైన చరాచరాత్మక సమస్తజగత్తు నీకన్నఁ దక్కువమైనది, కావున దానికిఁ బురుషోత్తమత్వము గలుగదు. అది పరిమితజ్ఞానముగలది గావున అపరిమితజ్ఞానసంపన్నుని నిన్ను ఎఱుంగుట యెట్లు సాధ్యము? నీవు భూతోత్పాదకుఁడవు, భూతనియంతవు, నాబోంట్లు మనుష్యులకన్న నెంతో మహిమాధికులైన దేవతలకుఁగూడ నధికుఁడవు, జగత్పాలకుఁడవు ఈకారణమునుబట్టి నిన్ను పురుషోత్తముఁ డందురు

నీవిభూతులను నీవుమాత్రమే యెఱుంగుదువు గావున, ఏయేవిభూతులతో నీలోకమెల్ల వ్యాపించియుందువో యావిభూతులను అత్యద్భుతములైన వానిని వచింప నీకే తగును. 16

విభూతుల నుపదేశించుటవలనఁ గలుగు ఫలమేమందువా? నిరతిశయైశ్వర్యసంపన్నా! ఏప్రకారము సదా ధ్యానించినచో నిన్నెఱుంగనగును? విభూతిరూపంబున ధ్యానించినచో నిన్నెఱుంగనగునందువా? ఏయేపదార్థములందు నిన్ను నేనుచింతింపవలయును? అనఁగా ఏపదార్థములు నీవిభూతులు? యోగులకుగూడ దుర్గ్రాహ్యమైన నీరూపము విక్షిప్తచిత్తులైన నాబోంట్లకు నందునా? కావున మొట్టమొదట నీవిభూతులను ధ్యానించి క్రమక్రమముగా నీరూపంబు లెఱుంగఁగోరుదు దానంజేసి నీవిభూతిజ్ఞానము నాకు ముఖ్యము

సప్తమహర్షులు మున్నగువారు నావిభూతులేయని మున్నే చెప్పలేదా యనియందువా? జనార్దనా! నీయైశ్వర్యమును నీవిభూతులను ధ్యానాలంబనార్థము తొల్లి సంక్షేపముగాఁ జెప్పినది నిజమే. ఇప్పుడు సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము. చెప్పినదే మగలఁ జెప్పుటవలన వినువారికి ఏవగింపుగలుగదాయని శంకింపవలదు నీముఖారవిందమునుండి స్రవించునది అమృతముగాని వేఱు

గాదు. ఆయమృతంబును శ్రోత్రపుటంబులతోఁ గ్రోలుచున్న నెంత గ్రోలి నను దనివి తీఱదు 18

అర్జునుఁడిట్లు ప్రార్థింపఁగా శ్రీకృష్ణభగవానుఁ డిట్లనియెను

అర్జునా! నావిభూతులెల్లఁ జెప్పుటకు వినుటకు శక్యముగాదు. నా దివ్య విభూతులలోఁ బ్రధానభూతములైనవిమాత్రము కొన్నిటిఁ జెప్పెదను 19

'యోగి! నిన్నెట్లు ఎఱుంగనగు'నని యంటివి. అర్జునా! అందులకు సమాధానము మొదటఁ జెప్పెదను వినుము. సమస్తదేహముల హృదయమం దుండునట్టి ప్రత్యగాత్మ నేనేయని గ్రహింపుము. అనఁగా ప్రత్యగాత్మకును నాకు భేదములేదు. భూతముల యుత్పత్తి స్థితిలయములు నేనేయని యెఱుంగుము. అనఁగా సర్వభూతముల యుత్పత్తి స్థితిలయములకు నేనే యాధారమనియు మదన్యమొక్కటియు లేదనియు సర్వాద్వైతమనఁగా నిదే యర్థమనియు గ్రహింపుము. ప్రత్యగాత్మరూపుఁడను ధ్యానించినచో నన్నెఱుంగ నగును 20

ప్రత్యగాత్మధ్యానమునకు సాధనముగా ఈక్రిందఁ జెప్పఁబోవు భావములందు నన్ను ధ్యానింపవచ్చును. ద్వాదశాదిత్యులలో విష్ణువను ఆదిత్యుఁడు, ప్రకాశకరములలో విశ్వవ్యాపియై, ప్రకాశించుసూర్యుఁడు, సప్తసప్తక మరుత్తులలో మరీచియనువాఁడు, నక్షత్రములలోఁ జంద్రుఁడు 21

నాల్గువేదములలో గానమాధుర్యము గలిగి యతిరమణీయమైన సామ వేదము, దేవతలలో ఇంద్రుఁడు, పదునొకండు ఇంద్రియములలో సర్వప్రవర్తకమైన మనస్సు, సర్వభూతములకు సంబంధించినట్టిదియు చైతన్యమని చెప్పఁబడునట్టియు బుద్ధివృత్తియైన చేతనము 22

ఏకాదశరుద్రులలో శంకరుఁడు, యక్షరాక్షసులలో కుబేరుఁడు, అష్టవసువులలో అగ్నియనువాఁడు, ఎత్తైనపర్వతములలో సుమేరుపర్వతము

రాజపురోహితులలో ముఖ్యుఁడైన బృహస్పతి, సేనాపతులలో నేను దేవసేనాపతియైన గుహుఁడను, దేవఖాత జలాశయములలో సగరపుత్రులు త్రవ్విన జలాశయము 24

సప్తబ్రహ్మలలో అతితేజస్వియైన భృగువు, వాక్కులలో ఓంకారము, యజ్ఞములలో హింసాది దోషశూన్యము అత్యంతశోధకమునైన జపయజ్ఞము, స్థావరములలో హిమాలయము 25

ఎల్లవృక్షములలో రావిచెట్టు, మొదట దేవతయైయుండి మంత్రదర్శిత్వంబునంజేసి ఋషిత్వంబునుబొందిన దేవర్షులలో నారదుఁడు, దేవగాయకులైన గంధర్వులలోఁ జిత్రరథుఁడు, ఎట్టిప్రయత్నముచేయక జన్మముతోడనే ధర్మజ్ఞాన వైరాగ్యైశ్వర్యాతిశయమును బొంది పరమార్థమునుబడసిన సిద్ధులలో కపిలముని 26

అశ్వములలో నెల్ల సముద్రమథనకాలంబున బుట్టిన ఉచ్చైఃశ్రవసమను అశ్వము, గజములలో సముద్రమథనకాలంబునఁ బుట్టిన ఐరావతము, నరులలో నెల్ల రాజు 27

అస్త్రములలో ఏయస్త్రము దధీచి యెముకతో నిర్మింపఁబడెనో యట్టి వజ్రాయుధము, గోవులలో సముద్రమథనకాలంబున జనించిన వసిష్ఠుని కామధేనువు, కామములలోఁ బుత్రోత్పత్త్యర్థమగు కామము, (అనఁగా రతిమాత్రహేతు కామముగాదని భావము) సర్పములలో సర్పరాజమగు వాసుకి 28

నాగములలో శేషుఁడు, జలచరములలో జలచరరాజగు వరుణుఁడు, పితరులలో పితృరాజగు అర్యముఁడు, ధర్మాధర్మములకు అనుగ్రహనిగ్రహ ఫలముల నిచ్చువారిలో యముఁడు 29

దితిపుత్రులలోఁ బరమసాత్త్వికమూర్తియై యెల్లరకు నానందమునుగూర్చు ప్రహ్లాదుఁడు, సంఖ్యాగణములలోఁ గాలము, మృగములలో సింహము, పక్షులలో వినతానుతుఁడగు గరుత్మంతుఁడు 30

వేగవంతులలో వాయువు, శస్త్రధారులలోఁ బరమవీరుఁడును అఖిలరాక్షసకులక్షయకరుఁడునైన శ్రీరాముఁడుఁ రామకృష్ణులు సాక్షాత్స్వరూపులైనను ధ్యానార్థము విభూతులుగా గ్రహింపనగునని భావము) మత్స్యములలో మకరము, వేగముగల నదులలో గంగానది 31

ప్రాణులను బుట్టించువాఁడు పాలించువాఁడు సంహరించువాఁడు, విద్యలలో మోక్షహేతువైన అధ్యాత్మవిద్య, వాదములలోఁ దత్త్వార్థ వాదము 32

వర్ణములలో సర్వవర్ణములకుఁ బ్రకృతియైన అకారము, సమాసములలో ఉభయపదప్రధానమైన ద్వంద్వసమాసము కాలముహూర్తాదులలో అక్షయమైన కాలకాలుఁడు అనఁగాఁ బరమశివుఁడు, (రామానుజులనువలె సాక్షాత్పర బ్రహ్మమగు శివునిగూడ ధ్యానార్థము విభూతిగా గ్రహింపవలెనని భావము) సృష్టికర్తలలో హిరణ్యగర్భుఁడగు బ్రహ్మ. 33

సంహారకులలో సర్వసంహారకుఁడైన మృత్యువు, ఉత[illegible]గ్యుల యుత్కర్ష, కీర్తి, సంపత్తి, సరస్వతి, చిరానుభూతార్థమును స్మరించు శక్తియగు స్మృతి, అనేక గ్రంథార్థధారణాశక్తియైన మేధ, క్షుత్పిపాసాది సహన శక్తియైన ధృతి 34

ఋగారూఢ గీతివిశేషరూపములైన సామములలో బృహత్సామము ఛందస్సులలో గాయత్రీ ఛందస్సు, పదురెండు మాసములలో సమశీతోష్ణమై నానావిధములగు పుష్పఫలములతో శాకములతో నొప్పుచు సుఖహేతువైన మార్గశీర్షమాసము, ఆఱుఋతువులలోసుగంధిసర్వకుసుమరమణీయమైన వసంత ఋతువు 35

వంచించి సర్వస్వమును వెనువెంటనే యపహరించువారిలో జూదము, ప్రతాపవంతుల ప్రతాపము, జయించువారి జయము, ఫలము గలుగు వఱకు పట్టువదలకచేయునట్టి యుద్యమము, సత్త్వవంతుల జ్ఞానసుఖాదిరూపమైన సత్త్వకార్యము 36

వృష్ణికుల రాజులలో వాసుదేవపుత్రుఁడనై నీకిప్పుడుపదేశించుచున్న నేను, పాండవులలో అర్జునుఁడగు నీవు, వేదార్థమననశీలురైన మునులలో వ్యాసుఁడు, సూక్ష్మదృష్టిగలవారగు కవులలో శుక్రుఁడు 37

నియమము నతిక్రమించువారికి నగుదండనము, జయమును గోరువారి జయోపాయభూతమైన నీతి, దాఁచువిషయములలో మౌనము (నోరు తెఱవక

మిన్నకుండువారి భావము ఎవరికిఁ దెలియదని యర్థము), తత్త్వజ్ఞానవంతుల జ్ఞానము, ఇవన్నియు నావిభూతులు. 38

అర్జునా! వేయేల. చరాచరాత్మకములైన సర్వభూతములకు ఏది బీజమో యట్టి బ్రహ్మమును నేనే నన్నుఁగాదని జనించెడు చరాచరవస్తు వొక్కటియు లేదుసుమా కావున సర్వప్రపంచము నా కార్యము, నాకన్న వేఱైనది లేదు. కావునఁ బైనఁజెప్పిన విభూతులకు నిట్టి యభేదమని గ్రహింపుము సర్వాద్వైతమనఁగా నిదే భావము. 39

అర్జునా ! నాదివ్యవిభూతులకు అంతములేదు. నావిభూతివిస్తరమును సంక్షేపముగాఁ జెప్పితిని. 40

అర్జునా ! నావిభూతివిస్తరము నెఱుంగుటకు దమకించునట్లున్నది. అట్లు ఎఱుంగుట నీతరముగాదు నావిభూతివిస్తర జ్ఞానోపాయమును సూత్రప్రాయముగాఁ జెప్పెదు వినుము.

లోకములో ఏదియేది యైశ్వర్యయుక్తమో భోగాన్వితమో, బలాదియుక్తమో అట్టి ప్రాణివస్తుమాత్రమెల్ల నా ప్రభావాంశమేయని యెఱుంగుము. 41

అర్జునా ! నావిభూతులు ఇవియివియననేల ? ఈజగత్తును సర్వమును నేను నాయేకాంశంబున అధిష్ఠించి వ్యాపించియున్నాను నాయధిష్ఠితము గానిది తృణముగూడ లేదుసుమా. 42

గీతాహృదయము.

పదునొకండవయధ్యాయము.

పదియవయధ్యాయములో భగవంతుని విభూతులు చెప్పఁబడినవి. ఈ యధ్యాయములో విశ్వరూపప్రదర్శనము వర్ణింపఁబడును. రెండవయధ్యాయములో 'అశోచ్యా నన్వశోచః' అను 11-వ శ్లోకము మొదలు 'విష్టభ్యాహమిదం ....' అను 10-వ యధ్యాయము 42-వ శ్లోకమువఱకు భగవంతుం డుపదేశించినది విని విగతమోహుఁడై తన కృతార్థభావంబును దెలుపఁగోరి అర్జునుఁడడుగుచున్నాఁడు

స్వామీ ! శిష్యభావముతోఁ బ్రపత్తిచేసినందున నామోహంబును బాపవలయునను మహానుగ్రహంబు నాయెడ నీకుఁగలిగి యత్యంతరహస్యమైన ఆత్మానాత్మవివేకంబును 'నత్వేవాహం జాతునాసమ్' అని 2-వ యధ్యాయము 12-వ శ్లోకంబున మొదలుపెట్టి 'తస్మాద్యోగీభవ' అను 6-వ అధ్యాయము 46-వ శ్లోకమువఱకుగల త్వంపదార్థప్రధానమైన ప్రథమషట్కరూపంబున నుపదేశించితివి నీయుపదేశంబున నామనస్సు సర్వవికారశూన్యమైనది తత్ఫలముగా 'అహమేషాం హంతావయైతే హన్యంతే' అనునట్టి నా మోహము నశించినది నీవొసంగిన త్వంపదార్థవివేకదానంబున ఎంతయో కృతార్థుడను. 1

కమలపత్రాక్షా ! చేతనాచేతనాత్మకములైన సమస్తభూతముల సృష్టిలయములను గూర్చి 7-వ అధ్యాయము 6-వ శ్లోకము మున్నగుచోట్లఁగల నీయుపదేశంబును నీనోటనే వినఁనోచితిని. అవ్యయము అపరిచ్ఛిన్నమునైన నీమాహాత్మ్యంబునుగూడ 10-వ యధ్యాయము 42-వ శ్లోకము మున్నగువాని యందుఁ దెల్పినది విని ధన్యుఁడనైతిని 2

పురుషోత్తమా ! నీయీ మానుషరూపమునకన్న నన్యమైన యీశ్వర

రూపము 10-వ అధ్యాయము 42-వ శ్లోకములోఁ జెప్పిన దానిని దర్శింపఁ దమకమయ్యెను. నీవుచెప్పినది నిజమో కాదోయని శంకించి పరీక్షార్థమిట్లు కోరుచున్నానని భావింపవలదు. ఆపరమరూపంబును గన్నార దర్శించి కృతార్థుఁడ నగుదుఁగాక అనునట్టి పేరాశతో నిట్లడుగుచున్నాను. పరత్వంబునకు ముంగొంగుఁబసిండివైన నీకుఁ బ్రపత్తిచేసిననాకుఁ గృతార్థతావిషయంబున సంశయంబు గలుగుటంజేసి యిట్లడుగుచున్నానని తలంతువా ? అట్టి భావమేలేదు. పరమేశ్వరా ! సోపాధికము నిరుపాధికమునైన నీయైశ్వర్యంబునుగూర్చి నీవుచెప్పినదెల్ల అక్షరాక్షరంబుల నమ్మితిని. నీరూపసందర్శనోత్కంఠము జన్మసాఫల్యసంపాదనార్థమేగాని వేఱుగాదు. 3

స్వామీ ! ఐశ్వరమైననీరూపంబు నియ్యర్జునునకుఁజూడ శక్యంబని తలంతువేని అవ్యయము నపరిచ్ఛిన్నమునైన యద్దాని నాకుఁ జూపుము. నీ సంకల్పమే నాభాగ్యము. నిదర్శన యోగ్యశక్తిని నాకిచ్చునది నీసంకల్పంబు దక్క యొండు గలుగదు. మననమాత్రాననే దర్శనాధికారి వెట్లగుదు వందువా ? నీవు ప్రభుఁడవు, 'ఇచ్ఛామాత్రం ప్రభోః సృష్టిః' అని యెఱుంగనా ? అనధికారులనుచూడ అధికారులనుగాఁ జేయుశక్తి నీకుఁగలదు. నీ స్వరూపదర్శనంబునకు యోగులుమాత్రమే యధికారులందువా ? నీవుయోగేశ్వరుఁడవు. అయోగులనుగూడ యోగులుగాఁ జేయఁగలవు 4

అర్జునుఁడిట్లు ప్రార్థించినంత శ్రీకృష్ణభగవానుఁ డిట్లనియెను

అర్జునా ! నారూపదర్శనంబు అనధికారులకు దుర్లభంబనుట సత్యము. నాప్రసాదంబున నీవు నారూపదర్శనంబునకు నర్హుఁడవగుదువు గాక. నా రూపమందుఁ బ్రకారభేదములు వేనవేలుగలవు, అవియు నొక్కరూపున నుండవు. ఆకృతియందేగాక వర్ణమందుగూడ నానాత్వము దాల్చియుండును. ఒక్కొక్కటియు మహాద్భుతమై తోఁచును 5

ద్వాదశాదిత్యులు అష్టవసువులు అశ్వినీదేవత లిరువురు మరుత్తులు నలువదితొమ్మండ్రు రుద్రులు, బ్రహ్మ, ఈశుడు మొదలగువారేగాక ఇంతకుమున్ దెవ్వరుఁ గనివినియెఱుంగని విశేషంబులెన్నో యీనాదేహములో నడఁగియున్నవి. వానినెల్లఁ జూతువుగాక 6

ఈసమస్తజగంబును నేను నాయేకాంశంబున వ్యాపించియుందునని పదవయధ్యాయము 42-వ శ్లోకములో జెప్పినమాట విన్నది మొదలు నీవిట్లు తమకించుచున్నావు చరాచరాత్మకమైన యీసమస్త జగంబు నాయం దెచ్చటనో యొకమూలనుండుటఁ జూతువుగాక నాయందొకమూల నణువు వలెనున్న యీప్రపంచ బను సయితము జూడవలయునన్నచో సామాన్యులు కోటి సహస్రవర్షంబులు విరువర లేక పరిభ్రమించినను సమగ్రంబుగాఁ జూడఁజాలరు అట్టి దానిని నీవిప్పుడు చూతువు గాక అంతియగాదు ఏ మేమి చూడఁగోరుదువో యదియెల్ల జూడుము. మేము జయింతుమో వారు జయింతురో యని నీవు 2 అధ్యాయము 6-వ శ్లోకములో సూచించిన నీసందేహముగూడఁ దీఱుఁగాక 7

ఈమాటలు చెవిసోకినంతనే అర్జునుఁడు నిలువెల్లఁ గన్నులుగావించు కొని యామహాద్భుత దర్శనార్థ మువ్విళ్ళూరసాగెను శ్రీభగవానుఁ డది గ్రహించి యిట్లనియెను

అర్జునా! నాదివ్యరూపంబునుజూడ నీయీ ప్రాకృతనేత్రంబులు చాలవు గావున నందులకుఁ దగిననేత్రంబులను నీకిచ్చుచున్నాను ఆనేత్రం బులతో ఐశ్వర్యమైన నాయోగంబును అనఁగా ఘటితఘటనాసామర్థ్యాతి శయాత్మకమైన నావిశ్వరూపంబును జూడుము. 8

సంజయుఁ డింతవఱకుఁ జెప్పినిలిపెన అనంతరవృత్తమును వినిపింపు మని ధృతరాష్ట్రుఁడు త్వరింప వానితో సంజయుఁ డిట్లనియెను.

శ్రీభగవానుఁ డిట్లు చెప్పి దివ్యదృష్టినిచ్చి పరమము నైశ్వర్యమునైన తనరూపంబు నర్జునునకుఁ జూపంచెను రాజా! ఇంతటనేని పాండవులతో సంధితలంపని నీయజ్ఞానంబునకు నేమనవలయు ? 9

అపరిమితంబులగు వక్త్రంబులతో అసంఖ్యాకంబులగు నేత్రంబులతోఁ జిత్రవిచిత్రంబులైన యనేకవిధదర్శనంబులతో నిట్టివనరాని వెక్కసింతవింత యాభరణంబులతో దివ్యకాంతుల మిఱుమిట్లు గొల్పుచున్న యనేకాస్త్రంబు లతోఁ దేజరిల్లుచు 10. అలౌకికంబులైన మాల్యాంబరంబులు ధరించి అస్త్రా

కృతంబులైన గంధానులేపంబులు అలఁది సర్వాంశంబుల నాశ్చర్యంబుగూర్చుచు ఆద్యంతంబులు గలుగక దేశకాలపరిచ్ఛేదశూన్యమై విశ్వతోముఖంబుగా నవ్విశ్వరూపంబు ప్రకాశించెను 11 ఆమూర్తితేజమేమని వచింతు ! లెక్క లేనిసూర్యు లొక్కసారి మింటఁబొడచి వారికాంతియెల్ల నొక్కరాశిచేసినచో మహాత్ముఁడైన యావిశ్వమూర్తియొక్క దివ్యతేజంబున కెనసేయవచ్చునేమో యని తలంతు ఆతేజమంత నిరుపమానము గానుండినది 12 అనంతబాహూదర నేత్రము అపరిమితతేజస్కము అనంతదివ్యాయుధోపేతము స్వోచితాసంఖ్యేయదివ్యభూషణోజ్జ్వలము దివ్యమాల్యాంబరధరము దివ్యగంధానులేపనము అనంతాశ్చర్యమయమునైన యాదేవదేవుని యనంతశరీరమునందెందో యొక్క మూల నీజగత్తు బ్రహ్మాది వివిధదేవ పశుపక్షిమనుష్యస్థావరాది భోక్తృవర్గంబులుగా పృథివ్యంతరిక్ష స్వర్గపాతాళాతలవితలసుతలాది భోగ్యస్థానంబులుగా భోగ్యభోగోపకరణభేదభిన్నమైయుండెను భగవత్ప్రసాదలబ్ధంబులును దర్శనయోగ్యంబులునైనట్టి దివ్యనేత్రంబుల కల్మిం జేసి యర్జునుఁ డావిశ్వరూపంబును జూడనోచెను. 13

అర్జునుఁ డట్లా విశ్వరూపంబున జూచి విస్మయమయుఁడై నిలువెల్ల బులకింప సంభ్రమంబునఁ దొట్రిలుచు నితికర్తవ్యతాజడుఁడై యానారాయణమూర్తికి శిరస్సుతోడ నమస్కరించి చేదోయి మొగ్గి యిట్లనియెను 14

స్వామీ ! ఆదిత్యాది సమస్తదేవతలను స్థావరజంగమాత్మకములైన సకలభూతసంఘంబులను వసిష్ఠాది నిఖిలఋషులను వాసుకి మున్నగు నెల్ల యురగులను వీరికెల్లనిశుఁడై పృథివీపద్మమధ్యమందలి మేరుకర్ణికపైఁ గూర్చుండియున్న చతుర్ముఖబ్రహ్మను నీయందుఁ జూచుచున్నాను 15 విశ్వేశ్వరా ! ఇన్నియని లెక్కింపరాని హస్తోదరవక్త్ర నేత్రంబులుగలిగి యపరిచ్ఛిన్నమైన రూపంబుతోనున్న నిన్ను ఎల్లెడలఁ గాంచుచున్నాను నీయాకారంబునకు ఆదిమధ్యాంతంబులు గోచరింపవు 16 సూర్యాగ్నులెల్లెడలఁ బ్రకాశింతురేని వారి యేకరాశీకృతదీప్తి యెట్లుండునో యట్టిదీప్తితోఁ దేజరిల్లుచు దివ్యనేత్రంబులకుఁదక్క సామాన్యనేత్రంబులకుఁజూడ సాధ్యముగానివాఁడవై ఆకారణంబున నిదియిట్టిదని నిశ్చయింపరాక తేజోరాశివై వెలయు కిరీటి

ధారిగదాపాణిని జక్రహస్తుని నిన్ను నీప్రసాదంబునఁ జూచుచున్నాను
17 ఎవరిమూర్తివస్తువు ఎఱుంగఁదగినదని యుపనిషత్తులు వాకొనుచున్నవో
యట్టి నాశరహితమైన బ్రహ్మము నీవేయనియు, ఈవిశ్వమునకెల్ల మహో
త్కృష్టమైన యాశ్రయము నీవేయనియు, నాశరహితము వైదికనిత్యమునైన
ధర్మంబును పాలించువాఁడు నీవేయనియు, సనాతనపురుషుఁడు నీవేయనియు
నయతర్క్యమైన యతిశయైశ్వర్యంబును గాంచినంతనే నిశ్చయించుకొంటిని 18

నా బ్రహ్మత్వనిశ్చయంబునకు హేతుభూతలక్షణంబు లేవందువా ?
ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపకుఁడవై యాదిమధ్యాంతంబులు లేకుండుట, పరాభి
భవశక్తి లేనివైనవీర్యము మించరాదనుట అనంతబాహూరునేత్రంబుల
మూర్తియైన విశ్వతోముఖత్వంబును జాటుచుండుట, సూర్యచంద్రులు నేత్ర
ములుగా నుండుట, మండుచున్న ప్రదీపించుచు 'ముఖాదింద్రశ్చాగ్నిశ్చ'
అను శ్రుత్యర్థంబును సార్థకముచేయుట, స్వతేజస్సుచేత సమస్తవిశ్వంబును
తపించుట—ఈధర్మంబులు నీబ్రహ్మత్వనిశ్చయంబునకుఁ బ్రమాణములైన
హేతువులు కదా మహాత్మా! ఆదిమధ్యాంతంబులు లేకుండుటెట్లు గంటిని
యెట్లందువా ? పాతాళాది సత్యలోకాంతములగు యవకాశంబును సమస్త
దిక్కులను నొక్కరుండవే వ్యాపించియున్నావు ఇంత యంతరాళంబున
నెందుఁజూచినను నీరూపము వ్యాపించియుండుటంజేసి నీకిది మొదలిదినదు
మిది తుదయని నిశ్చయించు టెట్లు ? అనంతవీర్యత్వ మెట్లందువా ? అనంత
ము నద్భుతము నత్యుగ్రంబునైన యే నీరూపంబును గాంచి ముల్లోకంబులు
కంపిల్లుచున్నవో యారూపమే నీయనంతవీర్యత్వంబును వెల్లడింపదా ? 20
ఈదేవసంఘంబులు భీతిల్లి నిన్ను శరణుజొచ్చుచున్నవి అతిభీతులు కొ
లొన్న 'జయజయ రక్షరక్ష' అని నిన్ను ప్రార్థించుచున్నారు మహాభయము
సంప్రాప్తించుటంజూచి నారదాదిమహర్షిసంఘంబులుఁ గపిలాది సిద్ధసమ—
హంబులును స్వస్తిపూర్వకంబులుఁ బరిపూర్ణార్థవంతంబులునైన స్తుతులతో
నిన్ను స్తుతించుచున్నారు సురాసురులిట్లు శరణమై మహాత్ముల స్తోత్రము
లందుటయే నీ బ్రహ్మత్వంబును స్థిరపఱచుచున్నది 21 నీశరణుజొచ్చు సుర
సంఘంబు లెవ్వియనియందువా ? ఏకాదశరుద్రులు, ద్వాదశాదిత్యులు, అష్ట
వసువులు, విశ్వేదేవతలు అశ్వినులు, సాధ్యులు వాయుదేవతాగణంబు, పర్వ

వర్గంబు గంధర్వులు, యక్షులు, అసురులు, సిద్ధులు వీరెల్లరు విస్మితులై నిన్నుఁ
గాంచుచుఁ గలగుండుచెంది నీశరణుఁ జొచ్చుచున్నారు 22 మహాబాహూ!
బహువక్త్రనేత్రము బహుబాహూరుపాదము బహూదరము బహుదంష్ట్రా
భీషణమునైన నీమహత్తరరూపంబును గాంచి యుద్ధార్థము వచ్చియున్న
పూర్వోక్త దేవాసురసంఘంబులు మహాభీతి నొందియున్నవి నేనును బగుల
భీతుఁడనైతిని. 23 అతిధీరుఁడను నీకుభయమేలయనఁగవా? సర్వవ్యాపకా! నీ
రూపంబు నింగిముట్టి ప్రజ్వరిల్లుచున్నది అదియును నొక్కవర్ణముగాక పెక్కు
వర్ణంబులుగానున్నది అవియేని సామాన్యంబులుగావు మహోజ్జ్వలంబులు
నోరు తెఱచియున్న నిన్నుఁ జూచి ముజ్జగంబులు మ్రింగుచున్నావో యని కం
పించుచున్నది. నేత్రంబులన్నియు మహోజ్జ్వలంబులై నిప్పులు గ్రక్కుచున్న
వి ఇట్టి నిన్నుఁగాంచి యెటుల ధైర్యముగ నుండెదనా? స్వామీ! నన్ను
భయము కైకొన్నది ధైర్యము విడనాడెడి, ఇంద్రియవ్యాపారములు
గిప అడఁగినవి 24 దంష్ట్రాభీషణంబులై ప్రళయకాలాగ్ని సదృశం
బులునైన నీముఖంబులఁ గాంచినంతనే నాకు దిక్కులు తోచుటలేదు సు
ఖములుగను దేవేశా! జగన్నివాసా! ఇట్టి భయకంపితుఁడనైన నా
యెడఁ బ్రసన్నుఁడవగుము, యథాస్థితి నాకనుగ్రహింపుము 25

స్వామీ! విశ్వరూపదర్శనమే గాక యింకేమేమి చూడఁ గోరునా
నని జూడుమని 7-వ శ్లోకములో నానతిచ్చితివి. ధృతరాష్ట్రుని
పుత్రులైన దుర్యోధనాదులును అతనియుతులైన భీష్మద్రోణకర్ణులు వారిపక్ష
మునకున్న ఇతర ప్రధాన భూపాలుర సమూహములు మావారలు దృష్టద్యుమ్నాది
యోధముఖ్యులును, 26 వడిగా తామే కరాళదంష్ట్రాంకములై మహా
భయంకరమగు నీ వక్త్రంబులు జొచ్చుచున్నారు కొందఱు
చూర్ణీకృతమైన తలలతో నీదంతసంధులందు దగుల్కొనియున్నారు 27
నదుల నీటిప్రవాహంబులు విస్తరింపఁబడి వంకరలుగాఁ బొరలిపొరలి సము
ద్రమునకు సముద్రములో నెంతి వేగంబుతోఁ బడుచున్నవో నంతవేగంబుతో
నరలోకవీరులు జ్వాలామయరూపంబులైన నీవక్త్రంబులందుఁ బడుచున్నారు 28
వెలుఁగుచున్న మంటలను మిడుతలు నాశనార్థము వచ్చి యెట్లు పడుచుండునో
అట్లే వేగముగనే మృతులై నీనోట బడుచున్నారు ఇంక బద్ధిహీనులైన

కార్యము కించన్మాత్రముగూడ గాన్పింపదు. 29 నీవదనాంతరంబు లట్లు ప్రవేశించిన దుర్యోధనాదులనెల్ల సమిలి మ్రింగుచుఁ దత్కోపవశంబుననో యన వారినెత్తుటజొత్తిల్లు పెదవులను సారెసారెకు నాస్వాదించుచున్నావు. నిజకఠోరదీప్తికిరణంబులఁగప్పి జగమెల్ల నుడుకించుచున్న సకలలోక సంతాపక నిరవధిక తేజోరాశికి నీకు ధార్తరాష్ట్ర గ్రసన మొకవిషయమా ? ఇందేమియుఁ జిత్రముగాదు 30 ఇంత యుగ్రరూపుఁడవు నీవెవరో చెప్పుము దేవవర ! నమస్కారము, నామీఁదఁ బ్రసన్నుఁడవగుము అవ్యయమైన నీ రూపంబును జూపుమని ప్రార్థింపగా నహోఘోరమైన యీరూపంబును జూపితివి ఆర్తవత్సలుఁడవు నీకిదియుగునా ? ఏమిచేయవచ్చితివో చెప్పవం, ఒంపంచో నాకు సమాధానము గలుగదు 31

అర్జును డిట్లడుగ శ్రీకృష్ణభగవాను డిట్లువచించెను అర్జునా ! నీ వెవరుఁడవంటివి. చతుర్దశభువనంబులందలి జనులనెల్ల సంహారమొనర్చునట్టి సంకర్షణుఁడనైతి కాలాగ్నిరుద్రరూపపరమేశ్వరుఁడ నని గ్రహింపుము ఎందులకు వచ్చితివంటివి దుర్యోధనాదులను రూపుమాపుటకై యిందువచ్చితిని ప్రతిపక్షసైన్యమందలి భీష్మద్రోణాది యోధులెల్లరుఁగూడ నీజోక్యమేమి లేకయే నశింపనున్నారు. 32 దుర్యోధనాదుల మరణము సిద్ధము గావున 'వారు జయింతురో మేము జయింతుమో' అను నీసంశయంబున కెట్టి యవకాశములేదు ఇఁకనైన యుద్ధమునకు లెమ్ము 'వారివినాశార్థమే ఏ ప్రవృత్తిరయ్యె యుండఁగా నేను యుద్ధమునకు లేచి ఫలమేమి ?' యనియందువా ? దేవతలకుఁగూడ దుర్జయులైన భీష్మద్రోణాదుల నర్జునుఁడు జంపినాఁడను కీర్తిని బడయుటయే ఫలము సుమా యట్టి కీర్తివలన లాభమేమని తలంపవలదు శత్రువులను జంపి సమృద్ధమైన రాజ్యంబు ననుభవింపుము. భీష్మాదులు నశింపనున్నారని చెప్పినందున నీకముందెన్నడో నశింతురని భావింపకు వారు వచ్చినవారేయని నమ్ముము. ఎట్లందువా ? తొల్లి శంఖరావము గావించినప్పుడే వారిని జంప జం. చంపినవారిని మఱలఁ జంప నేలయందువా ? అర్జునా ! వారి బలపరాక్రమంబులనెల్ల హరించి శరీరమాత్రులనుగా నొనర్చి యున్న నీకుఁ గూర్చనిమిత్తము కొఱకయీపిరితో నుంచితిని. వారి దేహ

ఘాతమునకు నిమిత్తమాత్రుఁడవగుము, కాకతాళీయన్యాయంబునఁ గర్తవి
కగను.

ద్రోణుఁడు ధనుర్వేదాచార్యుఁడును దివ్యాస్త్రసంపన్నుఁడు ననియు, భీష్ముఁడన్ననో స్వచ్ఛందమరణశాలి గావునఁ బరులచేఁ జచ్చువాఁడు గాఁడనియు, అఖిలక్షత్రజేతయైన పరశురాముఁడుగూడ వానినోడింపలేఁడయ్యె ననియు, జయద్రథుని సంగతి విచారింతమన్నచో 'నాపుత్త్రుని తల యెవఁడు నేలఁద్రోయునో వానితలగూడ నప్పుడే నేలఁగూలుఁగాక' అని తత్సంకల్పంబుతో నతని తండ్రి తపస్సుచేయుచున్నాఁడనియు దానంజేసి జయద్రథుఁడుఁ గూడ నజేయుఁడేయగునియు, కర్ణుఁడన్ననో యింద్రదత్తమైన యమోఘశక్తి వానియొద్దనున్నదనియు స్వయముగాఁగూడ నతఁడు మహాబలుఁడనియుఁ గృపాశ్వత్థామ భూరిశ్రవసులుగూడ నంతటివారేయనియు, ఇట్టివారిని జంపుట రాజ్యమనుభవించుట కీర్తిఁగాంచుట సాధ్యమాయనియు శంకింతువా?

భీష్మద్రోణ జయద్రథ కర్ణాదు లంత యజేయులే యగుదురుగా వారినెల్ల నేను చంపియున్నాను చంపినవారిని జంపుట యేమిబరువు? ఇట్టి భయనిమిత్తవ్యథవలదు యుద్ధమునకు లెమ్ము, రణంబున సపత్నరాజ జయంబు నీకుఁ దప్పకగను 34

ఆశ్రితవాత్సల్య జలధియైన కేశవు డిట్లు పలుకఁగ, భగవదమోఘా ర్వచనంబుననే తాను ప్రోత్సాహితుఁడై ఫల్గుణుఁ డవనతమౌళియై కృతాంజలియై దర్శన భీతులంజేసె వడఁకుచుఁ బునఃపున స్సాష్టాంగ ప్రణామంబులొనర్చి వినమ్రుఁడై గద్గదస్వరంబున నర్జుఁ డిట్లనియెను 35

హృషీకేశా! 'యుద్ధమునకు లెమ్ము, యశస్సు బడయుము శత్రువులను జయించి రాజ్యమనుభవింపుము, వీరినెల్లఁ జంపియున్నాను నిమిత్తమాత్రుఁడ వగుము' అను నీమాటలనుబట్టి, భక్తవత్సలుఁడ వగుటంజేసె భగవంతుఁడవై యానుగ్రహార్థ మవతరించెనను నీకీర్తికీర్తనావలోకనానందిత దేవగంధర్వసిద్ధవిద్యాధరాది సంపూర్ణజగంబెల్ల సంతోషించుచు రంజిల్లుచున్నది ఇది యుక్తమేగదా రాక్షసులు భీతులై దిక్కులు ప్రాకుచున్నారు అది యు

యుక్తమేగదా. కపిలాది సిద్ధసంఘము నమస్కరించుచున్నది అదిగూడ యుక్తమేగదా! 36

(ఈశ్లోకము విష్ణుపంజరమంత్రమని మంత్రశాస్త్రమందు ప్రసిద్ధమనియు, ఆమంత్రప్రయోగవిధములు తామురచించిన మంత్రసారసుధానిధియను గ్రంథమందు జూడనగుననియును గీతకు బ్రహ్మానందగిరి యను వ్యాఖ్య రచించిన శ్రీవేంకటనాథుడు ఈశ్లోకవ్యాఖ్యానమునందు సూచించినారు. ఈమహనీయుడు రచించిన 'అద్వైతబ్రహ్మపంజరా'ది మహోత్కృష్ట గ్రంథంబులవలెనె యీమంత్రసారసుధానిధియును నామావశిష్టము. ఇది మనవాండ్ల దురదృష్టముగాక వేఱుగాదు)

మహాత్మా! నిను సిద్ధసంఘాదులెల్లు నమస్కరింపనేల? అట్లు చేయుటయందు వింతయేమి? ఏలయందువా? ఉత్కృష్టము నమస్కారబీజము. ఎప్పుడెచ్చట నట్టిబీజముండునో యచ్చటనెల్ల నమస్కార సత్కారములు గలుగుట లోకసహజము. నీవు సర్వోత్కృష్టుడవు. నిను నమస్కరించుట యబ్బురమా? నిను నమస్కారసత్కారము లందుటకు నీ మహత్త్వమే కారణము గాదు. అధికతరమైన బ్రహ్మకు గూడ గురువగుటంజేసి నీవు సర్వలోక గురుత్వప్రాప్తిం బొందుటగూడ గారణములగుచున్నవి. గురువులగు వారికి నమస్కరింపనివాడుండునా? మఱియు నీవు అనంతుడవు అనగా బరిచ్ఛేదరహితుడవు, అందువలన నిసర్గముగ నున్న శ్రేష్ఠుడవు. ఆ కారణంబునగూడ నమస్కార్యుడవు. దేవదేవుడవు జగన్నివాసుడవు గావున 'సర్వదేవ నమస్కారం కేశవం ప్రతిగచ్ఛతి' అన్నట్లు దేవతాంతరములకు జేయు నమస్కారములన్నియు నిన్నే చేరుచున్నవి. మఱియు వ్యక్తావ్యక్తాత్మకమైన యీ సదసత్తునకు బరముడవు అక్షరుడవైన బ్రహ్మము నీవేగదా. ఇట్టి నీకు నమస్కరించుట వింతయే? 37

అర్జునుని స్తోత్రమిక మఱింత [illegible] యిట్లు ప్రారంభమున్నాడు. దేవా! నీవు ఆదిదేవుడవు, పురాణపురుషుడవు, జగత్తునకు పరమైన ప్రధానాశ్రయమవు. దీనికంతకు [illegible] ప్రళయస్థానము [illegible]

చేసి ద్రష్టృదృశ్యాత్మకమైన యీజగత్తు సర్వము నెవనికన్న వేఱుగాదో, ఎఱుంగునది ఎఱుంగఁదగినది రెండు నెవఁడో, పరబ్రహ్మమెవఁడో, విశ్వమెల్ల నెవఁడు అనంతరూపంబులతో వ్యాపించియుండునో, ఎవని యధిష్ఠాన సత్తావలన జగత్తునకు సత్త్వప్రతీతి గలుగుచున్నదో, ఎవనిఁగాదని జగత్తునకుఁ బృథక్సత్తాస్థితిలేదో 38 వాయుయమాగ్ని వరుణ చంద్ర బ్రహ్మాదులెల్లరు నెవని విభూతులో, ఎవఁడు హిరణ్యగర్భునకుఁగూడ జనకుఁడో యట్టి సహస్రమూర్తికి నీకు సహస్రనమస్కారములు సర్వదేవతాత్మకా! నిన్ను సారెసారెకు నమస్కరింతును (భక్తి విశ్వాసంబులు మెండగునప్పుడెన్నిప్రణతులొనర్చినను ఆత్మకుఁ దృప్తిలేదని యిందుసూచితము) 39 సర్వాత్మకా! నీకుఁ బూర్వభాగమునుండి నమస్కరింతు, వెనుకభాగమునుండి నమస్కరింతు వేయేల! సర్వదిశలందు నీకు నమస్కరింతు సర్వము నీయందుఁ గల్పితము, నీయతిరిక్తమైన దేదియు లేదు, కావున నీకు సర్వత్ర నమస్కారము నీ శక్తిపరాక్రమంబు లనంతంబులు, దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేదరహితంబుగా సమస్తంబు వ్యాపించియుందువు గావున సర్వుఁడవు 40 నీవిశ్వరూపంబు నీ మహిమంబు సర్వకారణత్వ సర్వాత్మకత్వాది రూపమైన నీయైశ్వర్యంబు నెఱుంగక మోహావశంబునను జిరపరిచయ కారణంబునను సఖమాత్రుని గానిన్ను భావించి 'కృష్ణా! యాదవా! చెలీ!' అనివినయరహితముగా నేమివచించితినో 41 పరిహాసార్థమేమి యసత్కారమాచరించి సర్వదేవనమస్కారార్హుఁడవైన నిన్నేమి యవమానించితినో, ఇదియది యననేల? విహారశయ్యాసనభోజనంబులం దేమేమి యొనర్చితినో, ఏకాంతమందుఁగాని సఖులెదుటఁగాని యేయపచారమొనర్చితినో యానాయపరాధంబులెల్ల క్షమింపుము అచ్యుతుఁడవు అనఁగా ఆశ్రితవాత్సల్యాది కళ్యాణగుణనిధివి గావున నీవు క్షమించుట యుక్తమేగదా నాయొనర్చిన యవినయంబుల కెంతయు వగతు మేనత్తకుమారుఁడు మాతులతనయునితోఁ బరిహాసంబులు చెల్లించుట సహజమే గావునఁ దప్పుగాదఁదువా? నీవు అచింత్యప్రభావుఁడవు, నిత్యత్వం బెఱుంగక నిన్నుఁ గేవలమాతులతనయునిగా భావించుటయే మొదటి యపచారము గదా 42 చరాచరాత్మకమైన యీజగత్తునకెల్లఁ దండ్రివి, పూజ్యుఁడవు, గురుఁడవు గుణంబులఁబట్టిగానీ స్వరూపంబువలనఁ గానీ, కర్మమువలనఁ గానీ శ్రేష్ఠతరుఁడవు పితృత్వము, పూజ్యత్వము, గురుత్వము, గరీయస్త్వముఁ

ఇందొక్కటొక్కటియే భక్తి విశ్వాసప్రణామంబులకుఁ గారణంబులై యుండ నన్నియు నొక్కనియందే చేరినప్పుడు చెప్పవలయునా? అట్టి నిన్ను పరిహసించి యపకరించిన యీపాపాత్ముఁడు మోహహతుఁడు గాఁడే? పరిహాసము లకుఁ బరిహాసగోష్ఠి చెల్లుట లోకసహజము నీవో పరమేశ్వరుఁడవు, నేనో నీగోటికిఁగూడ సాటిగాని వరాకుఁడను నిన్ను నేను పరిహసించుట మహాపచారముగాదా! నీకు సముఁడే లేఁడనఁగా నీకన్న నధికుఁడెట్లుండును? అసదృశమహామహిమాతిశాయివైన నీప్రభావంబు వర్ణనాతీతము 43 పై కారణంబులఁబట్టి యత్యంతాపరాధిని గావున సర్వలోకస్తుత్యుఁడవు సర్వలోకనియామకుఁడవు నగు నీకు దండప్రణామం బాచరించుచున్నాను ఈయపరాధములఁ ప్రసన్నుఁడవై పుత్రుని యపరాధంబులఁ దండ్రియును మిత్రుని యపరాధము ను మిత్రుఁడునట్లు ఇష్టుఁడవైన నీవు ప్రియుఁడవై నన్ను క్షమింపవలయును 44 ఎన్నఁడుఁ జూడనట్టిది అత్యద్భుతమహోగ్రమైనట్టిది యగు నీరూపంబుఁ గాంచి సంతోషపులకాంకితుఁడనైతిని నామనస్సు భయవ్యాకులత్వమొందినది ఈరూపంబు నుపసంహరించి నీతొల్లిటిరూపంబును జూపనోచు ప్రసాదంబు నాకనుగ్రహింపుము దేవేశ! జగన్నివాసా! ఎల్లప్పుడు నిరాజిము నిన్ను ఆరాధించువారలకే [illegible] ప్రార్థితుఁడ, నామొఱ నంగీకరింపుము 45 నాప్రార్థనమేమనఁగా కిరీటము ధరించి గదను చక్రహస్తుఁడవై యుండు ముగ్ధకృష్ణుని గాంచఁగోరుదు 'కిరీటినం గదినం చక్రిణం చ తేజోరాశిమ్' అని నేను వర్ణించినదానిఁబట్టి యట్టివానినే చూచుచుండలేదాయని యందురా? అనంతకోటి కిరీటంబులు అసంఖ్యాకంబులగు గదాచక్రంబులు దాల్చి దుర్నిరీక్ష్య తేజోమూర్తివైయున్నవానిని జూచుచున్నాను గాని కృష్ణావతారరూపంబును జూచుటలేదు ఆసాకారరూపంబును జూడఁగోరుదును గావున నీ యావిశ్వరూపంబు నుపసంహరించి చతుర్భుజుఁడవై వసుదేవనందనరూపంబున మఱల నావిర్భవింపుము 46

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు — అర్జునా! [illegible] యుఁ బ్రసన్నుఁడనై నా యసాధారణమాయాశక్తిచే [illegible] విశ్వరూపంబును జూచితివి భయపడెదవేల? [illegible] అపరిచ్ఛిన్నము సర్వకారణమునైన నాయీరూపంబును [illegible]

జూచియెఱుంగరు. నీయెడ నాకుఁగల యనుగ్రహబుద్ధిరూప ప్రసాదంబు నిదే ప్రకటింపదా? 47 వేదాధ్యయనం బొనర్చిన నొనర్తురుగాక, కల్పసూత్ర మీమాంసాది పూర్వకంబుగా వేదవిహిత యజ్ఞంబులనెల్ల యజించిన యజింతురుగాక, తులాపురుషాది దానంబులిచ్చిన నిత్తురుగాక, సంధ్యావందనాగ్నిహోత్రాది క్రియలు యథావిధిఁ గావించినఁ గావింతురుగాక; కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది మహోగ్రతపంబు లాచరించిన నాచరింతురుగాక, అంతమాత్రాననే నాయీరూపసందర్శన భాగ్యంబు గలుగదు. అట్టి యదృష్టపూర్వరూపంబును నీవుఁ జూచినందులకై 'కృతార్థోఽస్మి' అని సంతసించుటకు మాఱుగా భయపడుటవేల? 48 భయజనితమైన వివ్యథ మానుఁగాక; దిక్కులుగానక గానరాకున్న విమూఢభావంబు తొలఁగుఁగాక, భయరహితుఁడవు ప్రీతచిత్తుఁడవునై పరిచితమైన నాతొంటిరూపంబు నిదిగో చూడుము 49

సంజయుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు,—ఇట్లు శ్రీభగవానుఁడు వచించి యర్జునునకుఁ దనానుసారంబుగాఁ బూర్వరూపంబును జూపి భయగ్రస్తుఁడైయున్న యర్జునునకు దన సౌమ్యాకారదర్శనంబున నాశ్వాసించెను. అహో! భగవత్పరమకారుణ్యమేమందు! పరమేశ్వరుఁడు లోకనియంతయయ్యు భక్తులచేత నిట్లాధీనుఁడై వర్తించునుగదా! 50

అర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణరూపంబును గాంచి 'కృష్ణా! అత్యంత సౌందర్య సౌకుమార్యవిలాసవంతంబగు నీ మానుషరూపంబును జూచి ప్రసన్నచిత్తుఁడనైతిని, భయము వీడెను, స్వస్థత చేకూరినది' అని వచింప 51 శ్రీభగవానుఁ డిట్లనియెను. అర్జునా! ఎవరికిని జూడ శక్యముగాని నాయీవిశ్వరూపంబును జూచితివి. నిత్యప్రత్యక్షులైన దేవతలు గూడ నాయీరూపంబును గాంచవలెనని సర్వదా కాంక్షించుచుందురు. ఎవరు నాయీరూపంబును జూచినవారు ఇదిపర్యంతముగాని ఇకపైనను గాని గలుగరు. దేవతల కదే యిట్లుండ మనుష్యుల సంగతి చెప్పవలయునా? 52 అర్జునా! భక్తిరహితంబుగా నెన్ని వేదము లభ్యసించినను ఎన్ని శాస్త్రంబు లెఱిఁగినను కోటిదానములిచ్చినను, తీవ్రతపంబుల యజ్ఞంబులఁ గావించినను

నీవిప్పుడు చూచినట్టి నావిశ్వరూపంబును దర్శింప సాధ్యముగాదు నా యీరూపసందర్శనంబు వేదాంతులకేని [illegible] పరమసాధనము, తపఃకర్మంబు లు ప్రయోజనకారులుగావు నావిశ్వరూపంబును దేవాసురాదులు నింగి నుంచి చూచుచుండఁగాఁ గన్నారఁగాంచి యుండిరి 22-వ శ్లో మునఁ జెప్పితిననియు, సంగతి యిట్లుండ వేదాధ్యయనాదులవలనఁగాని మఱిదేనివలన గానీ నావిశ్వరూపంబును జూడ సాధ్యముగాదనియు ఇతఃపూర్వమట్టిది చూచినవారుగాని ఇఁకఁ జూడఁబోవువారుగాని [illegible] వచించుట యెట్లు గా సంభవించునని శంకించుచుంటివా? దేవతలకు [illegible] లభించిన లభించుఁ గాక అంతమాత్రమున వారికి నావిశ్వరూపదర్శనము కల్గినట్లు భావింప రాదు [illegible] జేయుటకుఁగాని [illegible] సాధ్యముగాదు. 53 అర్జునా! ఇట్టి విశ్వరూపుఁడనైన నన్ను జూడవలయునన్న [illegible] శాస్త్రము లుపయోగింపవు మదేకనిష్ఠాపరంపరలతో [illegible] రూపంబునైన భక్తిని [illegible] స్మరించుకొని శ్రవణమనననిదిధ్యాసంబుల ద్వారా ననుష్ఠించువారికి నాజ్ఞానంబుగాని నాసాక్షాత్కారంబుగాని [illegible]. నిష్కళంక నిర్వ్యాజభక్తి యొక్కటియుండిన జాలు. అదియొక్కటి [illegible] యుండియు [illegible] జెనుకరాని [illegible]? అని యనమా 54 అర్జునా! ఇట్టి [illegible] దలకు [illegible] ? [illegible] ఫలాసక్తి మాని మదర్థముగా నొనర్చుటయే నాయందు భక్తి చేయుటగును [illegible] చేయుసందర్భంబునఁ గూడ నేనే [illegible] బాహ్య [illegible] యును దినినే మత్పర [illegible] సాంఖ్యంబులు నశింపవలయును [illegible] అనురక్తితో [illegible] వలయును ద్వేషరహితము [illegible] అద్వైతభావముతో అనఁగా ఆత్మ సమత్వంబుతో వర్తింపవలయును ఇట్టి [illegible] నన్నుఁ బొందును [illegible] [illegible] కర్మ [illegible] ఫలత్యాగంబు [illegible] నాసమీపంబునకు [illegible]

గీతాహృదయము.

పదురెండవ యధ్యాయము

పదునొకండవ యధ్యాయములోఁ జెప్పిన విశ్వరూపంబు సగుణబ్రహ్మ రూపంబనియు, అవిశ్వరూపంబును ముముక్షువులు మొట్టమొదట నుపాసింపవలయుననియు నియ్యధ్యాయంబున నుపదేశించుచున్నాఁడు. ఈయుపదేశంబునకు నవతారికగా ముక్తి అనఁగా నేమి? ముక్తికై సగుణబ్రహ్మనిష్ఠ కర్తవ్యమా? నిర్గుణబ్రహ్మనిష్ఠ కర్తవ్యమా? అను ప్రశ్నంబులకు సమాధానము చెప్పుచున్నాఁడు.

అర్జునుఁడడుగుచున్నాఁడు — పదునొకండవ యధ్యాయము 55-వ శ్లోకంబులోఁ జెప్పిన ప్రకారము నిరంతరయుక్తులై నిన్ను అనఁగా విశ్వరూపంబునను సాకారబ్రహ్మంబు నుపాసించు భక్తులలోను, ఇంద్రియగోచరముగానట్టియు అక్షరము నిరాకారము నిర్విశేషము సర్వోపాధికమునైన నిర్గుణబ్రహ్మంబును శ్రవణమననిదిధ్యాసంబులతోఁ దదేకనిష్ఠగా నుపాసించువారిలోను యోగవిత్తము లెవరు? అనఁగా మోక్షసాధనమైన యుపాయంబు యోగపడఁబడుననియు పైన జెప్పిన రెండువిధముల యుపాయములలో శ్రేష్ఠ మెవరనియు భావము 1

* సగుణబ్రహ్మోపాసకు లుత్తములా? నిర్గుణబ్రహ్మోపాసకు లుత్తములా? అను విషయము మాత్రమె యీశ్లోకంబునఁ బ్రతిపాద్యముగాని, ముముక్షువులు సగుణనిర్గుణనిష్ఠలలో దేని నవలంబింపవలయునను విషయము ప్రతిపాద్యముగాదని కొందఱందురు. ఇందులకు సమాధానము వినుము.

బ్రహ్మోపాసన యనఁగా నేమి? బ్రహ్మవిషయమైన వేదాంతంబును వినుట, విన్నదానిని మననము చేయుట, మననఫలంబుగా బుద్ధిస్థమైనదానిని ధ్యానము చేయుట — ఈరూపమైన తదేకనిష్ఠను బ్రహ్మోపాసనంబందురు

శ్రవణ మనన నిధిధ్యాసంబులు సగుణ నిర్గుణోపాసనలకు రెంటికి సమముగను, అవి యనుష్ఠింపనిది ఎట్టిజ్ఞానముఁ గలుగదు. సగుణోపాసనయందు మాత్రమే చింతనము గలదు, నిర్గుణనిష్ఠయం దట్టిదిలేదు. సగుణోపాసకులైనను నిర్గుణోపాసకులైనను ముముక్షువులుగాని వేఱుగాదు. ముముక్షువులకుఁ బరమప్రాప్యము మోక్షము. మోక్షప్రాప్తికిఁ బైరెండుమార్గములలో నేది యుత్తమమార్గంబను ప్రశ్న యడుగకయే పొడముచున్నది.

సగుణ నిర్గుణోపాసనలకు రెంటికి ఫలము నొకటియేయైనను సగుణనిష్ఠకన్న నిర్గుణనిష్ఠ శ్రేష్ఠతరమని శ్రీభగవానుఁ డీయధ్యాయము ౨-వ శ్లోకములోఁ జెప్పినదికూడ నిదె సూచించుచున్నది. [illegible] ప్రశ్నము గాన నాఁడు శ్రీభగవానుఁడీ జవాబు చెప్పుటకె యవకాశము లేదు, గాని చెప్పినచో నప్రస్తుతప్రసంగమగును.

మఱియు సగుణోపాసనలవలనే మోక్షప్రాప్తి యగునని కేవలవాదము గాదు. మోక్షప్రాప్తికి నెట్టి నిర్గుణనిష్ఠ నాచరింపక తప్పదు. ఏలయనఁగా? సగుణనిష్ఠయందు ద్వైతభావ మున్నదిగాన, అందువలన సగుణోపాసకులకు సాలోక్య సామీప్య సారూప్యంబులు గలుగునుగాని సాయుజ్యము గలుగదు. సాయుజ్యము గలుగవలయునన్న ద్వైతభావ సంపూర్ణముగా నశించి బ్రహ్మాత్మైక్యంబు గలుగవలయును. ఇది నిర్గుణనిష్ఠవలనగాని చేకూఱదు. నిర్గుణోపాసన యందుఁగూడ ద్వైతభావ మొదట సూక్ష్మంబుగా నుండును. క్రమక్రమంబుగా నదినశించి శుద్ధాద్వైతసిద్ధి గలుగుటయే మోక్షము. దీనినే సాయుజ్యమందురు.

నిర్గుణనిష్ఠను మొదటనే యనుష్ఠించుట కష్టతరము. ఏలయనఁగా? మనస్సు తదాకారవృత్తినొంద నిరాకారధ్యానము [illegible]. మనస్సు చంచల స్వభావమైనది. అట్టిదానిని హఠాత్తుగా నిరాలంబనంబున నిల్పుట యసాధ్యము. మొదట సాకారాలంబనము చేకూర్చి మనస్సును దానిపై నిలిపి క్రమక్రమంబుగా నిరాకార నిరాలంబనంబునకుఁ గొనిపోయి [illegible] సులభమార్గము గానందున అనగా సగుణోపాసనము [illegible] నము కలదని మనకొనవలయును. మొదటనే [illegible]

గడిగినచో నందుఁ గ్లేశబాహుళ్యంబు గాన నందులకు నోడి నిష్ఠ నే మానిన మాన వచ్చును. పై కారణంబులవలన సగుణోపాసనంబును మొదట నారంభించుట రెంటిలో మేలైన యుపాయమగుచున్నది. మఱియు సగుణోపాసనంబు కేవల భక్తిమాత్రము. భక్తి స్వతంత్రమైన మోక్షమార్గము గాదు. భక్తివలన జ్ఞానము జ్ఞానమువలన మోక్షముఁ బ్రాపింపవలయును 'మద్భక్త ఏవ ద్విజాయ మద్భావాయోపపద్యతే' అనునది యిదేయర్థంబును దెలుపును

పై కారణంబులఁ బట్టి యీశ్లోకము సగుణోపాసకులు గట్టివారా? నిర్గుణోపాసకులు గట్టివారా? అను విషయంబును దీర్మానింపుమని యడుగదనియు, సగుణ నిర్గుణనిష్ఠలలో ముముక్షువులు మొదట దేనిననుష్ఠించుట మేలను విషయంబును దెలుపఁగోరుచున్నదనియు గ్రహింపవలయును.

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు —అర్జునా! మొదట నాయందు అనఁగా సగుణబ్రహ్మమందు మనస్సు నేకాగ్రంబుగా నిల్పి పైనఁ జెప్పినట్లు నిత్యయుక్తులై పరమశ్రద్ధతో నన్నుపాసించు ముముక్షువులు ఉపాయజ్ఞులలో శ్రేష్ఠులని నామతము ఏలయందువా? 2

ఇదియని నిర్దేశింపఁదగినది సవిశేషమగును, సవిశేషము సగుణము, సగుణంబునకు రూపాదులుండును కావున నది యింద్రియగోచరము అట్లు నిర్దేశింపరానిది నిర్విశేషమగును, నిర్విశేషము నిర్గుణము, నిర్గుణంబునకు రూపాదులు గలుగవు, రూపాదులులేనిది ఇంద్రియగోచరము గాదు సగుణ బ్రహ్మము ఇంద్రియగోచరంబు గావున దానియందు మనస్సును సులభముగా నిలుపనగును 3

ధ్రువమనఁగా నిత్యము, అచలమనఁగా వికారములేనిది, కూటమనఁగా మిథ్యయైనదానిని సత్యముగాఁ జూపుట, కూటస్థమనఁగా అట్టికూటమునకు సాక్షిమాత్రమై యుండునది, అచింత్యమనఁగా మనస్సుతోఁ జింతింపరానిది, సర్వత్రగమనఁగా ఎల్లెడల వ్యాపించియుండునది, అవ్యక్తమనఁగా రూపములేనిది, అనిర్దేశ్యమనఁగా—ఇదియని నిర్దేశింపరానిది, అక్షరమనఁగా బ్రహ్మము.

ఇట్లు ధ్రువము అచలము కూటస్థము అచింత్యము సర్వత్రగము అవ్యక్తము అనిర్దేశ్యమునైన బ్రహ్మంబును సర్వభూతహితరతులై అందులకుం గారణభూతమైన సర్వత్ర బ్రహ్మబుద్ధిగలిగి అందులకుం గారణంబైన యింద్రియగ్రామనియతిం బడసి శ్రవణమనననిదిధ్యాసనాదిరూపంబునం జింతించువారు తద్బ్రహ్మంబునైన నన్నె బడయుదురు 4 అయినను ఇట్టి నిర్గుణచింతనము తొలుదొల్తనే సిద్ధింపదు కాదని ప్రయత్నించినను అధికతరక్లేశముతప్ప మఱియొంటి ఫలింపదు దేహధారులకు నిర్గుణచింతనము దుఃఖసాధనము గావునం దొలుదొల్తనే దానికై యత్నింపక వారు సగుణనిష్ఠ బూని క్రమక్రమంబుగా నిర్గుణనిష్ఠయం దభ్యసించుట యుక్తము 5

నిర్గుణనిష్ఠ దుఃఖసాధనమనుటను ధ్రువము మున్నగు నిర్గుణబ్రహ్మవిశేషణంబులే తెలుపుచున్నవి. ఎట్లనిన నిర్గుణబ్రహ్మము అవ్యక్తమై అనఁగా రూపమెట్టిది లేనిదై యున్నది అది యవ్యక్తము గావున దాని నిట్టిదని నిర్దేశింపరాదు అవ్యక్తము అనిర్దేశ్యము నగుటంజేసి యది మనస్సునకు నందదు, కావున దానిని జింతింపఁ దరముగాదు అనఁగా, అవ్యక్తము అనిర్దేశ్యము అచింత్యమునైనది [illegible] అది సర్వత్రగము అనఁగా సర్వవ్యాపియైయున్నది కావున [illegible] 'ఆకాశముకూడ సర్వవ్యాపియేగదా? అది వ్యక్తమగుచుండ బ్రహ్మమాత్ర మేలవ్యక్తముగా నుండవలె?' ఆకాశము వస్తురూపమైనది, బ్రహ్మము [illegible] గాదు గావున వ్యక్తముగాదు. మఱియు బ్రహ్మము కూటస్థము, కూటస్థము గావున అచలము, అచలము గావున ధ్రువము (నైయాయికులలో అవ్యక్త అనిర్దేశ్య అచింత్యములను మూఁడిటివలన బ్రహ్మతత్త్వము [illegible] ఇంద్రియాతీతమైనది అభావమను నాస్తికవాదమును నిరసించుటకు సర్వత్రగకూటస్థ అచల ధ్రువములను విశేషణంబులఁ [illegible] బ్రహ్మమునకు సిద్ధాంతీకరించినారని గ్రహింపవలయును,

అర్జునా! నైకారణంబులఁ బట్టి తొలుదొల్తనె నిర్గుణబ్రహ్మోపాసనంబునకుఁ [illegible], సగుణబ్రహ్మమునకు [illegible] మత్పరాయణులై నన్నె ధ్యానించుచు నేకాంతభక్తితో నన్ను [illegible] 6

అట్టి వారలను మృత్యురూపసంసారసాగరంబునుండి శీఘ్రంబుగా నుద్ధరింతును
సగుణనిష్ఠులకు ఈశ్వరప్రసాదంబున అనాయాసంబుగా సిద్ధిగలుగును గావున
సగుణనిష్ఠయే మొదట ననుష్ఠింపవలయును 7 కావున సగుణబ్రహ్మము
నైన నాయందే మనస్సు నిలిపి నేనే పరమప్రాప్యుడని నిశ్చయించుకొని వర్తిం
తువేని మత్ప్రసాదంబున జ్ఞానముఁబడసి దేహాంతమందు నిర్గుణబ్రహ్మమునైన
నాయందుండువు ఇందు సంశయములేదు 8

సగుణబ్రహ్మధ్యానమునకు శక్తిచాలనివారేమిచేయవలయునందువా?
అట్టివారు ఏదెనొక ప్రతిమను ఆలంబనంబుగా గ్రహించి చిత్తమును విష
యాంతరంబులనుండి మరల్చి యాప్రతిమ యందునిల్పు నభ్యాసమొనర్పవల
యును. స్థిరచిత్త సమాధానంబును బడయుటకు నిదే యుపాయము ఇట్లు
చిత్తసమాధానము సంపాదించుకొని తర్వాత అంతర్ధ్యానంబునకు యత్నింపుము
9 ఈపాటి యభ్యాసంబునకుఁగూడఁ జాలనివారు నాకథాశ్రవణకీర్తనాదు
లొనర్పవలయును అట్లుచేయుచు సర్వకర్మంబులు మదర్థంబుగా నొనర్చు
చుండఁగాఁ జిత్తశుద్ధిగలిగి తన్మూలంబున ధ్యానాదులు సిద్ధించి తుదకు మోక్ష
ము గలుగును 10

భగవత్కీర్తనముగాని, తత్కథాశ్రవణంబుగాని, తన్నుతిగాని, తన్న
మస్కారముగాని ఏదిచేసినను జాలు అందొక్కటియైన చేయనేరనివాఁడు
నేనే శరణమని నిశ్చయించుకొని నన్నాశ్రయించి యింద్రియనియతిగలిగి వివే
కియై ఫలాభిసంధిమాని వానికర్మంబు లాచరింపవలయును 11

(సగుణబ్రహ్మధ్యానము ప్రధానము, అందులకుఁ జాలనివారు భగవ
త్ప్రతిమాలంబనంబున, ధ్యానాభ్యాసము చేయవలసినది, అందులకుఁ జాలని
వారు భగవదర్థకర్మానుష్ఠాన మొనర్పవలయును, అందులకుఁగూడ నోపనివా
రు సర్వకర్మఫలత్యాగ మొనర్పవలసినది కర్మఫలత్యాగమును గడపటఁ
జెప్పుటవలన నది యధమమైనదని భావింపవలదు)

జ్ఞానార్థము శ్రవణాభ్యాసము మొదటఁ జేయవలయును శ్రవణా
భ్యాసముచేసి చాలించుటవలన ఫలములేదు, పిమ్మట దానినిగూర్చి యాత్మనిశ్చ
యము గావలయును. దీనినే జ్ఞానమందురు ఆత్మనిశ్చయరూపమైన యా

జ్ఞానము కలిగినంతనే చాలదు దానినిగూర్చి ధ్యానమొనర్చి యనుభవవేద్య
మొనర్పవలయును కావున శ్రవణాభ్యాసమునకన్న ఆత్మనిశ్చయరూప
జ్ఞానము మేలు, అట్టిజ్ఞానమునకన్న ధ్యానము మేలు ఈ శ్రవణమననని ది
ధ్యాసంబు లొనర్పలేనివారు కర్మఫలత్యాగముచేయుట మేలు ఇట్టి త్యాగా
నంతరము అవ్యవధానముగా సంసార శాంతిరూపమైన ముక్తిగలుగును 12

(కర్మఫలత్యాగము వివేకపూర్వకమనియు అవివేకపూర్వకమనియు
రెండువిధములు. వివేకపూర్వక కర్మఫలత్యాగము సర్వకామత్యాగమగును
గావున దానవలననే మోక్షముగలుగుట న్యాయము అవివేకపూర్వక
కర్మఫలత్యాగమునకుగూడ మోక్షమెట్లుగలిగెనని శంకింపవచ్చును ఇట్టివాని
కిలనగూడ మోక్షమగుననుట స్తోత్రార్థకమనియు, బ్రాహ్మణులు అగస్త్య
మహర్షులంతనే వారెట్లు అగస్త్యమహర్షులుగారో యట్లే దీనిభావమనియు
గ్రహింపవలయును)

ముముక్షువులు సగుణబ్రహ్మనిష్ఠ ననుష్ఠించుచు రాగా నీశ్వరానుగ్ర
హంబున వారికి నిర్గుణనిష్ఠ సిద్ధించునని చెప్పితిని నిర్గుణనిష్ఠ ననుష్ఠించు కృత
కృత్యులైనవారి లక్షణభూత ధర్మంబులు చెప్పెద వినుము.

భూతములు ప్రతికూలంబులని అప్రతికూలంబులని రెండువిధములు
అప్రతికూల భూతంబులు తత్త్వబుభుత్సగలవని తత్త్వబుభుత్స లేనివని మఱలరెం
డు విధంబులు నిర్గుణనిష్ఠంజేసి కృతకృత్యులైనవారు ప్రతికూలభూతంబుల
యెడ ద్వేషబుద్ధిలేక, అప్రతికూలతత్త్వబుభుత్సు సహిత భూతంబులయెడ
హితోపదేశపూర్వకమైత్రియు, అప్రతికూల తత్త్వబుభుత్సారహిత సంసార
దుఃఖమగ్న భూతంబులయెడ కరుణయు గలిగియుందురు ప్రతికూల
భూతంబులవలన దేహబాధగలుగునని యు, అట్లు విబాధించుచున్నను వానియెడ
ద్వేషభావములేకుండుట యెట్లనియు శంకింపవచ్చును వారు నిర్మములు అ
నగా దేహాదులందు మమకారము లేనివారై యుందురు మమకారమున్నవో
బాధానుస్మరణముండును మమకారములేనందున వారికట్టి స్మరణముండదు,
స్మరణములేనందున ద్వేషకారణముగాగదు మమకారమేలయుండదందు
వా? వారు నిరహంకారులు అహంకారమున్నగదా మమకారముండును

శరీరమున్నంతకాలము సుఖదుఃఖములు తప్పవనియు, సుఖ దుఃఖములు తప్పనం
తకాలము రాగద్వేషములుండక మానవనియు శంకింతువా ? శరీరమున్నంతకా
లము సుఖ దుఃఖములుండుననుట నిర్వివాదాంశము. అయినను సుఖ దుఃఖం
బుల తత్త్వంబును జక్కగా గ్రహింతువేని యిట్లు రచింపవు సుఖ దుఃఖముల
స్ఫురణ మెప్పుడు గలుగును ? మనస్సు ఇంద్రియపరవశమై యున్నప్పుడుగ
దా యనిస్ఫురించును. మనోలయమైనప్పుడు స్ఫురణమునకు నవకాశమేమి
గలదు ? వారు సమాధిలో నుందురు గావున వారి మనస్సు లయించియుందు
ను, ఆ కారణంబున వారికి సుఖదుఃఖ స్ఫురణముండదు దానంజేసి వారికి
రాగద్వేషంబులకు నవకాశములేదు. సమాధ్యవస్థలో గాకున్నను వ్యుత్థానా
వస్థలో వారికి మనోలయముగాదు గావున సుఖదుఃఖంబుల స్ఫురణముండునని
యు దానంజేసి వారికి రాగద్వేషంబులు తప్పవనియు శంకింతువా ? వ్యుత్థా
నావస్థలో సుఖదుఃఖంబుల భాసమాత్రముండినను నిద్రలోని కలలను మేల్కాం
చినప్పుడు మిథ్యలని గ్రహించి వానికై హర్షవిషాదము లెట్లు పొందరో యట్లే
వ్యుత్థానావస్థలో భాసమాత్రములై యుండు సుఖదుఃఖంబులుగూడ మిథ్యలని
గ్రహించి వానికై హర్షవిషాదంబులందరు ఇట్లు సుఖదుఃఖంబులయెడ
సమభావ మెప్పుడుండనో యప్పుడే తుల్యమగలుగును. తుల్యయనగా నిందా
స్తుతులకు వికారము చెందకుండుట 13 మఱియు వారు శరీరస్థితికై యన్న
పానాదులు దొరికినను దొరకకున్నను అతలంపేక సంతుష్టులై యుందురు
ఏలయుందురువా ? వారు యోగులు అనగా స్వాత్మానుసంధానశీలురై నిరతి
శయానందంబుతో నిండియుందురు అట్టి యానందంబున మునిగియుందురు
గావున వారికి దుచ్ఛములైన యన్నపానాదుల స్పృహయుండదు ఈ స్పృహా
రాహిత్యము వారికెట్లు వచ్చెనందువా ? వారు యతాత్ములు అనగా విషయ
చాపల్యరహితస్వభావముగలవారు. దానంజేసి వారెంతయును చలింపక స్థిర
నిశ్చయముతో నుందురు. ఆకారణంబున వారు తుచ్ఛవైషయికానందంబు లభి
లషింపక మనోబుద్ధులను పరబ్రహ్మమునైన నా కర్పించి అనగా నిష్కాము
లై యుందురు ఇట్టి నా భక్తుండు అనగా అక్షరబ్రహ్మమునకు జ్ఞానరూప
భజనంబొనర్చుట్టి నిర్గుణనిష్ఠుండు సగుణోపాసకునకంటె ప్రియుండు 'ప్రియో
హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః' అని యేడవ యధ్యాయములో

కేను చెప్పినదానికిదే భావము. 14 నిర్గుణనిష్ఠులకు హర్షము అమర్షము భయము ఉద్వేగము గలుగవు. ఇష్టలాభోత్సాహము హర్షము; అపహానము అమర్షము, వ్యాకులము ఉద్వేగము ఈగుణములున్నప్పుడు పరాధిక్షేపాదులుండును అందువలన లోకులకు సంతాపము గలుగును, సంతప్తులైన లోకులు ప్రతిసంతాపంబుఁ గలిగింతురు హర్షాదులు లేమింజేసి నిర్గుణనిష్ఠులు లోకులజోలికిఁబోరు, లోకులును వారిజోలికిరారు. ఎవఁడేని దుష్టుఁడు నిష్కారణంబుగా బాధగలిగించినను నిర్గుణనిష్ఠులచిత్తము వికారరహితమై యుండును గావున వారిట్టి బాధకు దొణకరు నిర్గుణనిష్ఠుఁడు హర్షాదులను బుద్ధిపూర్వకముగాఁ ద్యజించువాఁడని యనఁగవచ్చును అతఁడు అద్వితీయ బ్రహ్మస్వరూపియగు తనయందుననే హర్షాదులు తమకై తామే దిగజారిపోవును, ప్రసక్తమే యవసరములేదు ఇట్టివాఁడు నాకెంతయుఁ బ్రియుఁడు 15 మఱియు నిర్గుణనిష్ఠునకుఁ గర్మఫలాపేక్ష గలుగదు. ప్రత్యవాయ పరిహారార్థమేని వానికిఁ గర్మానుష్ఠానము వలదాయనిన నదియులేదు ఏలయందువా? అనుచితమైనఁ బ్రత్యవాయముండును నిర్గుణనిష్ఠుఁడన్నచో శుచి అనఁగా పరమపావన జ్ఞానసంపన్నుఁడు 'నహి జ్ఞానేన సదృశం పవిత్రమి' అని చెప్పియేయున్నాను అట్టి జ్ఞానపవిత్రునకు ప్రత్యవాయశంకయే గలుగదు. కర్మఫలములగు స్వర్గాద్యానందంబులు వానికి దూరమేగదా యందువా ? అతఁడు దక్షుఁడు అనఁగా స్వర్గాది సర్వానందభృతమైన నిరతిశయ బ్రహ్మానందంబును గ్రోలు నిపుణుఁడు బ్రహ్మానందంబుఁ జవిగొన్నవాఁడు స్వర్గాది తుచ్ఛానందంబుల స్మరింపనైన స్మరించునా ?

*సీ॥ మందారమకరంద మాధుర్యమున గ్రోలు మధుపంబు వోవునే మదనములకు,
నిర్మలమందాకినీ వీచికలనూఁగు రాయంచ చనునే తరంగిణులకు,
లలితరసాలపల్లవఖాదియై సొక్కు కోయిల సేరునే కుటజములకుఁ,
బూర్ణేందుచంద్రికా స్ఫురితచకోరక మరుగునే సాంద్రనీహారములకు
గీ॥ అంబుజోదర దివ్యపాదారవింద, చింతనామృతపానవిశేషమత్త,
చిత్తమేరీతి నితరంబుఁ జేరనేర్చు, వినుతగుణశీల! మాటలు వేయునేల?॥

అను భాగవతపద్య మీ భావంబునే వెల్లడించును

ఇతరకర్మంబులు వదలినను క్షుత్తునిమిత్తము భిక్షాటనాది కర్మమేనియుఁ జేయవలెఁగదాయని శంకింపవచ్చును నిర్గుణబ్రహ్మనిష్ఠుఁడు ఉదాసీనుఁడు అనఁగాఁ గర్తృత్వరహితుఁడు, కావున నతఁడు భిక్షాటనాది కర్మంబులోనర్చినను గర్తృత్వభావము లేమింజేసి యవి కర్మములుగా నేరవు మఱియు నుదాసీనుఁడగుటంజేసి యతఁడొనర్చు భిక్షాటనాది కర్మంబులకు ఫలభూతమైన అన్నపానాదులు లభింపకున్నను దన్నిమిత్తవ్యథ వానికిఁ గలుగదు.

మఱియుఁ బ్రియముగలిగినప్పుడు సంతోషము, అప్రియముగల్గినప్పుడు ద్వేషము, ప్రియమైనది నశించినప్పుడు శోకంబు, అప్రాప్తప్రియంబునకై కాంక్ష—ఇవిలేకుండుట ఉదాసీనత్వమగును ఇట్టివి వానికిఁ గలుగవు గావున ఇది విహితము ఇది నిషిద్ధము అనుభావమే వానికుండదు ఇట్టిభక్తుఁడు నాకుఁ బ్రియుఁడు 17 వైకారణంబున హితాహితంబులు మానావమానంబులు శీతోష్ణంబులు సుఖదుఃఖంబులు సమానంబుగా నతఁడు భావించును 'సమదుఃఖసుఖః' అనుదానికిది వివరము ఎప్పుడు సుఖదుఃఖంబులందు సమానభావముండునో యప్పుడు దేనియందు నెట్టియాసక్తి యుండదు 18 మఱియు నిర్గుణనిష్ఠుఁడు మౌనము వహించియుండును ఏనిష్ఠునకైనను జీవమున్నంత కాలము శరీరపోషణంబు తప్పదనియు, శరీరపోషణార్థము వాగ్వ్యాపారము గూడ లేనిచో జీవయాత్ర యెట్లుజరుగుననియు శంకింపవచ్చును నిర్గుణనిష్ఠుఁడు శరీరపోషణార్థము స్వయముగా నెట్టి యత్నముచేయఁడు. బలవత్ప్రారబ్ధవశంబున నేది ప్రాప్తించునో దానితోడనే జీవయాత్ర జరుగుచుండును ; ఉన్నంతతోన సంతసించును వానికి ఒకచోట నియతనివాసముండదు; మనస్సు స్థిరముగానుండును, నాభక్తి యెడబాయదు ఇట్టివాఁడు నాకుఁ బ్రియుఁడు 19

భక్తిభక్తి అని సారెసారెకుఁ జెప్పనేలయందువా ? భక్తియే ముక్తికి ముఖ్యసాధనము గావున ఆసంగతి నీయెడ గాఢముగా నాటుటకై మఱిమఱి చెప్పుట

ద్వేషములేకుండుట, సర్వభూతంబులయెడ మైత్రికరుణలు గలిగియుండుట, అహంకార మమకారంబులు లేకుండుట, సుఖదుఃఖంబులయెడ సమ

బుద్ధి గలిగియుండుట, ఓర్పు, సంతుష్టి, స్వాత్మానుసంధానము, విజితేంద్రియత్వము, స్థిరనిశ్చయము, అహింస, అపేక్షలేకుండుట, శుచిత్వము, దక్షత, సర్వారంభపరిత్యాగము, ఉదాసీనత్వము, వ్యథారాహిత్యము, అలంబుద్ధి, ఒకచోట నెడి నియతిలేకుండుట, నిర్వ్యాజభక్తి—ఇవియెల్ల ముముక్షువుల ధర్మంబులు. మోక్షేచ్ఛగలవారు వీనిని సాధింపవలయును ఈలక్షణంబులే స్థితప్రజ్ఞునకుఁగూడ రెండవ యధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినవి గావున ముముక్షువునకు స్థితప్రజ్ఞునకు భేదమేమని శంకింపవచ్చును జీవన్ముక్తుఁడైన స్థితప్రజ్ఞునకీ లక్షణంబులు స్వాభావికములై యుండును, ముముక్షువునందు సాధనరూపంబున నుండును వారిరువురకుఁగల భేదమిదియని గ్రహింపవలయును. నిర్గుణనిష్ఠుఁడు స్థితప్రజ్ఞుఁడు గాఁడాయని శంకింపవచ్చును అతఁడింకను సాధనావస్థలోనే యున్నాఁడు అది పరిపక్వమైనప్పుడు స్థితప్రజ్ఞుఁడగునని యెఱుంగునది స్థితప్రజ్ఞుఁడెల్ల నిష్ఠలుదాఁటి బ్రహ్మాత్మైక్యము నొందియుండును.

ముముక్షువులు శ్రద్ధావంతులై నాయందే చిత్తమునిల్పి యథోక్తముగా సగుణబ్రహ్మనిష్ఠారూపమైన ధర్మంబు నాచరించినచో అదియే క్రమక్రమంబుగా నిర్గుణనిష్ఠగాఁ బరిణమించి అమృతత్వసాధనమగు జ్ఞానరూపము అక్షరబ్రహ్మాత్మకమైన నాభజనంబుఁ జేయునట్టి యిట్టిభక్తులు నాకు మిక్కిలి ప్రియులు　20

మధ్యమషట్కము అనఁగా తత్పదార్థానుసంధానము ముక్తిహేతువని 7 మొదలు 12 అధ్యాయముల సిద్ధాంతము.

గీతాహృదయము.

పదమూడవ యధ్యాయము.

'తత్త్వమసి' అను మహావాక్యమందలి తత్పదార్థము అనఁగా బరమాత్మ యెట్టిదో మొదటి యాఱధ్యాయంబులలోఁ జెప్పఁబడినది, 'త్వం' పదార్థము అనఁగా జీవాత్మయెట్టిదో నడిమి యాఱధ్యాయంబులలోఁ జెప్పఁబడినవి పరమాత్మ జీవాత్మ యెట్లగునో కడపటి యాఱధ్యాయంబులలోఁ జెప్పఁబడు చున్నది.

పదురెండవ యధ్యాయములో 'అట్టి భక్తులను మృత్యురూపసంసార సాగరంబునుండి యుద్ధరింతు'నని 7-వ శ్లోకములో శ్రీభగవానుఁడు ప్రతిజ్ఞ గావించియున్నాఁడు ఈసంసారోత్తరణంబునకు జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానము అనఁగా జీవమే బ్రహ్మమనెడి జ్ఞానము ముఖ్యహేతువుగానున్నది. జీవుఁడన్ననో కర్తృత్వభోక్తృత్వాదులతోఁగూడి అనఁగా నేను చేయుచున్నాను, నేను అనుభవించుచున్నాను అనునట్టి యభిమానము గలిగియున్నాఁడు బ్రహ్మమన్ననో కర్తగాఁడు, భోక్తగాఁడు ఇట్లు పరస్పరవిరుద్ధ స్వభావముగల జీవునకు బ్రహ్మమునకు అభేదమెట్లనెడి శంకగలుగుచు కర్తృత్వాదులు క్షేత్రధర్మములనియు, క్షేత్రమనఁగా దేహేంద్రియాంతఃకరణాది సంఘాత మనియు, ఈక్షేత్రమునకును ఈక్షేత్రము నధిష్ఠించియుండునిర్వికార శుద్ధచిన్మాత్ర రూపక్షేత్రజ్ఞుఁడైన జీవునకు సంబంధము లేదనియు ముందు వివరించి తర్వాత జీవుఁడే బ్రహ్మమగుట చెప్పఁబడును తన్నిమిత్త మీయధ్యాయ మారంభింపఁబడినది

ఏడవయధ్యాయములో 'భూమి నీరు అగ్ని వాయువు' మున్నగు విషయంబులను జెప్పుచు భూమ్యాదిక్షేత్రరూపమైన ప్రకృతి యొకటి, జీవాఖ్య క్షేత్రరూపమైన ప్రకృతియొకటి—ఇట్లు రెండు ప్రకృతులున్నట్లు చెప్పఁబడి నది ఆరెంటికిఁగల పరస్పర తత్త్వవివేచనంబును మొదలు పెట్టుచు శ్రీభగ వానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

అర్జునా! ఇంద్రియాంతఃకరణంబుల సంఘాతమై భోగాయతనంబుగా నున్న యీశరీరంబు సంసారమనెడి పైరును బెంచుటకు భూమివంటిది గావున క్షేత్రమనఁబడును. ఈక్షేత్రము 'నాది' అని యెవఁడు భావించుచుండునో యతఁడు క్షేత్రజ్ఞుఁడందురు. క్షేత్రజ్ఞుఁడు కృషీవలుఁడట్టివాఁడు, క్షేత్రము వానిభూమివంటిది. భూమిలోని ఫలంబును గృషీవలుఁడనుభవించునట్లు క్షేత్రసంబంధి కర్మఫలంబును క్షేత్రజ్ఞుఁడనుభవించుచుండును. ఈ సంగతి తెలిసినవారు క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగముఁగలవారగుదురు.

పైనఁజెప్పినదానింబట్టి క్షేత్రజ్ఞుఁడు దేహేంద్రియాది విలక్షణుఁడని స్పష్టముగదా. ఈ క్షేత్రజ్ఞుఁడు బ్రహ్మైక్య స్వరూపుఁడెట్లో వినుము.

అర్జునా! ఈక్షేత్రజ్ఞుని జీవుఁడందురు. ఈ జీవుఁడు నేనేయని యెఱుంగుము. ఒక్కొక్క క్షేత్రమందు నొక్కొక్క జీవుఁడుండుననియు, రాముఁడు భీముఁడుగానట్లు జీవులు వేర్వేఱుగానుందురనియుఁ బరమాత్మ యన్ననో ఏకము అద్వితీయమనియు, పైకారణంబులఁబట్టి జీవబ్రహ్మము లొక్కటేయగుటెట్లనియు శంకింపవచ్చును. రామ భీమాదుల శరీరములే వేఱుగాని యాశరీరములోనున్న జీవులకు భేదములేదు. అన్ని శరీరములలో నుండునది యొక్కఁడే, ఆ యొక్కఁడే నేను. క్షేత్రమనఁగా శరీరమనియు, శరీరాభిమానియే క్షేత్రజ్ఞుఁడనియు, ఆక్షేత్రజ్ఞుఁడనువాఁడు నేనేయనియు గీతాశాస్త్రమందుఁజెప్పఁబడిన జ్ఞానమే తత్త్వజ్ఞానమనియు గీతాచార్యుండను భగవంతుండనైన నాయభిప్రాయము.

క్షేత్ర స్వరూపమెట్టిది? దానిధర్మమేమి? దానివికారములెవి? దానియుత్పత్తికిఁ గారణమేమి? దానిప్రభావమేమి? ఈ విషయంబులెల్ల సంగ్రహంబుగాఁజెప్పెద వినుము. నేను క్రొత్తగా గల్పించి చెప్పుచున్నానని తలంపవలదు. క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞుల యాథార్థ్యముం గూర్చి తత్త్వార్థదర్శనులైన ఋషులును, తత్త్వవిన్మూర్ధన్యులు జనకరాజగురువులు బృహదారణ్యకాది కర్తలునైన యాజ్ఞవల్క్యాదులును వివిధధర్మశాస్త్రములందు విస్తరించియున్నారు. అందు ఆత్మస్వరూపంబును నిరూపించుచు 'ఆకాశమొక్కటియయ్యు పెక్కుఘటంబులం దెల్ల వేఱువేఱుగాఁదోఁచునో, సూర్యుఁడొక్క

డయ్యుఁ బెక్కుజలాశయంబులం దెల్లు వేఱువేఱుగాఁ దోఁచు'నో యట్లేయా త్మ యొక్కటయ్యు దేహభేదంబులంజేసి పెక్కుగాఁదోఁచునని తెలిపిరి బుద్ధ్యాదులు క్షేత్రమనియు, వానికీశ్వరుఁడైన యాత్మ క్షేత్రజ్ఞుడనియు విజ్ఞానేశ్వరుఁడు వివరించియున్నాఁడు మనువు తనధర్మశాస్త్రమందు క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞుల తత్త్వము వర్ణించియున్నాఁడు వసిష్ఠుఁడు తనయోగశాస్త్రమందు 'దేహముజడమనియు, ఆత్మ శుద్ధసంవేదనాకారముఁ జిన్మాత్రమునియు నిరూపించియున్నాఁడు. ఇట్లేఋగ్యజుస్సామాథర్వరూపములగు వేదంబులలోఁ గూడనివ్విషయంబు బహుభంగులఁ జెప్పఁబడినది బ్రహ్మసూత్రములందుఁ గూడనిది చెప్పఁబడియున్నది వేదాదులు బ్రహ్మసూత్రంబులు అసందిగ్ధార్థకం బులు అవి నిశ్చయించిన యర్థంబునే యిప్పుడు నేను నీకుఁ జెప్పుచున్నాను, కావున సావధానంబుగావినుము 4

సాంఖ్యమతప్రకారము తత్త్వము లిఱువదినాలుగు ఏవియన—పృథివి, జలము, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశము అను పంచమహాభూతంబులు, అయిదు ఈ పంచమహాభూతంబులకుఁ గారణమైన అహంకారము అహంకారమునకుఁగారణ భూతమై జ్ఞానాత్మకముగానుండుచు మహత్తత్త్వమని వ్యవహరింపఁబడు బుద్ధి యు, బుద్ధికిఁ గారణభూతమై మూలప్రకృతి యనఁబడునట్టి అవ్యక్తము, బాహ్య ములైన జ్ఞానేంద్రియంబు లైదుఁ గర్మేంద్రియంబు లైదు, అంత రింద్రియమై నమనస్సు, ఇంద్రియగోచరంబులగు శబ్దస్పర్శరూప రసగంధంబు లైదు,—మొత్త మున నిరువదినాల్గుతత్త్వములు 5 ఇచ్ఛాద్వేషంబులు, సుఖదుఃఖంబులు, జ్ఞానాత్మకమైమనోవృత్తి రూపంబుననుండు చేతనయు, ధృతి (ధైర్యము)—ఇవ న్నియు క్షేత్రధర్మంబులు వికారముతోఁగూడినదానిని క్షేత్రమందురు , పైనఁజెప్పినధర్మంబులకెల్ల వికారముగలదు దానంజేసి యీధర్మంబులకు క్షేత్రత్వము సిద్ధించినది 6

* ఈయిరువదినాల్గుతత్త్వంబులలోఁ బ్రకృతి, మహత్తు, అహంకారము మున్నగువానిని సిద్ధాంత మంగీకరింపదు భగవంతుని మాయాశక్తియే ప్రకృ తియనియు, భగవద్వీక్షణమే మహత్తనియు, సంకల్పమే అహంకారమనియు ఈమహత్త్వాహంకారములు ప్రకృతి సంబంధములనియు సిద్ధాంతులు వచింతు రు అయినను వీరిమతప్రకారముగూడ దేహేంద్రియాహంకారంబులు ఆత్మ ధర్మములు గావు

అహంకారమే యాత్మయనియు, ఆత్మయనునది వేఱొకటిలేదనియు,
ఇచ్ఛాద్వేషాదులు అహంకారధర్మంబులనియు, ఆత్మయన్నను అహంకార
మన్నను ఒక్కటే గావున అహంకారధర్మములే యాత్మధర్మములగుననియు,
కొందఱు వచింతురు. దేనికి వికారముగలదో దానికి నాశము సిద్ధమనుట
స్పష్టము అహంకారాదులకు వికారముండుట నిర్వివాదాంశము కావున
అహంకారమునకు నాశము స్వతస్సిద్ధము అహంకారమే యాత్మయగునేని
ఆత్మకుఁగూడ నాశమున్నట్లు సిద్ధించును ఆత్మ యవినాశియని సాంఖ్య
సిద్ధాంతము. రెంటిమతము

క్షేత్రమన నెట్టిదో వివరించితిని క్షేత్రజ్ఞస్వరూపము వివరింపవలసి
యున్నది క్షేత్రజ్ఞస్వరూపమును వివరించుటకు ముందుగా క్షేత్రజ్ఞతత్త్వ
జ్ఞానంబునకు సాధనములేవో వచింతు వినుము

అమానిత్వము (ఉన్నట్టి లేనట్టి గుణంబులు తనయందున్నట్లు శ్లాఘించు
టవలనఁగలుగు సంమానంబు మానిత్వమనంబడును, అట్టిది లేకుండుట అమా
నిత్వము), దంభము—తనకు లాభమో పూజయో కలుగవలయునని స్వధర్మం
బును ప్రకటించుట, అట్టిది లేకుండుట అదంభత్వము, మనోవాక్కాయం
బుల నన్యులకుఁ బీడఁ గలిగించుట హింసయనును, అట్టిది లేకుండుట అహింస,
క్షాంతి—పరులవమానించినను చిత్తవృత్తి వికారమునొందకుండుట, ఆర్జవము-
మనోవాక్కాయంబు లేకరూపంబున వర్తించుట, ఆచార్యోపాసనము—గురు
వును సమీపించి వినయనమస్కారపూర్వకంబుగాఁ దెలియనివిషయ మడుగుట
శుశ్రూషించుట, శౌచము—మృజ్జలాదుల బాహ్యశౌచము విషయదోష
దర్శనంబున రాగాదులైన యంతర్మలంబును గడిగికొని బహిరంతరంబులందు
శుచిగానుండుట, స్థైర్యము—ముక్తిసాధనప్రవృత్తికి విఘ్నము వాటిల్లినప్పుడు
నిజప్రయత్నంబును మానక సారెసారెకు నినుమడించి పట్టుదలతోఁ జాలు
పడుట, ఆత్మవినిగ్రహము—దేహేంద్రియాదులకు మోక్షసాధన ప్రతి
కూల్యస్వభావంబును నిరోధించి వాని ననుకూలపఱచుకొనుట, 7 శబ్దస్పర్శ
రూపాదులైన యింద్రియార్థంబులను జూచినను విన్నను వానియెడఁ గోరిక
లేకుండుట, అనహంకారము—నేను సర్వోత్కృష్టుఁడనను గర్వము లేకుండుట,

పుట్టువు చావు ముదిమి జ్వరాదులు అనిష్టసంయోగంబునఁగాని యిష్టవియో
గంబునఁగాని గలుగునట్టి యధ్యాత్మికదుఃఖంబులు, వాతపిత్తశ్లేష్మంబులవలనఁ
గలుగు మలమూత్రదుర్గంధరూప దోషంబులు—వీనింగూర్చి సారెసారెకు నా
లోచించుట , 8 అసక్తి—పుత్రాదులందుఁ బ్రీతిలేకుండుట , అనభిష్వంగ
ము—పుత్రాదులకు సుఖముగలిగినప్పుడు తనకు సుఖమబ్బినట్లు వారికి దుఃఖము
గలిగినప్పుడు తనకు దుఃఖము సంభవించినట్లు భావించుట సంగమనంబడును,
అట్టిది లేకుండుట , ఇష్టానిష్టము లేవి ప్రాప్తమైనను హర్షవిషాదములు పొంద
కుండుట , 9 నాయందు అనఁగా నేను వాసుదేవుఁడనైన భగవంతుడనను
నిశ్చయంబుతో స్వాత్మభూతుఁడనైన నాయెడ ఏకాంతికభక్తి గలిగియుండు
ట , పరిశుద్ధముఁ జిత్తప్రసాదజనకంబునైన చోటనుండుట , విషయతత్పరు
లగు జనులతోడి సహవాసము నిచ్చగింపకుండుట 10 ఆత్మానాత్మవివేక
జ్ఞానమునందె నిష్ఠుఁడైయుండుట , తత్త్వజ్ఞాన ఫలాలోచనంబు గలిగి
యుండుట (అట్లున్నగాని తత్సాధనప్రవృత్తి యుండదని భావము) ,—ఈ
యిరువది క్షేత్రజ్ఞ తత్త్వజ్ఞానంబునకు సాధనంబులు వీనినే జ్ఞానమందురు.
ఇందులకు విపరీతములైన మానిత్వాదులు జ్ఞానవిరోధములు , వీనినే యజ్ఞాన
మందురు కావున అజ్ఞానంబును బరిత్యజించి జ్ఞానంబును బడయనగునని భా
వము ఇంక క్షేత్రజ్ఞస్వరూపము వినుము. 11

క్షేత్రజ్ఞస్వరూపము జ్ఞేయమేగాని దృశ్యముగాదు ఏలయందువా ?
వానికి రూపములేదు , రూపమున్నఁగదా కంటికి గోచరించుట కంటికి గో
చరింపనిదాని నెఱుంగుటెట్లందువా ? ఆసంగతియే చెప్పుచున్నాను అది
తెలిసికొందువేని మోక్షంబును బడయుదువు పరబ్రహ్మస్వరూపమే క్షేత్రజ్ఞ
స్వరూపము బ్రహ్మమునకెట్లు జననవికారములులేవో క్షేత్రజ్ఞునకుఁగూడ నట్లే
జననవికారములు లేవు జననవికారంబులుగలది దృశ్యమగును, దృశ్యము తప్పక
నశ్యము , నశ్యము క్షేత్రమగును, కావున క్షేత్రజ్ఞుఁడు జననవికారరహితుఁడని
యెఱుంగుము బ్రహ్మాతిరిక్తంబునకెల్ల జననవికారంబులు గలవు గావునను
జననవికారములులేనిది బ్రహ్మమొక్కటే గావునను క్షేత్రజ్ఞుఁడు బ్రహ్మమేయ
గును క్షేత్రజ్ఞుని జీవుఁడనుటయుఁ గలదు పైకారణంబులవలన జీవబ్ర
హ్మములకు అభేదము సిద్ధము ఈ బ్రహ్మము అనాదియు సగుణబ్రహ్మను

నైన సాకన్నఁబరముఁడుగా నున్నాఁడు. అనగా సగుణబ్రహ్మము సవిశేషమనియు నిర్గుణబ్రహ్మము నిర్విశేషమనియు జీవుఁడును నిర్విశేషనిర్గుణ బ్రహ్మమేయనియు భావము. ఈక్షేత్రజ్ఞుఁడు సత్తు అనిగాని అసత్తుఅని గాని చెప్పఁదరముగాదు. విధిముఖంబునఁ బ్రమాణవిషయమగునది సత్తు అనఁబడును. నిషేధముఖంబునఁ బ్రమాణవిషయమగునది అసత్తు అనఁబడును. మనస్సునకు అందినవిషయంబున విధినిషేధప్రమాణంబు లుపయోగించును. క్షేత్రజ్ఞుఁడు మనస్సునకు నందనివాఁడు గావున నిట్టిప్రమాణంబు లతని విషయంబున నుపయోగింపవు. మనస్సునకు అందనందున ఇదియనిగానీ యిది కాదనిగాని చెప్పఁదరముగాదు. కావుననే 'యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ' అని శ్రుతి వచించుచున్నది. క్షేత్రజ్ఞుఁడెట్లు నిర్విశేష స్వప్రకాశ చైతన్యరూపుఁడు గావున విధినిషేధప్రమాణంబులకు నతీతుఁడై సత్తు అనుటకు అసత్తు అనుటకు సాధ్యముగానివాఁడుగా నున్నాఁడు. మనస్సునకు వాక్కునకు నందనివాని నెఱుంగు టెట్లందువా? 12 కరచరణంబులు నయనశిరోముఖశ్రవణంబులుగల యాశరీరంబు వ్యాపించి యాయా వయవముల వ్యవహారంబునకు నాస్పదరూపంబున నేదియున్నదో దానిసన్నిధానమహిమంబున నివి స్వస్వవ్యాపారంబులు సాగించుచున్నవో యదే క్షేత్రజ్ఞుఁడని యెఱుంగుము. అనఁగా కరచరణాదులు జడములు గావున వానికి స్వతంత్రవ్యాపారము గలుగదు, జడములను వ్యాపారపరము లొనర్చునది యొకటియుండి తీఱవలయును. అదే క్షేత్రజ్ఞుఁడని గ్రహింపుము 13 క్షేత్రజ్ఞుఁడే బ్రహ్మమనియు బ్రహ్మము నిర్విశేషమనియు జెప్పితిరి. నిర్విశేషుఁడెట్లు పాణిపాదాది సర్వవ్యవహారాస్పదుఁడగునని శంకింపవచ్చును. శ్రవణ వచనాది వ్యాపారంబులు జ్ఞానకర్మేంద్రియంబుల ధర్మములు. అయినను వానిని క్షేత్రజ్ఞుని వ్యవహారములందురు, అంతియగాని నిజము విచారించినచో నతనికెట్టి వ్యవహారములేదు. ఏలయందువా? అతఁడు అసక్తుఁడు. అనఁగా ఎట్టిసంబంధము లేనివాఁడు. అట్లుండియు క్షేత్రజ్ఞుఁడు సర్వాధారభూతుఁడై యుండును. మఱియుఁ బరమార్థము విచారించినచో క్షేత్రజ్ఞుఁడు నిర్గుణుఁడయ్యు సత్త్వాదిగుణపాలకుఁడుగా నుండును 14 కటకాది రూపములు లోపలవెలుపల సువర్ణమెట్లుండునో, యట్లే చరాచరములైన సర్వభూతములఁ

లోపలను వెలుపలను క్షేత్రజ్ఞుఁడుండును అనఁగా చరాచరాత్మకమైన జగత్తు సర్వము అతఁడుగానే యున్నాఁడు. అట్లుండియు రూపములేదు గావున వానిని నెఱుంగరాదు, అనఁగా ఇది యిట్టిదను విస్పష్టజ్ఞానంబునకు గ్రాహ్యముగాదు అందువలననే జ్ఞానులుగానివారికి క్షేత్రజ్ఞుఁడైన బ్రహ్మము యోజనకోటిదూరంబున నెందో యున్నట్లు తోఁచును విదుషులకన్ననో క్షేత్రజ్ఞుఁడు స్వాత్మయే గావున నిత్యసన్నిహితుఁడట్లు స్పష్టముగానుండును 15 భూతంబుల శరీరంబులు వేర్వేఱుగానుండుటంజేసియుఁ బ్రతిశరీరమునందు నొక్కొక్క క్షేత్రజ్ఞుఁడుండుటంబట్టియు క్షేత్రజ్ఞునకు సర్వాత్మకత్వ మెట్లు వచ్చునని శంకింపవచ్చును శరీరములు వేఱనుట నిర్వివాదాంశము, అయినను శరీరమే క్షేత్రజ్ఞుఁడనెడి భ్రాంతివలన నొక్కొక్కశరీరమందు నొక్కొక్క క్షేత్రజ్ఞుడుండునట్లు భావింతురుగాని యది సత్యముగాదు సూర్యుఁడొక్కఁడయ్యుఁ బెక్కుజలాశయములందు వేఱువేఱుగాఁ దోఁచునట్లు క్షేత్రజ్ఞుఁ డొక్కఁడయ్యు ఉపాధిభేదంబున దానుగూడ విభక్తుఁడట్లు భావింపఁబడుచున్నాఁడు ఎల్లదేహములందునుండునది యొక్కయాత్మయేయైనను అంతమాత్రాననే ఆత్మకు బ్రహ్మత్వము వచ్చునాయనియు, బ్రహ్మత్వము గలిగనేని బ్రహ్మమువలె నాత్మయు జగత్సృష్టిస్థితిలయంబులకుఁ గారణభూతము కావలదాయనియు శంకింపవచ్చును జగత్సృష్టిస్థితిలయకారణత్వము జీవేశ్వరానుగతమైన శుద్ధచిన్మాత్రరూప నిర్విశేష బ్రహ్మమునకు మాత్రము చెప్పఁబడినదిగాని పరిచ్ఛిన్నశరీరాధిష్ఠితమైన యాత్మకుఁ జెప్పఁబడదు తాపశక్తి సూర్యబింబమునకు గలదుగాని ఘటాది ప్రతిబింబిత సూర్యబింబంబునకుఁ గలదా? 16 బ్రహ్మధర్మంబులు క్షేత్రజ్ఞునకుఁ గలవాయని యందువేని కలవని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును బ్రహ్మధర్మంబులలోఁ బ్రధానమైనది ప్రకాశకత్వము క్షేత్రజ్ఞుఁడు ఆదిత్యాదులకుఁగూడ ప్రకాశము గలిగించుచున్నాఁడు గావున వానికట్టి ధర్మముండుట స్పష్టము క్షేత్రజ్ఞుఁడనెడి ఈ యాత్మ యజ్ఞానంబునకు నందదు, జ్ఞానముజ్ఞేయము సర్వము నదియే ఎల్ల ప్రాణుల హృదయమునం దదియుండును. హృదయమందుండుదానినిఁ బ్రాణులెల్లరు నేల యెఱుంగరందువా? పైనఁజెప్పిన అమానిత్వాది జ్ఞానసాధనసంపత్తి గలవారి కిదిగోచరించుచుండును తదితరులకు గోచరింపదు ఏలయందువా?

అది జ్ఞానమాత్రగమ్యము, దానికెఱుంగ నన్యసాధనంబు లుపయోగింపవు. 17
5-6 శ్లోకములలో క్షేత్రమునుగూర్చియు, 7 మొదలు 11-వ శ్లోకమువఱకు జ్ఞానమునుగూర్చియు 12 మొదలు 17-వ శ్లోకమువఱకు జ్ఞేయమునుగూర్చియు సంగ్రహంబుగాఁ దెలిపితిని. ఇదియే సర్వవేదార్థము, గీతాశాస్త్రార్థము ఇది యెఱుంగుటకు నాభక్తులుమాత్రమే యధికారులు వారిది యెఱింగి బ్రహ్మత్వంబునకు యోగ్యులగుచున్నారు

ఇంతదనక క్షేత్రస్వరూపము క్షేత్రధర్మము చెప్పఁబడినవి. ఇఁక 'దాని వికారమేమి ? దానియుత్పత్తి కారణమేమి ?' అను ప్రశ్నలకు సమాధానము వినుము.

అపరాప్రకృతి పరాప్రకృతి అని ప్రకృతులు రెండు గలవనియు, అందు అపరాప్రకృతి త్రిగుణాత్మకగా బరమేశ్వర మాయాశక్తిగా క్షేత్రరూపము గానుండుననియు, క్షేత్రజ్ఞుఁడని చెప్పఁబడునదే పరాప్రకృతియనియు 7-వ అధ్యాయములోఁ దెలిపితిని ఈఅపరాపరాప్రకృతులనే ప్రకృతి పురుషులనిగూడ చెప్పుదురు ఈప్రకృతి పురుషు లిరువురిని అనాదియందురు. అనాది యనఁగా ఆదికారణము తెలియరానిదని యర్థము ప్రకృతి అనాది యగుటవలననే దానికి జగత్కారణత్వము యుక్తము పంచమహాభూతంబులు ఏకాదశేంద్రియంబులును కలసి యగు పదునారు వికారంబులను, సత్త్వరజస్తమోగుణంబులను సుఖదుఃఖమోహంబులను ప్రకృతికారణకంబులని గ్రహింపుము. 19 కార్యమైన శరీరము కారణములైన యింద్రియములు వీనికి ఆకారముగలుగుటకుఁ ప్రకృతియే కారణము, అనఁగా శరీరేంద్రియంబులు ప్రకృతి పరిణామంబులని భావము ప్రకృతిప్రభావమేమో వినుము అపరాప్రకృతిపరిణామమైన శరీరమందుఁజేరి పరాప్రకృతి యగుపురుషుఁడు సుఖదుఃఖంబు లనుభవించుచున్నాడు పురుషుఁడు నిర్విశేష పరబ్రహ్మాత్మకమని 17-వ శ్లోకములోఁ జెప్పితిని అట్టివానికి సుఖదుఃఖభోక్తృత్వరూపమైన సంసార మెట్లువచ్చెనని శంకింపవచ్చును 20

పురుషుఁడు నిజముగా అసంగుఁడు, అందువలన వానికి సుఖదుఃఖభోక్తృత్వరూపమైన సంసారమేలేదు అయినను అపరాప్రకృతిపరిణామ

భూతమైన దేహము తానే అనెడి అధ్యాసవలనఁ బ్రకృతిసంబంధసుఖదుఃఖ
మోహాదిగుణంబుల నతఁడనుభవించుచున్నాఁడు అందువలననే వానికి సుఖ
దుఃఖమోహహేతువులైన దేవయోని జన్మంబులు పశ్వాది యోనిజన్మంబులు
ధర్మాధర్మమిశ్రములైన మనుష్య యోనిజన్మంబులును, సత్త్వరజస్తమోగుణా
త్మకంబులును బ్రకృతిమయంబులునైన దేహతాదాత్మ్యాధ్యాసరూపసంబంధం
బులు గలుగుచున్నవి. అధ్యాసవలన నిట్లు గలుగుచున్నదని భావము 21

ప్రకృతిపరిణామమైన యీశరీరంబునందు నుండు పురుషుఁడు ప్రకృతి
కి భిన్నుఁడు' అనఁగా ప్రకృతిగుణబద్ధుఁడుగాఁడు, అనఁగా పురుషుఁడు
సంసారిగాఁడని భావము శరీరమునందుండియు దద్గుణబద్ధుఁడు గాకుండు
టెట్లని శంకింపవచ్చును ఋత్విక్కులు యజమానులు మున్నగువారు యజ్ఞ
కార్యపరులై యుండఁగా వారిచెంతఁ గూర్చుండి వారికార్యములందలి గుణ
దోషంబులఁ బరికించుచుండు యజ్ఞవిద్యాకుశలుఁడెట్లు యజ్ఞకార్యపరుఁడు
కాఁడో యట్లే పురుషుఁడుగూడ కార్యకారణ వ్యాపారంబులను విలక్షణుఁ
డై చూచుచుండును. అనఁగా ఉపద్రష్టయైయుండును అందువలనఁ బ్ర
కృతిగుణబద్ధుఁడుగాఁడు కార్యకారణప్రవృత్తులందుఁ దనకెట్టి జోక్యము
లేకున్నను సమీపంబుననున్నందునఁ దత్ప్రవృత్తులకు ననుకూలుఁడట్లు భావిం
పఁబడును, అనఁగా అనుమంత యగుచున్నాఁడు ఈపురుషుని సాన్నిధ్యం
బున దేహేంద్రియాదులకు సత్తాస్ఫురణము గలుగుచున్నందున నతఁడు భర్త
యనియు, సుఖదుఃఖాదిరూపబుద్ధి వృత్తులను దెలిసికొనుచుండుటం జేసి భోక్త
యనియు, సమస్తభూతంబులకు నధిపతి గావున మహేశ్వరుండనియుఁ బర
మాత్మయనియుఁ జెప్పఁబడును 22

ఈపురుషుని దెలియుటవలన ఫలమేమని యడుగవచ్చును ఈపురుష
సాక్షాత్కారంబునఁ బ్రకృతి తద్వికారంబులు మిథ్యాభూతంబులని తెలి
యును. ఇట్టి జ్ఞానముగలవాఁడుఒక వేళ ప్రారబ్ధ కర్మవశంబున విధినతిక్ర
మించి వర్తించినను మఱల జనింపఁడు. ఏలయందువా? జననమునకు అవిద్య
కారణము, అట్టి యవిద్య వీనియందు నశించినది, అందువలన జననకారణము
గలుగదు 23

ఆత్మజ్ఞానము గలిగినను అధికారితారతమ్యంబులనుబట్టి ఆత్మసాక్షాత్కారవిషయంబున సాధనభేదములు గలవు అవి వివరింతు వినుము

ఉత్తమాధికారులు ధ్యానయోగము ననుష్ఠించి ఆత్మసాక్షాత్కారంబును బడయుదురు ఏధ్యేయమునందు మనస్సు తగులునో యదితప్ప మఱియొకటి తలంపకుండుటయు మనోవృత్తి ప్రవాహమువలె నెడతెగక నిరంతర మా ధ్యేయమువంకనే ప్రవహించుచుండుటయు ధ్యానమనఁబడును. ఈధ్యానము శ్రవణమననంబులకు ఫలభూతమగునేని దీనిని నిధిధ్యాసమందురు. మధ్యమాధికారులు శ్రవణమననరూపమైన యాత్మచింతన మనుష్ఠింతురు, వారు నిదిధ్యాసము చేయఁజాలరు. అయినను శ్రవణమననంబులవలన వారికిఁ గ్రమంబుగా నిధిధ్యాసము సిద్ధించును అది సిద్ధించినంతనే యాత్మసాక్షాత్కారమగును మందాధికారులు పరమేశ్వరార్పణమైన నిష్కామకర్మము ననుష్ఠించి చిత్తశుద్ధినిఁ బడసి క్రమక్రమంబుగా శ్రవణమననిధిధ్యాసంబుల నలవఱచుకొని తుట్టతుదకు నాత్మసాక్షాత్కారమొందుదురు 24

అతిమందులు పైనఁజెప్పిన యుపాయంబులలో దేనినిగూడ ననుష్ఠింపఁజాలరు గావున, గురుపుపదేశించు వాక్యంబును శ్రద్ధతో స్మరించుచుఁ గాలక్రమంబున శ్రవణమననిధిద్యాసలకు యోగ్యతఁబడసి తుదకు నాత్మసాక్షాత్కారమొందుదురు 25

అర్జునా! స్థావరముగానీ జంగమముగానీ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞుల సంయోగంబునఁ బుట్టుచున్నవి సత్యానృతంబుల గూడికవలె వీనిసంయోగంబుగూడ పరస్పరావివేకంబువలనఁదాదాత్మ్యాధ్యాసముగానుండును ఈయధ్యాసమువలననే సర్వకారణజాతము గలుగుచున్నదనియు, సంసారము స్వరూపాజ్ఞాననిబంధనముగాని వేఱుగాదనియు, అజ్ఞానము నశించినంతనే తత్ప్రయుక్తమైన సంసారముగూడ నశించుననియు, అజ్ఞానము తత్త్వజ్ఞానంబున నశించుననియు గ్రహింపుము 26

సురామాత్రగంగోదకంబులందన్నిటు సూర్యబింబమట్లు దేవతిర్యఙ్మనుష్యాది విచిత్రదేహభిన్న సర్వప్రాణులందు నేకరూపంబునునుండునట్టియు, భూతవికారంబులు నశించినను దాను నశింపకుండునట్టియు, 'ఈశ్వరోజీవకలయా ప్రవిష్టో మానుషీం తనుమ్' ఇత్యాది ప్రమాణసహస్ర సంప్రతిపన్న పరబ్రహ్మభావమైనట్టియు క్షేత్రజ్ఞు నెవఁడు సందర్శించునో వాఁడే తత్త్వవేత్త

యగును క్షేత్రజ్ఞుఁడైన యాత్మనుదర్శించినంతనే ఇష్టానిష్టప్రాప్తి సర్వము పరిహృతమగును. క్షేత్రజ్ఞుఁడు నిరాకారుఁడు గావున తద్దర్శనము సాకారవస్తుదర్శనమువంటిది అనఁగాఁ గంటికి గోచరించునది కాదనియు, అది కేవలము అనుభవైకరూపంబున నుండుననియు గ్రహింపవలయును 27

జననము మున్నగు షడ్భావవికారములు లేనివాఁడు ఈశ్వరుఁడునైన పరబ్రహ్మము సర్వభూతములందు సముఁడై యున్నాఁడని యెవఁడు తెలిసికొననో యతఁడు జననమరణరూపమైన సంసారవిమోచనముఁ గాంచును సంసారమెప్పుడు తొలఁగునో యప్పుడే మోక్షసిద్ధియగును ఈసంగతి తెలిసికొననివాఁడు ఆత్మహంతయగును 28

ఈశ్వరుఁడు సర్వభూతములందు సముఁడై యుండునంటినిగదా సముఁడైనవాఁడు కొందఱకు శుభముఁ గొందఱకు అశుభము చేయునాయనియు, ఈ శుభాశుభంబుల నీశ్వరుఁడు గలిగింపకున్నచో వానికిఁ గారణ మేమనియు శంకింపవచ్చును

ప్రకృతి యనఁగా మాయ , దానినే యవిద్యయనిగూడనందురు ఈ ప్రకృతి అనఁగా పూర్వోక్తమైన అపరా ప్రకృతి దేహేంద్రియాది రూపముగాఁ బరిణమించి సమస్తకార్యములఁ జేయుచున్నది ఆత్మ యేమిచేయదు, దేనినిఁ జేయింపదు ప్రకృతిపరిణామభూతమైన యంతఃకరణమే యాత్మయనునధ్యాసము కన్నగప్పటంజేసి అంతఃకరణకార్యము నాత్మయం దారోపింతురు వాస్తవము విచారించినచో ఆత్మ యకర్తగాని యొండుగాదు 'అహంకారవిమూఢాత్మా కర్తాహమితిమన్యతే । చిత్తేకర్తరి తత్రాత్మా కర్తేవాహం ధియాస్మృతః' అనుప్రమాణము అక్షరాక్షరముల సత్యము. ఇది తెలిసికొనువాఁడే నిజమెఱింగినవాఁడు 29

పైన వివరించినదానినిబట్టి శుభాశుభఫలంబులకు ఈశ్వరునకు సంబంధములేదని విశదమగుచున్నది ఇఁక నీశుభాశుభఫలంబులకుఁ గారణ మేమని విచారించినచో భూతభేదము కారణమగుచున్నవి భూతభేదంబువలనఁ గర్మవైషమ్యముఁ గర్మవైషమ్యమునుబట్టి శుభాశుభఫలములు గలుగుచున్నవి కర్మవైషమ్యముఁ బట్టి క్షేత్రజ్ఞ భేదమేల చెప్పరాదందువా ? అట్లుచెప్పుట

సరిగాదు వాస్తవము విచారించినచో భూతభేదముగూడ కల్పితమేగాని వేఱుగాదు. కల్పితభూతభేదము నాధారపఱచి చెప్పినట్టి యాత్మభేదముగూడ కల్పితమే యగునుగదా భూతభేదము కల్పితమెట్లగుననవా ? 29

సమస్తమునకు ఆత్మ అధిష్ఠానము అధిష్ఠానంబునకు వేఱయినదేదియు నుండఁజాలదు కావున స్థావరజంగమాత్మక సర్వపదార్థములు ఆత్మకన్న వేఱనుట కల్పితమగును ఆత్మయే లేకున్నచో భూతములే యుండవు సర్వభూతంబులు ఆత్మరూపములని యెవఁడు గ్రహించునో యతఁడు సర్వాద్వైతదర్శియౌఁ బరిపూర్ణుఁడునైన బ్రహ్మమే యగును భూతములు కల్పితములనుటకు దృష్టాంతము వినుము త్రాడు అను పదార్థ మొకటియున్నయెడల గదా చీకటిలో దానిని సర్పమని భావించుటకు నవకాశము గలుగును. త్రాడే లేకున్నచో నిట్టి భ్రాంతి కలుగుటకు నవకాశమే యుండదు అట్లే యాత్మయను పదార్థ మొకటియుండుటంబట్టి భూతంబులయుత్పత్తికి నవకాశము గలుగుచున్నది 30

సర్పాదులకు రజ్జ్వాత్మకత్వమున్నను రజ్జువునకు సర్పవికారములతో నెట్టి సంబంధము లేనియట్లే సర్వభూతములు ఆత్మరూపంబులైనను భూతవికారంబులతో నాత్మ కెట్టి సంబంధములేదు ఏలయనవా ?

అపరోక్షానుభవయోగ్యమైనట్టియు ప్రత్యగాత్మరూపమైనట్టియు పరమాత్మ దేహమందున్నను అది స్వభావముచేతనే సర్వవికారశూన్యమైనది గావున దేహవికారములతో ఆత్మ కెట్టిసంబంధము లేదు వ్యయము (అనఁగా మాఱుఁబాటు) ధర్మిస్వరూపోత్పత్తిరూపమనియు కేవలధర్మోత్పత్తిరూపమనియు రెండు విధంబులు ధర్మి అనఁగా అసలువస్తువు, దానిస్వరూపమునకు మాఱుఁబాటుగలుగుట ధర్మిస్వరూపోత్పత్తి రూపవ్యయమగును ఈమాఱుబాటు ఉత్పత్తిగల వస్తువునకే యగుఁగాని యుత్పత్తియే లేనిదానికిఁ గలుగదు ఆత్మ అనాది అనఁగా జన్మమే లేనిది జన్మముండినయెడల జన్మోత్తరకాలంబున భావివికారంబులు గలుగుటకు నవకాశముండును జన్మమే లేనప్పుడు దానికి భావివికారము లెక్కడివి ? కావున ఆత్మకు ధర్మిస్వరూపోత్పత్తి రూపవ్యయము లేదు వస్తువునకు మాఱుబాటు గలుగకున్నను దానిగుణములకు మాఱుబాటు గలుగుట ధర్మోత్పత్తి రూపవ్యయమగును ధర్మముగూడ

నొకగుణమే. గుణమున్న నిట్టిమాలుబాటునకు నవకాశముండును గుణమే లేనిదాని కిదిగలుగదు ఆత్మ నిర్గుణమైనది, అనఁగా నిర్ధర్మకత్వమైనది , కావున దానికి ధర్మోత్పత్తి రూపవ్యయములేవు ఇచ్ఛాద్వేషాదులు ఆత్మధర్మములనుట ప్రసిద్ధమైయుండఁగా ఆత్మకు నిర్ధర్మకత్వము చెప్పుటెట్లని శంకింపవచ్చును ఇచ్ఛాద్వేషాదులు క్షేత్రధర్మములు అవి యాత్మధర్మములనుట యే గొప్పప్రమాదము ఆత్మ నిర్ధర్మకత్వముగుటంజేసి యది శరీరమందున్నను ఏపని చేయదు అందువలన నాత్మకుఁ గర్మఫలము గానీ తత్సంబంధము గానీ గలుగదు. దృష్టాంతము వినుము 31

ఆకాశమెల్లెడల వ్యాపించియుండును అదిలేనిచోటు లేదు అది బురదలోనున్నప్పుడు బురద దానికి నంటుకొనుటలేదు ఏలయందువా ? దాని యసంగస్వభావమే కారణము. ఆత్మగూడ నెల్లెడల వ్యాపించియుండును అయినను అది యసంగస్వభావముగలది గావున దేహమందున్నప్పుడు గూడ దానికి దేహసంబంధము గలుగదు ఆత్మకు దేహితోఁగూడ సంబంధము లేకపోవుటకు దాని యసంగస్వభావమే గాక ప్రకాశకత్వముగూడఁ గారణముగానున్నది. 32

సూర్యుఁడు సర్వలోకంబుల నేకతంబుగా వెలిగించుచున్నను భూతంబుల నేత్రదోషంబులు వానినంటనట్లు ఆత్మ సర్వభూతంబులలోనుండి వానికి నిజసాన్నిధ్యంబునఁ బ్రవృత్తిఁ గలిగించుచున్నను తద్భూతంబుల సుఖదుఃఖాది గుణదోషంబు లతని నంటవు 33

పైనఁ జెప్పినట్లు క్షేత్రము జడమనియు సవికారమనియు క్షేత్రజ్ఞుఁడు చేతనము నిర్వికారుఁడు అని క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులకుగల భేదంబును, భూతంబుల ప్రకృతియైన యవిద్య అనఁగా మాయ అమానిత్వాదులవలనఁ దొలంగుననియు నెవఁడు జ్ఞాననేత్రంబుతోఁ జూచునో యతఁడు తత్త్వమెఱింగినవాఁడై బ్రహ్మము బొందును అనఁగా క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ యాథాత్మ్యం బెఱింగి అమానిత్వాది ధర్మనిష్ఠుఁడువానికి సర్వానర్థంబులు నివర్తిల్లి పరమానందావిర్భావ లక్షణంబగు పరమపురుషార్థము సిద్ధించునని భావము. 34

గీతాహృదయము.

పదునాల్గవ యధ్యాయము.

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞస్వరూపంబును బ్రసంగవశంబున మఱికొన్ని విషయంబులును బదుమూడవయధ్యాయములో నిరూపింపఁబడినవి. ఆవిషయములనే పదునాల్గవయధ్యాయములోఁగూడ విస్తరించుచున్నాఁడు

పదుమూఁడవయధ్యాయము 26-వ శ్లోకములో 'స్థావరంబులుగానీ జంగమంబులుగాని సమస్తము క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ సంయోగంబునఁ బుట్టుచున్నవని చెప్పఁబడినది ఈసంయోగంబు స్వతంత్రముగా అనఁగా పరేచ్ఛలేకయే జరుగుచున్నదని నిరీశ్వరవాదులును సాంఖ్యులును జెప్పుదురు ఈశ్వరేచ్ఛతో జరుగుచున్నదని యితరులందురు ఇందేది నిజము ? మఱియు జీవుఁడు సదసద్యోనులందుఁ బుట్టుటకు గుణసంగమే కారణమని చెప్పఁబడినది. ఏయే గుణంబులతో నెట్లెట్లు సంగమంబు గలుగును ? గుణములనఁగా నెవ్వి ? అవి యెట్లు బంధించును ? భూతప్రకృతి మోక్షమెవఁడెఱుంగునో యతఁడు బ్రహ్మమును బొందునని అ. 13, 34-వ శ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినది భూతముల గుణమేమి ? ప్రకృతి గుణమేమి ? వీనినుండి మోక్షమెట్లు ? ముక్తుని లక్షణములెవ్వి ? ఈవిషయములెల్ల నియ్యధ్యాయంబున వివరింపఁబడును

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు —అర్జునా ! పూర్వాధ్యాయములోఁ జెప్పిన పరమాత్మజ్ఞానసాధనంబునుగూర్చి విస్తరించి మఱలఁ జెప్పెదు వినుము పరమాత్మజ్ఞానసాధనంబులు యజ్ఞాదులు గలవందువు గాఁబోలు నేను చెప్పనున్నదట్టిదిగాదు ; ఉత్తమమైన సాధనము యజ్ఞాదులు బహిరంగసాధనంబులు , నాచెప్పఁబోవునది అంతరంగసాధనము , అందువలననే దానికింత యాధిక్యము ఈసాధనము ననుష్ఠించి మునులెల్లరు సంసారబంధమునుండి తొలఁగి ముక్తులైరి. 1

ఈసాధనము ననుష్ఠించి హిరణ్యగర్భాదులు నాసాధర్మ్యంబును బొందిరి

వారు సర్గకాలంబునఁగూడ మఱల జనింపరు, ప్రళయమైనను నశింపరు నా సాధర్మ్యంబును బొందిరనుటవలన ముక్తులకు ఈశ్వరసమానరూపత్వము వచ్చునని తలంతువుగాఁబోలు క్షేత్రజ్ఞుఁడైన జీవునకు ఈశ్వరునకు భేదమే లేదు. ఇరువురు నొక్కటేయైనప్పుడు సాధర్మ్యమనఁగా నీశ్వరస్వరూపమే యగునుగాని తత్సమాన ధర్మత్వముగాదు 2

ప్రకృతి పురుషుల సంయోగంబు స్వతంత్రమా ? పరతంత్రమా ? అనుదానికి సమాధానము వినుము

ప్రకృతి దేశకాలానవచ్ఛేదము గావున మహత్తు అనియందురు మహత్తు అనఁగా పరిమాణములేనిదని యర్థము మఱియు దానికి సర్వకార్యవ్యాప్తి హేతుత్వరూపమైన బృంహణత్వము గలదు గావున దానిని బ్రహ్మమనియును చెప్పుదురు మహత్తు బ్రహ్మమునైన యీప్రకృతి యీశ్వరుఁడనైన నాకు గర్భాధానస్థానము. ఈప్రకృతియందు నేను ఈక్షణరూపమైన సంకల్పబీజ మునుంతును అది సర్వభూత జన్మకారణమగుచున్నది సంతానమునుగోరు తండ్రి స్త్రీహ్యాద్యాహారరూపంబునఁ దనలో నిమిడియున్న శరీరంబును బుట్టించుటకుఁగా యోనియందు రేతస్సేకపూర్వకంబుగా గర్భమును గలిగించును అది అనుశయవంతుఁడగు పుత్త్రునకు శరీరమగుచున్నది. (లోకాంతరమందు అను భూతముకాఁగా శేషించి ఇహలోకజన్మంబునకు హేతువైన కర్మము అనుశయ మనఁబడును. అట్టి కర్మముగలవాఁడు అనుశయవంతుఁడగును) గర్భాధానజననకాలంబులకు మధ్య కలిలాద్యవస్థలు గలుగును అట్లే ప్రళయకాలంబున నాయందు లీనమైనట్టియు అవిద్యాకామకర్మంబు ననుశయించు నట్టియు క్షేత్రజ్ఞుని సృష్టిసమయంబునఁ గార్యకారణ సంఘాతరూపంబుగాఁ బుట్టించుటకై చిదాభాసమనెడి రేతస్సును మాయావృత్తిరూపమైన గర్భమందుంతును అది ఆకాశవాయుతేజోజలభూమ్యాద్యుత్పత్త్యవస్థలఁ బొందుచున్నది నాయొనర్చు గర్భాధానమువలననే హిరణ్యగర్భాదుల యుత్పత్తి గలుగుచున్నదిగాని స్వతంత్రముగాఁ గలుగదు 3 దేవతలు పితరులు మనుష్యులు పశువులు పక్షులు సరీసృపములు మొదలగువాని యోనులందు జనించు తత్తన్మూర్తులకుఁ బ్రకృతియే యోని అనఁగా మాతృస్థానము , ఈశ్వరుఁడనైన

నేను బీజప్రదుఁడను, అనఁగా గర్భాధానము గలిగించు తండ్రిని కావునఁ బ్రకృతి పురుష సంయోగము ఈశ్వరేచ్ఛతో జరుగుచున్నదని గ్రహింపుము 4

గుణములనఁగా నెవ్వి ? అవియెట్లు బంధించునను ప్రశ్నలకు సమాధానము వినుము

గుణములు సత్త్వము రజస్సు తమస్సు అని మూఁడు ఇవి ప్రకృతి వలనఁ గలుగును ప్రకృతి అనఁగా ఈశ్వరశక్తియైన మాయ అదియే యీ గుణంబులకుఁ బుట్టినిల్లు ప్రకృతియు గుణంబులును అంగాంగిభావంబునను డును దేహము ప్రకృతిపరిణామమని మున్నె చెప్పియున్నాను. అట్టిదేహమునందు క్షేత్రజ్ఞుఁడు తాదాత్మ్యంబుననుండును ఆతఁడు వాస్తవముగా అవ్యయుఁడు నిర్వికారుఁడునైనను ప్రకృతి జన్యంబులైన గుణంబులు వానిని బంధించుచున్నవి ఈబంధకమెట్టిదందువా ? అతనిని సుఖదుఃఖమోహాది స్వవిచారవంతునిగాఁ బ్రదర్శించును. ఇదే సత్త్వగుణబంధకము సూర్యుఁడు నిజముగాఁ గదలకున్నను వానిబింబము నీటిలోఁ బ్రతిబింబించినప్పుడు నీటికదలికవలన నందలి బింబముగూడఁ జలించుచున్నట్లు గాన్పించువిధంబున క్షేత్రజ్ఞుఁడు నిర్వికారుఁడు నవ్యయుఁడునైనను క్షేత్రసంబంధంబ నఁజేసి క్షేత్రవికారంబు లతనియందుఁ దోఁచుచుండును వాస్తవము విచారించినచో ఈబంధకత్వము కేవల మిథ్యాభూతమేగాని వేఱుగాదు 5

సత్త్వగుణలక్షణము, దానిబంధకత్వప్రకారము వినుము

సత్త్వగుణము ప్రకాశకమైనది, అనఁగా సత్త్వగుణము చైతన్యమునకు ఆవరణాభిభవరూపమైన ప్రకాశము నిచ్చును. ఏలయందువా ? అది స్ఫటికమువలె నిర్మలమైనది దానంజేసి చిద్బింబగ్రహణయోగ్యత దానికిఁ గలదు మఱియు నది సుఖాభివ్యంజకమై యుండును. అందువలన నది దుఃఖమునకు వైరి ఈసత్త్వగుణము స్వకార్యభూతములైన సుఖజ్ఞానములతో సంబంధముఁ గలిగించును, అనఁగా నేనుసుఖిని నేనజ్ఞానిని అను మనోధర్మములందు క్షేత్రజ్ఞుఁ డభిమానియగునట్లు చేయును 6

రజోగుణలక్షణములు, దానిబంధకత్వ ప్రకారము వినుము.

రజోగుణము అభిలాషరూపంబుననుండును, అది తృష్ణాసంగమంబుల వలనఁ గలుగుచున్నది. లేనివస్తువునుగోరుట తృష్ణయందురు, ఉన్నదానితోఁ దనివిచెందక అధికముగాఁ గోరుట ఆసంగమందురు ఈరజోగుణము దృష్టాదృష్ట వస్తువులందు అభినివేశము అనఁగా 'నేనీపనిచేయుదును, ఈఫలమనుభవింతు' నను బుద్ధిని గలిగించును. ఇదేరజోగుణబంధకము. 7

తమోగుణలక్షణము, దాని బంధకత్వ ప్రకారము వినుము.

తమోగుణము అజ్ఞానమువలనఁ గలుగుచున్నది. అజ్ఞానంబునకు ఆవరణశక్తి మెండు. అందువలన నది యెల్లజీవులకు అవివేకరూపమైన మోహంబును గలిగించును. ప్రమాదము—జాగరూకత లేకుండుట, ఆలస్యము-ఎట్టి యత్నములేక సోమరిగానుండుట, నిద్ర—సర్వేంద్రియ వ్యాపారంబులను మందగించుట—ఈరూపమైన బంధకము తమోగుణమువలనఁ గలుగును. 8

అర్జునా! ఏయేగుణంబునకు ఏయేపనులందు ఉత్కర్షయుండునందువా? సత్త్వగుణము సుఖవిషయములందుఁ బ్రవేశముఁ గలిగించును, అది దుఃఖకారణములవంక మరలనీయదు హాయిగా సుఖమనుభవించుటకు వీలున్నను అట్టిదానిని దలంపనీయక కర్మములొనర్చుటయందు లంపటుఁడైయుండునట్లు రజోగుణముచేయును తమోగుణము జ్ఞానమును గప్పివైచి ప్రమాదమువంకకే యీడ్చును అంతియగాదు ఎప్పుడేది చేయవలయునో యప్పుడు దానిని చేయనీయక జాగుచేయుట, ఎప్పుడుఁ దూగుచుండుట—ఇట్టివానియందది రుచి హెచ్చించును. 9

ఈగుణము లిట్లుచేయుటకు హేతువేమందువా?

రజస్తమోగుణంబులను మించి సత్త్వముద్రేకము వహించినప్పుడు సత్త్వసంబంధకార్యములును, సత్త్వతమోగుణంబులను మించి రజోగుణముద్రేకించినప్పుడు రజోగుణకార్యంబును, సత్త్వరజోగుణంబులను మించి తమోగుణముద్రేకించినప్పుడు తమోగుణకార్యంబును జరుగుచుండును గుణముల స్వభావమే హేతువు 10

ఏలక్షణంబుల బట్టి యేగుణముద్రేకించెనో యెఱుంగు టెట్లందువా ?

శరీరము ఆత్మకు భోగాయతనము శరీరమందలి నేత్రాదిద్వారములు వానివాని వ్యాపారంబులను జక్కగా నెఱవేర్చుచుఁ బ్రకాశవంతములై యుండునేని సత్త్వాభివృద్ధియున్నట్లు గ్రహింపుము 11 లోభము—పిసునారితనము, ప్రవృత్తి—నిరంతర మేదోయొకపనియందుఁ దగులుకొనియుండుట, కర్మారంభము—ద్రవ్యవ్యయాధికాయాసంబులకు హేతువులైన కామ్యనిషిద్ధలౌకిక మహాగృహాది వ్యాపారంబు లారంభించుట, అశమము—ఒకనాటికి విరుమరలేకుండుట, స్పృహ—ఇది నేఁడైనది, ఇది రేపుచేయుదుననూ సంకల్పప్రవాహములో మునుఁగుచు విషయాభిలాషతోనుండుట—ఇవి గానవచ్చినప్పుడు రజోగుణవృద్ధియున్నట్లు గ్రహింపుము 12 జ్ఞానకారణమున్నను జ్ఞానంబు గలుగకుండుట సోమరితనము, చేయవలసిన కార్యములందుఁగూడ నుపేక్ష, విపరీతజ్ఞానము—ఇవి గానవచ్చినప్పుడు తమోగుణము పెంపొంది యున్నట్లు గ్రహింపుము 13

మరణకాలంబున నేయేగుణము వృద్ధిగానున్న నేమిఫలమో వినుము.

సత్త్వగుణము వృద్ధిగానున్నప్పుడు మరణించువారు హిరణ్యగర్భాదుల నుపాసించినచోఁ బడయునట్టి ప్రకాశమయములును భోగస్థానములునైన యుత్తమలోకంబులకుఁ బోవుదురు 14 రజోగుణము హెచ్చుగానున్నప్పుడు మరణించువారు కర్మాధికారులై మనుష్యులుగా జన్మింతురు తమోగుణము వృద్ధిగానున్నప్పుడు చనిపోవువారు పశ్వాది మూఢయోనులందుఁ బుట్టుదురు 15

సత్త్వగుణాదులకు స్వానురూప ఫలమగును ఫలము గుణానురూపము గావున విచిత్రమైయుండును

పైశ్లోకముల సారాంశమేమన, సాత్త్వికుల కర్మములు సాత్త్వికములుగా నుండును గావునఁ దత్కర్మంబులకు సగుణమైన ఫలము అనఁగా ప్రకాశబహుళమైన సుఖము గలుగును రజోగుణవంతుల కర్మములు పాపపుణ్యమిశ్రములుగానుండును గావున దుఃఖబహుళము సుఖలేశము ఫలమగును. తామసులు పాపకర్ములు గావున వారికి అవివేక పరంపరారూపమైన ఫలము గలుగును 16

(ఫలవైచిత్రికి వైకారణములనే స్పష్టార్థముకొఱకుఁ జెప్పుచున్నాఁడు)

సత్త్వమువలన జ్ఞానముగలుగును జ్ఞానము ప్రకాశరూపమైనది అందు వలన సాత్త్వికకర్మములకు తదనురూపమైన ఫలము అనఁగా సుఖము గలుగును. రజస్సువలన లోభము పుట్టుచున్నది, లోభము దుఃఖమునకు హేతువు అందువలన రాజసకర్మంబులకు దుఃఖము ఫలమగుచున్నది తమోగుణము వలనఁ బ్రమాదము మోహము అజ్ఞానము పుట్టుచున్నవి అందువలనఁ దామస కర్మములకు అజ్ఞానాదికము ఫలమగుట యుక్తమేగదా 17

సత్త్వాదుల ఫలమైన జ్ఞానాదిగుణకార్యములను బ్రతిపాదించితిని సత్త్వాది గుణనిష్ఠులగతి వినుము

సత్త్వవృత్తులు శాస్త్రీయంబులును జ్ఞానపూర్వకంబులునైన కర్మంబులనే చేయుదురు వారు ఊర్ధ్వలోకంబులకుఁ బోవుదురు ఊర్ధ్వలోకంబులు లోక దానిపైనొకటి నూఱంతలానందమిచ్చును సత్త్వవృత్తులు వారివారి సత్త్వోత్కర్ష తారతమ్యమునుబట్టి గంధర్వాదిలోకంబులకుఁ జని యానందాన మనుభవింతురు రజోగుణవృత్తులు లోభాదులతో నిండిన కర్మములందే నిరతులగుదురు గావునను, వారికర్మములు పాపపుణ్యమిశ్రమములు గావునను, మనుష్యలోకమునఁ బుట్టుదురు, వారికి నూర్ధ్వలోకప్రాప్తి లేదు తమోగుణము అధమమైనదగుటవలనను, తమోగుణవృత్తులను నిద్రాదులు తప్పవు గావునను వారికి నిరయమే శరణము సాత్త్వికులు రాజసులు ఎప్పుడో యొకప్పుడైనను తమోగుణవృత్తులగుట గలదు అంతమాత్రాననే వారికి నిరయము గలుగదు నిరంతర తమఃప్రధానులకే నిరయంబని గ్రహింపవలయును 18

గుణములే దేవమర్త్య తిర్యగాదిజన్మంబులకుఁ గారణములంటిని ఈ గుణములు మహాదుర్జయంబులని వివరించితిని ఈగుణములను జయింపకఁగాని మోక్షము గలుగదని నిశ్చయించితిని వీనిని జయించి మోక్షముఁ బడయుమార్గమేమందువా?

శాస్త్రావలోకన గురూపదేశాదులవలనఁ దత్త్వదర్శన సంపత్తిని బడసి, గుణములే బుద్ధ్యాదులుగాఁ బరిణమించి వివిధకర్మంబులను జేయుచున్నవని యు

ఈగుణములలోనున్న కర్మలతో ఆత్మకెట్టి జోక్యము లేదనియు అదినిర్వికార
ము ఏకరూపమై యున్నదనియు గ్రహించువాఁడు నిజముగ గ్రహించుటగును నిజ
ము గ్రహించినవాఁడే గుణబంధములు వీడి ముక్తుఁడై బ్రహ్మత్వమును బొం
దును అనఁగా ఆత్మజ్ఞానము గుణబంధమోచనమని భావము 19

బ్రహ్మత్వమునుబొందు టనఁగా నేమో వినుము

సత్త్వాది గుణత్రయము దేహోత్పత్తికి హేతుభూతములని చెప్పితిని
ఈగుణములను దాఁటినవాఁ డనఁగా ఆత్మజ్ఞానంబున గుణకార్యంబుల నడఁచి
వైచినవాఁ డవశ్యముక్తుఁ డగుచు వాని జననమరణ జరాదిదుఃఖములు గలుగవు
ఇట్టి దుఃఖములులేక బ్రహ్మానంద మనుభవించుటయే బ్రహ్మమును బొందుటని
భావము 20

అర్జునుఁ డడుగుచున్నాఁడు — స్వామీ ! దేహమున్నంతకాలము గుణ
ములుండును, గుణములున్నంతకాలము తత్కార్యములు తప్పవు గుణా
తీతుఁ డేవిధముగా వర్తించును ? అనఁగా గుణాతీతుని లక్షణములేవి ? 21

రెండవయధ్యాయములో స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణములు చెప్పియున్నాఁడు
స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణములే గుణాతీతుని లక్షణములు అయినను మఱల నర్జునుఁ
డడుగుచున్నందున శ్రీభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

అర్జునా ! సత్త్వకార్యమైన ప్రకాశముగానీ, రజఃకార్యమైన ప్రవృత్తి
గానీ, తమఃకార్యమైన మోహముగానీ ఏది సంభవించినను గుణాతీతుఁడు దుఃఖ
బుద్ధితో వానిని ద్వేషింపఁడు. గడచినవానిని సుఖబుద్ధితో మఱలఁ గోరఁ
డు అనఁగా రాగద్వేషశూన్యుఁడైయుండును 22 గుణముల పరిణామా
వస్థలైన సుఖదుఃఖంబులు గలిగినప్పుడు గుణాతీతుఁడు చలింపక తటస్థునిమాడ్కి
నుండును. ఏలయందువా ? గుణములు వానివాని కార్యంబలలో నున్నవని
యు, తానేమియుఁ జేయుటలేదనియు, గుణకార్యంబులతో దనకెట్టి సంబంధ
ములేదనియు వానికిసంపూర్ణ జ్ఞానముగలదు గావున నతఁడట్లు తటస్థుఁడైయుండు
ను తటస్థుడైయుండుననఁగా హర్షవిషాదములకు నాకులపాటు చెందఁడనిభావ
ము 23 హర్షవిషాదాకులపాటెప్పుడు లేదో సుఖదుఃఖము లొక్కటిగానే

యుండును ఏలయందువా? గుణాతీతుఁడు నిరతిశయానందమూర్తియై స్వస్థము గానుండును, వానికి హేయోపాదేయములు గలుగవు, మట్టి రాయి బంగారు వాని కొక్కటేయగును, ప్రియాప్రియములు లేవు ఇట్టిస్వస్థత వానికెట్లు వచ్చెనందువా? అతఁడు ధీరుఁడు అనఁగా నిర్విశేషాద్వితీయ బ్రహ్మాత్మైక్య జ్ఞాని. అందువలన నిందాస్తుతులు రెండు సమానములు 24 నిందాస్తుతులు సమానములైనప్పుడు మానావమానములుగానీ తత్సంబంధములైన మిత్రవైరిపక్షంబులుగానీ గలుగవు కర్మములవలనఁ బొందఁదగిన ఫలములు వానికిఁ గలుగవు గావున గుణాతీతుఁడు సమస్తకర్మములను ద్యజించియుండును. 25 సర్వము ద్యజించి యతఁడేమి చేయుచుండునందువా? భగవంతుఁడనైన నన్ను ఏకాంతిక భక్తితో సేవించుచుండును ఈనిష్ఠాఫలంబుగా ఆత్మతత్త్వజ్ఞానంబు గలిగి తత్ఫలంబుగా మోక్షాగ్రతను అనాయాసముగాఁ బడయును నిరంతర భగవచ్చింతనమే గుణాతీతుఁడగుటకు నుపాయమని భావము 26

భగవద్భక్తివలన బ్రహ్మభూయప్రాప్తి అనఁగా మోక్షమెట్లందువా?

భక్తానుగ్రహాది ప్రయోజనమునకై యేశక్తి బ్రహ్మమునందుఁ గలదో యాశక్తియే తాననియు, వాగర్థంబులకువలె శక్తికి శక్తిమంతునకు అవినాభావము గావునఁ దనకు బ్రహ్మమునకు వేఱుభావములేదనియు, శాశ్వతమైన మోక్షముగూడఁ దనయధీనమేయనియు నిత్యమోక్షఫలమై నదియు జ్ఞాననిష్ఠారూపమైనదియునగు ధర్మముగూడ తనయధీనమేయనియు గుణాతీతుఁడుండును ఆట్టిభక్తికి అనుగుణఫలమైన మోక్షము గలుగును మతియెంతో గతియంతని వినవా? 27

గీతాహృదయము.

పదునేనవ యధ్యాయము.

గుణాతీతునకు సంప్రాప్తమగు బ్రహ్మభావాపత్తిరూపమైన ముక్తిని గూర్చి పదునాల్గవయధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినది నిః సంసారికిఁ గలుగు మోక్షమునుగూర్చి యీయధ్యాయంబులోఁ జెప్పుచుఁ బూర్వాధ్యాయవిషయంబునే విస్తరించుచున్నాఁడు సంసారవిషయంబున విరక్తిఁజెందినవాఁడు నిఃసంసారియనఁబడును విరక్తికిఁ గారణమేమందురా ? సంసారము దుఃఖమయమైనదనియు, అందులకుఁ బ్రాల్మాలినను అది శాశ్వతమైనదిగాదనియు, అశాశ్వతము దుఃఖమయము నైనదాని కింత శ్రమయేలయనియు గాఢాభిప్రాయము గలుగుటయే విరక్తికిఁ గారణము సంసారమట్టి యశాశ్వతము దుఃఖమయమునైనదని చూపించుటకుఁగా దానినొక రావిచెట్టునకుఁ బోల్చుచు శ్రీ భగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

ప్రవాహవేగమునకు దరినుండి తెగి తలక్రిందుగాఁబడిన పెద్ద రావి మ్రానునకు సంసారము సరియగుచున్నది అట్లు తెగిపడిన వృక్షము మూలము పైకికొమ్మలు క్రిందికినుండునట్లు సంసారమునకు మూలమునైన అనఁగా బ్రహ్మమునందున్నది బ్రహ్మమునందు మొలచి యీసంసారవృక్షము క్రిందికి మనుష్యాదిలోకంబులకుఁ దలక్రిందుగాఁ బ్రాఁకియుండును 1

ఈసంసారమునకు సర్వభ్రమాధిష్ఠానము స్వప్రకాశపరమానంద చైతన్యరూపమునైన పరబ్రహ్మము మూలమనియు, ఆమూలము ఊర్ధ్వము అనఁగా ఉత్కృష్టమైనదనియు, హిరణ్యగర్భాదులు కార్యోపాధులు జవులు మహదహంకారంబులు తన్మాత్రాదులీ సంసారవృక్షంబునకు శాఖోపశాఖలనియు, ఇవియెల్ల బ్రహ్మమునుండి యధోముఖములై నానాదిక్కులు బ్రాఁకి మనుష్యాదిలోకములవఱకు వ్యాపించియున్నవనియు భావము

ఏఁటిగట్టునఁ దెగి తలక్రిందుగాఁబడిన వృక్షము నేఁడుగాకున్నను రేఁపెనియు నెండి నశించునట్లు సంసారవృక్షముగూడ ఒకనాఁడుగాకున్ననొక

నాఁడేనియు నశింపక తప్పదు కావున నది శాశ్వతముగాదు తలక్రిందుగాఁ బడియున్న వృక్షము క్రిందికిఁ బోయినచో అదియొరఁగి పడనగును అందు వలన దానినాశ్రయింపరాదు, కాదని యాశ్రయించిన ముప్పుదప్పదు అట్లె సంసారవృక్షము నాశ్రయించిన ముప్పుదప్పదు

అశ్వత్థపదమునకు రేపుండనిదిఅని యర్థము, అనఁగా శాశ్వతము గానిదని భావము. సంసారముగూడ నట్టిది గావున దానిని అశ్వత్థమునకుఁ బోల్చుట సంసారము అశాశ్వతము అనాశ్రయణీయము అశాశ్వతమైన దయినను అది స్వయముగా నశింపదు. వృక్షంబును గొడ్డటివలె దీనిని జ్ఞాన కుఠారంబున నఱికినచో నిది నశించును ఈసంసారవృక్షంబునకు వేదములే యాకులు, ఆకులు వృక్షంబును బ్రోదిచేసి కాపాడునట్లు వేదంబులు సంసారంబును బెంపొందించి కాపాడును అనఁగా వేదములు కర్మప్రతిపాదకము లనియుఁ గర్మకాండము సంసారాభివృద్ధికరమైన ధర్మాధర్మంబులను బ్రతిపాదించుననియు, కర్మంబులను జేయుకొలఁది సంసారము పెరుగుచుండుననియు భావము ఈసంగతి గ్రహించినవాఁడే జ్ఞాని

సంసారమునకు మూలము పరబ్రహ్మమనియు, కర్మములు దానిని వృద్ధి పఱుచునేగాని నశింపఁజేయవనియు, బ్రహ్మాత్మైకతత్త్వజ్ఞానమొక్కటే దానిని నశింపఁజేయఁగలదనియు, ఇదియే సర్వవేదార్థమనియు భావము

సంసారవృక్షంబునకు జీవరాసులు శాఖలంటివి శాఖలు క్రిందికి మీఁదికి నలుదిశలకు వ్యాపించియుండును అట్లే జీవులలో దుష్కృతులు అధోగతులై పశ్వాదియోనులందు జనించుచుఁ బెచ్చు పెరుగుదురు, సుకృతులు ఊర్ధ్వగతులై గంధర్వదేవయక్షాదిరూపంబుల విస్తరింతురు వృక్షంబునకు జలమట్లు సంసారంబునకు గుణములు ముఖ్యములై ప్రోదిచేయుకొలఁది దానిని బెంచుచుండును ఈసంసారవృక్షంబునకు శబ్దస్పర్శరూపరసగంధంబులను విషయములే పర్ణములు చిగుళ్ళకు రక్తిమయట్లు విషయములకు రజోగుణము స్వాభావికము దీనివ్రేళ్ళు మనుష్యలోకమువఱకుఁ బ్రాఁకియుండును ఈ వ్రేళ్ళ స్వరూపమేమందువా? పుణ్యపాపప్రవర్తకములైన రాగద్వేషజనిత కర్మములే దానివ్రేళ్ళు కర్మములకు మనుష్యులుమాత్రమే యధికారులగు

టంజేసి, కర్మములు రాగద్వేషంబులతోఁ గూడియుండును గావునను, తత్తత్కర్మానుసారంబుగా దేవపశ్వాదిభావము గలుగుచుండును ప్రేళ్ళు మూలమునంటియుండుట సహజము, కొనలయందుండవు సంసారవృక్షము ప్రేళ్ళట్టివిగావు, మొదటఁ దుదనెల్లెడలఁ గలవు అందువలన నీవృక్షంబు మహైశ్వర్యకరముగానున్నది ప్రేళ్ళు నఱికినగాని వృక్షము నశింపదు, ఏదోయొకచోటనున్నవో ప్రేళ్ళను నఱకవచ్చును నిలువెల్లనున్న నుల్లిప్రేళ్ళను ఛేదించుట సాధ్యముగాదు ప్రేళ్లనెల్లఁ దెగగొట్టకున్నచో మిగిలిన ప్రేళ్లమూలంబున వృక్షము మఱలఁ జిగుర్చుటగలదు కావున సంసారవృక్షమును సమూలముగా ఛేదించుట కష్టసాధ్యము, సమూలముగా ఛేదింపకున్నచో నది తలగొత్తి యభివృద్ధిగాంచును 2

సంసారము కర్మములవలనఁ బెంపొందుచున్నదనియు, కర్మనాశనము వలనఁగాని సంసారనాశనము గలుగదనియు భావము

మూలమిదియని స్పష్టపడినఁగాని వృక్షచ్ఛేదనము సాధ్యముగాదు కాదని కొమ్మలెన్ని నఱికినను ఫలములేదు సంసారవృక్షంబునకు మూలము బ్రహ్మముగుటంజేసి, బ్రహ్మజ్ఞానంబేర్పడినఁగాని వృక్షమూల మిదియని గోచరింపదు మూలము గోచరింపనిచోఁ దచ్ఛేదనము దుర్ఘటము 3

సంసారవృక్షమిట్లు దురుచ్ఛేదమగుటంజేసి దానిని నఱకుటయను పురుషార్థసిద్ధియత్నమును మానవలసినదేనాయని శంకింపవచ్చును దీనిమూలము అనాదియైన యజ్ఞానంబునఁ బాముకొనియున్నది వైరాగ్యమనెడి ఖడ్గంబును ధరించి చుట్టునావరించియుండు ముండ్లపొదలను జక్కచేసి మూలమును ఛేదింపనగును నఱుకునప్పుడు ఖడ్గము మొక్కపోవచ్చును మొక్కపోయినప్పుడు తత్త్వజ్ఞాననిష్ఠయనెడి పదనురాతిమీఁద నూఱి వాదరను వాడిచేసికొనుచుండవలయును వైరాగ్య శమదమాదులను సంపాదించి వివేకాభ్యాసంబు వలనఁ దత్త్వజ్ఞాననిష్ఠను దృఢీకరణ మొనర్చినగాని సంసారబంధము తొలఁగదని భావము 3

బ్రహ్మాత్మతత్త్వజ్ఞాన మార్గంబును గురువువలన నెఱుంగవలయును బ్రహ్మాత్మతత్త్వపదంబును బొందినవారు మఱల జననమరణరూపసంసారం

బునకు రారు. గురువు మార్గంబును జూపఁగలఁడే గాని, సంసారమూలమగు బ్రహ్మమునొద్దకుఁ గొనిపోఁజాలఁడు శిష్యుఁడు గురూపదిష్టమార్గంబు నెడయక యేకాంతభక్తియనెడు త్రాఁటిని గట్టిగాఁ బట్టుకొని జంకు కళంకుల మాని తెంపువహించి ప్రాఁకిప్రాఁకి గంతవ్యముఁ జేరవలయును త్రాఁడు తెగినచోఁ గ్రిందఁబడి నశించును గావున నదిగట్టిదిగా నుండవలయును తెంపు వహించి ప్రాఁకవలయునని చెప్పితిని ఎట్టి తెంపు వలయునందువా ? ఇంద్రజాలికునివలన గజాదులట్లు ఎవనివలన సంసారప్రవృత్తిగలిగెనో యామూలపురుషుని బొందువఱకు పట్టువదలనట్టి తెంపువలయును పురుషార్థసిద్ధికి నొండు మార్గములేదు ఇట్లు యత్నించిన సిద్ధి తప్పకగును 4

ఇట్లుకృతనిశ్చయుఁడై అహంకారమోహంబులఁ బాసి, ఆకారణంబునఁ బుత్త్రవిత్తాదిసంగరూప దోషంబులను జయించి ప్రతిబంధకములు లేనివాఁడై ఆత్మజ్ఞాననిష్ఠ నిల్చునేని విషయంబులమీఁది కోరిక వలసపోవును కోరిక నశించినంతనే సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వంబులకు అతీతుఁడగును ఇట్టి నివృత్తాజ్ఞాని త్రివిధపరిచ్ఛేద శూన్యమైన పదంబును అనఁగా ముక్తినిఁ బడయును

సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు, అగ్ని యీమూఁడు లోకప్రకాశకములు ఈమూఁడింటి సహాయములేకయే బ్రహ్మపదము స్వతేజోవిరాజితమై స్వప్రకాశకముగానుండును సూర్యాది ప్రకాశాంతరములులేకున్నను స్వయంప్రకాశరూపమై యపరోక్షమైయుండు నాస్వరూపంబునుబొందినవారు మఱలరారు 6

(బ్రహ్మము గొప్ప తేజోరూపంబున నుండునని యీశ్లోకంబు వచించునట్లు కొందఱు భావింతురనియు, ఈశ్లోకభావ మది గాదనియు, బ్రహ్మసత్తామాత్రంబున సర్వసృష్టి గలుగుచున్నదని దీనియర్థమనియు శ్రీరామకృష్ణ పరమహంసగారు సెలవిచ్చిరి)

పొందునది జీవుఁడు, పొందఁబడునది బ్రహ్మము జీవబ్రహ్మములకు అభేదముచెప్పుచో, అభేదమునకు వినాభావములేదు గావునను వినాభావము లేనివి పరస్పరమైక్యమగుటయే యసంగతము గావునను 'పొందుట' అనుమాటకే యప్పుడవకాశముండదనియు, భేదము చెప్పుచో 'సంయోగాః విప్రయోగాం

తాః' అను శాస్త్రప్రకారము సంయోగమునొందినదానికి వియోగము దప్పదు గావున జీవబ్రహ్మము లొకవేళ పరస్పరముకూడినను మఱల విడిపోవుటం జేసి 'పొందినవారు మఱలరారు' అనిచెప్పుటకు వలనుపడదనియు, స్వర్గాదులను బొందినవారట్లు బ్రహ్మమును బొందినవారుగూడ తిరిగివచ్చుదురనియు, ఎట్లు విచారించినను 'యద్గత్వా ననివర్తంతే' 'ఏదిపొంది మఱలరారో' అను చెప్పుట పరిపోదనియు శంకింపవచ్చును　సమాధానము వినుము

సురనర పశుపక్ష్యాదిరూపంబులం గాన్పించు సమస్త జీవలోకమునందు జీవభావమునొంది యేదున్నదో, శరీరములు పుట్టుచు గిట్టుచున్నను ఏది జనన మరణంబులులేక నిత్యమైయుండునో, దేనినిగూర్చి మొదటిరెండధ్యాయంబు లలోం జెప్పితినో, యట్టియాత్మ పరబ్రహ్మమునైన నాయంశమేగాని వఱొన్నముగాదు　ఆత్మకు బ్రహ్మప్రాప్తియనుట కేవల వ్యావహారికము　7

అప్రాప్తప్రాప్తియని ప్రాప్తప్రాప్తియని ప్రాప్తి రెండు విధములు. ఒకగ్రామమునుండ బయలుదేరి మఱియొక గ్రామముచేరుట అప్రాప్తప్రాప్తి యగును　కంఠచామీకరణాదిప్రాప్తి ప్రాప్తప్రాప్తియగును　కంఠమందే హారముండంగా భ్రమవలన నదియందు లేదనుకొని యందందు వెదకి భ్రమవిడి మెడయందే యదియుండుట గ్రహించి హారము దొరికినట్లు తలంచుట కంఠ చామీకరణ ప్రాప్తియందురు. ఇట్టిది ప్రాప్తప్రాప్తియగును ఇందు భ్రమ నివృత్తిమాత్రమే ప్రాప్తవ్యవహారముగాని వేఱుగాదు

జీవునకు బ్రహ్మప్రాప్తియనుట, అప్రాప్తప్రాప్తిరూపమా? ప్రాప్త ప్రాప్తిరూపమా? అను విషయము నెఱుంగవలయును　'బ్రహ్మైవసన్ బ్రహ్మాప్యేతి'—'విముక్తశ్చ విముచ్యతే' అను శ్రుతులవలన జీవునకుంగల బ్రహ్మప్రాప్తి ప్రాప్తప్రాప్తిరూపమని స్పష్టము　'నిత్యప్రాప్తస్య చా ప్రాప్తి ర్ద్విభ్రమశ్శఖలు దేహినామ్ । విభ్రమస్య నివృత్త్యా సా ప్రాప్తేతి వ్యపదిశ్యతే' అను సూతసంహితావాక్యంబుగూడ ఇదే యభిప్రాయంబును దృఢ పఱచుచున్నది

జీవుండు బ్రహ్మస్వరూపుండై బ్రహ్మభావము నెట్లుపొందుం దదియే

యుండును ; క్రొత్తగా నిప్పుడు పొందవలసినదిలేదు నిత్యప్రాప్త బ్రహ్మ భావుఁడైన జీవుని అజ్ఞానవశంబున వేఱుగా భావింతురు ఈయజ్ఞానమెప్పుడు తీఱునో యప్పుడే సత్యము స్పష్టమగును ఇదే యర్థంబును 'సయోగీ బ్రహ్మ నిర్వాణం బ్రహ్మభూతోఽధిగచ్ఛతి' అనుచోటఁ దెలుపఁబడినది కావున బ్రహ్మాంశమై బ్రహ్మభూతుఁడైయున్న జవునకు బ్రహ్మప్రాప్తి విరుద్ధము గాదు

బ్రహ్మాంశమనఁగానేమి ? బ్రహ్మము సర్వగతుఁడు, వానికి అంశ ములు అనఁగా భాగములు గలుగవు అంశములు గలిగింపనగునేని బ్రహ్మము నశ్వరుఁడగునేగాని శాశ్వతుఁడు గాఁడు సుఁభగ్రాహ్యార్థము జీవుఁడు బ్రహ్మాంశమోయన నున్నాఁడని వచించుటగా గ్రహింపవలయును నిదర్శనము వినుము మహాకాశములేని చోటులేదు మహాకాశములో నొకఘటంబు నుంచినచో ఆఘటములోఁగూడ ఆకాశముండును ఘటము వెలుపలనున్న యాకాశంబునకు ఘటములోనున్న యాకాశంబునకు భేదములేదు రెండు నొక్కటే అయినను ఘటమను నావరణంబులో నున్నందున దానిని ఘటా కాశంబనియు, దాని వెలుపలనున్నది మహాకాశంబనియుఁ జెప్పఁటఁగలదు అట్లే పరబ్రహ్మము సర్వవ్యాపియైయున్నను శరీరమనునట్టి యావరణంబులో నున్నందున జీవుఁడనియు, శరీరబాహ్యంబుననున్నది, పరమాత్మయనియు ను లభగ్రాహ్యార్థము చెప్పుదురు

ఘటము పగిలినప్పుడు ఘటములోని యాకాశము మహాకాశములోఁ గలిసినదందురు ఆకాశము సర్వదా కలిసియేయుండునుగాని వేఱయియుండదు అడ్డముండిన ఘటముమాత్రము తొలఁగినది అయినను వ్యవహారార్థము ఘటా కాశము మహాకాశములోఁ గలిసినదందురు మహాకాశమునకు ఘటాకాశం బునకు వేఱుచేయుదుమేని మహాకాశము పరిచ్ఛేదయోగ్యమై అపరిపూర్ణ మగును. అట్టిదానికి నాశము తప్పదు అట్లే పరమాత్మగూడ సర్వాంతర్యా మియై యుండును పరమాత్మ జీవరూపంబున శరీరములోనున్నంతనే విభక్త మని భావింపరాదు విభక్తమునకుఁ బూర్ణత్వము ఘటింపదు పూర్ణముగానిది నశ్వరమగును. కావున నజ్ఞానంబునఁ బరమాత్మ జీవాత్మలు భిన్నములుగా

భావింపఁబడుచున్నదనియు, అజ్ఞానజమైన భ్రమ తొలఁగినప్పుడు పరమాత్మ జీవాత్మ లొక్కటేయను విషయము స్పష్టపడుననియు గ్రహింపవలయును.

'బ్రహ్మమునకన్న జీవుఁడు వేఱుగాకుండుఁగాక, జీవునకు బ్రహ్మభావప్రాప్తియగుఁగాక, 'యద్గత్వా న నివర్తంతే' అనఁగా బ్రహ్మమును బొందినవాఁడు మరల రాఁడంటివిగదా సుషుప్తియందుఁగూడ జీవునకు బ్రహ్మప్రాప్తి కలుగుచున్నది మేల్కాంచినంతనే అట్టిప్రాప్తినుండి జీవుఁడు వేఱుపడి మఱలవచ్చుచున్నాఁడు గదా అట్లుగాదేని సుషుప్తియే ముక్తియగును, ముక్తియగునేని పునరుత్థానమే గలుగరాదు కావున బ్రహ్మభావమును బొందిన జీవుఁడు మఱలరాఁడు' 'అనుట పొసఁగదు' అని వాదింపవచ్చును జీవుఁడు సుషుప్తకాలమందు బ్రహ్మభావమును బొందుటలేదు జీవుఁడప్పుడు లీనుఁడైయుండును. భోగజనకమైన కర్మ ముదయింపఁగానే చక్షురాదులైన పంచేంద్రియంబులు మనస్సు ఈయాఱింటిని సుషుప్తియం దజ్ఞానలీనుఁడైయున్న జీవుఁ డాకర్షించును. అట్లాకర్షించి జీవుఁడు సంసారపునరావృత్తుఁడగును జ్ఞానియన్నచో యట్లుగాదు. జ్ఞానికి అజ్ఞానము నశించియున్నది అందువలన నతఁడు బ్రహ్మభావంబును బొందియుండును భోగజనకకర్మములు వానికి లేవు అందువలన వానికి సంసారపునరావృత్తికిఁ గారణములేదు కారణములేని కార్యము గలుగదుగదా కావున సుషుప్తబ్రహ్మభావప్రాప్తి కాదనియు జ్ఞానికి అజ్ఞానికిఁగల భేదమిట్టిదనియు గ్రహింపనగు

మనస్సు పంచేంద్రియంబులు—వీనిని జీవు డాకర్షించునంటివి ఎప్పు డాకర్షించునో వినుము

దేహేంద్రియాదులకు స్వామియైన జీవుఁడు సుషుప్తియందు శరీరముతో సంబంధమువదలి బహిర్గతుఁడగును, ప్రబోధకాలంబున శరీరంబును మఱలఁ బ్రవేశించును శరీరమునుండి జీవుఁడు బహిర్గతుఁడగునప్పుడు పంచేంద్రియంబులను మనస్సు నాకర్షించి వెంటఁగొనిపోవుచు మఱల శరీరంబును బ్రవేశించునప్పుడు వానితోడ వచ్చుచునుండును వాయువు స్రక్చందనకర్పూరాది గంధాత్మక సూక్ష్మాంశంబుల నాకర్షించి కొనిపోవునట్లు జీవుఁడు నయ్యాఱింటి సూక్ష్మాంశంబులఁ గొనిపోవుచుండును ఈయాకర్షణ మేలయందువా ? 8

జీవుఁడు శ్రోత్రచక్షుస్స్పర్శన రసన ఘ్రాణంబులను పంచబాహ్యేంద్రియములను మనస్సు అనునట్టి యంతరింద్రియంబును కరచరణాది కర్మేంద్రియంబులను ప్రాణంబును అధిష్ఠించి శబ్దాదులైన విషయంబుల ననుభవించును విషయభోగార్థము జీవుఁడిట్లు ఇంద్రియంబుల నాకర్షించునని గ్రహింపుము, 9

జీవుఁడిట్లు శరీరస్థుఁడైయున్నప్పుడుగానీ ఒక దేహంబును వదలి దేహాంతరగతుఁడగునప్పుడుగానీ సుఖదుఃఖ మోహాత్మకములైన సత్త్వరజస్తమోగుణంబుల ద్వారమున విషయంబులను భోగించుచు నిట్లు సర్వావస్థలయందు దర్శనయోగ్యుఁడైయున్నను మూఢులు దేహమే యాత్మయను మోహమునకుఁ జిక్కియుండుటంజేసి వానినిఁ జూడకున్నారు ఇట్టిమందమతుల దురదృష్టమేమనవలయు ? జ్ఞాననేత్రులు అనఁగా శాస్త్రపరిశీలనంబునను గురూపదేశంబునను దేహాత్మవివేకముగలవారు జీవుని స్పష్టముగాఁజూతురు వారిభాగ్యమే భాగ్యము 10

ఆత్మ శరీరములోనున్నను దేహాతిరిక్తముగానుండును. ఈరహస్యంబును యోగులు ధ్యానాదులవలనఁ జూడనేర్తురు కర్తవ్యకర్మాచరణంబున నంతఃకరణశుద్ధి పడయనివారికి ధ్యానము సిద్ధింపదు గావున నట్టివారు తమదేహాంతరంబున నున్నట్టి యాత్మనే చూడనోపరు సత్త్వశుద్ధిగలవారికి మాత్రమే నిదిధ్యాస సహాయంబున ఆత్మదర్శనమగును 11

అర్జునా ! సంసారస్వరూపంబును నిరూపించితిని , భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యంబులవలన సంసారనివృత్తియగునని తెలిపితిని , బ్రహ్మప్రాప్తి యనఁగా నేమో వివరించితిని , ఇఁక బ్రహ్మస్వరూపంబును వినుము

సూర్యచంద్రాగ్నులందుండి యే తేజస్సు సమస్తజగత్తును వెలిగించుచున్నదో 12 పరస్పరసంబంధములేక విశీర్ణములైన యణువుల నొక్కటిగాఁ గూర్చి భూమిని నిర్మించి యందలి చరాచరంబులనే శక్తి భరించుచున్నదో, అమృతరసమయమగు సోముఁడై ధాన్యాది సమస్తౌషధుల నేదిపెంచి పుష్టిమంతములు చేయుచున్నదో 13 జఠరాగ్నియై ప్రాణులదేహము సొచ్చి తదగ్నికి నుద్దీపకంబులగు ప్రాణాపానవాయువులను రేపి జఠరకోటి భక్షించు భక్ష్యభోజ్య లేహ్యచోష్య పదార్థంబులనెల్ల జర్ణించి సన్నముగా నేదిగావించు

చున్నదో యదియెల్ల నేనేయని గ్రహింపుము బ్రహ్మస్వరూపము తేజశ్శక్తిరూపంబున నుందునని భావము 14

దంతంబుల సహాయంబున ఖండించి తినునట్టి రొట్టె మొదలగునవి భక్ష్యములు, నాలుకతోమాత్రము చప్పరించి మ్రింగునట్టి పాయసాదులు భోజ్యములు, నాలుకమీఁదనుంచినంతనే కరఁగి నీరగునట్టి ఫలరసాయనాదులు లేహ్యములు, దంతంబులతోనమలి సారమునుమాత్రము గ్రహించి పిప్పియుమ్మునట్టి చెఱుకు మొదలగునవి చోష్యములు ఈచతుర్విధాన్నంబును భగవంతుఁడు జఠరాగ్నిరూపంబున లోనుండి పచనముచేయుచున్నాఁడు.

(భగవంతుని విభూతులిట్లు సంక్షిప్తంబుగాఁ జెప్పుటవలనఁ బరిచ్ఛిన్నత్వము నిరసింపఁబడునేగాని తదియ సర్వాత్మకత్వము ప్రకటితము గాదనవచ్చునని శంకించి చెప్పుచున్నాఁడు)

ఆత్మనైన బ్రహ్మాది స్థావరాంతము సర్వప్రాణికోటి బుద్ధియందుండి వానికి స్మృతియు జ్ఞానము అపోహనము గలిగించుచు నుందును ఇట్లు సర్వాత్మకుఁడనగుట వేదంబులవలన గ్రహింపనగును వేదజ్ఞుఁడను వేదవేద్యుఁడను వేదాంతార్థ సంప్రదాయ ప్రవర్తక తత్త్వజ్ఞాన గురూత్తముఁడ నగుటంజేసి నాయుపదేశము పరమవిశ్వసనీయము నామతంబునకు భిన్నముగా నుపదేశించువాఁడు గురువుఁగాఁడు వేదాంతవేత్తగాఁడు 15

పూర్వమనుభవించిన విషయముల జ్ఞానము స్మృతియగును, విషయేంద్రియసంయోగంబునఁ బుట్టుచుఁ బ్రకృత మనుభవరూపంబున నుండునట్టిది జ్ఞానమగును స్మృతిజ్ఞానంబులు లేదులేకుండుట అపోహమగును సుకృతులకు స్మృతిజ్ఞానంబులు దుష్కృతులకు అపోహము వారివారి పూర్వకర్మానుసారంబుగా భగవంతుఁగు గలిగించుచుండునని భావము.

నాపరమోపదేశమేమందువా ?

క్షరమని అక్షరమని లోకమునో రెండు గలవు. నశించు స్వభావముగలది క్షరము, అట్టి స్వభావములేనిది అక్షరము ఈక్షరాక్షరంబులను పురుషులనిగూడ వ్యవహరించుట గలదు కార్యజాతమైన ప్రపంచమెల్ల క్షరము,

ఈ కార్యజాతమునకుఁ గారణోపాధియైన పారమేశ్వర మాయాశక్తి అక్షరము ఈ క్షరాక్షరంబులు రెండును జడములేగాని వేఱుగాదు 16 క్షరాక్షరములైన యీ రెండు జడరాసులకన్న వేఱైనది మఱియొకటిగలదు అది నిత్యశుద్ధ బుద్ధముక్త స్వభావమైయుండును దానినిఁ బరమాత్మయనియుఁ బరమేశ్వరుఁడనియుఁ జెప్పుదురు అది నిర్వికారము నిర్వికారమయ్యు నది స్వమాయాశక్తివలన ముజ్జగంబు లధిష్ఠించి భరించుచుండు దానినే యుత్తమపురుషుఁడందురు క్షరము అధమపురుషుఁడు, అక్షరము మధ్యమపురుషుఁడు, నిత్యశుద్ధ బుద్ధముక్త స్వభావనిర్వికార బ్రహ్మము ఉత్తమ పురుషుఁడు 17

క్షరాక్షరములు రెండు జడములైనను అందు అక్షరమునకుమాత్రము నాశనములేదు. పరమాత్మకు నాశములేదని పూర్వమే చెప్పియున్నాఁడు. పరమాత్మ అక్షరమునకన్న వేఱనిగూడఁ జెప్పియున్నాను దీనింబట్టి పరమాత్మకు అక్షరమునకు రెంటికి నాశములేదని యేర్పడుచున్నది నాశములేనిది ఒక్కటేగాని రెండుగలుగవని అద్వైతసిద్ధాంతమైయుండఁగా నాశములేనివి రెండుగలవని చెప్పుటవలన అద్వైతసిద్ధాంతమునకే భంగముగాదాయని శంకింపవచ్చును.

అక్షరము కారణోపాధికము గావున సంసారమునకు హేతువగుచున్నది సంసారబీజమునకు అంతము గాన్పింపదు. అది ఎప్పుడువచ్చినది ఎప్పుడు నశించునని కాలనిర్ణయముచేయ సాధ్యముగాదు ఆయర్థంబున అక్షరంబునకు నాశములేదనుటయేగాని 'ఎప్పుడును నశించునదికాదు' అనునర్థంబునఁ గాదు అక్షరమునకు నాశముమాత్రము గలదు ఎట్లందువా ? అక్షరము కారణోపాధిగాఁగల సంసారము మాయోపాధికము, మాయ బ్రహ్మజ్ఞానంబున నశించును మాయతోడ సంసారముగూడ నశించుచున్నది కావున అక్షరమునకు నాశము స్పష్టము పరమాత్మకన్నో యెప్పుడుగానీ నాశములేదు అక్షరమునకుఁ బరమాత్మకుఁగల భేదమిదియని గ్రహింపుము

(క్షరాక్షరపురుషోత్తముల విషయమై మతభేదముగలదు అక్షరమనఁగా జీవుఁడని శ్రీధరాచార్యులు వ్రాసిరి జీవుఁడే పురుషోత్తముఁడని యీ గ్రంథసందర్భము వివరించుచున్నది అక్షరమే జీవుఁడైనచో క్షరము జీవుఁడు

అను రెండుమాత్రముండును మూఁడున్నఁగాని ఉత్తమశబ్దము ప్రయోగింప వలనుపడదు కావునఁ బురుషోత్తమునకు అవకాశముండదు మఱియు క్షరాక్షరంబులను రెండు పురుషులుగాక మఱియొకటి గలదనియు దానిని పురుషోత్తముఁడందురనియు గీతచెప్పు విషయమునకే వ్యతిరేకమగును కావున అక్షరమనఁగా జవుఁడనుటకు వలనుగలుగదు)

(క్షరుఁడనఁగా బద్ధజీవుఁడనియు, అక్షరుఁడనఁగా ముక్తజీవుఁడనియు ఈరెంటికి వేఱయినది పరమాత్మగలదనియు, అదియే పురుషోత్తముఁడని చెప్పఁబడుచున్నదనియు శ్రీరామానుజాచార్యులు వ్రాసిరి 'క్షరః సర్వాణి భూతాని' అని మూలము దీనింబట్టి యెల్లభూతంబులు క్షరములగును భూతశబ్దంబునకు జీవుఁడను నర్థంబును జెప్పుదుమేని, ఎల్లభూతంబులు క్షరములన్నప్పుడు ఎల్లజీవులు క్షరములని చెప్పుటగును క్షరము బద్ధజీవుఁడని యాచార్యులవారు వ్రాసిరి గాన నెల్లజీవులు బద్ధులగుదురు ఎల్లజీవులు బద్ధులైనచో 'కూటస్థోఽక్షర' అను యన్నప్పుడు అక్షరుఁడు ముక్తజీవుఁడు గావున ముక్తజీవుఁడే యుండుటకు నవకాశముండదు మఱియు ముక్తజీవుఁడు పరమాత్మతో సామ్యుఁడనివారి మతము అట్లుచెప్పుచోఁ బరమాత్మగూడ ముక్తజీవుఁడగును. అపక్షమునఁ బరమాత్మకుఁ బురుషోత్తమత్వము సిద్ధింపదు పరమసామ్యులలో ఉత్తమ మధ్యమము లుండవుగదా ముక్తులకుఁ బరమాత్మకు ఆనందాంశంబుననే సామ్యముగాని సర్వాంశంబులందు సామ్యము చెప్పలేదనియు జగత్స్రష్టృత్వము ఈశ్వరునకేగాని జీవునకులేదనియు శేషశేషిత్వ న్యాయమునుబట్టికూడ జీవేశ్వరులకు సర్వాంశసామ్యము పొసఁగదనియు వారు వాదింపవచ్చును అట్లగుచో రాజభృత్యులకట్లు శేషశేషిణులకుఁగూడ ఆనందాంశంబున సయితము తారతమ్యము తప్పదు కావున నెట్టిసామ్యము చెప్పఁదరముగాదు)

కార్యజాతమైన క్షరమునకంటెను, అనఁగా సంసారమునకంటెను సంసారమునకు బీజభూతమగు నక్షరమగు మాయాశక్తికంటెను పైనునుండుటచే యుత్కృష్టుఁడను గావున నన్నుఁ బురుషోత్తముఁడని లోకులు వేదములు నిర్వచించును 18

నా నామనిర్వచనజ్ఞానమువలనఁ గలుగు ఫలమేమందువా ?

అర్జునా! నా నామనిర్వచనజ్ఞానము స్పుటమైనవానికి భగవంతు పరిచ్ఛిన్నుఁడను నజ్ఞానముపోయి, నిఖిల జగదధిష్ఠానభూతుఁడు నిత్యశుద్ధ ముక్తస్వభావుఁడు అద్వితీయుఁడు అనుజ్ఞానము సిద్ధించును ఇట్టి జ్ఞానము గినవాఁడు సర్వజ్ఞుడై 'వాసుదేవః సర్వ' మను సర్వాత్మకత్వభావముతో న భజించును. ఈభజనఫలంబుగా వానికి ముక్తియగును

అర్జునా! బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానులకు బ్రహ్మభావాపత్తిరూప ముక్తియ ననుటయే గీతాశాస్త్రసారము. ఇది పరమరహస్యము. నీవు అనఘ వగుటంజేసి యట్టిదానినిగూడిఁ దెలిపితిని. ఈయధ్యాయార్థరూపమైన శాస్త్ర బు నెఱుంగు బుద్ధిమంతుఁడు సర్వ శాస్త్రార్థ జ్ఞానవంతుఁడును గృతకృత్యు నగును.

గీతాహృదయము.

పదునాఱవ యధ్యాయము.

బ్రహ్మాత్మతత్త్వజ్ఞానికి బ్రహ్మభావాపత్తిరూపమైన ముక్తి గలుగునని పదునేనవయధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినది ఈబ్రహ్మాత్మతత్త్వజ్ఞానమునకు అధికారియెవఁడో యీయధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడును. జ్ఞానాధికారికి దైవీసంపద ముఖ్యముగావున దానింగూర్చి శ్రీభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

అభయము—ఇష్టవియోగము వచ్చినప్పుడు దుఃఖము అనిష్టప్రాప్తికి హేతువులు గాన్పించినప్పుడు భయము లేకుండుట, (శాస్త్రవచనంబును సందేహింపక యనుష్ఠించు నిష్ఠగూడ అభయమగును) సత్త్వసంశుద్ధి—అంతఃకరణ నిర్మలత్వము, (సత్త్వశుద్ధియన్న జాలును, 'సత్త్వసంశుద్ధి' యను టేలయని శంకింపవచ్చును భగవత్తత్త్వస్ఫూర్తికి యోగ్యమైనంత నిర్మలంబుగా అంతఃకరణముండవలయునని సూచించుటకై 'సంశుద్ధి' అని చెప్పఁబడెనని గ్రహింపవగును) జ్ఞానము—ఆత్మతత్త్వమునుగూర్చి శాస్త్రాచార్యోపదేశంబువలనఁ దెలిసికొనుట, యోగము—తెలిసికొన్న యర్థంబును జిత్తైకాగ్ర్యంబుతో స్వానుభమునకుఁ దెచ్చికొనుట, జ్ఞానయోగవ్యవస్థితి—ఎఱంగిన తత్త్వంబు అనుభవసిద్ధమగుటకుగా నిరంతరము తన్నిష్ఠుఁడైయుండుట, దానము—యథాస్థితి తనద్రవ్యంబును బాత్రకు నిచ్చుట, దమము—బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహము, యజ్ఞము—అగ్నిహోత్ర దర్శపూర్ణమాది శ్రౌతములు దేవపితృభూమనుష్య యజ్ఞములను స్మార్తములు, స్వాధ్యాయము—బ్రహ్మయజ్ఞము ఈశ్రౌతస్మార్త బ్రహ్మయజ్ఞంబు లొనర్చుట, తపము—శారీరక వాచికమానసికములగు త్రివిధతపంబు సేయుట, ఆర్జవము—మనోవాక్కాయవృత్తు లేకరూపంబున నుండుట I అహింస—మనోవాక్కాయంబులవలన నితరులకు బాధ కలిగింపకుండుట, సత్యము—ఉన్నదియున్నట్లు చెప్పుట, అక్రోధము—పరులు కోపించినను దైఁబడి కొట్టినను వారియెడ తత్కాలంబున గలుగుఁ గ్రోధము నడఁచివైచుట, త్యాగము—దుఃఖసంగపరిత్యాగము, శాంతి—అంతరింద్రియము

యొక్క యుపరతి, అపైశునము—ఒరులదోషంబులు వెల్లడించు స్వభావము లేకుండుట, భూతదయ—కష్టపడు భూతంబుల దుఃఖంబులు సహింపలేమి, అలోలుప్త్వము—ఇంద్రియములకు విషయంబులతోడ సంబంధము గలిగినను వికారము చెందకుండుట, మార్దవము—సాధుజనుల సంశ్లేషంబునకు యోగ్యతఁ గలిగియుండుట, హ్రీ—చేయరానిది చేయుటకు లజ్జించుట, అచాపలము-వృథాచేష్టలు లేకుండుట; 2 తేజము—ప్రాగల్భ్యము అనఁగా స్త్రీ బాలమూఢులకుఁ జుల్కన కాకుండుట, క్షమ—పరిభవము గలిగినప్పుడు తన్నివారణంబునకు సమర్థుఁడైయుండియుఁ గ్రోధము చెందకుండుట, (క్షమకు అక్రోధమునకుఁగల తారతమ్యమును గ్రహింపవలయును) ధృతి—చిత్తము దుఃఖాదులవలన విసుగుచెందక స్థిరముగానుండుట, శౌచము—బాహ్యాంతరశుద్ధి, అద్రోహము—పరహింసార్థము శస్త్రాదులను గ్రహింపకుండుట, నాతిమానిత—నేను పూజ్యుండనను భావము లేకుండుట, పూజ్యులయెడ నమ్రభావము వహించుట యనియర్థము—ఈయిరువదియాఱు ధర్మంబులు సాత్త్విక శుభవాసనారూపంబులు ఇవి పుణ్యకర్మవశంబున శరీరారంభకాలంబునందే గలుగును ఇవి దేవయోగ్యములు గావున వీనికలిమి దైవసంపదయందురు ఇట్టి దైవీసంపత్తితోఁ బుట్టినవారు తత్త్వజ్ఞానాధికారులగుదురు 3

దంభము—తానొనర్చు ధర్మంబులు లోకవిదితము కావలయునని చాటించుట, దర్పము—ధనవిద్యాదులుగలవని గర్వించుట, అతిమానిత—నేను మహాపూజ్యుఁడనను అహంభావము, క్రోధము—చిత్తవృత్తి యెప్పుడు మండుచుండుట, పారుష్యము—నిష్ఠురత్వము, అజ్ఞానము—తగువు తగవులు తెలిసికొనకుండుట, ఈయాఱుదోషంబులు రజస్తమోమయములైన యశుభవాసనలు ఇవి యసురయోగ్యములు గావున వీనిని ఆసురసంపదయందురు అర్జునా! మత్సితులకు నివి పుట్టువుతోనవచ్చును. 4

దైవీసంపదతోఁ బుట్టినవారికి జ్ఞానము, జ్ఞానమువలన మోక్షము గలుగును ఆసురీసంపదతోఁ బుట్టినవారికి అజ్ఞానము, అజ్ఞానమువలన జననమరణరూపమైన నిత్యసంసారబంధము నగును. అర్జునా! ఈసంగతి విన్నంతనే నీముఖము మాటినది, నీతలంపు గ్రహించితిని దైవీసంపత్తితోఁ బుట్టితినో

ఆసురీసంపదతోఁ బుట్టితినో యని సందేహించుచు లోలోనఁ జింతించు
చున్నావు, చింతమానుము దైవీసంపదతోఁ బుట్టితివి, సందేహమువలదు 5

అర్జునా! మనుష్యులు దైవప్రకృతివంతులుగానో అసురప్రకృతివం
తులుగానో యీలోకంబున జనింతురు (అసురప్రకృతికి రాక్షసప్రకృతియు
మోహనప్రకృతియు అంతర్భావములు గావున నవి ప్రత్యేకించి చెప్పఁబడవు
విధివిహితము గానట్టి హింసాదిద్వేషము ప్రధానముగాఁగలది రాక్షసప్రకృతి,
శాస్త్రార్థజ్ఞానభ్రంశమునకు హేతువైనది మోహినిప్రకృతి, శాస్త్రము
సమ్మతింపని విషయభోగంబులకు హేతువైన రాగము ప్రధానముగాఁగలది
ఆసురీప్రకృతి ఈమూడు ప్రకృతులకు వేర్వేఱు లక్షణములున్నను శాస్త్ర
నిషిద్ధకర్మాచరణంబునకు గారణభూతమైన ప్రకృతి మూఁడింటికి సామా
న్యము గావున మూఁటిని గలిపి ఆసురీప్రకృతి క్రిందఁజెప్పుట అయుక్తముఁ
గాదు) దైవప్రకృతిలక్షణములు అనఁగా అభయము మున్నగునవి మొదటి
మూఁడు శ్లోకములలోఁ జెప్పఁబడినవి ఆసురీప్రకృతిని విస్తరించి చెప్పెద
వినుము (7 మొదలు 18-వ శ్లోకమువఱకు ఆసురీప్రకృతి విస్తరింపఁబడు
చున్నది) 6

ప్రవృత్తి—ధర్మమాచరించుట నివృత్తి—అధర్మమును వర్జించుట—ఇవి
విధివిధానములు ఆసురస్వభావము గలవారు ధర్మమని యాచరింపరు, అ
ధర్మమని వర్జింపరు ధర్మాధర్మవిచికిత్సయే వారికిఁ గలుగదు అందువలన
బాహ్యశుచిగాని అంతశ్శుచిగాని, వానికి హేతుభూతమైన యాచారముగాని,
ఆచారమునకు మూలప్రమాణభూతమైనట్టిదియు శ్రుతిస్మృతీతిహాస పురా
ణాదికమైనట్టిదియు నగు సత్యంబు గాని వారియందుండదు అనఁగా ఆసురులు
శౌచము ఆచారము వేదశాస్త్రజ్ఞానపరిత్వము లేకయుందురు 7

ధర్మాధర్మంబులను నిబంధించు వేదశాస్త్రంబులను ప్రమాణముగా
నంగీకరింపనిచో సుఖదుఃఖాదివ్యవస్థ లోకములో నెట్లుగునని శంకింపవచ్చును

వేదశాస్త్రములు ప్రమాణములనుటే ప్రమాదమనియు, సుఖదుః-
ఖవ్యవస్థకు ధర్మాధర్మంబు లెంతమాత్రము గారణములుగావనియు, ఈశ్వరుఁ

డను వాఁడుండుట అతఁడు శుభాశుభకర్మఫలంబులిచ్చుట వట్టిబూటకమనియు, లోకములోఁ గాన్పించు సుఖదుఃఖ వైచిత్రి యెల్ల స్వాభావికమనియు ఆసురి మతమువారు వచింతురు ఈశ్వరుఁడు ధర్మాధర్మముల మూలంబున జగత్తును బుట్టించుననియు, ఈశ్వరుఁడే లేనిచో జగదుత్పత్తియే యుండదనియు ఆస్తికుల మతము ఆస్తికమతంబును వారంగీకరింపరు కావ ప్రయుక్తులైన స్త్రీపురుషుల సంగమంబున జగత్తు గలుగుచున్నదనియు, జగదుత్పత్తికిఁ గామమే కారణమనియు నాశస్తికులువాదింతురు ఈశ్వరునిపేరే వారువిన సహింపరు జగదుత్పత్తికిఁగామము కారణమగుటఁ గన్నారఁజూచుచుఁ గంటికిఁ గాన్పింపని యీశ్వరునకు నదిమూఁటగట్టుట వెఱ్ఱితనమందురు

ఈతెగవారిని లోకాయతనులందురు విరిమతము నాశ్రయించినవారు తాము నష్టాత్మలగుటయేగాక 'స్వయంనష్టః పరానపి నాశయతి' అను న్యాయప్రకారము పరనాశమునకుఁ గారకులగుచున్నారు ఈలోకాయతనులు మిక్కిలి యల్పబుద్ధులు, కేవల విషయపరాయణులు, వారికిఁ బాపభయమేలేదు, ఎంతకైన సాహసింతురు వారి జననమే లోకకంటకము 'గతానుగతి కో లోకః' అనునట్లు జనులొకరినొకరనుకరింతురు గావునను, లోకాయతనుల మనోవాక్కాయవృత్తులు కేవల భోగపరములై సామాన్యులకుఁ జవులూ గొల్పుచుండుఁ గావునను, వారు సర్వనాశకులగుదురు. ఇట్టి దుష్టులు సర్వవ్యాఘ్రాదిరూపంబుల జనించి క్రూరకర్మములొనర్చి ప్రాణిజాతికి హాని గలిగించుచుందురు వారిమార్గము అధోగతికి హేతువు గావున ఆత్మశ్రేయము గోరువారెన్నడు నట్టి చెనటుల ననుసరింపరాదు 9

లోకాయతనులు నష్టాత్మలంటిని. ఎట్లంటేని వినుము కామము నే వారారాధింతురు గావున తదనుగుణమైన యవివేకపిశాచము వారిని బట్టియుండును వివేకము లేమిం జేసి తలంపులు దుష్టములుగానుండును 'ఈమంత్రముతో నీదేవత నారాధించినచో స్త్రీలు వశలగుదురు, ఈమంత్రముతో నీదేవతను జపించినచో రాజవశీకరణమగును, ఈమంత్రంబున స్తంభనాదిసిద్ధులగును' అని క్షుద్రదేవతల నారాధించుట, తత్ఫలభూతములైన సిద్ధులను బడయుట, మున్నగు తుచ్ఛవిషయములందే మునిఁగి, వామాచారమునందుఁగల

మద్యమాంసాది సాధనములతో నశుచివ్రతము లాచరించుచుందురు. మఱియు దంభమానమదంబుల నిఱ్ఱవీఁగుచుందురు (లోలోనం బాపాచారము లాచరించుచున్నను బరమేశ్వరోపాసకులను ఖ్యాతికై తమ ధార్మికత్వమును ప్రకటించుట దంభమగును దంభమువలనం గలుగు లోకమాన్యత్వము మానమనంబడును దంభమానంబులవలన జనించు గర్వము మదమనంబడును) 10

ఈలోకాయతనులు తమ యోగక్షేమంబులకై పన్ను పన్నుగడ లిన్నియని యెన్నరాదు; వారి మరణముతో నవి యంతరింపవలయునేగాని యీలోపల నంతరింపవు, నేఁడుగాకున్నను రేపైనియు నశించు శరీరముల యుపభోగార్థము వారు బ్రహ్మప్రళయాంతముగా నాలోచించుచుందురు. వారి చింతనములెల్ల నిహలోకసంబంధములు, పరలోకము గలదని ప్రమాదవశంబునం గూడం దలంపరు ఏయందువా? విషయోపభోగపరత్వమే కారణము. విషయోపభోగంబునకు మించిన పురుషార్థముగలదని వారు కలలోంగూడం దలంపరు జీవమున్నంతకాలము హాయిగాఁ దినుట త్రాఁగుట భోగించుట- ఇదియే జీవితపరమావధియనియు, శరీర వియోగానంతరము భోగ్యముగాని సుఖముగాని లేదనియు, ఎల్లభోగములకు శరీరమే ప్రధానమనియు వారి నిశ్చయము 11

స్వార్థపరములైన యాశాపాశంబులతోఁ గట్టువడియుండుటంజేసి వలయునేని వారు తత్సిద్ధికై పరాపకారమునకు వెనుదీయరు అందువలన వారు కామక్రోధవశులై యవి లాగినట్లు పోవుచు కామభోగార్థము అన్యాయమునకు వెఱువక చౌర్యవంచనాదు లొనర్చియైనను ధనసంపాదనంబునకుం గడంగుదురు 12

వారి కామపరాయణత్వ మెట్టిదనిన—నేఁడీధనము కోరినట్లు లభించినది, రేపో యెల్లుండియో యింతధనమువచ్చును, ముందటి దింతయున్నది, ఇఁకనింత సంపాదింతు—ననురూపంబున నంతములేకుండును 13 క్రోధపారవశ్యమెట్టిదనిన—దుర్జయుఁడైన యీశత్రువును నేడు మట్టుపెట్టితిని, తక్కినవారినిగూడ రూపుమాపి వారి ధనక్షేత్రాదులు హరింతును ఇంత సామర్థ్య మెక్కడిదందువా? సర్వవిధ భోగోపకరణములు పుత్రభృత్యాది

సాహాయ్యసంపత్తి బలపరాక్రమములు 14 ఆరోగ్యము ధనము కులీనత మున్నగు సర్వవిధైశ్వర్యంబులతో నొప్పు నాకన్న నధికుఁడెవఁడు ?' అని విఱ్ఱవీగుచు, 'ఈయజ్ఞముచేసి ప్రతిష్ఠను సంపాదింతు, ఎదిరించినవారికిఁ దలవంపుఁ గూర్తు, నటాదుల కీధనమిత్తు, వారు స్తుతింతురు, ఆయానందముగూడ నాకగు' నను భావనా పరంపరలతోఁ గూడియుండును ఆసురస్వభావులిట్లు అజ్ఞానంబున వివిధమోహములకుఁ జిక్కియుందురు 15

వారిట్లు మోహజాలములో మత్స్యమువలెఁ జిక్కి వివిధసంకల్పంబులతోఁ బరిపరివిధంబుల భ్రాంతిల్లుచు అనిష్టసాధనములైనను భోగంబుల మానఁజాలక తదాసక్తిఁ గలిగి తుట్టతుదకు దినదినవర్ధమాన కల్మష నిబిడీకృతమైన మురికికూపంబునఁ బడుదురు 16

యజ్ఞయాగాది వైదిక ధర్మాచరణము స్వర్గప్రదమైయుండఁగా అట్టి వోనర్చునట్టి వారికిట్లు నరకప్రద మేలయగునని శంకింపవచ్చును

వారు ఆత్మసంభావితులు అనఁగా తమకన్న నధికులు లేరని తమకుఁ దామే శ్లాఘించుకొనుదురు; ఇది గొప్పయవినీతి, ఇట్టివారు సాధుజన పూజ్యులుగారు అవినీతికిఁ దోడుగా ధనమానమదంబులుం గలిగి మైమఱచియుందురు గావున వారుగావించు యజ్ఞాదులు అసురప్రకృతిఁ గలిగి నామమాత్రములుగా నుండును ప్రతికర్మమునకు భక్తిశ్రద్ధలు ప్రధానములుగాని కార్యబాహుళ్యము ప్రధానముగాదు భక్తిశ్రద్ధలు లేమింజేసి సద్గతి కలుగక పోవుటయు మానమదపురస్సరంబులు గావున దుర్గతివచ్చుటయుఁ గర్మములకు స్వాభావికఫలము. ఇది న్యాయమేగదా 17

ఇష్టసిద్ధికి యాగదానాదికము బహిరంగ సాధనభూతము శ్రద్ధాభక్తులు లేమింజేసి అవి వారికి నిష్టసిద్ధి నొసంగకుండుఁగాక వివేక వైరాగ్యాదికము అంతరంగసాధనము అవియేని వారికి సిద్ధించునా యని యందువుగాఁబోలు

అహంకారము—నాయట్టివాఁడు లేఁడను భావము, బలము—పరుల అవమానించు సామర్థ్యము, దర్పము-తిరస్కారభావము, కామము—పరదార

దనాభిలాషయు, క్రోధము—ప్రయత్నమునకుఁ బ్రాతికూల్యముగలిగినప్పుడు జనించు మనోద్వేగము, ఉచ్చాంతికిగా నొనర్చు పరసంహారము—అహంకారము వలన బలము, బలమువలన దర్పము, దర్పమువలనఁ గామము, కామమువలనఁ క్రోధము గలుగుచుండును ఆసురప్రకృతిగలవారు అహంకారాదుల నాశ్రయించియుందురు అహంకారాదులు నశించినఁగాని వివేక వైరాగ్యంబులుదయింపవు కావున వారిని వివేక వైరాగ్యాదులకును గడుదూరము ఇంతటి పాపాత్ములైనను నాకు భక్తిచేయుదురేని పవిత్రులై యిష్టసిద్ధిఁ బడయనగును నాపేరుగూడ వారు వినసహింపరు ఈద్వేషమునకుఁ గారణమేమందువా ? వారి శరీరములోనుండునది నేనేయనుసంగతి తెలియమియే కారణము స్వదేహములోనున్న నన్నెట్లు ద్వేషింతురందువా ? అంతర్యామియు సర్వనియంతనై నేనుండుట యెఱుంగక 'ఎవఁడురా భగవంతుఁడు ? సర్వము స్వబుద్ధిబలంబున నాకు జరుగుచున్నది , నన్ను నియమించువాఁడెవఁడు ?' అని భగవన్నియంతృభావ నిరసనరూపమైన ద్వేషము వహింతురు ఇది స్వదేహాంతర భగవద్ద్వేషమగును రామకృష్ణాది భగవద్విగ్రహంబులకు జరుగు అతిమానుషదివ్యవైభవంబులను సహింపక మనుష్యమాత్రుల కిట్టి విభవములు జరుగుట వట్టిదని దోషారోపణము చేయుట పరదేహాంతర భగవద్ద్వేషమగును ఇట్టి దుర్బుద్ధులను గురువులు మున్నగువారేల శాసింపరందువా ? గురూపదేశాదులు అజ్ఞానకృతములని వారికే దోషము మూటగట్టుటయే గాక వారిమాట యన్నంతనే యీదుర్మతులేవగింతురు కావున నిమ్మూఢులు గురుజనాది శిక్షాతీతులు 18

ఇట్టి యాసురసంపదకు ఫలమేమందువా ?

హింసాపరత్వము భగవద్ద్వేషభావముఁగల యీనరాధములను నిరకసంసరణ మార్గములందుఁ ద్రోయుదును అందుండి చిరకాలమునకు వాగు వచ్చినను వారినంతతో వదలక వ్యాఘ్రసర్పాది మహాక్రూరయోనులందు, బడవైతును. ఇట్లుచేయుట వైషమ్య నైర్ఘృణ్యంబులనియు భగవంతున కట్టివి తగునాయనియు శంకింతువు గాఁబోలు కర్మానుసారముగా ఫలము గలుగును అశుభకర్మములొనర్చి తత్ఫలము వారనుభవించుచున్నారు శుభాశుభ సర్వకర్మములు చేయించునది నీవేగదాయనియు నీవుచేయించుకర్మము

లు చేయుటయందు వారిదోష మేమిగలదనియు శంకింతువా ? నేనెట్టి కర్మమును జేయను చేయింపను ; సాక్షిమాత్రుఁడనైయుందు ప్రాణులు స్వప్రకృతిప్రకారము వర్తింతురు ఇందు నాకర్తృత్వమున్నదనిగాని నాకు వైషమ్య నైర్ఘృణ్యంబులు గలవనిగానీ తలంచుట కేవలము ప్రమాదము 19

వేనవేలు జన్మములెత్తిన తర్వాతనేని వారికి శుభము గలుగునాయని యడుగుదువా ?

ఆసురీయోనిజన్మమునకుఁ దొలుదొల్త కారణభూతమైన తమోగుణ మున్నంతకాలము వారు శుభముఁ బడయఁజాలరు తమోగుణము తొలఁగ నిది వేదమార్గానుష్ఠానము భగవత్ప్రాప్తివాంఛయు గలుగవు కావున వారు జన్మజన్మంబునకు నధమాధమగతిఁ బొందుచుందురు వారిగతి యంతేనాయని యందువా ? మనుష్యదేహస్థితి కలిగినప్పుడే ఆసురసంపన్నిరసనార్థము దైవ సంపదను యథాశక్తి ననుష్ఠింపవలయును తిర్యగాది దేహప్రాప్తి గలిగి నప్పుడు తమోగుణబాహుళ్యంబునఁ బ్రతీకారసామర్థ్యము లేమింజేసి సాధ నానుష్ఠానలాభము దుర్లభము అందువలన వారికిఁ దరణమే లేదు , తుదలేని సంకటంబులందుచుందురు 20

ఆసురసంపదలు లెక్కలేని రకములు , వానిపరిహార మెట్లందువా ?

నరకమునకు కామక్రోధలోభములను ద్వారములు మూఁడు గలవు ఏద్వారంబున జన్నప్పటికి నాత్మనాశము తప్పదు ఈమూఁడు నెల్లయసుర సంపదలకు మూలభూతములు ఈమూఁటిఁ ద్యజించినచో శుభమగును ఈ సంపదలు పుట్టకయే యుండవలయును , పుట్టినతర్వాత వానినిద్యజించు టెట్లం దువా ? వివేకసహాయంబున వానిని ద్యజింపవచ్చును ప్రతిమర్త్యునందు వివేకము సహజమైయుండుననియు, దైవీప్రకృతియందుఅది ప్రకాశమానముగా ఆసురీప్రకృతియందు గాలిలోని దీపమువలె మహాదుర్బలముగానుండుననియు దుర్బలమైనదానికి బలముగలిగించినచో నది పుష్టిచెంది ప్రకాశించుననియు, వివేకప్రకాశము గలిగినంతనే ఆసురీప్రకృతి సన్నగిలుననియుఁ ఇప్పట్టునఁ బురుషస్వాతంత్ర్యమునుదానికిఁ బ్రశక్తిగలదనియు భావము 21

అర్జునా! తమోరూపనరకమునకు ద్వారములైన కామక్రోధలోభంబులను మూడింటిని వదలినవాఁడు ఆత్మశ్రేయ మొనర్చినవాఁడై తత్ఫలమగు ముక్తిని బడయును 22

ఏ ప్రకార మొనర్చుట ఆత్మశ్రేయమగునందువా?

వేదంబులును వాని యూపజవులగు స్మృతీతిహాస పురాణంబులును వచించుప్రకారము కార్యాకార్యము లెఱింగి విధులొనర్చుచు నిషేధములు నిరసించుచు నుండవలయును వేదాదులను నిర్లక్ష్యమొనర్చి స్వేచ్ఛాప్రవర్తియగువాఁడు పురుషార్థప్రాప్తికి యోగ్యతఁ బడయనేరఁడు అట్టివానికి ఐహికసుఖము గానీ స్వర్గమోక్షరూపమైన యాముష్మికసుఖము గానిదక్కదు 23

కావున శ్రేయోభిలాషికిఁ గర్తవ్యాకర్తవ్యములందు శాస్త్రమే ప్రమాణము శాస్త్రప్రకారము విధినిషేధములెఱిఁగి నిషిద్ధమైన యాసురసంపద్రూపకర్మంబులు వర్జించి దైవసంపద్రూపకర్మంబు లాచరింపవలయును కర్మాధికారభూమియైన యీ లోకంబునఁదు జన్మించినవారికి నిది కర్తవ్యము 24

పదునేడవ యధ్యాయము.

ఎట్టివారు తత్త్వజ్ఞానంబునకు అధికారులను విషయము పదునారవ యధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినది. అట్టియధికారులకు ముఖ్యవిశేషణమేమన వచ్చును. సాత్వికశ్రద్ధయే ముఖ్యవిశేషణమని యీ యధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

అర్జునుఁడడుగుచున్నాఁడు.

కృష్ణా! శాస్త్రము నుల్లంఘించి స్వేచ్ఛగా వర్తించువారు జ్ఞానాధికారులు గారంటివి శాస్త్రోల్లంఘనము గావించినను, పెద్దల యాచారంబును వదలక మహాశ్రద్ధతో దేవతారాధనాదులు చేయువారు గలరు వారి నిష్ఠ సాత్వికమా? రాజసికమా? తామసికమా? అనఁగా శాస్త్రానుష్ఠానమే ప్రధానమా? శ్రద్ధప్రధానమా? శ్రద్ధప్రధానమేని, అది సాత్వికము గావున, సాత్వికగుణముగలవారు జ్ఞానాధికారులేగదా? 1

శ్రీభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

అర్జునా! శ్రద్ధయనునది స్వభావంబువలనఁ బుట్టుచున్నది, కావున స్వభావమెట్టిదో శ్రద్ధయు నట్టిదిగా నేయుండును స్వభావమనఁగా నేమందువా? జన్మాంతర పాపపుణ్యంబుల వాసనావిశేషము స్వభావమందురు ఈస్వభావము వారివారి ప్రాక్తనకర్మఫలంబులనుబట్టి సాత్వికముగానో రాజసికముగానో, తామసికముగానో యుండును శ్రద్ధయుఁ దదనుగుణంబుగా నుండును ఇది వివరింతు వినుము 2

ఇందుఁ జెప్పఁబడు శ్రద్ధ కేవల స్వభావజమైనదేగాని శాస్త్రసంస్కారజన్యమైనదిగాదనియు, శాస్త్రము సత్త్వప్రబోధకము గావున, శాస్త్రవివేకము పూర్వజన్మమువలన గలుగుదానినిగూడ మార్చుననియుఁ గారణానుగుణంబుగాఁ గార్యముండు ననున్యాయప్రకారము సత్త్వప్రబోధకమగు శాస్త్రంబువలన సంస్కృతమైన శ్రద్ధ సాత్వికముగానే యుండుననియు గ్రహింపనగును

అర్జునా! ప్రతిప్రాణికి అంతఃకరణమనునది యొకటి కలదు. స్వభావ మీ యంతఃకరణంబునఁ బ్రతిఫలించును అంతఃకరణము సత్వప్రధానమైనచో శ్రద్ధయు సాత్వికంబుగానుండును, అదిరజఃప్రధానమైనచో శ్రద్ధ రాజసముగానుండును, తమఃప్రధానమైనచో శ్రద్ధ తామసముగానుండును నైమూఁడు విధముల శ్రద్ధలలో నేదే నొకదానినిఁ బురుషుఁడు గలిగియుండును శ్రద్ధనుబట్టి పురుషుని నిష్ఠయుండును పైనఁజెప్పినదానింబట్టి జ్ఞానాధికారమునకు శ్రద్ధయే ప్రధానముగాదు, అదియు నొకయంగమగును 3

శ్రద్ధనుబట్టి నిష్ఠయుండునంటిని ఎట్లనిన వినుము ఎవని శ్రద్ధ యెట్టిదైనది వానిచర్యలు ప్రకటించుచుండును ఈచర్యలలో ఆరాదనము ప్రధానము. దేవతలు సాత్వికగుణ ప్రధానులు, దేవతల నారాధించువారు సాత్విక శ్రద్ధావంతులుగా నుందురు యక్షరాక్షసులు రజోగుణప్రధానులు, వారినారాధించువారు రాజసశ్రద్ధావంతులుగానుందురు, స్వధర్మభ్రష్టులై మరణానంతరము వాయుశరీరములతో నుండువారు ప్రేతలనఁబడుదురు ప్రేతలును భూతగణంబును తమోగుణప్రధానములు వారి నర్చించువారు తామస శ్రద్ధావంతులుగానుందురు. 4

శ్రద్ధవలెనే తపస్సుగూడ సాత్వికరాజస తామసికంబులని మూఁడు విధంబులు శ్రుతిస్మృతు లంగీకరింపనట్టియుఁ దనకుఁ బరులకుఁ బీడాకరమైనట్టియు తపమువలన ఫలములేదు ధార్మికత్వ ప్రకటనరూపమైన దంభమును బురస్కరించుకొనియో, 'నేనింతపని చేయుచున్నా'ననెడి అభిమానము గలిగియో, ఈకోరికను అవశ్యము సాధింతుననెడి దురాగ్రహముతోడనో చేయునట్టి తపస్సు నిష్ఫలము 5 అట్లు చేయువారు వారి శరీరాకారంబుగాఁ బరిణమించియున్న పృథివ్యాది భూతసముదాయంబును ఉపవాసాదులవలన వృథాగాఁ గృశింపఁజేయుటయేగాక, వారిశరీరాంతరంబున జీవరూపంబుననున్న నన్ను సయితము మదీయభోగ్యశరీర కృశీకరణమూలంబునఁ గృశింపఁజేయుదురు ఇట్టి తపోనిష్ఠులు కేవల వివేకశూన్యులనియు, మనుష్యరూపంబుఁ దాల్చిన యసురులనియు గ్రహింపుము అనఁగాఁ బుట్టువు బట్టి యసురులు గాకున్నను కర్మములనుబట్టి యసురస్వభావులై యుందురు. 6

రాజసతామసంబులు ఆసురంబులు గావున వానినెల్లవిధంబులఁ ద్యజింపవలయును. సాత్వికము దైవీప్రకృతి గావున దానినభివృద్ధిచేసికొనవలయును. సాత్వికము సిద్ధించునుపాయమేదందువా ? సత్వము శుద్ధియగుకొలఁది సాత్వికమభివృద్ధిచెందుచుండును. సత్వశుద్ధి ఆహారశుద్ధినిబట్టి యుండును. 'ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధిః' అని ప్రమాణము. కావున ఆహారశుద్ధి ప్రధానోపాయము. సాత్వికాహారనిష్ఠనుబూని సత్వమయములైన యజ్ఞదానతపంబు లాచరించుచు రావలయును. సాత్విక యజ్ఞాదులుగూడ సత్త్వశుద్ధిఁ బోషకములు.

సృష్టిజాతమెల్లఁ ద్రిగుణాత్మకము గావున గుణములనుబట్టి శ్రద్ధా తపస్సులెట్లో ఆహారాదులుగూడ నట్లే మూఁడు విధములు. ఆయాగుణము గలవారి కయ్యవి రుచించును 7 చిరజీవనమును, చిత్తస్థైర్యమును, ఆత్మ విహితకార్య నిర్వాహణంబునకు వలయు సామర్థ్యమును, వ్యాధిలేమిని, భోజనానంతరతృప్తిని, సంతోషమును వృద్ధిచేయునట్టివియు, మధురరస ప్రధానములైనట్టివియు, సహజముగానొండె ఆగంతుకముగానొండెఁ జమురుగలిగినట్టివియు, రసాద్యంశంబున శరీరమందు బహుకాల ముండునట్టివియు దుర్గంధాది దృష్టదోషశూన్యమైనట్టివియునైన భక్ష్యభోజ్యాదులు సాత్వికాహారమగును. కావున సాత్వికత్వమును గోరువారిట్టి యాహారంబులనే సేవింపవలయును 8

వేము మొదలగు మిక్కిలి చేదుపదార్థంబులును, చింతపండు మొదలగు మిక్కిలి పులుసు పదార్థంబులును, ఉప్పును, అత్యుష్ణపదార్థంబులును, మిరియాలు మొదలగు మహాతీక్ష్ణపదార్థంబులును, అన్ను మొదలగు చమురులేని రూక్షవస్తువులును, అతిదాహకరంబులైన యావాలు మొదలగు వస్తువులును, తాత్కాలికపీడయగు దుఃఖంబును అనంతరము దౌర్మనస్యరూపమైన శోకంబును వ్యాధిని గలిగించును. ఇట్టి పదార్థంబులు రాజసగుణముగలవారికిఁ బ్రియంబులు. సాత్వికముగోరువారిట్టి వస్తువులను వర్జింపవలయును 9

చాలకాలముక్రింద వండి చద్దిపాటినపదార్థములు, సహజరసశూన్యమైనపదార్థములు, దుర్గంధముగలవస్తువులు, ఒకరాత్రికిఁ బూర్వమువండిన పదార్థములు, ఎంగిలివస్తువులు, యజ్ఞార్హములుగానట్టియు శుచికరములు గానట్టియు మాంసాదులు తామసులకు బ్రియంబులు. సాత్వికులిట్టి పదార్థంబులను దగ్గఱకుఁగూడ రానీయఁగూడదు 10

ఆహారమువలెనే యజ్ఞములుకూడ మూఁడు విధములు

సామాన్యముగా యజ్ఞములు కామ్యములని నిత్యములని రెండువిధంబులు కామ్యములు ఫలాభిలాషమువలనఁ బ్రేరేపింపఁబడుచుండును. కామ్యయజ్ఞంబులను సర్వాంగోపసంహారంబుగా ముఖ్యకల్పనతోనే యనుష్ఠింపవలయును నిత్యయజ్ఞములకన్నను ఫలాభిసంధిలేదు, జీవనాదినిమిత్తసంయోగంబునవి ప్రేరితములగుచుండును సర్వాంగోపసంహారము లేకున్నను బదులు సాధనమును గల్పించుకొని నిత్యయజ్ఞములను దప్పక చేయవలసినదనియు, అట్లు చేయుట ప్రత్యవాయపరిహారార్థము అవశ్యజననాదినిమిత్తమనియు శాస్త్రమర్యాద ఇట్టినిశ్చయము గలిగి మనస్సును తదేకాగ్రమొనర్చి యీశ్వరారాధనబుద్ధితో యథాశాస్త్రము అనుష్ఠింపఁబడుయజ్ఞము సాత్వికయజ్ఞమగును 11

అర్జునా! ఫలోద్దేశముతోఁగాని ధార్మికత్వాదిఖ్యాతి నపేక్షించిగాని చేయఁబడు యజ్ఞము రాజసయజ్ఞమగును 12 శాస్త్రవిధిని మాని అన్నదానాదులొనర్పక మంత్రోచ్చారణంబున స్వరవర్ణలోపంబులు గలిగినను లెక్కసేయక దక్షిణలియ్యక శ్రద్ధలేక చేయుయజ్ఞము తామసయజ్ఞమని శిష్టులందురు 13

తపస్సు సాత్వికమని రాజసమని తామసమని మూఁడు విధములుగా నుండుట వివరించితిని ఇందొక్కొక్కటి మరల కాయికవాచికమానసికంబులని మూఁడు భేదములు,

దేవతలను ద్విజులను గురువులను తత్త్వవేత్తలను బూజించుట, స్నానాదులవలన శరీరమును శుభ్రముగా నుంచుకొనుట, విహితము లాచరించుచు నిషిద్ధంబులను వర్జించుచునుండుట, విశృంఖలవృత్తిమాని పరస్త్రీనివలచి యేకపత్నీవ్రతుఁడైయుండుట, భగవదారాధనార్థము మాత్రము శాస్త్రానుసారమైన యజ్ఞపశువిశసనముదప్ప యెట్టిహింస చేయకుండుట—ఇది శారీరక తపస్సగును. అనఁగా నిట్టికార్యములెల్ల శరీరావయవంబులతోఁ జేయఁబడును గాన దీనిని శారీరకతపస్సందురు 14

ప్రాణులకు దుఃఖము గలిగింపనట్లుగా ఉన్నది యున్నట్లుగా విను

వారికిఁ దత్కాలశ్రుతి సుఖమగునట్లుగాఁ బరిణామంబున సుఖకరమగునట్లుగాఁ బలుకుట, యథావిధి వేదాభ్యాసమొనర్చుట వాచిక తపస్సగును 15

మనస్సు నిష్కల్మషముగానుండుట, విషయచింతనలతో వ్యాకులత్వము చెందకుండుట, ఏకాగ్రబుద్ధితోఁ దత్త్వచింతనముచేయుట, మనస్సు చలింపకుండునట్లు నిరోధించుట, అనఁగా సమాధిలోనుండుట, వ్యవహారములందు మాయదారితనము లేకుండుట—మానసిక తపస్సగును 16

కాయికవాచిక మానసిక తపస్సులను వివరించితిని. సత్వరజస్తమోగుణములతోఁగూడినప్పుడు అవి 1 సాత్త్వికకాయికమని 2 సాత్త్వికవాచికమని 3 సాత్త్వికమానసికమనియు; 4 రాజసకాయికమని 5 రాజసవాచకమని 6 రాజసమానసిక మనియు, 7 తామసికకాయికమని 8 తామసికవాచికమని 9 తామసికమానసికమనియుఁ దొమ్మిది తెఱంగులగును.

ఆస్తిక్యబుద్ధిగలిగి ఫలముఁగోరక ప్రాప్తాప్రాప్తంబులకు వికారము చెందక, శరీరముతోఁజేయునది సాత్త్విక కాయికతపస్సనియు, వాచికముతోఁ జేయునది సాత్త్వికవాచిక తపస్సనియు, మనస్సుతోఁ జేయునది సాత్త్విక మానసిక తపస్సనియు వచింతురు 17

సత్కారము అనఁగా లోకశ్లాఘనము, మానము అనఁగా ఎదురేగుట వందనాదులొనర్చుట, పూజయనఁగా కాళ్ళుగడిగి ధనదానమిచ్చుట—సత్కార మాన పూజలుగోరి చేయునది రాజసికమగును ఇది కాయిక సంబంధమైనప్పుడు రాజసకాయికమని, వాచికసంబంధమైనప్పుడు రాజసవాచికమని, మనస్సంబంధమైనప్పుడు రాజసమానసికమని చెప్పఁబడును ఇట్టితపస్సువలనఁ గలుగుఫలము చిరకాలముండదు అదియు నైహిక సత్కారరూపంబుననుండునేగాని యంతకుమించదు ఇట్టితపస్సునకు నెట్టినియమము గలుగదు 18

అవివేకమువలని దురాగ్రహముతో దేహేంద్రియాది సంఘాతంబునకుఁ బీడాకరముగాఁ జేయునట్టిది గానీ పరులకు హానిగలిగించునట్టి యభిచారరూపమైనదిగాని యగు తపస్సు తామసమగును పైనఁ జెప్పినప్రకార మిదియుఁ

గాయికమైనచోఁ దామసికకాయికమని, వాచికమైనచోఁ దామసికవాచికమనియు, మానసికమైనచోఁ దామసిక మానసికమనియు ముత్తెఱంగులగును 19

దానముగూడ మూఁడు విధంబులు

ఇయ్యఁదగిన దనునిశ్చయబుద్ధిగలిగి ఫలాభిసంధిలేక ప్రత్యుపకారమపేక్షింపక పూర్వరచితోపకారంబునకుఁ బ్రతిఫలముగాక కాశీప్రయాగాది పుణ్యక్షేత్రములందు సూర్యగ్రహణాది పుణ్యకాలములలో శాస్త్రోక్త లక్షణములుగల పాత్రకుఁ బ్రతిగ్రహణమునకు యోగ్యుఁడైనవానికి నిచ్చునట్టి స్వర్ణభూమ్యాదిరూపమైన దానము సాత్త్వికదానమగును 20 ప్రత్యుపకారమును గోరిగానీ, పుణ్యకాలము గాకపోయినను నావలన నితఁడుపకరింపఁబడుఁగాక అనుతలంపుతోఁగానీ, స్వర్గాదిఫలము నపేక్షించి గాని, పశ్చాత్తాపయుక్తముగా నీఁగఁబడునది రాజస దానమగును 21 స్వభావమువలననొండె సంసర్గంబుననొండె దుష్టమగుటంజేసి యోగ్యముగాని ప్రదేశమునందు అశుచిసమయంబున యోగ్యుఁడుగానివానికి నీయఁబడునట్టిదియు, దేశకాలపాత్రములు మంచివి సమకూడినను బ్రియభాషణ పాదప్రక్షాళనాది పూజాత్మక సత్కారములు లేక పుచ్చుకొనువానికిఁ బరిభవమగునట్లుగా నిచ్చునదియుఁ దామసదానమగును 22

పైనఁజెప్పిన లక్షణములనుబట్టి పరిశీలించిచూచో యజ్ఞదానాదులెల్ల రాజసములో తామసికములో యగుననియు, రాజసతామసికంబులు వర్జ్యంబులు గావున నట్టి దానాదుల నొనర్చుటేలయనియు శంకింపవచ్చును అర్జునా! అట్టిశంక నిరాధారముగాదు అయినను రాజస తామసిక కర్మంబులను సాత్త్వికముగా మార్చవచ్చును ఏకర్మముగానీ సంకల్పమునుబట్టి సాత్త్వికమో రాజసమో తామసికమో యగును. సంకల్పరహితముగఁ జేసినచో నెట్టిదియు సాత్త్వికమేయగును సంకల్పరహితముగాఁ జేయఁజాలవేని నీవు చేయునదియెల్ల బ్రహ్మార్పణముగాఁ జేయుము అట్లు చేయునప్పుడు నీసంకల్పము పరార్థమగును సంకల్పము స్వార్థమైనప్పుడే రాజస తామసికంబులు దానినంటియుండును అది పరార్థమైనప్పుడట్టివానికవకాశములేదు ఈయర్థము నే యీశ్లోకము తెలుపుచున్నది ఎట్టికర్మమైనను అనుటవలన నిషిద్ధకర్మములు త్యాజ్యమని భావము. 23

చరాచరాత్మకమైన సమస్తసృష్టికి మూలభూతమైన తత్త్వమొకటి కలదు. దానినే పరమాత్మయని పరబ్రహ్మమని వచింతురు. ఆపరబ్రహ్మమునకు ఓమ్ అనియు తత్ అనియు, సత్ అనియు మూఁడుపేర్లు వేదాంతవేత్తలగు పూర్వమహర్షులు నిర్దేశించిరి. ఇదానీంతనులుగూడ ఆపేర్లనే గ్రహించుచున్నారు. ఓమ్ అనునది బ్రాహ్మణాదికర్తలను, తత్ అనునది వేదాదికరణంబులను సత్ అనునది యజ్ఞాదికర్మంబులను సూచించుననియు, కర్తృకరణకార్యంబులను తత్కారణమైన మూలంబునకు సమర్పించుటయే బ్రహ్మార్పణమనియు బ్రహ్మార్పణమస్తు అనుటకు మారుగా ఓంతత్సత్ అన్నచో నదే భావమగుననియు, అట్లుచేసినచో నయ్యాయిక్రియలందేదేని కాలుష్యమున్నను నశించుననియు గ్రహింపవలయును. అనఁగా ఓంతత్సత్ అనునది బ్రహ్మార్పణమస్తు అనుటకుఁ బర్యాయపదమని యెఱుంగునది.

*ఓమ్ అనునది వ్యక్తావ్యక్తములకుఁ బరమునన్న మూలతత్త్వమనియు తత్ అనునది దాని యనిర్వచనీయత్వమును దెల్పుననియు, సత్ అనునది ఆపరతత్త్వము త్రికాలాబాధితము నిర్వికార నిర్వికల్ప నిత్యమునై యేకరాశిగా నుండుటను తెలుపుననియుఁ గొందఱమతము.

పరబ్రహ్మ నామధేయమైన ఓంతత్సత్ అనుదానిలో ఓంకార మొక యవయవము. శాస్త్రవిహితములైన యజ్ఞదాన తపఃక్రియలు ఓంకారోచ్చారణపూర్వముగా నొనర్చినచోఁ దత్క్రియలందేదేని వైగుణ్యమున్నను రహితమగును. బ్రహ్మవాదు లట్లుచేయుదురు. ఓంతత్సత్ అను మూఁడింటిలో నొకటైన ఓంకారము నుచ్చరించి చేసినవే యంత నిర్దుష్టములగుచుండఁగా మూఁడింటి నుచ్చరించిచేసినప్పు డికఁ జెప్పవలయునా ? 24

ముముక్షువులు స్వర్గాదిఫలంబును సంకల్పింపక తత్ అను రెండవ యవయవంబు నుచ్చరించి వివిధయజ్ఞాదు లొనర్తురు. 25

సత్ అనునది సద్భావమందును, అనఁగా లేదనుశంక దేనియందుఁగలుగునో యట్టిది కలదని రూఢిగాఁ బల్కు నర్థమందును, సాధుభావమందును శిష్టులు ప్రయోగింతురు. సత్ అని యుచ్చరించి యొనర్పు యజ్ఞాదులు వైగుణ్యంబునుబాసి సాధువులగును. యజ్ఞాదులఫలము గోచరించునట్లు చేయుశక్తి

సత్ అనుదానికిఁ గలదు. ఈసత్ శబ్దము వివాహాది మంగళకర్మములందుఁ గూడఁ బ్రయోగింతురు 26

మఱియు ఈసత్ శబ్దము యజ్ఞతపోదానంబుల యందలి స్థిరభావంబును గూడ తెలుపుటకుఁగాఁ బ్రయోగింపఁబడుచున్నది 27

శ్రద్ధలేక శాస్త్రవిధినుల్లంఘించి ఫలాభిసంధితోఁ జేయు యజ్ఞాదికర్మము లాసురము లంటిని. ఆసురకర్మములు చేయుచు ఓమ్‌తత్సత్ అన్నంతనే అవియు వైగుణ్యంబును బాయునా యని శంకింపవచ్చును.

అర్జునా! శ్రద్ధలేనప్పుడు యజ్ఞాదులేగాదు ఏకర్మమైనను అసాదువే యగును గాని సాధువుగాదు. ఓంతత్సత్ అని యుచ్చరించి చేసినంతనే వానికి సాధుత్వము గలుగదు. చట్రాతిపై విత్తనము చల్లిన నది యంకురించునా? కావున అశ్రద్ధతోనొనర్చిన కర్మము పరలోకప్రాప్తిఁ గలిగింపదు. అట్టిదానిని సాధువులు గర్హింతురు గావున ఇహలోకంబునఁగూడ దానివలన ఫలంబు గలుగదు. సాత్త్వికశ్రద్ధాపూర్వకంబుగా సాత్త్వికకర్మము లొనర్పవలయును. అట్టికర్మములను బ్రహ్మార్పణ మొనర్చువారి యందలి వైగుణ్యంబు దైవయోగంబున నశించి వారి సాద్గుణ్యంబు లభించును. కావునఁ గర్మాచరణంబున సాత్త్వికశ్రద్ధ ముఖ్యహేతువని గ్రహింపుము 28

గీతాహృదయము

పదునెనిమిదవయధ్యాయము.

జ్ఞానసంపాదనమునకు సాత్త్వికశ్రద్ధ ముఖ్యమైన యధికారి విశేషణ మని పదునేడవ యధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్టి సాత్త్వికశ్రద్ధతోడి సన్న్యాసము జ్ఞానహేతువని యీయధ్యాయములో నిరూపింపఁబడును. అనఁగా సాత్త్వికశ్రద్ధతోఁ జేయుకర్మములనెల్లఁ గావించుచు ఫలములమాత్రము సన్న్యసించుచు వచ్చినచో జ్ఞానము గలుగునని భావము.

అర్జునుఁ డడుగుచున్నాఁడు.

క్రిష్ణా! సన్న్యాసము త్యాగము అను రెండుపదములు గ్రంథమం దుపయోగించితివి. ఈరెండు పదములు భిన్నార్థకములా? ఏకార్థకములా? భిన్నార్థకములైనచో సన్న్యాసము సాత్త్వికమనియు రాజసమనియుఁ దామసమనియు మూఁడువిధములగును. త్యాగముగూడ నట్లే మూఁడువిధములగును. సాత్త్వికసన్న్యాసమనఁ నెట్టిది? రాజససన్న్యాసమన నెట్టిది? తామససన్న్యాసమన నెట్టిది? అట్లే సాత్త్వికత్యాగమన నెట్టిది? రాజసత్యాగమన నెట్టిది? తామసికత్యాగమన నెట్టిది? సన్న్యాసత్యాగశబ్దములు ఏకార్థకములే యనియందువా? ఆపక్షమునఁగూడ సాత్త్వికరాజసతామససన్న్యాసంబుల స్వరూపంబు వినఁగోరెదను. 1

శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు — అర్జునా! యుద్ధమోహము శాంతించుకొఱకు జ్ఞానముపదేశించితిని. మోహము తీఱెనట్లు నీవే యొప్పుకొంటివి. యుద్ధసన్నద్ధులై నీయెదుటనున్న శత్రువులతోఁ బోరాడుట నీకిప్పుడు కర్తవ్యమై యుండఁగా ఇదిమాని సన్న్యాసమన నేమి? త్యాగమన నేమి? అని మీమాంసచేయవలెనా? ఇట్లు పరాకుననున్నచో శత్రువులు పైకొని నిన్ను మర్దింపరా? అట్టి దకస్మాత్తుగా సంభవించెనేని నీకు సారథినైయుండియుఁ దత్ప్రతీకారమొనర్ప నాకు సాధ్యముగాదుగదా

పదునెనిమిదవ యధ్యాయము.

అ—స్వామీ ! కేశియను రక్కసి నోరుప్పలించి నిన్ను మ్రింగవచ్చినప్పుడు దానినోట నెడమచేయి దూర్చినంతఁ దత్కరము క్షణములోఁ బెరుగుడు దానినోరు పెద్దసిద్దెవలెఁ జీలి యది మడిసినది. అట్లు కేశిని గెడపుటంజేసి కేశినిషూదనుఁడను బిరుదుగాంచిన నీవు సారథివై నిరంతరము నన్నుఁ గాపాడుచుండఁగాఁ బ్రమాదమున నేని నాకుఁ బరాభవము గలుగునా ? సారథివై వాగెలుపట్టుట శత్రువులఁగొట్టుట రెండు నొక్కసారి యెట్లు సాధ్యమందువా ? వాగె లొకచేతితో బట్టి రెండవచేతితో ముల్లోకంబులనుగూడ జయింపనేర్తువు. కేశి సంహారమే యిందులకు నిదర్శనము సుమా

శ్రీకృష్ణ—అర్జునా ! నీకు సారథ్యముమాత్ర మొనర్తునని ప్రతిజ్ఞచేసితిని ప్రతిజ్ఞాభంగముగా యుద్ధముచేయఁజెల్లునా ?

అర్జు—స్వామీ ! నీవు హృషీకేశుఁడవు అనఁగా సర్వేంద్రియములకు నధిపుఁడవు, నీయాజ్ఞలేనిది ఏయింద్రియము వర్తింపదు. ఇంద్రియములు వర్తింపనినాఁడు నరుఁడు కదలమెదలలేఁడు. కావున శత్రుసంహారమునకై నీవు యుద్ధమొనర్పఁ బనిలేదు ? వేయేల నీయాజ్ఞలేక యెవడుగాని విల్లు మోపెట్టఁగలఁడా ? తుదకు నావంకనేనిఁ జూడఁగలఁడా ? కాఁబట్టి నీవన్న శత్రుభయము నాకు లేశమాత్రముగూడ లేదు

శ్రీకృ—అర్జునా ! అట్లయగుఁగాక. సన్యాసమనఁ ద్యాగమనఁగల భేదమేమంటివి నీభావము స్పష్టపడదు, సుంత వివరింపుము

అర్జు—సన్యాసము ముఖ్యమని గౌణమని రెండువిధంబులు. అందు ముఖ్యసన్యాసము విద్వత్సన్యాసమని వివిదిషాసన్యాసమని మరల రెండు విధంబులు. విద్వత్సన్యాసస్వరూపంబును మూఁడవయధ్యాయము 17వ శ్లోకములోను అయిదవ యధ్యాయము 13-వ శ్లోకములోను వివరించితివి. దానింబట్టి విద్వత్సన్యాసము సర్వకర్మత్యాగరూపమని స్పష్టము. కావున దానిగూర్చి సంశయములేదు. బ్రహ్మజ్ఞానంబును బడయు,

గోరి తత్త్వప్రాప్తికి వలయు చిత్తశుద్ధికిఁగాఁ బరమేశ్వరార్పణబుద్ధితో వివిదిషుఁడు (తత్త్వజ్ఞానంబును బడయఁగోరువాఁడు) మొదటఁ గర్మము లాచరించును కర్మములు చిత్తశుద్ధిమాత్రజనకములు గావునను చిత్తశుద్ధిగల్గిన తర్వాత తత్కర్మంబులవలన వానికొట్టి యితర ప్రయోజనము లేదు గావునను, వడ్లుదంచి బియ్యమును సంగ్రహించినపిదప పొట్టువలె వానికిఁ దత్కర్మములగును అందువలన వివిదిషుఁడు కూడ కర్మంబులను వర్జించును పరిణామము విచారించినచో విద్వద్వివిదిషాభేదముఖ్యసన్న్యాససన్న్యాసంబునఁ గర్మత్యాగము సిద్ధమగుచున్నది కావున నా ప్రశ్న ముఖ్యసన్న్యాసమునుగూర్చినదే గాదు మఱియు విద్వత్సన్న్యాసి గుణాతీతుఁడుగానుండును గుణాతీతుని విషయమై సాత్త్వికాది గుణత్రయ విభాగయుక్తమగు ప్రశ్నయే యసంగతము వివిదిషాసన్న్యాసి గుణాతీతుఁడుగాకున్నను, కర్మములను వర్జించియుండును గావున వానివిషయమునఁగూడ గుణవిభాగయుక్త కర్మానుష్ఠానప్రశ్న యుక్తముగాదు ఎవనిగూర్చి యడుగుచుందువా ? తత్త్వబోధగానీ తత్త్వజ్ఞానాభిలాషగానీ గలుగని కర్మాధికారులు కేవలకర్మానుష్ఠానపరులై యుండియుఁ గర్మఫలమును త్యజించుట గౌణసన్న్యాసమనఁబడును గౌణసన్న్యాసు - కర్మముల ననుష్ఠింతురు గావుననే వీరికర్మములు త్రిగుణములతోఁ గూడియుండుటకు నవకాశము గలదు. ఇట్టివారుచేయు కర్మఫలత్యాగము సన్న్యాసమనిపించుకొనునా ? త్యాగమనిపించుకొనునా ? అనునది స్పష్టముగా గ్రహించుటకై యిట్లు ప్రశ్నించితిని సన్న్యాసమునకుఁ ద్యాగమునకు భేదము గలదేని "సన్న్యాసి" అని ఆఱవయధ్యాయము మొదటిశ్లోకములో నీవు చెప్పినది సరిపోవును భేదములేదేని, అట్టిత్యాగము సాత్త్వికరాజసతామసికములలో నేదేనొకటి యుండవచ్చును త్యాగసన్న్యాసశబ్దములేకార్థములగునప్పుడు అట్టి త్యాగిని సన్న్యాసియనిగూడ చెప్పవచ్చును తాదృశసన్న్యాసముగూడ త్రైగుణ్యరూపమే యగును ఈవివరంబు తెలియఁగోరి సన్న్యాసత్యాగశబ్దములు ఏకార్థకములా ? భిన్నార్థకములా ? అని యడిగితిని

(స్పష్టార్థము పైశ్లోకబాహ్యంబు సంవాదరూపంబున వ్రాయఁబడినది)

అర్జునా! సన్న్యాసత్యాగశబ్దముల విషయమై మతభేదములు గలవు. స్వర్గపుత్రాదులనఁ గోరి తదర్థము శాస్త్రవిహితముగాఁ జేయఁబడు కామ్యకర్మంబులను వదలుట సన్న్యాసమని కొందఱు పండితులు చెప్పుదురు. వీరిమత ప్రకారము కామ్యకర్మములను ఫలసహితంబుగా వదలుటమాత్రమే సన్న్యాసమగును, నిత్యకర్మములను వదలరాదుగాన, ఫలాభిసంధిమానివాని నాచరింప వలయును. నిత్యనైమిత్తిక కామ్యకర్మంబులనెల్ల ఫలాభిసంధిమాని యాచరింప వలసినదనియు, ఫలత్యాగమే సన్న్యాసముగాని కర్మస్వరూపత్యాగము సన్న్యాసముగాదనియు విచక్షణులు కొందఱు వచింతురు. కామ్యకర్మముల స్వరూపత్యాగమును, నిత్యకర్మముల ఫలత్యాగమును, సన్న్యాసశబ్దార్థమనియు, సర్వకర్మఫలమాత్రత్యాగము త్యాగశబ్దార్థమనియు ఉభయమతముల సారాంశమగుచున్నది. ఇట్లగుటవలన సన్న్యాసత్యాగశబ్దములు భిన్నార్థకములని యేర్పడుచున్నది. లోకవ్యవహారంబును బరీక్షించినచో త్యాగశబ్దార్థమందే సన్న్యాసత్యాగశబ్దములు రెండు ఏకార్థకములైన పర్యాయపదములవలెఁ బ్రయోగింపఁబడుచున్నవి. లోకవ్యవహారమిట్లు పండితమతమట్లు నుండుటంజేసి నీకీసందేహము జనించియుండును　　2

ప్రతికర్మమునకు ఫలము వెనువెంటనే యుండుననియు, ఫలరహితమైన కర్మమే యుండదనియు, ఫలము ననుభవించితీఱవలసియుండుటంజేసి కర్మము కామ్యమైనఁగానీ నిత్యమైనఁగానీ నైమిత్తికమైనఁగానీ బంధహేతువగుచున్నదనియు, బంధమోక్షమును గోరువారెల్ల కర్మములను స్వరూపముతో వదలవలసినదనియుఁ గొందఱు పండితులు వాదింతురు. కర్మములవలనఁదక్క మఱియొకటఁ జిత్తశుద్ధిగలుగదనియు, బ్రహ్మజ్ఞానము గోరువారికిఁ జిత్తశుద్ధి యత్యావశ్యకమనియు, చిత్తశుద్ధిని సంపాదించునిమిత్తము యజ్ఞాది శాస్త్రసమ్మత కర్మంబులను గర్మాధికారులు తప్పక చేయవలసినదనియుఁ గొందఱిమతము　3

అర్జునా! సన్న్యాసత్యాగశబ్దములు పర్యాయపదములేగాని భిన్నార్థకములుగావు. త్యాగమనఁగాఁ గామ్యకర్మత్యాగమా? సర్వకర్మస్వరూపత్యాగమా? సర్వకర్మ ఫలమాత్రత్యాగమా? ఈవిషయంబున నామతము

వినుము. త్యాగము సాత్త్వికరాజస తామసభేదంబులతోఁ ద్రివిధమైయుం
డును. వీని పరస్పరభేదసూక్ష్మంబు లెఱింగి చెప్పఁగలవాఁడు మదన్యుఁడు
గలుగఁడు. భరతవంశరాజులలో నుత్తముఁడవు గావున నాయుపదేశంబునకు
నర్హుఁడవు. మఱియు నీవు పురుషశ్రేష్ఠుఁడవు గావున నీకుఁగల త్యాగసం
పత్తి సాత్త్వికమేగాని రాజసతామసికంబులుగావు 4

కర్మాధికారులు యజ్ఞదానతపోరూపంబులగు కర్మంబులను జేసి తీఱ
వలయునుగాని యెంతమాత్రము వదలరాదు. ఏలయందువా ? యజ్ఞాదులు
చిత్తశోధకములు అనఁగా జ్ఞానప్రతిబంధకమైన కాలుష్యంబును బాపి జ్ఞానో
త్పత్తికి వలయు యోగ్యతను గలిగించును. ఇట్టి యోగ్యతాసంపాదనము
ప్రతిమనుష్యునకు ముఖ్యము. ఇట్టియోగ్యత గలుగవలయునన్నచో ఫలాభి
సంధి రహితంబుగా యజ్ఞాదికర్మముల ననుష్ఠింపవలయును. 5 కర్తృత్వాభి
మాన ఫలాభిసంధిపూర్వంబుగాఁ గర్మములొనర్చిన నవి తప్పక బంధకము
లగును, జ్ఞానోదయము గలుగదు. కర్తృత్వాదులుమాని చేసినచో నవియే
జ్ఞానోదయంబునకు సహాయకారులగుచున్నవి. కర్మానుష్ఠానమునఁగల మర్మ
మిదే. నాపరమమతమును జెప్పితిని, ఇంతకుమించిన మతము గలుగదు

ఎల్లకర్మములకుఁ బ్రేరేచునది ఫలాభిలాషయేయనియు, అభిలాష
వదలినచోఁ గర్మాచరణంబునకు మనస్సు రాదనియు, ఆపక్షమునఁ గర్మప్ర
వృత్తికే భంగము వచ్చుననియు శంకింపవచ్చును. ఫలాభిలాష మానుట
యనఁగా స్వర్గాదిఫలంబులను కోరకుండుటయని యెఱుంగుము. అంతేగాని
జ్ఞానోదయ ఫలంబునుగూడ కోరవలదని చెప్పలేదు. కావునఁ గర్మప్రవృత్తికి
వలసిన ప్రేరణము గలదు. మఱియు నిత్యకర్మములకుఁ గామ్యకర్మములకు
స్వరూపభేద మంతగాలేదు. భేదమెల్లఁ గర్తృసంకల్పంబువలనఁ గలుగు
చున్నది. ఏకర్మమునైనను ఫలాభిసంధిమాని చేసినచో నది చిత్తశుద్ధికర
మగుచున్నది. కావున 'కామ్యకర్మత్యాగము సన్న్యాస'మనెడి మతము సరి
గాదు. సర్వకర్మఫలత్యాగమే సన్న్యాసమగును. మూఁడవశ్లోకములోఁ జెప్పిన
'సర్వకర్మస్వరూపత్యాగము సన్న్యాస' మను మతముగూడ సరిగాదు. ఏల
యందువా ? దోషములేని కర్మమే గలుగదనియుఁ గర్మములుచేయుచేల

దోషంబులు మూటఁగట్టుకొనుటేలయనియుఁ గర్మ్మములే చేయకున్నచో దోషములే గలుగవుగదా యనియు వారిభావము పాపము వీరు వట్టిభ్రాంతులు. దోషమెందున్నది గ్రహింపలేక యిట్లు ప్రమాదపడుచున్నారు ఈప్రమాద బీజమును విశదీకరించుటకై త్యాగము త్రివిధమని నాల్గవశ్లోకములోఁ బ్రస్తావించితిని త్రివిధత్యాగమునకుఁగల పరస్పరభేదంబును, గుణతారతమ్యంబును, గ్రహింతువేని భ్రాంతిబీజము నీకే స్పష్టమగును ఆసంగతి చెప్పెద వినుము 6

చిత్తశుద్ధికొఱకు కర్మ్మములు చేయుదురు కామ్యకర్మ్మములు చేయుట వలనఁ జిత్తశుద్ధి లభింపకపోవుటయేగాక జననమరణరూపసంసారము తప్పక గలుగుచున్నది ఈసంసారము తొలఁగు నిమిత్తమేగదా జ్ఞానము, అందులకు ముఖ్యమైన చిత్తశుద్ధియు, అందులకు నుపకరణమైన కర్మ్మప్రవృత్తియు, నవసరములు కావున సంసారకారణములగు కామ్యకర్మ్మములు త్యాజ్యములగుట యుక్తమే. నిత్యకర్మ్మము లట్టివిగావు ; అందుఁ గామ్యవిషయమే గలుగదు నిత్యకర్మ్మము లనుష్ఠింపనిచోఁ బ్రత్యవాయము తప్పదు సంసారహేతుభూతములుగావు గావునను, అనుష్ఠింపకున్నచోఁ బ్రత్యవాయము వచ్చును గావునను నిత్యకర్మ్మములు తప్పక చేయవలయును మఱియు నిత్యకర్మ్మములు చిత్తశుద్ధి జనకములు గావున, ఆకారణమునుబట్టిగూడ అంతఃకరణశుద్ధిని గోరునట్టి కర్మ్మాధికారులు వానిని ద్యజింపరాదు. 7

దర్శపూర్ణమాస జ్యోతిష్టోమాదులు నిత్యకర్మ్మములలోఁ చేరినవైనను వ్రీహిపశుహింసా మిశ్రములు గావున వానియందు దోషమున్నదనియు దోషయుక్తకర్మ్మములను ద్యజించుట యుక్తమే గదా యనియు శంకింపవచ్చును. ఈవాదము సాంఖ్యప్రలాపము దర్శపూర్ణమాసాదులు విధివిహితములు. అందలి పశుహింసాదులు దుష్టములుగావు ఏలయందువా? దోషము కర్తృబుద్ధియందున్నది గాని కర్మ్మమునందు లేదు కర్మ్మదోషమునం దిది ప్రధానసూత్రము ఫలాభిసంధియుండుట, అదియు స్వార్థమగుట—ఇట్టివిగల కర్మ్మము దోషదుష్టమగును ఇదే కర్మ్మదోషమునకు నావచించిన బీజము ఈ రహస్యంబు గ్రహింపక సాంఖ్యులు స్వార్థఫలాభిసంధిరహితయాగాది నిర్దోష

కర్మములందు దోషబుద్ధిఁ గలిగియుందురు. ఇట్టి మోహముచేతఁ జిక్కి నిత్యములను బరిత్యజించుట తామసత్యాగమగును.

అంతఃకరణశుద్ధి లేమింజేసి శరీరకష్టమునకు నోడి కర్మాధికారులు కొందఱు కర్తవ్యకర్మములనుగూడ వదలుదురు ఇట్టి త్యాగము రజోగుణాత్మకము దుఃఖమూలకత్వము నగుచున్నది కావున నిది రాజసత్యాగమందురు. ఇట్టి త్యాగమువలనఁ ద్యాగఫలమైన జ్ఞాననిష్ఠ కలుగదు.

విద్వత్సన్న్యాసులు వివిదిషాసన్న్యాసులుగూడ కర్మములను ద్యజింతురని యు వారిత్యాగముగూడ రాజసత్యాగమేల గాదనియుఁ బ్రశ్నింపవచ్చును అకర్త్రాత్మబుద్ధితో వారు కర్మములు త్యజింతురేగాని దుఃఖబుద్ధితోఁగాదు వారి త్యాగమునకు రాజసత్యాగమునకుఁ గలభేద మిది యని గ్రహింపుము చక్కఁగా నాలోచించినచో విద్వద్వివిదిషాసన్న్యాసులు కర్మములను ద్యజించుటలేదనియుఁ గర్మములే వారిని ద్యజించుచున్నవనియు స్పష్టమగును 'నకర్మాణి త్యజతే యోగీ కర్మభి స్త్యజ్యతే హ్యసౌ' అను జ్ఞానవాసిష్ఠ వాక్యమునువినవా ? 8

తామసరాజసత్యాగములఁగూర్చి చెప్పితిని సాత్త్వికత్యాగమెట్టిదో వినుము. "ఇదినాకుఁ గర్తవ్య" మనుబుద్ధితో నిత్యకర్మములు చిత్తశుద్ధిపర్యంతముఁ జేయుచు, కర్తృత్వాభినివేశఫలకాంక్షలు వదలుచేని అది సాత్త్విక త్యాగమగును. 'సత్త్వాత్సంజాయతే జ్ఞానమ్' అను వచనప్రకారము ఇట్టి సత్త్వగుణము శాస్త్రార్థజ్ఞానంబునకు మూలమగును సర్వకర్మత్యాగము యుక్తమా ? సర్వకర్మ ఫలమాత్రత్యాగము యుక్తమా ? అను వివాదము అజ్ఞుఁడగు ముముక్షువునకే యన్వయించునుగాని జ్ఞానికి నన్వయింపదు ముముక్షువు విషయంబున సర్వకర్మత్యాగము తామస రాజసాత్మకమగును ఇట్టి త్యాగము సరిగాదు సాత్త్వికమైన సర్వకర్మ ఫలమాత్రత్యాగమే వానికి యుక్తము. ఇది నా సిద్ధాంతము 9

సాత్త్వికత్యాగమువలని ఫలమేమందువా ?

తామసరాజసములు జ్ఞానప్రతిబంధకములు. సాత్త్వికత్యాగికి నట్టి ప్రతిబంధకములు గలుగవు , అతఁడు శుద్ధచిత్తుఁడగును చిత్తశుద్ధి గలుగు

టంజేసి సాధనచతుష్టయసంపత్తియు గురూపసదన వేదాంత శ్రవణాదిసంపత్తియు వానికిఁ జేకూరును ఆకారణంబున వానికి బ్రహ్మాత్మతత్త్వ సాక్షాత్కారము గలుగును తత్త్వసాక్షాత్కారంబున అవిద్యకములైన సకలసంశయవిపర్యయములు నివారితములగును, కర్మములుచేయవలసిన యావశ్యకతయుఁ దొలంగును అందువలన వానికిఁ బాపకర్మములందుఁ బ్రతికూలభావముగానీ పుణ్యకర్మములందుఁ బ్రీతిగానీ యుండదు అనఁగా ఆత్మ కర్తగాదను భావము వానియందు స్థిరమైయుండును గావున నిఖిలకర్మకలాపము అవిద్యాతత్కార్యమనియుఁ, బుణ్యపాపంబులతోడ నాత్మకెట్టి సంబంధములేదనియుఁ, బ్రారబ్ధోపనత పుణ్యపాపంబులు అంతఃకరణ సంబంధంబులు గావున అవి భుక్తముగానిదే నశింపవనియు, నతఁడు నిశ్చయించుకొని తామరాకుమీఁది నీటిబిందువువలె నుండును అర్జునా! సాత్త్వికత్యాగంబునఁ జిత్తశుద్ధియు దానివలన సర్వకర్మ సన్న్యాసరూప జ్ఞాననిష్ఠయు ఫలములగుట గంటివా? 10

సర్వకర్మ సన్న్యాసమనఁగా ఎట్టికర్మమును జేయకుండుట యగునా యని శంకింపవచ్చును

సర్వకర్మసన్న్యాసమనఁగాఁ గర్మములను బొత్తుగాఁ జేయకుండుటగాదు అంతోయింతో కర్మమొనర్పక యూఱకుండుట సాధ్యముగాదని మూఁడవ యధ్యాయము అయిదవశ్లోకములోఁ జెప్పియేయున్నాను ఆరబ్ధదేహాభరణార్థము ప్రాణి యనుదినము దేహధర్మములొండె వర్ణాశ్రమధర్మంబులొండెఁ జేయుచునుండును కావున సర్వకర్మసన్న్యాస మనఁగాఁ గర్మస్వరూప సన్న్యాసము గా నేరదు సర్వకర్మములను ఆత్మచేయుచున్నదని సామాన్యుల భావము జ్ఞాని యట్లు తలంపఁడు ఆత్మ కర్తగాదనియుఁ గర్తృత్వ మాత్మయందు అజ్ఞానంబువలన నారోపితమగుచున్నదనియు గ్రహించి జ్ఞాని వర్తించును అకర్త్రాత్మజ్ఞానమే సర్వకర్మసన్న్యాసము అట్టి జ్ఞానములేక కర్మములను వదలినంతమాత్రాననే కర్మసన్న్యాసముగాదు, అట్లు వదలుటయు సాధ్యముగాదు

త్యాగమునుగూర్చి వివరించితిని. ఇఁక గౌణసన్యాస ముఖ్యసన్యాస ములకుఁ గలభేదము చెప్పెద వినుము 11

ప్రతికర్మమునకు నేదే నొకఫలము తప్పదు కర్మస్వభావమునుబట్టి తత్ఫలము నరకప్రాప్తి మొదలైన అనిష్టఫలముగాఁగానీ, పుత్రపశ్వాది మాసుష సుఖమైన మిశ్రఫలముగాఁగానీ, యుండును వివిదిషాపర్యంత సత్వశుద్ధి గలుగకమున్నే చనిపోయినవానికి అనఁగా గౌణసన్యాసికిఁ ద్రివిధమైన యీకర్మఫలము గలుగును ముఖ్యసన్యాసులకు అనఁగాఁ బరమహంస పరివ్రాజకాదులకు నెందు నెప్పుడుఁ గర్మఫలము గలుగదు ఏలయందువా ? వారు జ్ఞానులు , జ్ఞానాగ్నివలన వారికర్మములెల్ల భస్మములైయుండును , అనఁగా ముఖ్య సన్యాసులకుఁ గర్తృత్వాభిమానము లేశమాత్రముగూడ నుండదుగావునఁ గర్మఫలము వారికిఁ గలుగదు కర్మఫలమున్నఁగదా దానిననుభవించుటకుగా జననమరణములు గలుగును గౌణసన్యాసులకన్ననో కర్తృత్వాభిమానము వారియందు సవాసనగా నశింపదు. అందువలనఁ గర్మఫలానుభవార్థము వారికి జననమరణములు తప్పవు కర్మఫలానుభవకారణముండుటంజేసి గౌణసన్యాసులకు జననమరణ సహితసంసారము, కర్మఫలానుభవ కారణము లేమింజేసి ముఖ్యసన్యాసులకు జననమరణ రహితమైన మోక్షము సిద్ధించుచున్నవి 12

* ఈశ్లోకమునందలి సన్యాసిశబ్దము గౌణసన్యాసిపరమనియు గౌణసన్యాసులకుఁ ద్రివిధకర్మఫలము గలుగదనియుఁ, గర్మఫలంబనుభవింపవలసినది లేదు గావున జననమరణరూపసంసారము వారికిఁ గలుగదనియు శ్రీధరాచార్యులు వ్రాసిరిగాని యిది సమంజసముగాదు ఏలయందువా ? ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో ఫలాభిసంధి రహితముగాఁ జిత్తశుద్ధికొఱకు కర్మము లనుష్ఠించువాఁడు సయిలము చిత్తశుద్ధి సిద్ధించు మధ్యకాలములో మృతుఁడయ్యెనేని వానికి శరీరగ్రహణము తప్పదు ఆకారణంబుననే వివిదిషాసన్యాసి శ్రవణమననాదు లొనర్చుకాలములో మృతి చెందెనేని యోగభ్రష్టుఁడై శుచిమంతులౌ శ్రీమంతులనగు వారియింట జనించునని యాఱవయధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినది అట్టివారికిఁగూడ జ్ఞానాధికారిశరీరప్రాప్తి తప్పదనఁగా గౌణసన్యాసులకుఁ దప్పుననుటెట్లు చెల్లును ?

పరమార్థము విచారించినచో ఆత్మకుఁ గర్తృత్వస్వభావము సహజమని శంకింపవచ్చును గాని యది ప్రమాదము. ఆత్మకుఁ గర్తృత్వస్వభావ మెన్నడు లేదు అధిష్ఠానాది తాదాత్మ్యమైన యధ్యాసమువలన ఆత్మకుఁ గర్తృత్వస్వభావమున్నట్లు భావింతురు ఇట్టి యధ్యాసమునకుఁ గారణమేమందువా? వినుము*

కృతము అనఁగా కర్మము, కృతాంతమనఁగాఁ గర్మపరిసమాప్తి ఎల్ల కర్మములకుఁ బరిసమాప్తి యెట్లు గలుగుచున్నదని విచారించినచో జ్ఞానోత్పత్తివలనఁ గలుగుచున్నదని స్పష్టమగును 'సర్వం కర్మాఖిలం పార్థ! జ్ఞానే పరిసమాప్యతే' అని చెప్పియేయున్నాను ఈకర్మముల యుత్పత్తికిఁ గారణమేమని విచారించినచో నీక్రిందఁ జెప్పఁబోవు నైదును గారణములని తేలుచున్నది ఇట్లు నేను కల్పించి చెప్పుట గాదు వేదాంతశాస్త్రము లిట్లు చెప్పుచున్నవి ఈరహస్యము వివరింపఁగలవాఁడు నాకన్న మఱియొకఁడు గలుగఁడు, ఉపదేశించుటకు నీకన్న మించిన శిష్యుఁడును గలుగఁడు గావున నిట్టి పరమరహస్యంబును గూడ నీకుఁ జెప్పుచున్నాను నాచెప్పుచున్నది వేదాంతార్థము గావున విశ్వాసముతో గ్రహింపుము

వేదాంతమెల్ల ఆత్మతత్త్వపరమనియు, అదిచెప్పునదెల్ల ఆత్మవిషయకముగానుండుట యుక్తమనియు, కర్మకారణము లున్ననో అనాత్మభూతములనియు అనాత్మవస్తువులతో వేదాంతమునకుఁ బ్రసక్తి యెట్లుగలుగుననియు శంకింపవచ్చును కర్మకారణములు అనాత్మభూతములైనను ప్రమాదవశంబున వానిని ఆత్మరూపంబున గ్రహించుచున్నారు అట్లు గ్రహింపరాదనియు, ఆత్మకుఁ గర్మకారణములకు సంబంధములేదనియు నిరూపించుటకై యాత్మ యనునెట్టిదో అనాత్మభూతములైన కర్మకారణము లెట్టివో తేటతెల్లముగా వివరించుట యవసరమగుచున్నది ఈసంగతి స్పష్టమైనఁగాని నిష్క్రియాత్మతత్త్వజ్ఞానము గలుగదు అందువలన వేదాంతమందు అనాత్మభూతకర్మకారణంబులకుఁ బ్రసక్తి గలిగినది 13

అధిష్ఠానము, కర్త, వివిధకరణములు, క్రియలు, దైవము — ఈయైదును గర్మకారణములని చెప్పఁబడును అధిష్ఠానమనఁగాఁ గర్తృకరణ క్రియాశ్రయ

మైన శరీరము కర్త అనఁగా చిదచిద్గ్రంథిరూపమైన అహంకారము. వివిధ కరణములనఁగా జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియాదులు. క్రియలు అనఁగా నాగ కూర్మ కృకర దేవదత్తధనంజయ ప్రాణాపానాదులు దైవము అనఁగా చక్షు రాదులకు ననుగ్రాహకమైన యాదిత్యాదిరూపము 14

అధిష్ఠానాదులకుఁ గర్మకారణత్వ మెట్లందువా ?

ప్రాణి తన మనోవాక్కాయంబులతోఁ జేయు ప్రతికర్మమునకుఁ బైనఁజెప్పిన యైదు హేతువులుగానున్నవి అందువలన వానికిఁ గర్మకారణత్వము గలిగినది. 15

ఎల్లకర్మము లిట్లు అధిష్ఠానాదులవలన జరుగుచుండఁగా, కేవలము ఆ సంగోదాసీనస్వభావమై సాక్షిమాత్రముగా నుండునట్టిదియుఁ గర్తృత్వమునకే తగదనియు నైన యాత్మవలనఁ గర్మములెల్ల జరుగుచున్నట్లు అజ్ఞాని భావించుచున్నాఁడు ఇట్టిభావమేల గలిగెనందువా? శాస్త్రన్యాయంబులవలన బుద్ధి సంస్కృతము గానంగున విపరీతభావములు గలుగుచుండును ఆత్మతత్త్వము అసంగోదాసీనస్వభావమని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది ఆత్మవిషయమున శాస్త్రస్థితి యెట్టిదైనది 'అహంకారవిమూఢాత్మా' అను 3-వ అధ్యాయము 27-వశ్లోకములో నేను చెప్పియున్నాను న్యాయమును బరిశీలించినను ఆత్మకు నిర్ధర్మకత్వ నిర్వికారత్వాదు లేర్పడుచున్నవేగాని కర్తృత్వ మేర్పడుటలేదు. ఆసంగతి 'అనాదిత్వా న్నిర్గుణత్వాత్పరమాత్మా' అను 13-వఅధ్యాయ 31-వ శ్లోకంబున సూచించితిని మఱియుఁగర్తృత్వ నిర్వాహకములైన జ్ఞానేచ్ఛాకృత్యాదులెల్ల క్షేత్రధర్మంబులని క్షేత్రాధ్యాయంబునఁ బ్రతిపాదించియున్నాను కావున శాస్త్రన్యాయంబుల వాసన యేమాత్రమున్నను ఆత్మ కర్త యను భావమే జనింపదు అట్టివాసన లేని దేహాత్మవాదులు ఆత్మ కర్తయందురు గాని పండితులు భావింపరు తార్కికాదులకు శాస్త్రవాసన సమగ్రముగాఁగలదనియు వారుగూడ ఆత్మయే కర్తయని భావింతురనియు వారు పండితులు గారాయనియు శంకింపవచ్చును తార్కికాదులు దుర్మతులు, అనఁగా వారిమనస్సు వివేకప్రతిబంధకపాపమువలన మలినవంతమై యుండును దానంజేసి నిజము వారిహృదయములంగుఁ బ్రతిఫలింపదు వారిబుద్ధి అసచ్ఛాస్త్రన్యాయ సంస్కృతమేగాని సచ్ఛాస్త్రన్యాయ సంస్కృతముగాదు కావున భ్రాంతి వారిని విడువదు 16

'నేను కర్తను' అనుభావ మెవనికిలేదో, అనఁగా నెవనిభావము అహం
కారరహితంబు శుద్ధస్వరూపమాత్రపరిశిష్టంబునై యుండునో, ఫలాభిసంధి
లేమింజేసి యెవని యంతఃకరణమునకుఁ బుణ్యపాపకర్మఫలములైన హర్షపశ్చా
త్తాపంబులు తగులవో, యట్టివాఁడు సర్వప్రాణులను జంపినను వానిచేత
లోకదృష్టికి హననమగునేగాని పరమార్థదృష్టికి హననముగాదు వానికిఁ ద
త్కార్యమైన యధర్మంబు పొరయదు అహంకారమున్నచోఁ గర్తృత్వముండు
ననియు, ఫలాభిసంధియున్నచో బంధకముండుననియు అహంకారఫలాభిసం
ధులు లేనివారికిఁ గర్తృత్వబంధకంబులుండవనియు భావము. కావున అక
ర్త్రాత్మనిష్ఠుఁడు సర్వకర్మసన్న్యాసి యనుట యెంతయు యుక్తము

ఆత్మ కర్తగాదనియు దానికి బంధకములేదనియుఁ జెప్పుటకు మఱియొక
కారణముగూడ గలదు క్రియాకారకఫలకలాపము త్రిగుణాత్మకము.
ఆత్మయన్ననో నిర్గుణము నిర్గుణము గుణాత్మకములకుఁ గర్త యెట్లగును ?
ఎట్లు విచారించినను ఆత్మ కర్తగాదనుట స్పష్టము 17

జ్ఞానము జ్ఞేయము పరిజ్ఞాత యీమూఁడు కర్మంబును బ్రవర్తింపఁజే
యును. జ్ఞానమనఁగా ఇష్టార్థమును సాధించుటకు నిదితగును ఇదితగదని
యెఱుంగుట, జ్ఞేయమనఁగా ఇష్టసాధనమైన కర్మము, పరిజ్ఞాత అనఁగా
జ్ఞానమున కాశ్రయమైన యహంకారము కరణము కర్మ కర్త అని కర్మసం
గ్రహము మూఁడు విధంబులు సాధకతమము కరణము, ఈప్సితతమము
కర్మము, చిదచిత్సంధిరూపమై 'నేను' అను శబ్దంబునకు నర్థమైయుండు స్వ
తంత్రుఁడు కర్త. 18

* ప్రతికర్మము మొదట మనస్సుచే నిశ్చయింపఁబడి తర్వాత యింద్రి
యములవలనఁ జేయఁబడుచున్నది. కర్మప్రవర్తనమునకు మానసికవిచారము
ప్రథమప్రేరణముగానున్నది దీనినే కర్మచోదనయందురు ఈవిచారము
జ్ఞానము జ్ఞేయము జ్ఞాత అని మూఁడు విధములు స్పష్టార్థము ఉదాహరణము
వినుము. కుండచేయవలయునని కొనుట జ్ఞేయము, అకుండ యిట్లుండవలయు
ననుట జ్ఞానము, ఇట్లు నిశ్చయించు కుమ్మరి జ్ఞాత. కుమ్మరి యిట్లు నిశ్చ

యించి మృత్తిక తెచ్చి చక్రము మున్నగు సాధనల మూలమునఁ గుండఁ జేయుచున్నాఁడు. కుండకు మృత్తిక కర్తయగుచున్నది చక్రము మొదలగునవి సాధనములగుచున్నవి, కుండ కర్మమగుచున్నది కర్మచోదన అనఁగా అంతఃకరణక్రియలు, కర్మసంగ్రహము అనఁగా అంతఃకరణక్రియలకు సంబంధించిన బాహ్యక్రియలు కర్మచోదనా కర్మసంగ్రహంబులు రెండుఁ గూడనిదే కర్మము పూర్తిగాదు *

గుణసంఖ్యానమనఁగా సాంఖ్యశాస్త్రము ఆశాస్త్రమునందు జ్ఞానము కర్మము క్రియ కర్త మున్నగువానిలో నొక్కొక్కటియు సాత్త్విక రాజస తామసభేదంబులతో మూఁడువిధంబులని చెప్పఁబడినది ఎట్లనిన వినుము 19

జ్ఞేయమునకు జ్ఞానము ఉపాధిగావున, జ్ఞానశబ్దమువలన నిందు జ్ఞేయము గూడ గ్రాహ్యమనియు, కారకత్వము క్రియోపాధికత్వము గావున కరణకర్మకారకములెల్లఁ గ్రియాంతర్భావములని 'కర్మచ' అను చకారమువలన సూచితమనియుఁ గర్తయనుటవలన జ్ఞాతయు గ్రాహ్యమనియు నెఱుంగునది

పదునాల్గవ యధ్యాయములో గుణాతీతునకు జీవన్ముక్తత్వము నిరూపించుచు 'తత్ర సత్వం నిర్మలత్వాత్' ఇత్యాదులలో గుణములకుఁ గలబంధకత్వప్రకారము చెప్పితిని పదునేడవయధ్యాయములో 'యజంతే సాత్త్వికా దేవాన్' ఇత్యాదులలో గుణకృతమైన త్రివిధస్వభావములు నిరూపించి రజస్తమస్స్వభావము అసురమనియు దానిని ద్యజించి దైవమైన సాత్వికస్వభావంబును సంపాదింపవలసినదనియు, సాత్త్వికస్వభావాభివృద్ధికి సాత్వికాహారాది సేవ మిక్కిలి సహాయకారియనియుఁ దెలిపితిని మఱల నిప్పుడు గుణభేదములను జెప్పుట చర్వితచర్వణము గాదాయని శంకింపవచ్చును సమాధానము వినుము. ఆత్మ స్వభావముగానే గుణాతీతమైనది, ఆత్మకుఁ గ్రియాకారక ఫలసంబంధములేదు కర్మచోదనరూపమైన జ్ఞానాదులును, కర్మసంగ్రహరూపమైన కరణాదులను త్రిగుణాత్మకములని స్ఫుటమైఁగాని ఆత్మ గుణాతీతుఁడగుట బోధపడదు ఈవివరమేర్పడుటకుఁగా మఱల గుణభేద విచార మవసరమైనది.

జ్ఞానము సాత్వికమని రాజసమని తామసమని త్రివిధమంటివి అది వినుము

బ్రహ్మాది స్థావరాంతము సమస్తభూతములందు అనుస్యూతమై యాత్మ యున్నదనియుఁ దేశకాలవస్తుభేదములకుబట్టి భూతంబులు నానావిధంబులు గానున్నను ఆత్మమాత్రము త్రివిధపరిచ్ఛేదశూన్యమై యేకవిధముగానున్నదని యు నెఱుఁగు జ్ఞానము సాత్వికజ్ఞానమగును

ఘటాదులకు మన్ను ఎట్లో యట్లే సర్వభూతములకు ఆత్మ యధిష్ఠానమని శ్రుతివాక్యములవలన నేర్పడుచున్నది ఘటములు నానారూపములుగా నుండును ఘటము లెన్నిరూపములో ఘటములకు అధిష్ఠానమైన మన్ను గూడ నన్నిరూపంబులు వహింపకతీరదు ఇది ప్రత్యక్షసిద్ధము అట్లే యాత్మ గూడ నదధ్యస్తములగు భూతములెన్నిరూపములో యన్నిరూపంబులు తాను వహింపకతీరదు. న్యాయమిట్లుండఁగా, ఆత్మ త్రివిధపరిచ్ఛేదశూన్యమై యేకవిధముగానుండుట యెట్లు ? అని శంకింపవచ్చును

ఆత్మ యవ్యయమైనది, అనఁగా ఉత్పత్తి వినాశాది సర్వవికారశూన్యమైనది మృత్తిక యట్టిదిగాదు కావున ఆత్మకు మృత్తికకు అధిష్ఠాన విషయంబున సర్వసామ్యము పొసఁగదు ఇట్టి యద్వితీయాత్మ తత్త్వజ్ఞానమే సాత్వికజ్ఞానమగును రాజసతామసజ్ఞానము ద్వైతజ్ఞానమగును ద్వైతజ్ఞానము సంసారకారణమగును, అద్వైతజ్ఞానము సంసారవిముక్తిహేతువు ఇదే భావంబును 'వాసుదేవః సర్వమితి సమహాత్మా సుదుర్లభః' అను సప్తమాధ్యాయములోని పందొమ్మిదవ శ్లోకపాదము సూచించుచున్నది 20

భూతంబులు నానాజాతులుగా వివిధరూపంబులతో సుఖదుఃఖావస్థలు గలిగియుండునట్లే యాభూతంబుల దేహమందున్న యాత్మగూడ భిన్నభిన్న స్వరూపంబులతో వివిధావస్థలపాలై యుండుననుజ్ఞానము రాజసజ్ఞానమగును అనఁగా నొకజంతువునందలి యాత్మకు మఱియొక జంతువునందలి యాత్మకు భేదమనియు, ఇట్లు భిన్నస్వరూపంబులున్న యాత్మలకును ఈశ్వరునకును భేదమనియు, ఈశ్వరునకుఁ జేతనంబులకు అచేతనంబులకుఁ బరస్పరభేదమనియుఁ

దలంచుట కుతార్కికము గావున అట్టిజ్ఞానము రాజసజ్ఞానమని భావము ఇట్లు తలంచువారు ఈశ్వరునకు స్వగతభేదంబుఁ, జేతనంబులకు జీవేశ్వరభేదంబు, అచేతనంబులకు స్వపరభేదంబులని, మూఁడు భేదములు చెప్పుదురు 21

ఏదేనొక దేహమో ప్రతిమయో చూచి ఆత్మయన్నను ఈశ్వరుఁడన్నను అదేయనియు, అదే పరిపూర్ణమైనదనియు అంతకన్న మఱియొకటిలేదనియు ఉపపత్తిగాని పరమార్థాలంబనముగాని లేనట్టి బుద్ధితో భావించుట తామసజ్ఞానమగును. ఇది కేవలము తుచ్ఛము గాన దీనిఫలముగూడ నల్పముగానే యుండును ఇట్టి దేహాద్యాత్మాభిమాన రూపజ్ఞానము చార్వాకాదులకు నభిమతము

అద్వైతజ్ఞానము సాత్త్వికమనియు, ద్వైతజ్ఞానము రాజసమనియు, దేహాద్యాత్మజ్ఞానము తామసమనియు వివరించితిని ఇఁకఁ గర్మత్రైవిధ్యము వినుము 22

రాగద్వేషములు లేక, ఆకారణంబున ఫలాభిసంధి రహితముగాఁజేయు సంధ్యాగ్నిహోత్రాది స్వధర్మానుసార ముక్తిప్రతిపాదన కర్మములు సాత్త్వికములు సాత్త్వికకర్మములుచేయు కర్తకు ఇష్టావాప్తిరూపమైన ఫలేచ్ఛగానీ అనిష్టపరిహారరూపమైన ఫలేచ్ఛగానీ యుండదు 23 ఫలాభిలాషతోఁగానీ అహంకారముతోఁగానీ 'నాసాటి శ్రోత్రియుఁడు నాకు సమానమైన యాజ్ఞికుఁడు గలఁడా ?' అను నభిమానముతోఁగాని సర్వాంగోపసంహారముగా మహాక్లేశముతోఁజేయు కర్మములు రాజసములగును 24 అనుబంధము అనఁగా వెనుకవచ్చు దుఃఖము, క్షయము అనఁగా ద్రవ్యనాశనము, హింస అనఁగా పరపీడ; పౌరుషము అనఁగా కర్మమును బూర్తిచేయు సామర్థ్యము- ఇవి తలంపక కేవలము అవివేకంబుతోఁజేయు దుర్యోధనాదుల యుద్ధమువంటి కర్మములు తామసములగును 25

కర్త మూఁడు విధములనుట వినుము

ఫలాభిసంధిగానీ, నేనెంతపనిచేసితినో చూడుమనెడి గర్వోక్తిగానీ లేక ప్రారంభించినది పరిసమాప్తియగు పర్యంతము ఎట్టికష్టములువచ్చినను పట్టు

వదలక సహించుచు, ఉత్సాహముగలిగి, ఫలము సిద్ధించినను సిద్ధింపకున్నను హర్షవిషాదరూపంబులగు వికారములు పొందక ముక్తసంగుఁడు కేవల శాస్త్రప్రమాణయుక్తుఁడునై చేయువాఁడు సాత్త్వికకర్తయగును 26 కామపరవశుఁడైగానీ, యశస్సుగోరిగానీ, స్వర్గపుత్రాది ఫలంబుఁగోరిగానీ, చేయువాఁడు, కర్మాపేక్షితమైన దక్షిణయిచ్చుటకు మనస్సురాక, పనులను బీడించి వారివలనఁ గర్మముచేయించుచుఁ గర్మాపేక్షితమైన శుద్ధిలేక, ఫలము సిద్ధించినప్పుడు హర్షము, విఘ్నమైనప్పుడు శోకముఁ బొందువాఁడు రాజసకర్తయగును 27 విషయపరితంత్రతవలనఁ గర్తవ్యంబులందు జాగరూకతలేక శాస్త్రసంస్కారశూన్యుఁడై పాషాణహృదయము గలిగి, నిజమెఱింగియుఁ బరవంచనార్థములేనిది పల్కుచు మహోపకారుఁడను భ్రాంతి లోకులకుఁ గలిగించుచు లోలోన వారిపనులు చెఱచి తాను లాభముఁ బొందుచు అవశ్యకర్తవ్యములనుగూడ చేయక తనివి యెట్టిదో యెఱుంగక నిరంతరము దుఃఖించుచు నిత్యసందేహియై దేనికిఁ దెంపుసేయక నేఁడుచేయవలసినది మాసమునకుఁగూడ చేయక యుండువాఁడు తామసకర్తయగును 28

జ్ఞానము, కర్మము, కర్త—ఇవి గుణభేదములనుబట్టి యొక్కొక్కటి యెట్లు మూఁడు విధములుగానుండునది తెలిపితిని బుద్ధి, ధృతి—ఇవిగూడ గుణములనుబట్టి ఒక్కొక్కటి మూఁడు విధములు వీనిభేదము సమగ్రముగాఁ జెప్పెదను వినుము బుద్ధియనునది సర్వతత్త్వంబులను సమస్త పురుషార్థములను నిశ్చయించునది గావున దానిసంగతి చక్కగా వినుము 29

అర్జునా! కర్మమార్గమననేమో సన్యాసమార్గమననేమో, ప్రవృత్తికిఁ గర్మమేల కర్తవ్యమో, నివృత్తికిఁ గర్మము కర్తవ్యమేలగాదో, ప్రవృత్తిమార్గంబువలన గర్భవాసాది దుఃఖములు గలుగుటెట్లో, నివృత్తిమార్గంబున నట్టివి గలుగకుండుటెట్లో ప్రవృత్తిమార్గమందుఅజ్ఞానకృతమగు కర్తృత్వాభిమానముండుటవలన నది బంధకమగుట, నివృత్తిమార్గంబునందు అజ్ఞానము జ్ఞానమువలన నశించును గావున అజ్ఞానమూలమైనబంధము గలుగకుండుట—ఇట్టివిషయంబు లెఱుంగునట్టి యంతఃకరణము సాత్త్వికబుద్ధియగును 30 శాస్త్రవిహితమైనది ఏలధర్మమగునో, శాస్త్రనిషిద్ధము ఏలయధర్మమో, లౌకికవిషయములందుఁ

జేయఁదగినదేదో చేయఁదగనిదేదో యను సందర్భములందు సందేహము గలిగి
యుండునది రాజసబుద్ధియగును 31 అజ్ఞానదోషము గప్పియుండుటంజేసి
అధర్మము దర్మముగా ధర్మము అధర్మముగా మంచిది చెడ్డగాఁ జెడ్డది మం
చిదిగాఁ బ్రతివిషయమును విపరీతముగాఁ దలంచుబుద్ధి తామసబుద్ధియగును.
ఏడవ శ్లోకమునఁ జెప్పినతామస పరిత్యాగంబునకు ఈతామసబుద్ధియే
కారణము 32

ధృతి మూఁడు విధములగుట వినుము

ధృతియనఁగా మనోనిశ్చయమును వదలకుండుట్టి ప్రయత్నము
మనస్సు ప్రాణములు ఇంద్రియములు చేష్టలు—వీనిని జలింపనీయక సమాధి
సుప్రయత్నముతో నియమించునది సాత్వికధృతియగును ఇట్లు నియమించు
టంజేసి మనః ప్రాణేంద్రియాదులు శాస్త్రమర్యాద నతిక్రమింపఁజాలవు 33
కర్తృత్వాభినివేశము పూర్ణముగాఁగలిగి ఫలంబునుగోరి ధర్మకామార్థంబులు
నిత్యకర్తవ్యము లనునది రాజసధృతియగును ఇది మోక్షమునుమాటయే
తలంపదు 34 దుర్బుద్ధిగలవ నిద్రాభియంబులును, ఇష్టవియోగమువలని
శోకంబు దైన్యంబు, నిషిద్ధవిషయ సేవాపరత్వమైన మదము, నిద్రాభయ
శోకములకుఁ గారణములగు విషయములందుఁ దగిలియుండుట—ఇట్టిరూపమైన
ధృతి తామసధృతియగును 35

అర్జునా! క్రియాకారకములు మూఁడు విధములగుటఁ జెప్పితిని.
క్రియాకారకముల ఫలమైన సుఖముగూడ గుణభేదమునుబట్టి మూఁడు విధం
బులు అలవాటునంజేసి యెచ్చోఁ దృప్తిఁజెందునో, ఎచ్చో రమించుచుండగా
నెల్లదుఃఖంబులకు నవసానము గలుగుచుండునో, అత్యంతాయాస సాధ్యములైన
జ్ఞానవైరాగ్యధ్యానసమాధులవలన నేది లభ్యమో, 36 సాధనావస్థయం
దేది విషమువలె దుఃఖావహమైయున్ననుఁ బరిణామంబున అమృతముగానుండు
నో, ఆత్మనిష్ఠగలబుద్ధి నిద్రాలస్యాదులులేని స్వచ్ఛతను బడయుటఁజేసి యేది
గలుగునో యట్టి సమాధిసుఖము సాత్వికసుఖమని యోగులు వచింతురు
విషయసుఖము తాత్కాలికమాత్రమేగాని పర్యవసానంబున మోహదుఃఖా
త్మకమైయుండును సాత్వికసుఖమట్టిదిగాదు, సాత్వికసుఖము ఆధ్యాత్మిక
సుఖమగును సాత్వికసుఖమును సాధించుటకై మహాప్రయాసపడవలయుఁ

ననియు, అది లభించిన తర్వాత అందుండి బుద్ధి మరలకుండ [illegible] అట్టి సుఖము ననుభవించుచున్నప్పుడు దుఃఖములే తెలియకుండియు బోవును. 37

విషయేంద్రియ సంయోగంబునఁ గలుగు స్త్రీసంగాదిరూపసుఖము [illegible] రాజససుఖమగును. దీనినిబడయుటకు సాత్త్వికసుఖమునకువలె [illegible] సంయమాది క్లేశంబు లవసరములేదు. అందువలన నిది యారంభదశయందు అమృతమువలెనున్నను బరిణామంబున విషమువలె [illegible] ఆధిభౌతికసుఖము గావున క్షణికమై యిహపరంబుల రెంటిని [illegible] గించును. [illegible]

ప్రారంభమునందువలెఁ బరిణామమందును గూడ మోహము [illegible] నదియు, ఈమోహమునకుఁ గారణమైన నిద్రయు ఇంద్రియవ్యాపార [illegible] రూపమైన యాలస్యంబును కర్తవ్యమును [illegible] మొదలగునవి [illegible] యుండునట్టిదియునైన సుఖము తామససుఖమనబడును. [illegible]

* రాజససుఖము విషయేంద్రియ సంయోగంబునఁ బుట్టుఁ గావున అది యింద్రియగోచరముగానుండును. సాత్త్వికసుఖమన్ననో విషయేంద్రియసంయోగంబునఁ గలుగునదిగాదు, కావున అది అతీంద్రియమై బుద్ధిమాత్ర గ్రాహ్యమైయుండును. బుద్ధిగూడ ఇంద్రియముగదా? కాదా? అని ప్రశ్నింపవచ్చును. 'సుఖమాత్యంతికం యత్తద్బుద్ధిగ్రాహ్యమతీంద్రియమ్' అని 6-వ అధ్యాయము 21-వ శ్లోకములోఁ జెప్పియుండుటచే [illegible] ర్యుని మతప్రకారము బుద్ధి ఇంద్రియములోఁ జేరదు [illegible] యనునది మహాత్ముడైన [illegible] ఇది [illegible] యాత్మస్వరూపమైన పరబ్రహ్మమును ఒకవైపునుండి [illegible] ప్రకృతిని జూచుచుండును. [illegible] బహిర్ముఖమైనదందురు, ఆత్మవైపు [illegible] అంతర్ముఖమైనదందురు [illegible] అది సంపూర్ణముగా ఆత్మనిష్ఠనొందినఁగాని [illegible] నిష్ఠ గలుగుటకు నింద్రియనిగ్రహము ప్రథమసాధనము. [illegible] బున బుద్ధికిఁ బ్రకృతియందు వ్యాప్తి [illegible] అది [illegible] ఇట్టి యాత్మనిష్ఠ బడయుటకే పతంజలి [illegible]

యని గ్రహింపనగును. ఇట్లు బుద్ధిని ఆత్మనిష్ఠ గావించినవానిని బ్రాహ్మీస్థితుఁ
డని, స్థితప్రజ్ఞుఁడని, గుణాతీతుఁడని, సమ్యగ్దర్శియని నిర్గుణనిష్ఠుఁడని చెప్పు
దురు

సత్త్వరజస్తమోగుణంబులు ప్రకృతివలనఁ గలుగుచున్నవని చెప్పితిని
ఈమూఁడుగుణములు గలుగుననియట్టిపదార్థము భూమియందుఁగానీ ఆకాశమం
దుఁగానీ దేవలోకంబునఁగానీ లేదు

అర్జునా! గౌణసన్న్యాసస్వరూపము తెలిసినదిగదా సారాంశము
వినుము త్యాగమన్నను సన్న్యాసమన్నను ఒక్కటేగాని వేఱుగాదు త్యా
గము సాత్త్వికాది భేదమువలన మూఁడు విధంబులు. అందుఁ గర్మఫలత్యాగ
ము సాత్త్వికము, కాయక్లేశ భయాదులవలనఁజేయు కర్మత్యాగము రాజసము,
మోహవశంబునఁ గర్మమును ద్యజించుట తామసము

కర్మఫలత్యాగమే సన్న్యాసమనుటవలన ఎట్టివాఁడు ఎట్టికర్మముల నాచ
రింపవలసినది ఎట్లు ఫలత్యాగ మొనర్పవలసినది అనెడి కర్మానుష్ఠానప్రకారము
నుగూర్చి నీకు శంక గలుగవచ్చును దీనినే గుణకర్మవిభాగ సిద్ధాంతమని
చెప్పినను జెప్పవచ్చును ఈసిద్ధాంతము ననుసరించియే చాతుర్వర్ణ్యరూప
మైన శాస్త్రవ్యవస్థ నిర్మితమైనది ఈశాస్త్రప్రకారము బ్రాహ్మణ క్షత్రియ
వైశ్య శూద్రులు తమతమ వర్ణవిహితకర్మములను జేయవలయును కర్మము
లొనర్చుచు ఫలత్యాగము సేయు టెట్లందువా? కేవల పరమేశ్వరార్పణబుద్ధి
తోఁ గర్మములనష్ఠించుటే ఫలత్యాగమగును గుణములనుబట్టి కర్మములు
నిర్ణయింపఁబడినవి. నాలుగువర్ణముల కర్మవిభాగము వివరింతు వినుము. 40

అర్జునా! బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులకు వారివారి స్వభా
వజగుణములే కర్మములను బ్రత్యేకించి నియమించుచున్నవి స్వభావమనఁగాఁ
బూర్వజన్మసంస్కారము ఈసంస్కారమునకు ననురూపముగా గుణము
లుండును సత్త్వప్రధానులుగానుండువారు బ్రాహ్మణులు, సత్త్వమునకన్న
రజోగుణము ప్రధానముగా నుండువారు క్షత్రియులు, తమస్సునకన్న రజో
గుణము ప్రధానముగానుండువారు వైశ్యులు, రజస్సునకన్న తమోగుణ

ప్రధానముగాఁగలవారు శూద్రులు ఏగుణమునకుఁదగిన కర్మమును ఆగుణమే నిర్ణయించుకొనుచుండును కర్మములను శాస్త్రములు నిరంకుశముగా విభజించి నియమింపలేదు స్వభావగుణముల తత్త్వమునుబట్టి యనుభవసిద్ధమైన విషయంబులను శాస్త్రీకరించిరి　41

శమము-అంతరింద్రియనిగ్రహము, దమము-బహిరింద్రియనిగ్రహము, తపస్సు-శారీరాదికమైనది పూర్వాధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడినది, శౌచము-బాహ్యాభ్యంతరశుచి, క్షాంతి-ఓర్పు, ఆర్జవము-మనస్సులోనొకటి వెలికి నొకటిగాకుండ ఉన్నంతచెప్పుట చేయుట, జ్ఞానము-శాస్త్రీయజ్ఞానము; విజ్ఞానము-అనుభవజ్ఞానము, ఆస్తిక్యము-వేదాదులందు సత్యత్వనిశ్చయము; ఇవి బ్రాహ్మణజాతికి స్వబావ గుణజన్యములైన కర్మములు.　42

శమదమాదులు నాల్గుజాతులకు సాత్త్వికావస్థయందుఁ గలుగవా యని శంకింపవచ్చును అవి నాలుగుజాతులకుఁ గలుగవచ్చును. అయినను బ్రాహ్మణులయందు బాహుళ్యములు, పుట్టుకతోనే వారు సత్త్వస్వభావులు; ఇతరవర్ణములందు సత్త్వోద్రేకము స్వభావముగాదు. సంస్కారమువలన సిద్ధించుచుండును సత్త్వోద్రేకముగలప్పుడీగుణములును తదనుగుణకర్మములును ఎల్లజాతులందుఁ గూడనగును ఈయభిప్రాయంబును సూచించుటకే స్మృతిపురాణాదులందు శమదమాదులు సర్వవర్ణ సాధారణ ధర్మములుగాఁ జెప్పఁబడినవి.

శౌర్యము-యుద్ధమందు నిర్భయమైన ప్రవృత్తి, తేజము-ఇతరులవలన అవమానము పొందకుండుట, ధృతి-మహావిపత్తు గలిగినను డీలుపడకుండుట, దాక్ష్యము-కార్యములపట్ల మోహముచెందక వాని నొనర్చుట, యుద్ధాపలాయనము-యుద్ధమందుఁ జావు సిద్ధమైనను వెన్ను చూపకుండుట, దానము-ఇయ్యఁదగినవారికిఁ బిడికిలి బిగింపకుండుట, ఈశ్వరభావము-పదిమందిపై నధికారము సాగించి వారిని నియమించు శక్తి గలిగియుండుట-ఇవి సత్త్వము అప్రధానము రజస్సు ప్రధానమునైన స్వభావముగల క్షత్రియజాతికి విహితములైనకర్మములు　43

కృషి-పైరుపెంచు నిమిత్తము దున్నుట, గోరక్ష్యము-పశువులను కాపాడుట, వాణిజ్యము-కొనుట అమ్ముట-ఇవి తమస్సు అప్రధానము రజస్సు

ప్రధానమునైనస్వభావముగల వైశ్యజాతికి విహితములైన కర్మము.
బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యజాతులకుఁ బరిచర్యసేయుట శూద్రులకు అనఁగా రజ
స్సు అప్రధానము తమస్సు ప్రధానమునైన స్వభావముగలవారికి విహితకర్మ
ములు. 44

శ్రుతిస్మృతులలో నాల్గువర్ణములకు విధించిన కర్మములకు నియమప
లక్షణములని గ్రహింపవలయును

జనులు తమతమ వర్ణాశ్రమములకు విహితములైన కర్మములందుఁ బరి
నిష్ఠితులై జ్ఞానయోగ్యతను బడయుదురు జనులని ప్రత్యేకించుట యేల
యనఁగా దేవతలు కర్మాధికారులు గారు గావున వారికివియన్వయింపవు
దేవతలు ఉపాసనామాత్రముచేన జ్ఞానయోగ్యతను బడయుదురు 45

మోక్షమనఁగా జననమరణరూపమైన సంసారమునుండవిముక్తి మోక్ష
మును బడయుట యెల్లరకుఁ బరమావధి ఇందులకు జ్ఞానము పరమసాధనము,
జ్ఞానమునకు చిత్తశుద్ధి ముఖ్యాంగము చిత్తశుద్ధికి సత్త్వగుణము ప్రధానము
అందువలన సత్త్వగుణాభివృద్ధికి నెల్లరుఁ బ్రయత్నింపవలసియున్నది సత్త్వ
గుణము ఇంద్రియనిగ్రహంబునఁ జేకూరును ఇంద్రియ నిగ్రహంబునకు
ఆహార వ్యవహారనియమము అత్యంతము సహాయపడును

ఆహారాదినియమము చెప్పఁబడినది ఆనియమప్రకారము వ్యవహరిం
చినచోఁ గ్రమముగాఁ గ్రిందితరగతివారు పైతరగతికివచ్చి తుదకు సత్త్వగుణ
సంపత్తిని బడయుదురు ఇట్టిది పూర్వవాసననుబట్టి ఒక్కజన్మములోనే
సిద్ధింపవచ్చును లేక వేనవేలు జన్మములు కావలసియుండవచ్చును సర్వము
ప్రయత్నమునుబట్టియుండును. ఇందులకు విశ్వామిత్రాదులే నిదర్శనము
కర్మానుభవవిషయమునఁ బురుషప్రయత్నమంతగా ఫలకారిగాకున్నను నిజో
ద్ధరణవిషయమున మాత్రము పురుషప్రయత్నమునకు సర్వస్వాతంత్ర్యము
గలదు. ఈరహస్యము 6-వ యధ్యాయము 5-వ శ్లోకములో విస్పష్టముగాఁ
జెప్పబడినది నిమ్నజాత్యుద్ధారకులు ఈపరమరహస్యమును గ్రహించి స్వ
భావానుసారముగా నడిపించినచో నిమ్నజాతులు సక్రమాభివృద్ధి నొందును
అట్లుచేయక స్వభావవిరుద్ధమార్గ మవలంబించి యొక్కసారిగా వారి నున్నత

పదునెనిమిదవ యధ్యాయము.

స్థితికిఁ గొనిరా యత్నించుచోఁ బచ్చికాయను బండవేయుటగును. వివక్షమాని కలసిమెలసి యన్నపానాదులు స్వీకరించినమాత్రాననే రజస్తమోగుణ ప్రధానులు సత్వగుణసంపన్నులుగారు. మీఁదుమిక్కిలి సత్వగుణమునకు సంపర్కదోషంబునఁ గొంత న్యూనత తప్పదు.

స్పర్శవిషయమునగూర్చిగూడ తీవ్రమతభేదము గావచ్చెడు. స్పర్శదోషము కలదందురా? లేదందురా? అంటువ్యాధులు స్పర్శవలనఁ గలుగునని వైద్యశాస్త్రము పలుకుచుండఁగా చికిత్సాలయములందు రోగిని తాఁకి వైద్యుఁడు గావించుకొను శుద్ధివిధానకలాపము స్పర్శదోషమును వేనోళ్ళఁ జాటుచుండఁగా నట్టిది లేదనుట కేవలము సాహసము.

స్పర్శదోషము బాహ్యమని ఆభ్యంతరమని రెండువిధంబులు. బాహ్యస్పర్శదోషంబునకుఁ బైనఁజెప్పిన యంటువ్యాధు లున్నగునవే నిదర్శనములు. అభ్యంతరస్పర్శదోషము ఆహారికమని తైజసికమని మఱల రెండువిధములు. ఆహారపదార్థములు రక్తరూపముగా మాఱి నిజస్వభావానుగుణముగా సత్వరజస్తమోగుణంబులకు నుద్దీపకము గలిగించుట మున్నగు విషయములు ఆహారనియమప్రకరణంబునఁ జెప్పఁబడినవి. తైజసికస్పర్శదోషము స్థూలపరీక్షలకుఁ జిక్కునదిగాదు. దివ్యదృష్టివలననే దానిని గ్రహింపనగును. సత్వరజస్తమోగుణములు గలుగని పదార్థమే సృష్టిలోఁ గలుగదని 40-వ శ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినది. గుణమునుబట్టి ప్రతివస్తువునకుఁ దేజోమండల మావరించియుండును. ఈ తేజోమండలము అండాకారముగా నుండునందురు.

సత్త్వగుణము ప్రధానమనియు! ఆహారవ్యవహారాది నియమంబులు పాటించి దాని నభివృద్ధిగావించుకొనుట ముముక్షువులకుఁ గర్తవ్యమనియుఁ బైనఁజెప్పఁబడినది. సత్త్వము స్వచ్ఛముగాఁ బ్రకాశమానముగా నుండుననియు రజస్సు రాగయుక్తముగా నుండుననియు, తమస్సు మలినవంతముగా నుండుననియు సయితము వివరింపఁబడినది. శుద్ధసత్త్వోపేతుని స్థితప్రజ్ఞుఁడందురు. మహర్ష్యాదు లీకోటిలోఁ జేరుదురు. వీరి తేజోమండలము స్వచ్ఛమై ప్రకాశమానమునై యుండుటయేగాక వజ్రకవచమువలె బలవత్తరమై రజస్తమస్సులకు దురవగాహముగానుండును. అట్టివారికిఁ బ్రతికూలతేజస్స్ప

మెంతసోకినను నేగిగలుగదు వారు అతీతులు గావున స్పర్శదోషము వారికి
లేదు. తమోగుణము రజోగుణముగా, రజోగుణము సత్త్వగుణముగా మా
ర్చుకొని సత్త్వసంపత్తిని బడయుట కర్తవ్యమని చెప్పఁబడినదిగదా. అట్లు
పరిణామావస్థలో సత్త్వరజస్సులు బహుకోమలప్రాయములుగా నుండును.
అట్టి కోమలప్రాయ సత్త్వరజస్సులకుఁ దదధిక రజస్తమస్స్పర్శలు క్రమ
ముగా దాపరించెనేని నిదాఘతీవ్రతకు అంకురంబులువలె నవి సనిచెడి నశిం
చును. ఇట్టియాపద కలుగకుండుటకై వారు దవ్వుననుండుట మేలు ఇట్లు
గావించుట యాత్మరక్షణార్థమే గాని పరగర్హణార్థముగాదు. అస్పృశ్యతా
నియమమును బాటించినంతనే వారు భూతదయాది దైవగుణశూన్యులని భా
వింపరాదు దోషము నంగీకరించుచు దానినుండి రక్షించుకొనుటయందు
విపరీతము గాన్పింపదు

*ప్రకృత సంఘస్థితినిబట్టి నియమమును బాటింపఁ దరముగాదందురా?
అందులకై వగవవలయునేగాని, ఆ కారణంబున శాస్త్రతిరస్కారముచేయు
టేల ? దోషసంస్కారోద్యమముమాని యెల్లరు అంచపరంపరగా దోషకూ
పంబుననే దుమికినచో నది యధఃపతనమగునేగాని యుద్ధరణము కాఁజాలదు

గుణతేజోభేదములుగల నాల్గువర్ణములవారు స్పర్శదోషమును దమ
లోఁదాము పాటింపనప్పుడు పంచమవర్ణమువారి యెడమాత్రము పాటింపనేల
యని శంకింపవచ్చును గుణతేజోవిషయములందు నాల్గువర్ణములలో నొక్కొ
క్క వర్ణమునకుఁగల భేదమునకన్నఁ బంచమవర్ణమువారి భేదము బహుళము
తీవ్రమునై యుండుటంబట్టి వారి నంతదూరముంచిరి నాల్గువర్ణములలోఁగూడ
స్పర్శదోషము పాటింపులేదనుట ప్రమాదము. వారియందుఁగూడ నిట్టి ద
నుష్ఠేయమనియే శాస్త్రసిద్ధాంతము కాలవైపరీత్యంబునంజేసి కట్టుబాట్లు
సడలి సాంకర్యము తలయెత్తినది ఆత్మకళ్యాణము జగత్కళ్యాణము గోరు
వారు లోపంబులను సంస్కరించుట యుక్తము

ఆధ్యాత్మిక విచారమునట్లుంచి లౌకికదృష్టితోఁ జూచినయెడల స్పర్శ
దోషాచరణము అసురక్రియయనియందురా ? అస్పృశ్యతానివారణము కోరు
టెందులకు ? జగత్కల్యాణము నిమిత్తముగదా ? జగత్కల్యాణము తుట్ట

తుదకు ఆధ్యాత్మతత్త్వముపైనాధారపడియుండఁగా దానిని మఱచినచో స్థిరమైన కార్యసిద్ధియగు టెట్లు ? మూలకారణంబును వదిలి బాహ్యలక్షణములకు, జికిత్సచేసియు ఫలము లేదుగదా !

శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారి మనీషాపంచకంబునుగూర్చి గాథయొకటి గలదు. అతీతులకు సమదర్శనత్వము సహజమగుటను మనీషాపంచకము సూచించుననని గ్రహింపవలయును. ఈయర్థమునే 5-వ అధ్యాయము 18-వ శ్లోకము తెలుపుచున్నది

అర్జునా ! ఏయేకర్మము లెవరెవరికి యుక్తములో వివరించితిని జనులు తమతమకర్మముల నేప్రకారమనుష్ఠించినచో జ్ఞానయోగ్యతగల్గునో వినుము.

బ్రహ్మాది స్తంభపర్యంతము సమస్తభూతంబులకుఁ బ్రవృత్తి అనఁగా చేష్ట యేపరమేశ్వరునివలనఁ గలుగుచున్నదో, ఏపరమాత్మ చేతనాచేతనాత్మక సమస్తజగంబు నధిష్ఠానరూపంబున వ్యాపించియుండునో యాపరమేశ్వరుని మానవుఁడు తమతమ కర్మములతో నారాధించినచో జ్ఞానయోగ్యత గలుగును కర్మానుష్ఠానప్రకారమెల్లఁ బరమేశ్వరారాధన స్వరూపమని భావము కర్మారాధన మెట్లందువా ? భృత్యుఁడు తనయేలికయాజ్ఞను దలఁదాల్చి ఫలాభిసంధిరహితముగా యథావిధి చేయునట్లు నరులు సర్వప్రేరకుఁడు సర్వనియంతయునైన పరమేశ్వరుని యాజ్ఞారూపంబులగు శ్రుతిస్మృతులందలి స్వస్వధర్మంబులను నిష్కామబుద్ధితో నాచరించుట కర్మారాధనమగును. పరమేశ్వరుఁడు సర్వకల్పనాధిష్ఠానము గావునఁ గర్మార్పణంబువలన వానికి వికారము గలుగదు   46

తమతమకర్మములను నియతియేలయనియు, బ్రాహ్మణకర్మములు క్షత్రియులు, క్షత్రియకర్మములు బ్రాహ్మణులు—ఇట్లు నాల్గువర్ణములవారు వివక్షమాని అనులోమవిలోమముగా కాలానుగుణముగా సేల చేయరాదనియు, భక్తితో ఫలాభిసంధి వదిలి కర్మముచేయు టొక్కటే ప్రధానముగాని వర్ణాశ్రమధర్మనియతములైన ధర్మములనే చేయవలయుననుట యేలయనియు శంకింపవచ్చును

స్వభావానుసరణము సౌలభ్యము హితమునగుగాని స్వభావవిరుద్ధ వర్తనము ఏటికి ఎదురీదినట్లగును స్వభావమనఁగాఁ బూర్వసంస్కారము సంస్కారమునుబట్టి సంప్రాప్తములైన కర్మములు లోకదృష్టికి గుణహీనములుగానుండవచ్చును అంతమాత్రాననే వానిని త్యజింపరాదు పరులకు సంప్రాప్తమగు కర్మము గుణవంతముగాఁ దోఁపవచ్చును. అట్లని దానిని స్వీకరించి యెంత శ్రద్ధాభక్తులతోఁ జేసినను ఫలములేదు గుణదోషంబులు కర్మమందు లేవనియుఁ గర్తృబుద్ధియందున్నవనియుఁ జక్కఁగా గ్రహింపవలయును ధర్మవ్యాధునిచరిత్రమే యిందులకు నిదర్శనము కర్మానుష్ఠానము స్వభావశుద్ధినిమిత్తము. ఏస్వభావము ఏకర్మమువలన శుద్ధిపడవలయునో యాస్వభావమే యాకర్మమును నిశ్చయించుకొనుచున్నది స్వభావవిరుద్ధవర్తనము లోకదృష్టికిఁ గానవచ్చు కార్యసిద్ధినిగానీ పరమార్థదృష్టికి ముఖ్యమగు సత్త్వశుద్ధినిగానీ పడయక రెంటఁజెడిన రేవఁడువలె నశించును 47

అర్జునా ! స్వభావజమైన కర్మమెట్టిదైనను దోషవంతము కానేరదు ఒకవేళ దోషవంతమైనను దానిని వదలరాదు విషమందు జనించు పురుగునకు విషము మరణకారిగాదుగదా స్వధర్మమందు దోషమెంచి పరధర్మంబుగాఁ బెద్దసేయుదువేని, అదిమాత్రము దోషరహితముగానుండునా ? అగ్నిని ధూమమువలె సర్వకర్మంబుల నేదేనొక దోషమాశ్రయించి యుండునేగాని దోషరహితమైనకర్మ మొక్కటియుఁ గలుగదు. ఏలయందువా ? త్రిగుణాత్మకముగాని వస్తువేలేదని మున్నే చెప్పియున్నాను గుణసంగతి యెప్పుడుండునో దోషము వెనువెంటనే యుండును. స్వపరధర్మంబులరెంట దోషము సహజము గావునను, దోషరహితకర్మము లేదు గావునను, కర్మానుష్ఠానపరులు తమస్వభావమునకు అనుగుణమైన ధర్మమొనర్చుట సుకరముఁ బరమశ్రేయము నగును.

అర్జునా ! గౌణసన్న్యాసంబును సవిస్తరంబుగా నిరూపించితిని ఇఁక విద్వత్సన్న్యాసము వివరింతు వినుము

సాత్త్వికత్యాగరూపమైనది గౌణసన్న్యాసమని నిరూపించితిని గౌణసన్న్యాసమువలన దురితక్షయమగును. దురితక్షయమైనంతనే స్పృహ అనఁగా

రాగమనెడి మలినము వదలును రాగము నశించుటంజేసి విజితాత్ముఁడగును, అనఁగా అంతఃకరణము విషయములనుండి మరలి వశమైయుండను వశీకృతాంతఃకరణుఁడగుటంజేసి అసక్తబుద్ధియగును అనఁగా ఆసక్తి నిమిత్తములైన పుత్రదారాదులయెడ 'నేను వారివాఁడను, వారు నావారు' అనెడి ఆసంగము పోవును ఆసక్తి నశించినందునే నైష్కర్మ్యసిద్ధి అనఁగా సర్వకర్మసన్యాసాత్మక జ్ఞాననిష్ఠ సాధనపరిపాకంబున సిద్ధించును 49

పరమేశ్వరారాధనరూపమైన కర్మానుష్ఠానము సాత్త్విక సన్యాసమని చెప్పిరి సాత్త్వికసన్యాసంబువలన భగవదనుగ్రహప్రాప్తి [illegible] సర్వకర్మత్యాగపర్యంతమైనట్టియు జ్ఞానో[illegible] సిద్ధి [illegible] ఆసిద్ధివలన బ్రహ్మసాక్షాత్కారమగును బ్రహ్మప్రాప్తియనునది కంఠచామీకరణాదులవలె అప్రాప్తత్వభ్రమనివృత్తియేగాని నవీనోత్పత్తిగాదు జ్ఞాననిష్ఠయు బ్రహ్మప్రాప్తి[illegible], జ్ఞానానంతరము బ్రహ్మప్రాప్తికై అనుష్ఠింపవలసిన సాధనాంతరమేమియు లేదు కావున నైష్కర్మ్యసిద్ధిరూప బ్రహ్మప్రాప్తికిఁగల సాధనక్రమము వినుము 50

సంశయవిపర్యయములులేనట్టి 'అహంబ్రహ్మాస్మి' అనెడి బుద్ధి బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనములలో ముఖ్యము అట్టిబుద్ధిగలిగి పూర్వోక్తసాత్త్విక ధృతి వలన మనస్సును నిశ్చలముచేసి, జ్ఞాననిష్ఠకు శరీరస్థితి యవసరము గావునఁ దావన్మాత్రప్రయోజనకారులైనవి తప్ప తక్కిన శబ్దాది విషయములెల్ల నిషిద్ధములుకానివైనను త్యజించి, శరీరస్థితిమాత్రార్థకములైన విషయములందు నయినను రాగద్వేషంబులు వదలి, 51 జనసమ్మర్దమున్నచో చిత్తవిక్షేపము గలుగుఁ గావునఁ దన్నివారణార్థము వనాది రహఃప్రదేశమందు వసించుచు, విశేషముగా భుజించినచో నిద్రాలస్యాది చిత్తలయాదులు గలుగును గావున నట్టివి గలుగకుండుటకై మితముగా భుజించుచు, వా[illegible]కాయమా[illegible]ది సాధనసంపత్తి గలిగి, ధ్యానయోగపరుఁడై (చిత్తమునకు ఆత్మాకార ప్రత్యయావృత్తి గలుగుట ధ్యానము, ఆత్మాకారప్రత్యయంబువలనఁ జిత్తవృత్తి [illegible]గుట యోగము), ఈధ్యానయోగపరిపాకమునకు మంత్రజపతీర్థయాత్రాదులవలన భంగము గలుగును అట్టి [illegible] సయినను మాని [illegible]

యోగంబులకు భంగపాటు రాకుండునిమిత్తము) దృష్టాదృష్ట విషయంబులంగు దృఢవైరాగ్యంబు వహించి 52 అహంకార నిమిత్తకమైన మదమునకు నెడమీయక, ప్రారబ్ధవశంబునఁ బ్రాప్తంబులగు విషయములందు సయితము కామము క్రోధము పరిగ్రహము వదలి, దేహజీవనమాత్రమేనియు మమకారమునొందక, అహంకారమమకారములు లేమింజేసి సర్వకర్మంబులు నుపరతిఁ జెందును గావునఁ దన్మయుఁడైయుండు పరమహంస పరివ్రాజకుఁడు బ్రహ్మసాక్షాత్కారంబునకు యోగ్యుఁడగును 53

అనఁగా విశుద్ధబుద్ధి, ఆత్మనియమము, విషయపరాఙ్ముఖత, రాగద్వేషరాహిత్యము, వివిక్తసేవిత్వము, లఘుభోజనము, మనోవాక్కాయనియతి, ధ్యానము, యోగము, వైరాగ్యము, అహంకార మమకార బల దర్ప కామక్రోధ పరిగ్రహత్యాగము—ఇవి జ్ఞానప్రాప్తికి సాధనములు. ఇవి యనుష్ఠించినచో అజ్ఞానము నివర్తించును అజ్ఞాన నివృత్తియే బ్రహ్మసాక్షాత్కారము.

బ్రహ్మభూతుఁడు అనఁగా 'బ్రహ్మైవాహమస్మి' యనుదృఢనిశ్చయము గలవాఁడు ప్రసన్నాత్ముఁడుగా (శుద్ధచిత్తుఁడుగా) నుండును. కావున నతఁడు నష్టముగలిగినప్పుడు శోకింపఁడు, లేనిదానిని గోరఁడు. వానికి నిగ్రహానుగ్రహప్రాప్తి లేదు గావున సర్వభూతములయందు నతఁడు సముఁడై యుండును. సర్వభూతసమత్వ మెట్టిదందువా ? తనకు సుఖదుఃఖములెట్లో యితరులకుఁగూడ సుఖదుఃఖము లట్లేయని భావించుట సర్వభూతసమత్వమగును. ఇట్టి స్థితినిబడసి శుద్ధబ్రహ్మమునైన నాయందు జ్ఞానరూపమైన యుత్తమభక్తిని అనఁగా 7-వ అధ్యాయము 16-వ శ్లోకములోఁ జెప్పిన నాల్గువిధముల భక్తులలో నుత్తమమైన భక్తిని బొందును. పరాభక్తియే జ్ఞానమని భావము 54

జ్ఞానరూప పరాభక్తివలన నన్ను సాక్షాత్కరించుకొందురు ఎట్టివానినిగా నన్ను సాక్షాత్కరించుకొందురందువా ? ఉపాధివలన నానాభేదములతో నుందుననియు ఉపాధిభేదంబులను నిరసించినచో సత్యజ్ఞానానందఘనుఁడననియు నన్నెఱుంగుదురు అట్లు నన్ను సాక్షాత్కరించుకొని నా తత్త్వమెఱింగిన యనంతరమే నారూపంబును బొందుదురు, అనఁగా బ్రహ్మ

భూతులగుదురు. కామ్యకర్మము లొనర్చి తత్ఫలమైన స్వర్గాదులు పడయుటకుఁ గొంత విలంబముండుననియు, జ్ఞానఫలమైన ముక్తిని బడయుటకు సాధనోత్తరవిలంబము సుంతయు లేదనియు జ్ఞానముగలుగుటే ముక్తియగుననియు భావము　　55

భగవద్విభూతి గుణంబులను జూచిన వెనువెంటనే యనన్యాధిక నిరతిశయ భక్తి గలుగుననియు, ఆభక్తివలన భగవంతుని బొందుదురనియు, భగవత్ప్రాప్తికి భక్తియే హేతువనియు, ఈయర్థమునే యీశ్లోకము తెలుపుచున్నదనియు శ్రీరామానుజాచార్యులవారు వ్యాఖ్యానించిరి

ఈభక్తి జ్ఞానరూపమైనదా ? జ్ఞానహేతువైనదా ? జ్ఞానరూపమైనదగునేని అద్వైతవిశిష్టాద్వైతములకు భేదమే గలుగదు అనఁగా విశిష్టాద్వైతులు దేనిని భక్తియందురో దానినే యద్వైతులు జ్ఞానమనుట యగును అట్లుగాక, యీభక్తి జ్ఞానహేతువైనదని యందురేని ఈభక్తికిని 'భక్త్యామామభిజానాతి' అను 55-వ శ్లోకములోని భక్తికిని భేదమున్నదా ? లేదా ? భేదములేదనుట చెల్లదు ఏలయందువా ? శ్రీరామానుజాచార్యులవారు వచించుభక్తి జ్ఞానమునకు హేతువేగాని జ్ఞానమునకు ఫలముకాజాలదు కారణము ముందు కార్యము వెనుకయగుట స్పష్టముగదా. కావున భక్తికారణంబున జ్ఞానఫలము గలుగుచున్నది మఱియు 55-వ శ్లోకములోని భక్తి తత్త్వదర్శనమునకుఁ గారణముగాఁ జెప్పఁబడినదేగాని తత్త్వదర్శనానంతరము గలుగు ఫలముగాఁ జెప్పఁబడలేదు భేదమున్నదందురేని 55-వ శ్లోకములోని 'తత' అను సర్వనామశబ్దము ఆశ్లోకములోని 'భక్త్యామామభిజానాతి' అనువాక్యమందలి భక్తిని పరామర్శించుచున్నది గావున, అట్టి సర్వనామము ప్రయోగింపఁబడియుండదు

సారాంశమేమనఁగా—భక్తి యనఁగాఁ బ్రేమరూపక్రియ యనియు, అది జ్ఞానమునకు సాధనమనియు, జ్ఞానము ముక్తి సాధనమనియు గీతాచార్యుఁడైన భగవంతుని మతము ఇదేభావమును 10-వ అధ్యాయము పదియవదగు 'తేషాం సతతయుక్తానాం' అనుశ్లోకమందును, 13-వ యధ్యాయము 19-వ దగు 'మద్భక్త ఏతద్విజ్ఞాయ' అనుచోటను స్పష్టపఱచినాఁడు

11-వ అధ్యాయము 54-వ దగు 'భక్త్యా త్వనన్యయా' అను శ్లోకములోని భక్తి జ్ఞానమూలకముగా ముక్తికి హేతువగుననియు స్వయముగా హేతువు కాదనియు గ్రహింపవలయును

ఫలత్యాగపూర్వకంబును భగవదేకారాధనరూపంబునైన కర్మంబు ననుష్ఠించుట సాత్త్వికత్యాగాత్మకమైన సన్న్యాసంబనియు, అట్టి సన్న్యాసంబు తత్త్వజ్ఞానహేతువనియు నియ్యధ్యాయార్థము దానిని వివరింతు వినుము

నిత్యనైమిత్తికంబులనేగాక కామ్యాది సర్వకర్మంబులనుగూడ నన్నే యాశ్రయణీయునిగా గ్రహించి స్వర్గాది ఫలంబులనుగోరక గావించువాఁడు చిత్తశుద్ధి జ్ఞానరూపమైన నిత్యపదంబును మత్ప్రసాదంబునఁ బడయును ఆ పదము వైకుంఠ కైలాసాదులవలెఁ బరిచ్ఛిన్నమైనదిగాదు, త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితంబు అఖండానందాత్మకంబునైన బ్రహ్మప్రాప్తిగా నుండును 56 కావున నీవు బుద్ధియోగంబు నాశ్రయించి ఫలాభిసంధిమాని మదేక పురుషార్థంబుగా సమస్తకర్మంబులను వివేకముతో నాకు సమర్పించుచు నిరంతరము మచ్చిత్తుఁడవగుము నీచేయు కర్మంబులెల్ల నాకు సమర్పితములగుచుండు నేని నీకు నిరంతరమైన మచ్చిత్తత అనఁగా నాయందే మనస్సు లయించుట సిద్ధించును బుద్ధియోగము సంగతి రెండవ యధ్యాయము ముప్పదితొమ్మిదవ శ్లోకమందు 'బుద్ధిర్యోగే త్విమాం శృణు' అనుచోట వివరించియున్నాను. 57

ఈప్రకారముచేయుచు మచ్చిత్తుఁడవగుదువేని నాప్రసాదంబున నీవు నీదుఃఖంబులనెల్లఁ దరింతువు నీచిత్తము నాయందు లయింపఁజేయుట తప్ప మఱియొకపనికై నీవు ఎట్టిప్రయత్నముచేయ నవసరములేదు, అందులకుఁగా నెట్టి ప్రయాసము వలదు. కృత్యాకృత్య విషయంబులనెల్ల నెఱుంగుదుననియు ఒరులుచెప్పునది చేయుటేల యనియు అహంకారవశంబునఁ దలంచి నాపచించునది విననేని సర్వపురుషార్థభ్రష్టుఁడవై నశింతువు. ప్రాణికోటికిఁ జేయఁదగినదేది చేయఁదగనిదేది అను విషయంబున నాకన్నఁ దెలిసినవాఁడు గానీ, ప్రాణికోటిని వారివారిధర్మంబులందు నాకన్న శాసించువాఁడుగాని గలుగఁడు 58

అహంకారంబునకుఁ జిక్కి నాపచించినది యత్యేనెట్టిక 'యుద్ధము

జేయుటలేదు' అని తలంతువేని, నీయహంకారము వృధయేగాని ఫలకారిగాదు ఏలయందువా ? నీప్రకృతియే నిన్నీకార్యంబునకు నియోగించును. ప్రకతిప్రోల నీయహంకారస్వాతంత్ర్యంబులు సాగవు 59

నాయిష్టమునకు విరుద్ధముగాఁ బ్రకృతి నన్నెట్లు నియోగింపఁగల దందువా ?

అర్జునా ! నీవు అహంకారరూపమోహంబునకుఁ జిక్కి చేయనిచ్ఛగింప కున్నను నీప్రకృతి నిన్నువదలదు , బలవంతపఱచియైన నీవలనఁ దత్కార్య మునే చెయించును ప్రతివ్యక్తియుఁ దనస్వభావజమైన కర్మంబునకు బద్ధుఁడైయుండును , ఊరకుండఁ దలంచినను స్వభావము (ప్రకృతి) ఊరకుండనీయదు ఈభావంబును 3=వ యధ్యాయము 33-వ శ్లోకములో సూచించియున్నాను 60

ప్రకృతి యంతబలవత్తరమైనది యగుచో నీ యీశ్వరత్వ మేమగు నందువా ?

బొమ్మలాటలో సూత్రధారుఁడు సూత్రములలాగి యిచ్ఛవచ్చినట్లు బొమ్మల నాడించుచందంబున, ఈశ్వరుఁడనైన నేను భూతశరీరములనెడి బొమ్మల హృదయమందుఁజేరి వాసనాత్మక మాయారూప విక్షేపశక్తి మూలకంబునఁ బ్రాణికోటి నాడించుచుందును 61

బొమ్మలు చేతసంబులు గావున సూత్రధారుఁ డాడించునట్లాడుట న్యాయమేయనియు, ప్రాణులు చేతనంబులు గావునను, వానికి బుద్ధిగలదు గావునను, బుద్ధికి లోపడి చేష్టలుండుఁ గావునను, ప్రాణులీశ్వరాయత్తములై వర్తించుననుట న్యాయముగాదనియు, ప్రాణులెల్ల ఈశ్వరాయత్తవర్తనంబులగునేని బుద్ధియుండియు ఫలమేమనియు శంకింపవచ్చును ప్రాణులకు బుద్ధిగలదనుట నిజమేగాని ఆబుద్ధిగూడ ఈశ్వరాయత్తమైయుండును ఈ సంగతి పదవ యధ్యాయము ఎనిమిదవ శ్లోకములో 'మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే' అనుచోట పదునేనవ యధ్యాయము పదునేనవ శ్లోకములో 'సర్వస్యచాహం హృది సన్నివిష్టో' అనుచోటను వివరించియున్నాను ఈశ్వరుఁడు సర్వాం

తర్యామి గావున భూతంబుల హృదయంబు నధిష్ఠించియుండును ఈశ్వరుని వలననే చేతనంబుల బుద్ధి కర్మాధికమెల్ల జరుగుచున్నది కావున ఈశ్వరత్వము అఖండితము సుమా

ఈశ్వరుని యాజ్ఞలేక యేదియుఁ బ్రవర్తింపదు గావున స్వాతంత్ర్యాహంకారంబులు మాని త్రికరణశుద్ధికి నయ్యీశ్వరునే శరణుపొందుము అర్జునా! మఱియొకటి నీకు శరణము గలుగదు ఈశ్వరప్రసాదంబున జ్ఞానరూపమైనట్టియు సవిలాసావిద్యానివృత్తి రూపమైనట్టియు నిత్యమైనట్టియు అద్వితీయానందంబును బడయుదువు 62

ఈశ్వరుని యాజ్ఞలేక యేదియు ప్రవర్తింపదని చెప్పుటవలన బుద్ధి గూడ ఈశ్వరప్రేరణంబుననే వర్తించుచుండుననియు, ఆపక్షమున బుద్ధికి స్వాతంత్ర్యము లేమింజేసి యది నిశ్చయించు హితాహిత విధానమునకుఁ దన్నిశ్చయప్రకారము జరుగు మంచిచెడు వ్యాపారములకు నీశ్వరుఁడే కర్తయగుచున్నాఁడనియు, మనుష్యకోటి తమ ప్రవర్తనమునకెట్టి జవాబుదారితనంబును వహింపదనియు, ఆకారణంబున విశృంఖలవృత్తి విహారంబునకు నాటవిడు బాసఁగినట్లగుచున్నదనియు శంకింపవచ్చును

బుద్ధియు జడమేగాని వేఱుగాదు దానికి స్వతంత్రశక్తిలేదు సూర్యకాంతపుఱాయి సాన్నిధ్యంబున అయశ్శలాకకట్లు ఈశ్వరసాన్నిధ్యంబున బుద్ధికిఁ బ్రేరణశక్తిగలిగి యది వ్యవహరించుచున్నది ఈశ్వరకర్తృత్వము సాన్నిధ్యమాత్రమేయనియు, ఈపనిచేయింపుమనిగాని యీపని చేయింపవలసినదని గానీ యీశ్వరుఁడు బుద్ధిని నియమించుటలేదనియు, తత్త్వమెఱుంగక భ్రాంతికిఁ జిక్కి యీశ్వరుఁడు చేయించుచున్నాఁడు, నేను చేయించుచున్నాను, నాకర్తృత్వమేమియు లేదని మానవకోటి విశృంఖల విహారమొనర్పరాదనియు, దుర్వాసనలను సద్వాసనలవలన నడంచుచందంబున విపరీతస్ఫురణ కోలాహలంబును శాస్త్రజ్ఞాన సదుపదేశాదులవలనఁ ద్రోచిపుచ్చనగుననియు, దీనినే పురుషకారమందురనియు, ఈపురుషకార సహాయార్థమే కర్మకలాపమెల్లఁ బ్రతిపాదింపఁబడినదనియు గ్రహింపవలయును.

ప్రకృతి అనఁగా స్వభావము, దానినతిక్రమింప సాధ్యముగాదనియు,

ఎల్లరు స్వభావమునకు లోఁబడి వర్తింపక తప్పదనియు 59-వ శ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినది అంతమాత్రాననే ప్రకృతి దుర్జయయని భావింపరాదు. దానిని జయించుటే సాధ్యముగానియెడల నిష్కామకర్మాది కోలాహలమున కెల్ల నొక్కదండము పెట్టి మిన్నకుండనగును. ప్రకృతి దురత్యయయనఁగా వట్టిమాటలకది లోఁబడదనియు విశేషప్రయత్నముగావించినఁగాని దానిని గెలువరాదనియు, పరులపై భారము వైచి మిన్నకుండిన ఫలములేదనియు, ప్రతివ్యక్తి తన ప్రకృతిని బరిశుద్ధపఱచుకొన యత్నింపవలయుననియు భావము అనఁగాఁ బ్రకృతిగూడ పురుషప్రయత్నమున వాసుపడునని సారాంశము

ఆత్మ బుద్ధి ప్రకృతి యీమూఁటి కార్యంబును జక్కగా గ్రహించుట ముఖ్యము ఆత్మ యనఁగాఁ బరమేశ్వరుఁడేగాని వేఱుగాదు, బుద్ధియనునది మహాసూక్ష్మమైన యంతఃకరణము, ప్రకృతియనునది అనాదికర్మఫలము ఆత్మకుఁ బ్రకృతికి మధ్య అద్దపుబిళ్ళవలె బుద్ధియుండును ఆత్మ స్వప్రకాశము అనాదికర్మఫలము మంచిదిగానున్నచో ప్రకృతియు సాత్త్వికమై తేజోవంతముగానుండును అప్పుడు బుద్ధియు స్వచ్ఛముగానేయుండును గావున ఆత్మప్రకాశమును బ్రకృతితేజస్సును రెండు స్వచ్ఛమైన బుద్ధియను నద్దముగుండాఁ బ్రసరించి యొండొంటితోడాకి మహాతేజోవంతమగును ఇది స్థితప్రజ్ఞుఁడయెడఁ బరికింపనగును అట్లుగాక ప్రకృతి రజోమయమో తమోమయమో యైనప్పుడు బుద్ధియు నట్టివర్ణము గలిగియుండును అట్టి సందర్భములలో ఆత్మప్రకాశము స్వరూపముతో బుద్ధియను నద్దపుబిళ్ళగుండా ప్రకాశించి యవ్వలి ప్రకృతిపై సోఁకి దానిని మార్పఁజాలదు. ఇట్టివారికే నిష్కామకర్మయోగ ముపదేశింపఁబడినది ఈయోగంబున బుద్ధి వ్యవసాయాత్మికమగునేని అది స్వచ్ఛత దాల్చును బుద్ధి యెప్పుడు స్వచ్ఛమగునో యప్పుడు ఆత్మప్రకాశము స్వరూపముతోఁ బ్రసరింపఁజాలును ఆత్మప్రకాశబలంబున బుద్ధి కవ్వలనున్న ప్రకృతి తత్త్వము మాఱును సూర్యకిరణ మొకప్రక్క చీకటికొన యొకప్రక్క యీరెంటిమధ్య తెల్లయద్దము నొకసారి, ఎఱ్ఱయద్దము నొకసారి, నల్లయద్దము నొకసారి యుంచి పరీక్షించినచోఁ బైతత్త్వరహస్యము సుబోధకమగును చింటికొనలోపల మణిదీపకలు స్వతస్సిద్ధములైయుండునేని అప్పుడు సత్త్వప్రకృతికి సామ్యమగును

అర్జునా ! రెండవయధ్యాయము 11-వ శ్లోకమగు 'అశోచ్యా నన్వ శోచః' అనునది మొదలు, ఈయధ్యాయము 62-వ శ్లోకమగు 'త్వమేవ శర ణంగచ్ఛ' అను దానితో గీతాశాస్త్రము సంపూర్ణమైనది ఇందు రహస్య తరమైన విషయమెల్లను దెలిపితిని. 9-వ అధ్యాయము 1=వదగు 'ఇదంతు తే గుహ్యతమమ్' అను శ్లోకములో జ్ఞానము గుహ్యతమమని చెప్పి యిప్పుడు గుహ్యతరమని చెప్పుటవలన నీకు సందేహము గలుగవచ్చును. అచ్చట కర్మ యోగ భక్తియోగాదులను వివక్షించుచు జ్ఞానము గుహ్యతమమని సూచించి తిని. ఇందేమియు దోషము లేదు —భక్తుఁడవు సఖుఁడవు గావున నీవు నా కెంతయుఁ బ్రియుఁడవు దానంజేసి నీకీ బ్రహ్మాత్మ తత్త్వజ్ఞానంబు నుపదే శించితిని. ఉపదిష్టమైన గీతాశాస్త్రంబును సమగ్రంబుగా విమర్శించుకొని యెట్లిష్టమో యట్లు గావింపుము. 63

గీతాశాస్త్రంబును సమగ్రంబుగా విమర్శించినచో మోహము నశించి కర్తవ్యము స్పష్టమై దానినొనర్ప నిచ్ఛ జనించుననియు, ఆప్రకారము చేయుఁ మనియుఁ భావము.

శ్రీభగవదుపదిష్టమైన జ్ఞానంబువలన అప్రతిబద్ధము నపరోక్షమునైన సాక్షాత్కారంబు గలుగునందాఁక, తత్ప్రతిబంధక పాపక్షయనిమిత్తము స్వ వర్ణాశ్రమధర్మంబులను బరమేశ్వరారాధనంబుగా ననుష్ఠించుట కర్తవ్యమను విషయము శాస్త్రపర్యాలోచనంబునఁ గలుగుననియు ఆప్రకారము చేయుఁ మనియుఁ సారాంశము

జ్ఞానసాధనంబులలో ముఖ్యమైన దేదియని యందువా ?

సర్వరహస్యములలో నుత్తమము శ్రేష్ఠమునైనట్టి యుపదేశంబును గీతాశాస్త్రంబునం దచ్చటనచ్చటఁ జెప్పియున్నాను అయినను నీయెడఁగల యనుగ్రహ విశేషంబున మఱలఁ జెప్పెదు వినుము నీకు భయపడిగానీ నీ వలన నర్థము గోరిగానీ చెప్పుటగాదు , అత్యంతము ప్రియుఁడవగు కారణఁ బున ప్రియునకు దాఁపఁదగినది గలుగదు గావున నీవడిగిన సర్వగుహ్యతమ మైన దానిని జ్ఞానసాధనంబును జెప్పుచున్నాను. 64

కర్మయోగంబు గుహ్యమైనదనియు, కర్మయోగ ఫలమైన జ్ఞానము గుహ్యతరమైనదనియు, అంతకన్న భక్తి అతిశయమైనది గావున గుహ్యతమమైనదనియు శ్రీమధుసూదన సరస్వతిగారు వ్రాసిరి భక్తి జ్ఞానసాధనమే గాని జ్ఞానఫలముగాదు 64-వ శ్లోకములోని 'తతోవక్ష్యామి తే హితమ్', అను దానియందలి 'హిత' శబ్దమునకు జ్ఞానప్రాప్తి సాధనమని యర్థముచెప్పి అది సర్వహితములలో హితతమమైనదని శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారు రచించిరి 6-వ అధ్యాయము 47-వ దగు 'యోగినామపిసర్వేషా' మను శ్లోకములో వసురుద్రాదిత్యాది దేవతాంతర భక్తులకన్న భగవద్భక్తు లుత్తములని వారు చెప్పుటయం దిదేభావముగాని వేఱుగాదు కర్మయోగఫలమైన జ్ఞానము భక్తికి సంగమగును, భక్తిఫలమైన జ్ఞానము మోక్షప్రదమగును భక్తి గుహ్యతమమైనదని శ్రీమధుసూదన సరస్వతిగారు వచించుట ప్రరోచనార్థమని గ్రహింపనగును.

అర్జునా! జ్ఞానమునకు సాధనము లేవియని యడిగితివి నాయందే మనస్సును ఏకాగ్రంబుగా నిలుపుట, నన్నే భక్తిసేయుట, నాకే సర్వకర్మములు సమర్పించుట, నన్నే నమస్కరించుట—ఇవి జ్ఞానసాధనంబులు. నన్నే యని నిర్దేశించుట యేలయందువా? దేవతాంతరంబుల నుద్దేశించి పైనఁజెప్పిన ప్రకారము చేయువారు ఆదేవతాంతరములనే పొందుదురు. దేవతాంతరంబులు జ్ఞానము నీయనోపవు దేవతాంతరములు పరిచ్ఛిన్నంబులు గావున వారిచ్చు ఫలంబును బరిచ్ఛిన్నంబుగానే యుండును కావున దేవతాంతర భక్తులకు జననమరణ సంసారము తప్పదు.

పైనఁజెప్పిన నాల్గు సాధనంబులు పరస్పర నిరపేక్షములైన స్వతంత్ర సాధనంబులు. ఎట్లనిన వినుము కంస శిశుపాలాదులు నాయెడఁ బరమద్వేషులు, నన్నుఁగూర్చి భక్తియజనాదు లేవియుఁ జేయరు అయినను ద్వేషభావమువలననే వారు నన్ను నిరంతరముఁ దలంచుచు మదేకమనస్కులై యుండిరి ఆకారణంబున వారికి భగవత్ప్రాప్తి కలిగినది.

కావున నీవును నిరంతరము మదేకచింతనపరుఁడవగుము మనస్సు దుర్నిగ్రహమగుటంజేసి యట్లచేయనోపవేని, నాభక్తుఁడవగుము మనస్సు

యంబులకు భేదము గల్గినప్పుడు శ్రీధరీయంబును నిరసించిరి దీనింబట్టి శ్రీసరస్వతి గారి మతమేమని నిశ్చయింపనగు ? మఱియు గీత భక్తిని బోధించునదగు నేని 'ఇతితే జ్ఞానమాఖ్యాత' మను 63=వ శ్లోకంబునకు శ్రీసరస్వతిగారు రచించిన వ్యాఖ్యయే వారిమతమునకు విరోధమగుచున్నది శబ్దస్వారస్యంబునుబట్టిగూడ భాష్యము గీతాతాత్పర్యంబునకు విరుద్ధముగాఁ దోఁచెడు 'సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య' అనుదానియందలి 'పరిత్యజ్య' శబ్దంబునకు 'అనాదరించి' యనునది ముఖ్యార్థము కాఁజాలదు పరిత్యాగ అనాదరణపదంబులు పర్యాయశబ్దంబులు గావు అదియునుంగాక, 'మామేకం శరణం వ్రజ-నన్నే శరణొందుము'—అని చెప్పుటవలననే ధర్మానాదరణంబు సిద్ధించుచుండఁగా మఱలనదే సంగతిని జెప్పనేల ? కావునఁ బరిత్యాగ శబ్దమునకు అనాదరణ మర్థముగాదు అనధికారికి జ్ఞానోపదేశము తగదను విషయమునుగూర్చి విచారించినచో, అర్జునుఁడు జ్ఞానోపదేశమునకుఁ దగినంత యర్హత గలిగియుండుట పూర్వమే వివరింపఁబడియున్నది , కావున వానికి జ్ఞానోపదేశము అయుక్తము గాదు అతఁడు తన యధికారమెంతో యంతలోనుండక, అధికారమునకు మించినట్టి సన్యాసంబునకు మోహావేశంబున నుపక్రమింపనుండెను సన్యాసమునకు వలయు సంపద వానియందు లేదని నిరూపించి, సన్యసించుటకు వలయు తత్త్వంబును శ్రీకృష్ణభగవానుఁ డుపదేశించినాఁడు ఇట్లుచేయుట యుక్తమే గాని యయుక్తముగాదు క్షత్రియులకు సన్యాసాధికారమున్నదా యను విషయము విచారించి-చో, బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు ముగ్గురు సన్యాసార్హులే యని జాబాల్యాద్యుపనిషత్తులు స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నవి సన్యసించిన రాజులచరిత్రము లెన్నియో పురాణేతిహాసంబులందుఁ గలవు. కావున అర్జునునకు సన్యాసాధికారము గలదు సన్యాసంబునకు ఏసంపత్తివలయునో యది గలిగిన తర్వాత యెవనికేని సన్యాసము తనంతటు తానే వచ్చునుగదా.

'నేను' అను అహంకారము కించన్మాత్రముగూడ లేక మనోవాక్కాయంబులను భగవదర్పణంబుగావించి కేవల సాధనమాత్రుఁడై యీశ్వర ప్రేరణ మేవిధంబునఁ గల్గునో యట్లు వర్తించుటయే సర్వధర్మ పరిత్యాగమనియు, ఈయర్థమే యిందు వివక్షితమని శ్రీరామకృష్ణ పరమహంసగారు సెలవిచ్చిరి ఆస్థితికివచ్చినవాఁడు స్థితప్రజ్ఞుఁడగును గావునను స్థితప్రజ్ఞుఁడు సర్వకర్మ సన్యాసియగుట సిద్ధముగావునను, పరమహంసగారిభావము భాష్యభావముతో

సమన్వయించుననవచ్చును

అర్జునా ! ఈశాస్త్రంబును జితేంద్రియుఁడు కానివానికిఁగాని, నా యెడ భక్తిలేనివానికిఁగానీ, నాకుఁ బరిచర్యచేయనివానికిఁగానీ, పరమేశ్వరత్వంబును ద్వేషించువానికిఁగానీ, యుపదేశింపరాదు 67

జితేంద్రియత్వము, భక్తి, పరిచర్యాభావము, పరమేశ్వరత్వభావము గలవాఁడే యుపదేశార్హుఁడు వైనాల్గింటిలో భక్తి ప్రధానము భక్తిలేక తక్కినవి మూఁడున్నను ఫలములేదు భక్తుయొక్కటియున్నఁ బాత్రత గల్గును. ఇదేభావము ఉత్తరశ్లోకంబుగూడ సూచించును పరమేశ్వరత్వంబును ద్వేషించువాఁడు మహాపాపిష్ఠుఁడనియు వానికిఁ జెంతకు గూడ రానియు రాదని 'నచమాం యోఽభ్యసూయతి' అనునది సూచించును

ఈశాస్త్రంబు పరమగుహ్యము , దీనిని సర్వత్ర ప్రచారింపరాదు , నాభక్తులకుమాత్రము చెప్పనగును. ఈశాస్త్రంబును అర్థసహితంబుగా బోధించి యది నాభక్తులమదియందు నాటునట్లుచేయుట నాకుఁ బరమభక్తి సేయుటే యగును గావున అట్టియుపదేశకుఁడు నన్నుఁ బొంది ముక్తుఁడగును. ఇది నిస్సంశయము 68

నాభక్తుల కీశాస్త్రంబు నుపదేశించువానికన్నఁ బ్రియకరుఁడు మనుష్య లోకములోనే నాకుఁ గలుగఁడు అట్టివానికన్నఁ బ్రియతరుఁ డీలోకంబు ననే నాకు లేఁడు 69

శాస్త్రంబుల కెల్లమనుష్యులధికారులు , దేవతలవిషయంబున శాస్త్ర ప్రసక్తియే లేదు , దానింజేసి మనుష్యలోకము మాత్రమిందుఁ బ్రస్తావితము

నాభక్తులెల్లరు నన్నుఁ బొందుదురని చెప్పితిని నాభక్తులలో నాల్గు తరగతులున్నవనిగూడ తెలిపితిని. ఎల్లరకు నేకవిధమైన ఫలమే కలుగు నప్పుడు ఉత్తమభక్తిచేసి ప్రయోజనమేమనియు, ఉత్తమ మధ్యమాధమభక్తు లని వేర్వేఱు చేయుటేలయనియు శంకింపవచ్చును మోక్షముకన్న [illegible] మైనది గలుగదు, అది భక్తమాత్రసాధారణము ఉత్తమభక్తులను [illegible] కించి యిచ్చుటకు నాయొద్ద మఱొకటిలేదు గావున అట్టివానికి [illegible] యుందును.

అధ్యాపకునకు (ఉపదేశకునకు) గలుగు ఫలము చెప్పితిని, అధ్యాయికి (ఉపదేశము పొందువానికిఁ) గలుగు ఫలము వినుము

అర్జునా! మన సంవాదాత్మకమైన గీతాశాస్త్రము జ్ఞానమయముఁ బరమధర్మసంయుక్తము ముక్తి కారణముగానున్నది దీనిని జపరూపంబునఁ బఠించునతఁడు సర్వయజ్ఞరాజమైన జ్ఞానయజ్ఞపూర్వకంబుగా నన్నుఁ బూజించుటగును అర్థమెఱుంగక గీతను బఠించిన ఫలమేమని యడుగవచ్చును. అర్థానుసంధానపూర్వకంబుగాఁ బఠించువానికి సాక్షాత్తుగా మోక్షము చేకూఱును అర్థమెఱుంగకున్నను బఠించువానికి గీతావాక్యము చెవిఁబడుటవలన సత్త్వశుద్ధియుఁ దన్మూలకంబున జ్ఞానోత్పత్తియు, జ్ఞానంబువలన మోక్షంబు క్రమముగా గలుగును 70

గీతను వినువానికి కేదేని ఫలముగలదాయని శంకింపవచ్చును

పరమకారుణికుఁ డెవఁడేనిఁ బెద్దగాఁ బఠించునప్పుడు శ్రద్ధాయుక్తుఁడై వినువాఁడు (అనఁగా బూటకమునకై యెలుగెత్తి పఠించుచున్నాఁడను ద్వేషబుద్ధిలేక వినువాఁడు) కేవలాక్షరమాత్రశ్రోతయైనను (అర్థము తెలిసికొనక విన్నను) పాపముక్తుఁడై యశ్వమేధాది ప్రశస్తకర్మము లాచరించిన పుణ్యాత్ములు వడయు శుభలోకంబులను బడయును 71

అర్జునా! గీతాశాస్త్రంబునెల్ల ఏకాగ్రబుద్ధితో అర్థావబోధకముగా వింటివా? నీయజ్ఞానంబును దన్నిమిత్తం మోహంబును మొదలంట నశించినవా? ఇట్లడుగుచేలయని శంకింపవలదు జ్ఞానోత్పత్తిపర్యంత మెంతకష్టమైన నోర్చి శిష్యునకు బోధించుట గురువునకుఁ బరమధర్మంబు నీయజ్ఞానంబు నశింపదేని మఱల బోధింతును 72

అర్జునుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

అచ్యుతా! నీయుపదేశించిన యాత్మజ్ఞానంబువలన అజ్ఞానకృతమైన వ్యామోహము నశించినది, సంశయములెల్ల వీడినవి నీపనుపుచేయ సర్వసిద్ధుఁడను. 73

♦ గీతాశాస్త్రంబు నభ్యసించుటానికి భగవత్ప్రసాదంబున మోక్షఫలపర్యంత జ్ఞానము తప్పకగల్గునని యీశ్లోకమూలంబున శాస్త్రఫల ముపసంహారించుని గ్రహింపనగును శాస్త్రమింతెతో సమాప్తము ఈక్రింది శ్లోకంబులు కథాసందర్భములు.

సంజయుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు

రాజా! శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదంబు నెల్ల వింటిని అది విన్నది మొదలు విస్మయరోమహర్షంబులొందవెదు 74 యోగీశ్వరుఁడగు శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు పరమేశ్వరభావముతోఁ బరమరహస్యమైన యోగంబును జెప్పఁగాఁ జెవులార విననోచితిని వ్యాసమహర్షి నాకనుగ్రహించిన దివ్యచక్షుః శ్రోత్రాది లాభంబు సిద్ధించినది 75

రాజా! ఈసంవాదము శ్రవణమాత్రంబున సర్వపాపంబులను హరించును మహాద్భుతమైన దీనిని తలంచితలంచి సారెసారెకుఁ బులకితశరీరుఁడ నగుచున్నాను 76 రాజా! ధ్యానార్థం బర్జునునకు భగవంతుఁడు చూపిన విశ్వరూపంబు పరమాశ్చర్యకరంబు ఆరూపంబును స్మరించిస్మరించి యెంతయు విస్మయానందంబులొందుదు 77 సర్వయోగసిద్ధులకుఁ బ్రభువును సర్వజ్ఞుఁడును సర్వశక్తియు భక్తదుఃఖనివారణార్థము శ్రీకృష్ణుఁడై యవతరించిన వాఁడు నగు భగవానుఁడు శ్రీమన్నారాయణమూర్తి యేపక్షంబుననుండునో, గాండీవధన్వియగు నరుఁడేపక్షంబుననుండునో, నరనారాయణులున్న యాపక్షంబున రాజ్యలక్ష్మియు విజయలక్ష్మియు ధనలక్ష్మియు నీతిలక్ష్మియు స్థిరముగానుండునని నానిశ్చయము రాజా! నీపుత్రవిజయకాంక్ష నీకనేల మాని భగవదనుగృహీతులును లక్ష్మివిజయాదిభాగ్యభాగులునైన పాండవులతో సంధియొనర్పుము 78

గీ॥ నరుఁడు నారాయణుండుఁ బొనరేడవలసు
నిఖిల సంపదలనుగాంచి నెగడుకనట,
పురుషకారంబు దైవంబుఁ బొందుగన్నఁ
గలుము లావగూడు ననునీతిఁ గఱపుసుమ్మ ॥

ఇది శ్రీపరమహంస పరివ్రాజక సార్వభౌమ శ్రీమదద్వైత
విద్యాప్రతిష్ఠాపనాభినవ శంకరాచార్య సర్వతంత్ర స్వతంత్ర
శ్రీమద్రామ బ్రహ్మానంద తీర్థ భగవత్పాద శిష్య శ్రీ
వేంకటనాథ విరచిత బ్రహ్మానందగిరి నామక గీతా
వ్యాఖ్యానంబునకు సంగ్రహంబగు
'గీతాహృదయము' సమాప్తము

కావలి,
24—6—34

ఇట్లు విధేయుఁడు,
దొడ్ల వేంకటరామరెడ్డి,
గ్రంథకర్త